

บทบาทของอุปสงค์ในการพัฒนา
อุตสาหกรรมต่างจังหวัด

บทบาทของอุปสงค์ในการพัฒนาอุตสาหกรรมต่างจังหวัด

โดย

สมลักษณ์รัตน์ แกรนด์สแตฟฟ์

เมษายน 2533

รายงานฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย ภายใต้โครงการวิจัยอุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบท
สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย และได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากสำนักงานยูเนสโก ผ่าน บริษัท แพคมาร์ อิงค์

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จได้ด้วยความร่วมมือและความช่วยเหลือจากบุคคลและสถาบันหลายฝ่ายนอกเหนือไปจากผู้ประกอบการอุตสาหกรรมที่ได้ตอบแบบสอบถามการสำรวจของโครงการ บุคคลและสถาบันเหล่านี้ได้แก่ ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมและเจ้าหน้าที่ฝ่ายจัดหาวัสดุครุภัณฑ์ในหน่วยงานที่ให้สัมภาษณ์ซึ่งแต่ละครั้งต้องใช้เวลามาก ดร. โฆษะ อารียา ผู้อำนวยการโครงการซึ่งได้ให้ความเห็นและคำแนะนำหลายรอบและหลายเรื่องที่เป็นประโยชน์ยิ่ง ดร. ไพฑูรย์ วิบูลย์ชุติกุล ผู้มีส่วนร่วมวิเคราะห์ข้อมูลการใช้จ่ายของครัวเรือน ผู้ช่วยวิจัยคือ คุณโชติช่วง อธิขจรโชติ คุณจรรยา เลิศหัตถการสาธิต คุณณัณณิศา วุฒิวงศ์ คุณเรณู บรรดาศักดิ์ และเลขานุการโครงการ คุณจันทร์เพ็ญ หล่อศิริไพบูลย์ และที่สำคัญอย่างยิ่งคือ เจ้าหน้าที่ห้องสมุดของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทยซึ่งได้ช่วยติดตาม ค้นหา ตลอดจนได้ทำการยืมเอกสารที่จำเป็นต้องใช้จากสถาบันอื่นด้วยความรวดเร็วและด้วยอัธยาศัยอันดียิ่ง คุณดวงใจ ชุติกมลธรรม แห่งห้องสมุดสำนักงานยูเนสโก ในกรุงเทพฯ ได้กรุณาให้ยืมเอกสารหลายรายการซึ่งไม่มีอยู่ในห้องสมุดสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทยออกมาเพื่อใช้งาน ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านอย่างยิ่งมา ณ ที่นี้

บทบาทของอุปสงค์ในการพัฒนาอุตสาหกรรมในต่างจังหวัด

สารบัญ

	<u>หน้า</u>
กิตติกรรมประกาศ	i
สรุปย่อ	x
1. บทนำ	1
1.1 ความเป็นมา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	6
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	7
1.4 ระเบียบวิธีวิจัย	9
1.5 การทบทวนเอกสาร	10
1.5.1 ประเด็น	10
1.5.2 ข้อเสนอทางแก้	15
1.5.3 ประเด็นเรื่องความเข้มข้นของปัจจัยการผลิตในสินค้า	16
1.6 ลำดับการเสนอรายงาน	17
2. การทบทวนนโยบายที่มีผลกระทบต่ออุปสงค์ต่อสินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตในต่างจังหวัด	22
2.1 ภาพรวม	22
2.1.1 ความไม่เสมอภาคของรายได้ระหว่างภูมิภาค	25
2.1.2 ความไม่เสมอภาคของรายได้ภายในภูมิภาค	26
2.1.3 นโยบายการกระจายรายได้ต่ออุปสงค์ของครัวเรือนที่มีต่อสินค้าอุตสาหกรรมในต่างจังหวัด	27
2.2 นโยบายที่มีผลต่ออุปสงค์ของครัวเรือน โดยผ่านผลที่มีต่อระดับและการกระจายรายได้	28
2.2.1 การขยายตัวและการกระจายตัวของอุตสาหกรรมกับนโยบายการกระจายรายได้	28
2.2.2 ระบบการคลังกับการกระจายรายได้	30

	<u>หน้า</u>
2.2.3 การศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กับการกระจายรายได้	34
2.2.4 โครงการสร้างงานในชนบท	37
2.2.5 นโยบายราคาผลผลิตเกษตร	39
2.2.6 นโยบายอัตราแลกเปลี่ยนกับการกระจายรายได้	41
2.3 นโยบายที่มีผลกระทบต่อแหล่งอุปสงค์อื่นๆ	42
2.3.1 การเชื่อมโยงด้านการผลิต	42
2.3.2 อุปสงค์ที่เกิดจากการจัดซื้อโดยรัฐ	46
2.3.3 ตลาดต่างประเทศในฐานะแหล่งความต้องการ	52
 3. แหล่งอุปสงค์ต่อสินค้าอุตสาหกรรมต่างจังหวัด: แบบแผนและการเปลี่ยนแปลง	 97
3.1 อุปสงค์ต่อสินค้าบริโภคของครัวเรือน	97
3.1.1 สัดส่วนของค่าใช้จ่าย	100
3.1.2 ความยืดหยุ่นต่อรายจ่าย	102
3.1.3 สัดส่วนเพิ่มของงบประมาณครัวเรือนส่วนเพิ่ม	105
3.2 ผู้ผลิตในประเทศ	108
3.2.1 ผู้ผลิตทางเกษตร	108
3.2.2 อุตสาหกรรมในฐานะผู้ซื้อชั้นกลาง	111
3.2.3 การจ้างผลิตช่วง	112
3.2.4 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างอื่น	115
3.3 บทบาทของการจัดซื้อของรัฐในกระบวนการสร้างอุตสาหกรรมภาพต่างจังหวัด	117
3.3.1 การจำกัดความที่ใช้ในการวิเคราะห์	118
3.3.2 ผลการวิเคราะห์และความหมาย	119
3.4 ตลาดต่างประเทศ	122
 4. ข้อเสนอแนะและเสนอแนะ	 177
4.1 ผลการวิเคราะห์	178
4.2 ข้อเสนอ	180
4.3 ข้อเสนอแนะทางนโยบาย	182
4.4 กลยุทธ์และมาตรการ	183

	<u>หน้า</u>
4.4.1 มาตรการทางอ้อมในการสร้างอุปสงค์โดยการยกระดับ รายได้ครัวเรือน	184
4.4.2 มาตรการทางตรงในการสร้างอุปสงค์	188
เอกสารอ้างอิง	192

สารบัญตาราง

	<u>หน้า</u>
ตารางที่ 1.1	การกระจายของอุตสาหกรรมตามขนาดการจ้างงานเป็นรายภาค
ตารางที่ 1.2	การกระจายของอุตสาหกรรมตามขนาดการจ้างงานและขนาดเงินลงทุนรายภาค
ตารางที่ 1.3	การกระจายระหว่างภาคของสัดส่วนอุตสาหกรรมตามขนาดการจ้างงานและปริมาณเงินลงทุน
ตารางที่ 1.4	มูลค่าสินค้าออกที่สำคัญของประเทศไทย พ.ศ. 2526-2529
ตารางที่ 2.1	รายได้ครัวเรือนและรายจ่ายครัวเรือนต่อคนต่อปีเป็นรายภาค
ตารางที่ 2.2	ดัชนีความแตกต่างของรายได้ครัวเรือนต่อคนในภูมิภาคและระหว่างภูมิภาค
ตารางที่ 2.3	ดัชนีความแตกต่างของค่าใช้จ่ายครัวเรือนต่อคนระหว่างภูมิภาคและในภูมิภาค
ตารางที่ 2.4	อัตราการเพิ่มของผลิตภัณฑ์มวลรวมต่อคนในราคาปัจจุบันของประเทศและรายภาค
ตารางที่ 2.5	อัตราการเพิ่มของผลิตภัณฑ์มวลรวมต่อคนในราคาคงที่ปี 2515 ของประเทศและรายภาค
ตารางที่ 2.6	ขนาดโดยเปรียบเทียบของผลิตภัณฑ์มวลรวมต่อคนที่แท้จริงเป็นรายภาค (ของประเทศ = 1)
ตารางที่ 2.7	สัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมต่อคนของภาคต่างๆ เมื่อเทียบกับกรุงเทพฯ
ตารางที่ 2.8	การกระจายของผลิตภัณฑ์มวลรวมที่แท้จริงเป็นรายภาค
ตารางที่ 2.9	สัดส่วนของมูลค่าเพิ่มเกษตรกรรมในผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคและประเทศในราคาคงที่ปี 2515
ตารางที่ 2.10	สัดส่วนประชากร สัดส่วนประชากรในเขตเทศบาล ขนาดครัวเรือนโดยเฉลี่ย เป็นรายภาค
ตารางที่ 2.11	รายได้และรายจ่ายครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือนและดัชนีความแตกต่างเป็นรายภาค
ตารางที่ 2.12	จำนวนและสัดส่วนของโรงงานในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดตามประเภทสินค้าที่ผลิต
ตารางที่ 2.13	จำนวนและสัดส่วนของโรงงานในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดตามกลุ่ม TSIC

	<u>หน้า</u>
ตารางที่ 2.14 ข้อมูลโรงงานจดทะเบียนจากกระทรวงอุตสาหกรรมและสำนักงานสถิติแห่งชาติ	72
ตารางที่ 2.15 จำนวนและสัดส่วนการจ้างงานตามภาคเศรษฐกิจ (พันคน และ %)	73
ตารางที่ 2.16 อัตราภาษีที่มีผลอย่างแท้จริงตามชั้นรายได้ที่ปรับแล้ว (พ.ศ. 2506 และ 2512)	74
ตารางที่ 2.17 อัตราภาษีที่มีผลอย่างแท้จริงตามชั้นรายได้ที่ปรับแล้ว (พ.ศ. 2524)	75
ตารางที่ 2.18 ค่าสัมประสิทธิ์ Gini ของการกระจายรายได้ก่อนและหลังภาษี	76
ตารางที่ 2.19 ตัวบ่งชี้ทางสังคมเศรษฐกิจเป็นรายภาค	77
ตารางที่ 2.20 แรงงานอพยพเข้าที่ทำงานในกรุงเทพฯ ตามระดับการศึกษาที่สำเร็จ	80
ตารางที่ 2.21 ค่าเฉลี่ยรายได้ครัวเรือนต่อคน แบ่งตามระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน (บาท/เดือน)	81
ตารางที่ 2.22 รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครอบครัวของนักศึกษามหาวิทยาลัยและกลุ่มประชากรอื่นๆ พ.ศ. 2526 (บาท/เดือน)	81
ตารางที่ 2.23 ตัวบ่งชี้เกี่ยวกับการจ้างงานและการศึกษา เป็นรายภาค	82
ตารางที่ 2.24 อัตราการไม่มีงานทำแยกตามชั้นการศึกษาที่เรียนจบ พ.ศ. 2529	83
ตารางที่ 2.25 การกระจายของโครงการในโครงการสร้างงานในชนบทเป็นรายภาค พ.ศ. 2523-2529	84
ตารางที่ 2.26 การกระจายของค่าใช้จ่ายจริงตามโครงการสร้างงานในชนบท	85
ตารางที่ 2.27 รายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือน ผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคต่อคนเทียบกับสัดส่วนจำนวนโครงการและค่าใช้จ่ายจริงเป็นรายภาคของโครงการสร้างงานในชนบท	86
ตารางที่ 2.28 ตัวบ่งชี้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในโครงการ กสช.	87
ตารางที่ 2.29 ผลโดยสรุปของนโยบายราคาผลผลิตเกษตร (ล้านบาท)	88
ตารางที่ 2.30 อัตราแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นจริงและอัตราดุลยภาพ ผลต่อรายได้เงินตราต่างประเทศ	89
ตารางที่ 2.31 ดัชนีการกระจุกตัวของอุตสาหกรรมเป็นรายภาค	90
ตารางที่ 2.32 แรงงานอพยพเข้าสู่กรุงเทพฯ ตามแหล่งที่มา พ.ศ. 2519 2528 และ 2529	91
ตารางที่ 2.33 สัดส่วนของแรงงานในครัวเรือนเกษตรตามลักษณะการทำงาน	92
ตารางที่ 2.34 แรงงานอพยพเข้ามาทำงานทำในกรุงเทพฯ และจังหวัดอื่นในเขตปริมณฑล แยกตามแหล่งที่มา พ.ศ. 2529	93

	หน้า
ตารางที่ A2.1 ดัชนีวัดความแตกต่างของรายได้ครัวเรือนต่อคนเป็นรายภาค	94
ตารางที่ A2.2 ผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศและของภูมิภาคต่อคน	
ณ ราคาตลาดเป็นรายภาค	95
ตารางที่ A2.3 ผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศและของภูมิภาคต่อคน ณ ราคาคงที่	
พ.ศ. 2515 เป็นรายภาค	96
ตารางที่ 3.1 สัดส่วนค่าใช้จ่ายครัวเรือนแบ่งตามกลุ่มสินค้าหลัก เจ็ดรายภาค	
พ.ศ. 2518 2524 และ 2529	124
ตารางที่ 3.2 ทิศทางการเปลี่ยนแปลงของค่าความยืดหยุ่นต่อรายจ่ายระหว่าง	
ช่วงเวลา พ.ศ. 2518/19 กับ 2524 และ 2524 กับ 2529	
แบ่งตามกลุ่มสินค้าหลัก 12 กลุ่ม	125
ตารางที่ 3.3 ค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายสำหรับสินค้าอุตสาหกรรมบางกลุ่ม	
ที่ซื้อโดยครัวเรือนต่างจังหวัด ระหว่าง พ.ศ. 2518-2529	
รายภาคและพื้นที่ในภูมิภาค	126
ตารางที่ 3.4 สินค้าอุตสาหกรรมที่ครัวเรือนต่างจังหวัดทำการซื้อที่มีค่าความยืดหยุ่นของ	
อุปสงค์ต่อรายจ่ายเป็นบวกในทุกท้องที่ในทุกภูมิภาค	127
ตารางที่ 3.5 สินค้าอุตสาหกรรมที่ความยืดหยุ่นของรายจ่ายของครัวเรือนชนบท	
มีค่าสูงกว่าของครัวเรือนในเขตเทศบาล เป็นรายภาค	
(ระหว่าง พ.ศ. 2518-2529)	129
ตารางที่ 3.6 สินค้าอุตสาหกรรมที่ครัวเรือนต่างจังหวัดทำการซื้อที่มีค่าความยืดหยุ่นของ	
อุปสงค์ต่อรายจ่ายเป็นลบในท้องที่ส่วนมากในภูมิภาค	131
ตารางที่ 3.7 สินค้าอุตสาหกรรมที่ครัวเรือนต่างจังหวัดทำการซื้อที่มีค่าความยืดหยุ่นของ	
อุปสงค์ต่อรายจ่ายมากกว่าหนึ่งในทุกท้องที่ในทุกภูมิภาค	132
ตารางที่ 3.8 ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยซึ่งเป็นค่าประมาณการของความยืดหยุ่นของอุปสงค์	
ต่อรายจ่ายของครัวเรือนชนบท พ.ศ. 2529 เป็นรายภาค	133
ตารางที่ 3.9 ค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่าย (N) และสัดส่วนงบประมาณ	
ครัวเรือนส่วนเพิ่ม (MBS) ของสินค้าที่อาจทดแทนกันได้เป็นรายภาค	
พ.ศ. 2518-2529	135
ตารางที่ 3.10 จำนวนอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดที่ขายสินค้าในจังหวัดที่กิจการตั้งอยู่	
แบ่งตามขนาดการจ้างงานและสัดส่วนผลผลิตที่ขายต่อผลผลิตทั้งหมด	137
ตารางที่ 3.11 สัดส่วนอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดที่ขายสินค้าในจังหวัดที่กิจการตั้งอยู่	
แบ่งตามขนาดการจ้างงานและสัดส่วนผลผลิตที่ขายต่อผลผลิตทั้งหมด	138

		หน้า
ตารางที่ 3.12	จำนวนอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดที่ขายสินค้าในจังหวัดที่กิจการตั้งอยู่ แบ่งตามขนาดเงินลงทุนและสัดส่วนผลผลิตที่ขายต่อผลผลิตทั้งหมด	139
ตารางที่ 3.13	สัดส่วนอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดที่ขายสินค้าในจังหวัดที่กิจการตั้งอยู่ แบ่งตามขนาดเงินลงทุนและสัดส่วนผลผลิตที่ขายต่อผลผลิตทั้งหมด	140
ตารางที่ 3.14	สัดส่วนครัวเรือนที่ใช้เครื่องจักรเกษตรและปัจจัยอื่น เป็นรายภาค	141
ตารางที่ 3.15	เปอร์เซ็นต์การเปลี่ยนแปลงของจำนวนครัวเรือนที่ใช้เครื่องจักร เครื่องมือเกษตรและปัจจัยการผลิตอื่นๆ พ.ศ. 2521/2526 แบ่งเป็นประเภท เป็นรายภาค	142
ตารางที่ 3.16	จำนวนครัวเรือนที่ใช้เครื่องจักรเกษตรและปัจจัยอื่น จำนวนเครื่องจักร ในสภาพใช้งานได้ จำนวนครัวเรือนผู้ใช้/เครื่องจักร	143
ตารางที่ 3.17	สัดส่วนการกระจายเครื่องจักรเครื่องมือเกษตรที่ครัวเรือนเป็นเจ้าของ เป็นรายภาค	144
ตารางที่ 3.18	สถิติกิจกรรมการจ้างผลิตช่วงในอุตสาหกรรมต่างจังหวัด	145
ตารางที่ 3.19	ประเภทและจำนวนอุตสาหกรรมต่างจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับการจ้างผลิตช่วง	146
ตารางที่ 3.20	งบประมาณวัสดุครุภัณฑ์ที่จัดสรรให้หน่วยราชการในส่วนกลางและ ต่างจังหวัด ปีงบประมาณ 2532	148
ตารางที่ 3.21	งบประมาณวัสดุครุภัณฑ์ที่จัดสรรให้หน่วยราชการในส่วนกลางและ ต่างจังหวัดตามประเภทสินค้า ปีงบประมาณ 2532	149
ตารางที่ A3.1	ค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายของครัวเรือน พ.ศ. 2518-2529 สำหรับสินค้าอุตสาหกรรมบางประเภท รายภาค และท้องที่ในแต่ละภาค	153
ตารางที่ A3.2	ค่าความยืดหยุ่นรายจ่ายครัวเรือน (N) สัดส่วนงบประมาณครัวเรือน ส่วนเพิ่ม (MBS) ระหว่าง พ.ศ. 2518-2529 ของสินค้าอุตสาหกรรม จำนวนโรงงานปี 2529 เป็นรายภาค	157
ตารางที่ A3.3	เปรียบเทียบค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายสำหรับสินค้า อุตสาหกรรมที่ครัวเรือนต่างจังหวัดทำการซื้อ พ.ศ. 2518-2524 กับ พ.ศ. 2524-2529 รายภาค	161
ตารางที่ A3.4	เปรียบเทียบค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายและสัดส่วนงบประมาณ ส่วนเพิ่มของสินค้าที่ซื้อโดยครัวเรือนเมืองและชนบท พ.ศ. 2518-2529 เป็นรายภาคและท้องที่ในภูมิภาค	165

	<u>หน้า</u>
ตารางที่ A3.5 งบประมาณวัสดุครุภัณฑ์ที่จัดสรรให้หน่วยราชการในต่างจังหวัดตาม ประเภทสินค้า รายการกระทรวง ปีงบประมาณ 2532	170
ตารางที่ A3.6 งบประมาณวัสดุครุภัณฑ์ที่จัดสรรให้หน่วยราชการในส่วนกลางตาม ประเภทสินค้า รายการกระทรวง ปีงบประมาณ 2532	174

สรุปย่อ

งานวิจัยนี้พิจารณาการพัฒนาอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดจากแง่ของความต้องการสินค้าโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะทำความเข้าใจสภาพปัจจุบัน และความเป็นไปได้ของความต้องการต่อสินค้าอุตสาหกรรมในต่างจังหวัด และเพื่อหาทางเพิ่มและดำรงรักษาความต้องการที่มีอยู่ แหล่งความต้องการสำคัญที่ได้ทำการวิเคราะห์มีอยู่ 4 แหล่งคือ (1) คริวเรือนในฐานะผู้บริโภค (2) ผู้ผลิต (3) รัฐบาลของประเทศและ (4) ตลาดต่างประเทศ ทั้งนี้โดยให้ความสำคัญแก่การวิเคราะห์แหล่งความต้องการในประเทศเป็นหลักเนื่องจากเป็นแหล่งที่น่าจะใช้นโยบายและมาตรการในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ง่ายกว่าการพยายามเปลี่ยนแปลงสภาพตลาดในต่างประเทศ จึงน่าจะมีผลต่อการเริ่มกระบวนการอุตสาหกรรมภาพในต่างจังหวัดมากกว่า มาตรการเท่าที่ได้มีการดำเนินการมาในอดีต มักเป็นมาตรการที่ให้สิ่งจูงใจในด้านการผลิต เช่น สิทธิพิเศษต่างๆ เรื่องภาษี เพื่อที่จะโน้มน้าวให้เกิดการลงทุนในต่างจังหวัด แต่ผลที่ได้ไม่เป็นที่น่าพอใจเท่าใดนัก

ผู้ซื้อในประเทศเป็นแหล่งความต้องการที่สำคัญที่สุดสำหรับสินค้าอุตสาหกรรมมาตั้งแต่ต้นของกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศไทยจนเมื่อเร็วๆ นี้ที่การส่งออกทวีความสำคัญขึ้นจนเป็นแหล่งความต้องการที่สำคัญเป็นอันดับหนึ่งไป การผลิตมากกว่าร้อยละ 75 ของสินค้าอุตสาหกรรมในประเทศทำอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล แสดงว่าสินค้าอุตสาหกรรมที่ประชากรในต่างจังหวัดทำการซื้อนั้นต้องมีอยู่ไม่น้อยที่มาจากกรุงเทพฯ และปริมณฑล ในช่วงเวลาเดียวกับที่อุตสาหกรรมมีการขยายตัวอย่างมากนี้ การขาดแคลนที่ดินเพื่อการเกษตรในเขตชนบททั่วไปก็ทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ จนเป็นเหตุให้แรงงานจำนวนมากต้องเข้าไปหางานทำในกรุงเทพฯ และเมืองหลักอื่นๆ ซึ่งแม้จะมีกิจกรรมมากแต่ก็ไม่สามารถสร้างงานให้พอกับจำนวนผู้ต้องการทำงาน หน่วยงานต่างๆ ทั้งในและนอกประเทศจึงเริ่มพากันให้ความสนใจจนเกิดความเชื่อมั่นขึ้นเป็นลำดับว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดจะเป็นคำตอบในการสร้างการจ้างงานแก่แรงงานของประเทศที่ยังเพิ่มขึ้นอยู่

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์สรุปได้ว่าเป็นความจริงที่ความต้องการสินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตในต่างจังหวัดมีจำกัด แต่เหตุสำคัญไม่ได้เป็นเพราะสินค้าอุตสาหกรรมต่างจังหวัดมีคุณภาพต่ำดังที่มีผู้กล่าวหาอยู่เสมอ หากเป็นเพราะประชากรในต่างจังหวัดโดยเฉพาะในชนบทมีระดับรายได้เฉลี่ยต่ำจนทำให้มีอำนาจซื้อต่ำไปด้วย การวิเคราะห์การใช้จ่ายคริวเรือนก็ได้ผลว่าค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายสำหรับสินค้าอุตสาหกรรมหลายประเภทและรายการมีค่าเป็นบวก และมีอยู่ไม่น้อยที่ค่านี้สูงกว่าหนึ่ง โดยมีค่าสัดส่วนงบประมาณคริวเรือนส่วนเพิ่มที่วัดได้ค่อนข้างสูงอีกด้วย เป็นการบ่งว่า

มีความต้องการสินค้าอุตสาหกรรมที่เป็นไปได้ไม่น้อยในต่างจังหวัด นอกจากนี้ การเปรียบเทียบทิศทางการเปลี่ยนแปลงของค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายตามเวลาที่ผ่านไป ก็ได้ผลว่ามีแบบแผนและแนวโน้มสอดคล้องกับที่มีผู้วิเคราะห์ไว้ในประเทศกำลังพัฒนาอื่น เอกสารที่บทวนยังได้ข้อสรุปต่อไปด้วยว่าเมื่อรายได้ของครัวเรือนที่เคยยากจนเริ่มสูงขึ้น ก็มีแนวโน้มที่จะเพิ่มการซื้อสินค้าที่เคยซื้ออยู่เดิมก่อน สินค้าเหล่านี้มักเป็นสินค้าที่ผลิตในท้องถิ่นและมักใช้ปัจจัยแรงงานในสัดส่วนที่สูงกว่าปัจจัยทุนในการผลิต แต่ครัวเรือนที่มีรายได้ระดับปานกลางและสูงกลับมีแนวโน้มที่จะซื้อสินค้าที่ผลิตโดยการใช้ปัจจัยทุนและปัจจัยที่ต้องนำเข้าจากต่างประเทศในสัดส่วนที่สูงกว่าปัจจัยแรงงานเมื่อรายได้เพิ่มขึ้น

รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนในทุกภาคเพิ่มขึ้นตลอดช่วง 20 ปีที่ผ่านมา แต่ว่าความแตกต่างของรายได้ก็เพิ่มขึ้นด้วยโดยเฉพาะระหว่างครัวเรือนในเมืองกับในชนบท โดยครัวเรือนในชนบทซึ่งมีจำนวนมากที่สุดในประเทศเป็นกลุ่มที่มีรายได้เฉลี่ยต่ำสุด ทั้งนี้ สิ่งที่ทำให้รายได้ในบางภูมิภาคมีระดับต่ำนั้นนอกจากทรัพยากรธรรมชาติแล้ว นโยบายรัฐบาลบางเรื่องก็มีผลทางลบต่อระดับรายได้ของครัวเรือนในหมู่บ้านชนบทซึ่งส่วนใหญ่ยังมีอาชีพทางเกษตร การที่ครัวเรือนเหล่านี้มีรายได้ต่ำจึงกลายเป็นข้อจำกัดสำคัญที่ทำให้ความต้องการสินค้าอุตสาหกรรมทั้งที่ใช้บริโภคและที่ใช้เป็นปัจจัยการผลิตต่ำไปด้วย การเพิ่มรายได้ครัวเรือนชนบทอย่างมีผลจึงจำเป็นอย่างยิ่งในการทำให้ความต้องการสินค้าในต่างจังหวัดที่มีแนวโน้มว่าจะเป็นไปได้นั้นกลายเป็นความต้องการที่แท้จริง

ข้อสรุปเกี่ยวกับแหล่งความต้องการสินค้าอื่นๆ คือ (1) อุตสาหกรรมต่างจังหวัดเป็นผู้ซื้อชั้นกลางที่สำคัญที่สุดสำหรับสินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตในต่างจังหวัด (2) การซื้อโดยหน่วยงานราชการและการส่งออกโดยตรงของสินค้าอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดยังมีอยู่จำกัด

ข้อสรุปอีกประการหนึ่งคืออุตสาหกรรมในต่างจังหวัดต้องพึ่งพิงตลาดท้องถิ่นมาก เกือบครึ่งหนึ่งของกิจการทั้งหมดซึ่งส่วนมากเป็นกิจการขนาดเล็กที่มีการจ้างงานไม่เกิน 20 คน และ/หรือมีการลงทุนไม่เกิน 3 ล้านบาทขายผลผลิตร้อยละ 80-100 ภายในจังหวัดที่กิจการตั้งอยู่ แต่กลุ่มนี้มียอดขายรวมที่เป็นสัดส่วนค่อนข้างต่ำของตลาดทั้งหมด และการวิเคราะห์ยังแสดงด้วยว่าผลผลิตที่มีค่าความยืดหยุ่นเป็นบวกหรือมากกว่าหนึ่งส่วนมากเป็นสินค้าที่ผลิตในกรุงเทพฯ และปริมณฑล

ความหลากหลายและมูลค่าของวัสดุและครุภัณฑ์ที่รัฐบาลจัดซื้ออยู่แม้จะมากแต่ที่ซื้อจากแหล่งในต่างจังหวัดมีไม่มากนัก จึงควรที่จะใช้การจัดซื้อวัสดุครุภัณฑ์ของรัฐในการเพิ่มความต้องการสินค้าที่ผลิตในต่างจังหวัดได้ในหลักการ โดยการหันไปซื้อสิ่งที่เป็นผลผลิตอุตสาหกรรมต่างจังหวัด ซึ่งกำหนดให้หมายถึงสินค้าที่มี "สาระของอุตสาหกรรมต่างจังหวัด" ระดับหนึ่งโดยวัดเป็นสัดส่วนขั้นต่ำของมูลค่าเพิ่มที่เกิดในต่างจังหวัด

ความต้องการในต่างประเทศต่อสินค้าของอุตสาหกรรมต่างจังหวัดขนาดเล็กเท่าที่ผ่านมายังมีจำกัดทำให้เชื่อว่าจะมีบทบาทค่อนข้างน้อยในขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมต่างจังหวัด แต่ความสำคัญนี้จะเพิ่มขึ้นตามลำดับจนกลายเป็นแหล่งสำคัญที่สุดในการดำรงรักษาความต้องการต่อสินค้าอุตสาหกรรมต่างจังหวัดระยะยาวต่อไป

ข้อเสนอนโยบาย กลยุทธ์และมาตรการ

เมื่อพิจารณาความจำเป็นในการสร้างงานในชนบทและบรรยากาศของการลงทุนที่กำลังเป็นที่สนใจของต่างประเทศประกอบกันแล้ว ทำให้สรุปได้ว่านโยบายการส่งเสริมและสร้างการลงทุนในต่างจังหวัดน่าจะเป็นนโยบายแนวนาน กล่าวคือแนวรณรงค์การเสริมสร้างอุตสาหกรรมขนาดเล็กในต่างจังหวัดโดยผ่านมาตรการเพิ่มรายได้ครัวเรือนชนบทซึ่งจะนำไปสู่การเพิ่มความต้องการสินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตในท้องถิ่น โดยวิธีผลิตที่ใช้ปัจจัยแรงงานในสัดส่วนที่มากกว่าปัจจัยทุน แนวที่สองเป็นการดำเนินการต่อในเรื่องของสิ่งจูงใจเพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ทั้งจากภายในและนอกประเทศ ซึ่งมักเป็นอุตสาหกรรมที่มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อไม่ให้เสียโอกาสต่างๆ ที่เกิดจากการได้เปรียบทางด้านต้นทุนแรงงานที่ประเทศมีอยู่ แม้อุตสาหกรรมที่เป็นการลงทุนจากต่างประเทศโดยทั่วไปมักมีการใช้ปัจจัยทุนในสัดส่วนสูงกว่าแรงงานจึงทำให้อาจมีผลไม่มากในการสร้างงานและเพิ่มรายได้แก่คนจำนวนมากก็ตาม แต่ต้องระวังที่จะไม่ส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในประเภทสินค้าที่จะไปแข่งกับอุตสาหกรรมขนาดเล็กในต่างจังหวัด โดยเฉพาะที่มีการผลิตอยู่แล้ว เพราะจะทำให้ความต้องการสินค้าอุตสาหกรรมต่างจังหวัดที่มีอยู่น้อยแล้วยิ่งลดลงไปอีก แนวนโยบายนี้จึงควรเน้นอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกเป็นสำคัญ

นโยบายแนวนานในลักษณะนี้เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมต่างจังหวัดให้ได้ผล เพราะความสำเร็จของแนวการพัฒนาแต่ละแนวนั้นมีเงื่อนไขและข้อจำกัดที่ต่างกันและทำให้ต้องใช้มาตรการและกลยุทธ์ที่ต่างกัน ทั้งนี้ เพราะการมีเพียงมาตรการเดียวต่อหวังผลในการส่งเสริมอุตสาหกรรมทั้งขนาดใหญ่และเล็ก โดยที่ทั้งสองกลุ่มไม่เกิดความได้เปรียบเสียเปรียบกันเลยนั้นย่อมเป็นไปได้ยาก ความตั้งใจที่เด่นชัดตลอดจนมาตรการและการดำเนินการที่เหมาะสมจึงสำคัญมาก แต่ที่สำคัญยิ่งกว่านั้นคือการที่ต้องเข้าใจวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการพัฒนาอุตสาหกรรมต่างจังหวัดว่าไม่ใช่เพื่อการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมเท่านั้น แต่เพื่อเพิ่มงานและรายได้ในชนบทในที่สุด เพราะการเพิ่มขึ้นของรายได้เปรียบเทียบกับของครัวเรือนชนบทเป็นเงื่อนไขสำคัญที่สุดของถาวรภาพของความต้องการสินค้าอุตสาหกรรมต่างจังหวัด ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมต่างจังหวัดและการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในระยะยาว

การที่อุตสาหกรรมขนาดเล็กในต่างจังหวัดจะเกิดและเติบโตขึ้นจำเป็นต้องมีมาตรการเพื่อ (1) ดำรงรักษาระดับความต้องการที่มีอยู่ในปัจจุบันและ (2) เพิ่มระดับความต้องการของสินค้าอุตสาหกรรมต่างจังหวัด และต้องรักษาความได้เปรียบในเงื่อนไขการผลิตที่มีอยู่แล้วอีกด้วย จึงมีกลยุทธ์และมาตรการที่จำเป็นอยู่ 2 กลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มมีทั้งมาตรการระยะยาวและระยะสั้น มาตรการกลุ่มแรกเป็นมาตรการทางอ้อมแต่มีผลระยะยาวในการสร้างอุปสงค์ต่อสินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตในต่างจังหวัด กลุ่มที่สองเป็นมาตรการที่เกี่ยวกับบทบาทโดยตรงของรัฐบาลในการสร้างและรักษาระดับความต้องการสินค้าอุตสาหกรรมต่างจังหวัด

1. มาตรการทางอ้อมเพื่อสร้างความต้องการ โดยผ่านการเพิ่มรายได้ของครัวเรือน

มาตรการกลุ่มนี้มุ่งสร้างและรักษาระดับความต้องการสินค้าอุตสาหกรรมต่างจังหวัดโดยผ่านกลไกการทำงานของรายได้หรืออำนาจซื้อของครัวเรือน จากแนวโน้มที่ครัวเรือนยากจนมักเพิ่มการซื้อสินค้าที่ผลิตในท้องถิ่นที่มีการใช้ปัจจัยแรงงานในสัดส่วนสูงกว่าปัจจัยทุนเมื่อรายได้เพิ่มขึ้นนั้น แสดงว่ามาตรการที่มีผลอย่างจริงจังในการเพิ่มรายได้ครัวเรือนเป็นสิ่งสำคัญที่จะดำรงรักษาระดับความต้องการ มาตรการเหล่านี้ได้แก่

(1) การเพิ่มความหลากหลายและเข้มข้นของระบบการผลิตของครัวเรือนเกษตร เรื่องนี้ต่างกับการเพิ่มความเข้มข้นในการเกษตรในรูปแบบเดิม (intensification) ที่มุ่งการเพิ่มจำนวนรอบของการปลูกพืชชนิดเดียวกันในแต่ละปี เช่น การทำนาปรังในเขตชลประทาน มาตรการนี้มุ่งศึกษาช่องทางและข้อจำกัดในการผลิตในแต่ละภาคที่แตกต่างกันไปตามปริมาณและประเภทของทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อหาทางเพิ่มกิจกรรมที่ทำรายได้แก่ครัวเรือนเกษตร ทั้งนี้ ระดับและขนาดของความยากจนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตลอดจนจำนวนของแรงงานอพยพออกไปเพื่อทำงานทำจากภาคนี้ล้วนชี้ให้เห็นว่าภาคนี้จำเป็นต้องมีความสำคัญเป็นอันดับหนึ่ง

(2) การทบทวนและปรับปรุงนโยบายราคา นโยบายราคาผลผลิตทางเกษตรหลายอย่างในอดีตมีส่วนทำให้รายได้ของครัวเรือนเกษตรมีระดับต่ำ กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยเป็นกลุ่มเดียวที่รวมตัวกันจนทำการต่อรองและรักษาระดับราคาพืชผลได้บ้าง ส่วนการผลิตข้าวนั้น การที่ความยืดหยุ่นของการผลิตต่อราคามีค่าต่ำและการที่กลุ่มประชากรที่ผลิตข้าวมีขนาดใหญ่ทำให้เกือบจะสรุปได้ว่า มาตรการประกันราคาข้าวที่ได้ผลจริงจึงโดยมีทั้งงบประมาณและบุคคลากรสนับสนุนนั้นอาจเป็นสิ่งจำเป็นนอกเหนือไปจากการจัดการบิดเบือนราคา (เช่น ภาษีส่งออกที่ทำให้ราคาผลผลิตเกษตร ณ แหล่งผลิตมีระดับต่ำตลอดมา) ที่สำคัญคือ รัฐบาลต้องไม่รื้อฟื้นนโยบายเก่าซึ่งทำให้มีการกดราคาผลผลิตเกษตรเช่นการกำหนดมูลค่างินบาทให้สูงกว่าความเป็นจริงกลับมาใช้อีก

(3) การจัดการค่าจ้างขั้นต่ำ การเพิ่มรายได้ที่เป็นค่าจ้างในอัตราค่อนข้างต่ำสำหรับแรงงานต่างจังหวัดจำนวนมากจะมีผลในการเพิ่มความต้องการสินค้าที่ผลิตโดยอุตสาหกรรมท้องถิ่นขนาดเล็กที่ใช้ปัจจัยแรงงานในสัดส่วนสูงกว่าปัจจัยทุนมากกว่าความต้องการต่อสินค้าซึ่งผลิตโดยใช้ปัจจัยทุนในสัดส่วนสูงหรือสินค้านำเข้า ต้นทุนแรงงานต่ำในประเทศไทยเมื่อเทียบกับที่อื่นๆ เป็นสาเหตุสำคัญให้การลงทุนจากต่างประเทศเพิ่มในอัตราสูง โดยนัยเดียวกัน จึงเป็นไปได้ที่ต้นทุนแรงงานต่ำในต่างจังหวัดจะเป็นสิ่งดึงดูดนักลงทุนจากภายนอกทั้งจากกรุงเทพฯ ปริมาณพลและนอกประเทศ ซึ่งย่อมหมายถึงการจ้างงานเพิ่มในต่างจังหวัด ส่วนหนึ่งของรายได้ที่แรงงานได้รับนั้นก็จะถูกจับจ่ายใช้สอยในจังหวัดที่ทำงานอยู่เพื่อซื้อหาสินค้าบริโภค ทั้งที่มีความคงทนและไม่คงทน การอนุญาตให้อัตราค่าจ้างปรับตัวตามสภาพตลาดในต่างจังหวัดจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อสร้างความได้เปรียบทางการผลิต (ประดิษฐ์ ชาสสมบัติ 2533)

(4) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การบริหารอัตราค่าจ้างขั้นต่ำและการพัฒนาผู้ประกอบการในท้องถิ่น (สมศักดิ์ เต็มบุญเลิศชัย 2526) เป็นประเด็นระยะสั้นในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และคำตอบแทน แต่การมีแผนระยะยาวเพื่อปรับปรุงคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้นำไปสู่การเพิ่มรายได้ของประชากรในชนบทเป็นเรื่องที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน เนื่องจากความสัมพันธ์ค่อนข้างสูงระหว่างค่าแรงต่ำที่แรงงานได้รับกับระดับการศึกษาต่ำ การเพิ่มทั้งคุณภาพและการเข้าถึงการศึกษาในระดับที่สูงกว่าการศึกษามัธยมศึกษาสำหรับลูกหลานของครัวเรือนยากจนในชนบทจึงสำคัญยิ่งวิธีหนึ่งในการเพิ่มช่องทางและโอกาสที่จะศึกษาในระดับมัธยมสำหรับนักเรียนที่เรียนดีแต่ยากจนนั้นอาจทำได้โดยการให้ทุนการศึกษา เป็นต้น

การที่สถาบันการศึกษาระดับสูงกว่ามัธยมในภูมิภาคมีผู้ทำการสอนที่มีคุณวุฒิระดับปริญญาเอกจำนวนน้อยชี้ให้เห็นความจำเป็นในการเพิ่มผู้สอนที่มีคุณวุฒิดังกล่าวในภูมิภาคให้มากขึ้น แต่ว่าการเพิ่มบุคลากรโดยการบรรจุหรือย้ายคนเพียงอย่างเดียวนั้นไม่พอ ปัจจัยจำเป็นที่จะสนับสนุนการทำงานของครูสอนในภูมิภาคต้องเพิ่มด้วยเพื่อให้มีผลในการเพิ่มคุณภาพของการศึกษา มิฉะนั้น ผู้สอนเองจะไม่สามารถรักษาและพัฒนาประสิทธิภาพทางวิชาการของตนเองให้ทันกับวิวัฒนาการทางวิชาการใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นตลอดเวลา ตัวอย่างมาตรการที่ควรดำเนินการโดยรีบด่วนได้แก่การจัดโครงการแลกเปลี่ยนระหว่างสถาบันในต่างจังหวัดกับสถาบันการสอนในกรุงเทพฯ โดยผู้ที่มีคุณสมบัติตามกำหนดเท่านั้นที่จะได้ร่วมโครงการ ตัวอย่างปัจจัยสนับสนุนคุณภาพทางวิชาการและการสอนได้แก่การเพิ่มคุณภาพของห้องสมุดโดยเร็วด้วยการตั้งงบประมาณพิเศษเพื่อการนี้และการช่วยเหลือของห้องสมุดมหาวิทยาลัยที่มีคุณภาพเป็นที่รู้จักกันทั่วไป ทั้งนี้ อาจจัดทำในรูปของการแลกเปลี่ยนบุคลากรระหว่างห้องสมุดหรือการจัดอบรมระยะสั้น นอกจากนี้ ยังจะต้องเพิ่มโอกาสให้มากขึ้นกว่าเดิมสำหรับผู้สอนในสถาบันการศึกษาในภูมิภาคที่จะได้รับทุนวิจัยหรือศึกษาต่อ การรับการอบรมเพิ่มเติมหรือศึกษาวิชาเฉพาะเพื่อให้ทันสมัยกับวิชาการใหม่ๆ ในสาขาของตน ที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อน

กว่าปัจจัยโดยตรงสำหรับบุคคลกรที่ทำการสอนคือ คุณภาพการศึกษาสำหรับลูกของบุคคลกรเหล่านี้ เพราะมีอยู่บ่อยครั้งที่ข้าราชการและครูสอนในต่างจังหวัดต้องขอย้ายเข้ากรุงเทพฯ เมื่อลูกมีอายุถึงวัยที่จะต้องเข้าเรียนแต่โรงเรียนที่มีอยู่ในต่างจังหวัดมีคุณภาพไม่ดีเท่าที่ควร

(5) การพัฒนาอุตสาหกรรมบริการ บริการเป็นสินค้าที่มีความยืดหยุ่นต่อรายได้สูงและมีหลายอย่างที่โดยลักษณะเป็นสิ่งที่ต้องผลิตอยู่ใกล้ผู้ซื้อ ข้อมูลและการวิเคราะห์แสดงว่าครัวเรือนต่างๆ มีการซื้อบริการเช่น การหย่อนใจและการบันเทิง (รวมถึงหนังสือและหนังสือพิมพ์) มากขึ้นเมื่อรายได้เพิ่มขึ้น ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาที่เพิ่มขึ้นแสดงถึงต้นทุนค่าเสียโอกาสที่ลดลงสำหรับเด็กที่เรียนต่อในระดับที่สูงกว่าภาคบังคับ อย่างไรก็ตาม การเพิ่มขึ้นของความต้องการต่อบริการมักเกิดควบคู่กับการขยายตัวของการผลิตสินค้าประเภท tradable ซึ่งรวมสินค้าอุตสาหกรรมด้วย ดังนั้น นอกจากบริการบางอย่างเช่นการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมโดยตรงได้ด้วยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเช่น ถนน ที่พัก ความปลอดภัย ฯลฯ แล้ว การพัฒนาอุตสาหกรรมบริการอื่นๆ ในต่างจังหวัดโดยผ่านการพัฒนารายได้ของครัวเรือนชนบทอย่างมีภาพรวมน่าจะได้ผลดีกว่า

2. มาตรการทางตรงในการสร้างความต้องการ

มาตรการกลุ่มแรกทำงานผ่านนโยบายและกลยุทธในระดับกว้าง กลุ่มนี้เป็นมาตรการโดยตรงที่เสนอให้เปลี่ยน ดัดแปลงและเพิ่มความรับผิดชอบของหน่วยงานราชการ มาตรการในกลุ่มนี้ได้แก่

(1) การจัดซื้อของรัฐบาล มาตรการนี้กำหนดให้หน่วยงานราชการที่ซื้อวัสดุและครุภัณฑ์เพื่อใช้ในหน่วยงานต่างจังหวัดมีความรับผิดชอบที่จะต้องซื้อสินค้าบางประเภทหรือบางสัดส่วนตามที่กำหนดไว้จากอุตสาหกรรมต่างจังหวัด มาตรการเฉพาะหน้าที่ควรดำเนินการได้ทันทีคือการแก้ไขระเบียบการจัดซื้อวัสดุครุภัณฑ์ที่มีอยู่ (ตอน 2 ส่วนที่ 1 มาตรา 9 และ 10) โดยให้ผู้ซื้อให้ความสำคัญเบื้องต้นแก่ผลผลิตที่มี "สาระของอุตสาหกรรมต่างจังหวัด" ซึ่งกำหนดโดยสัดส่วนของมูลค่าเพิ่มจากต่างจังหวัดในสินค้าที่จะซื้อ และให้หน่วยงานวางแผนระดับสูงเป็นผู้กำหนดสัดส่วนนี้ว่าควรจะเป็นเท่าใดสำหรับสินค้าประเภทใด

(2) การเพิ่มความต้องการชั้นกลางโดยการเพิ่มกิจกรรมการจ้างผลิตช่วง ระบบภาษีการค้าที่เป็นอยู่ทำให้การจ้างผลิตช่วงระหว่างอุตสาหกรรมมีไม่มาก เพราะกิจการที่ทำการจ้างอุตสาหกรรมอื่นให้ผลิตชิ้นส่วนหรือทำการผลิตในบางขั้นตอนนั้นมักหลงเอ่ยด้วยการถูกเก็บภาษีซ้ำซ้อน จึงเป็นที่คาดกันในหมู่ผู้ผลิตอุตสาหกรรมว่า การประกาศใช้และดำเนินการระบบภาษีมูลค่าเพิ่มที่ได้ผลจะทำให้การจ้างผลิตช่วงในระหว่างอุตสาหกรรมมีมากขึ้น มาตรการที่จะเพิ่มความต้องการ

ชั้นกลางอีกแบบหนึ่งคือการกำหนดให้อุตสาหกรรมบางประเภทต้องซื้อปัจจัยชั้นกลางในสัดส่วนตามที่กำหนด หรือการที่กิจการที่มีหลักฐานพิสูจน์ "สาระของอุตสาหกรรมต่างจังหวัด" ตามกำหนดได้มีสิทธิ์ขอรับประโยชน์พิเศษ เช่น การชำระภาษีการค้าหรือภาษีเงินได้ในอัตราต่ำกว่าปกติได้ และยังอาจมีการกำหนด "สาระของอุตสาหกรรมต่างจังหวัด" ขึ้นต่ำที่จะต้องมีส่วนรับสินค้าอุตสาหกรรมบางประเภท ทั้งนี้ การประกาศกำหนดแน่ชัดว่ามาตรการเหล่านี้จะมีผลใช้บังคับเมื่อใดก็น่าเป็นสิ่งที่จูงใจอย่างหนึ่งสำหรับการตัดสินใจที่จะตั้งหรือขยายกิจการอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดได้ ศูนย์ข้อมูลอุตสาหกรรมในกระทรวงอุตสาหกรรมจะมีส่วนช่วยในเรื่องนี้ได้มากโดยการเร่งรวบรวมและกระจายข้อมูลเกี่ยวกับประเภทและกิจกรรมของสินค้าที่อาจมีการจ้างผลิตช่วงได้ ตลอดจนว่าการจ้างผลิตช่วงนั้นจะทำได้ที่ไหนและอย่างไร

(3) บริการข้อมูลและความช่วยเหลือระยะยาว อุตสาหกรรมต่างจังหวัดมีความต้องการสูงมากในเรื่องข้อมูลสินค้าและเทคโนโลยีใหม่ ตลอดจนวิธีการที่จะปรับเปลี่ยนสินค้าและเทคโนโลยีที่มีอยู่ให้ทันสมัยขึ้น มาตรการสร้างเสริมบริการข้อมูลและความช่วยเหลือระยะยาวมีความสำคัญเป็นพิเศษสำหรับอุตสาหกรรมขนาดเล็กในต่างจังหวัดซึ่งส่วนใหญ่มีวิธีผลิตที่ค่อนข้างง่ายหรือล้าสมัย การที่ผู้ซื้อมีแนวโน้มที่จะหันไปซื้อสินค้าที่ "ทันสมัย" ขึ้นเมื่อรายได้เพิ่มขึ้นนั้นทำให้ความสามารถในการปรับเปลี่ยนลักษณะสินค้าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการ "รักษาระดับ" ความต้องการที่มีอยู่ แต่การเสาะแสวงหาข้อมูลที่เป็นนี้หากต่างคนต่างทำโดยกิจการอุตสาหกรรมเองย่อมมีต้นทุนสูงเกินกว่าที่จะทำได้ ในขณะที่หน่วยงานราชการและเอกชนหลายแห่งอาจทำการรวบรวมและเผยแพร่โดยกว้างขวางได้ในต้นทุนที่ต่ำกว่ามาก

ดังนั้น โดยนัยเดียวกับการเพิ่มรายได้ครัวเรือนชนบทมีความสำคัญต่อการเพิ่มความต้องการสินค้าอุตสาหกรรมต่างจังหวัด การปรับปรุงและพัฒนาผลผลิตก็มีความสำคัญยิ่งต่อการรักษาระดับความต้องการสินค้าไว้ และในช่วงเวลาที่เอกชนยังไม่อยู่ในฐานะที่จะจัดหาบริการข้อมูลในลักษณะการค้าในราคาต่ำพอที่ผู้ต้องการข้อมูลจะสามารถซื้อได้นี้ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดน่าจะเร่งเพิ่มบริการในด้านนี้ขึ้นโดยการระบุว่าสินค้าประเภทและลักษณะใดมีแนวโน้มที่จะกลายเป็นสินค้าที่ล้าสมัยและสินค้าลักษณะใดน่าที่จะเป็นสินค้าทดแทนได้ ทั้งนี้ โดยการใช้วิธีกระจายข้อมูลที่ต้นทุนต่ำ เช่น เอกสารแจกขนาดเล็กที่จัดพิมพ์โดยง่าย ๆ มีข้อความสั้นและตรงไปตรงมา มาตรการนี้ตั้งอยู่บนรากฐานที่ว่า การรักษาความต้องการสินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตโดยกิจการขนาดเล็กในต่างจังหวัดซึ่งมีน้อยอยู่แล้วในขณะนี้ไม่ให้ลดลงไปเป็นสิ่งสำคัญ

(4) การเพิ่มการส่งออกโดยตรงของอุตสาหกรรมต่างจังหวัด การขยายตลาดสินค้าเข้าไปในประเทศเพื่อนบ้านอาจมีผลต่อการขยายตัวของอุตสาหกรรมทุกขนาด แต่ท่าศุลกากรมีอำนาจเต็มที่จะพิจารณา ตรวจตรา และอนุมัติการส่งออกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเลียนแม่น้ำโขง

และในภาคเหนือน่าจะลดค่าขนส่งสำหรับอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ในท้องถิ่นใกล้เคียง ความใกล้ชิดตลาด ความใกล้เคียงด้านภาษาพูด และวัฒนธรรมน่าเป็นข้อได้เปรียบของอุตสาหกรรมต่างจังหวัดขนาดเล็กหลายประเภทและมีผลในการลดความรุนแรงของการอึดตัวของตลาดที่จะเกิดขึ้น มาตรการนี้จึงเสนอให้เพิ่มท่าศุลกากรที่มีอำนาจเต็มในบริเวณชายแดน การมีตลาดใหม่เพิ่มขึ้นจากเงื่อนไขข้อได้เปรียบด้านแรงงานที่เป็นผลของมาตรการค่าจ้างขั้นต่ำที่เสนอในกลุ่มมาตรการก่อนอาจทำให้แม้แต่อุตสาหกรรมขนาดใหญ่เกิดความสนใจที่จะลงทุนในต่างจังหวัดซึ่งจะเป็นการเพิ่มการจ้างงานและรายได้ให้มากขึ้นไปอีก

สิ่งสำคัญมากที่จะเพิ่มการส่งออกอีกอย่างหนึ่งคือการทบทวน ปรับปรุงและแก้ไขกฎระเบียบเกี่ยวกับการส่งออกต่างๆ ที่มีอยู่ให้เข้าใจและปฏิบัติตามได้ง่าย โดยให้หน่วยงานมีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือและคำแนะนำโดยตรงแก่กิจการอุตสาหกรรมที่สนใจที่จะส่งออกเพื่อผลทางปฏิบัติ โดยเฉพาะผู้ส่งออกเป็นครั้งแรก เพื่อไม่ให้ตกเป็นเหยื่อของ "นายหน้า" ซึ่งนอกจากทำให้ต้นทุนการส่งออกสูงขึ้นโดยไม่จำเป็นแล้ว บางทียังถึงกับเสียเงินเปล่าโดยไม่ได้อำนาจตามที่ต้องการอีกด้วย

บทบาทของอุปสงค์ในการพัฒนาอุตสาหกรรมในต่างจังหวัด

1. บทนำ

1.1 ความเป็นมา

ประเทศไทยมีอัตราขยายตัวทางเศรษฐกิจในระดับสูงและสม่ำเสมอในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมก็รวดเร็วอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน ทั้งนี้ การลงทุนจากต่างประเทศในอัตราสูงนับว่ามีส่วนช่วยอยู่มาก เหตุผลประการหนึ่งที่มีการลงทุนจากต่างประเทศในอัตราสูงคือ ข้อได้เปรียบด้านต้นทุนแรงงานในประเทศไทยเมื่อเทียบกับประเทศอื่นในภูมิภาคแถบนี้ของโลก เช่น ใต้หวัน เกาหลี และฟิลิปปินส์ เป็นต้น

ผลการทบทวนข้อมูลเกี่ยวกับบัญชีรายได้ประชาชาติชี้ชัดถึงอัตราการขยายตัวอันน่าประทับใจยิ่งของสาขาการผลิตอุตสาหกรรมโดยวัดเป็นสัดส่วนของผลผลิตของสาขานี้ในผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศซึ่งเพิ่มจากร้อยละ 12 ในปี 2503 เป็นร้อยละ 23 ในปี 2530 มูลค่าเพิ่มที่วัดในราคาตลาดของสาขาอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นมากกว่า 5 เท่าในช่วงปี 2519-2530 (จาก 63,025 ล้านบาทเป็น 295,512 ล้านบาท) และแม้แต่มูลค่าเพิ่มที่วัดในราคาคงที่ก็ยังเพิ่มขึ้นมากถึงเกือบ 3 เท่า อย่างไรก็ตาม มีหลักฐานเด่นชัดว่าการขยายตัวของสาขาอุตสาหกรรมนี้จำกัดอยู่แต่ในเขตกรุงเทพฯ และจังหวัดปริมณฑล การกระจายตัวของที่ตั้งสถานประกอบการอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่างๆ และระหว่างในเขตเมืองกับชนบทจึงกลายมาเป็นข้อกังวลประเด็นหนึ่งของรัฐบาล เฉพาะในกรุงเทพมหานคร (กทม.) ก็มีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมถึงร้อยละ 40 ของจำนวนโรงงานที่ทำการจดทะเบียนไว้กับกระทรวงอุตสาหกรรมทั้งหมดและมีผลผลิตซึ่งคิดเป็นมูลค่าเพิ่มที่มากถึงครึ่งหนึ่งของภาคการผลิตอุตสาหกรรมทั้งประเทศ และเมื่อเอามูลค่าเพิ่มอุตสาหกรรมของจังหวัดอื่นๆ ในปริมณฑลมารวมเข้าด้วยแล้ว สัดส่วนนี้ก็จะเพิ่มขึ้นจนวัดได้มากกว่าสามในสี่ของที่ผลิตได้ทั้งหมดในประเทศ (สภาพัฒนาฯ) แต่ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ ภาคตะวันออกเฉยงเหนือซึ่งเป็นที่อยู่ของประชากรถึงหนึ่งในสามของประเทศในประเศนั้น มีจำนวนสถานประกอบการอุตสาหกรรมอยู่เพียงร้อยละ 13 ของจำนวนโรงงานทั้งหมดที่จดทะเบียนและมีผลผลิตอุตสาหกรรมวัดได้โดยเฉลี่ยเพียงร้อยละ 5 ของทั้งประเทศเท่านั้น

ภาพที่เข้าใจกันโดยทั่วไปคืออุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่นอกกรุงเทพฯ เท่านั้นที่ส่วนใหญ่มิขนาดเล็ก แต่ข้อมูลการกระจายตัวของอุตสาหกรรมในตารางที่ 1.1 แสดงให้เห็นชัดว่าสัดส่วนการกระจายตัวของอุตสาหกรรมตามขนาดในทุกภูมิภาคมีลักษณะคล้ายคลึงกัน นั่นคือทุกภาคมีอุตสาหกรรมขนาดเล็กที่มีการจ้างงานไม่เกิน 20 คนอยู่ตั้งแต่ร้อยละ 88 ขึ้นไปทั้งสิ้น Kuroda และ Kasajima

(1987) ก็ได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลนี้ ซึ่งแม้จะได้ผลที่แสดงตัวเลขสัดส่วนของอุตสาหกรรมขนาดเล็ก (ทั้งที่วัดด้วยขนาดการจ้างงานและจำนวนเงินลงทุน) ในแต่ละภาคที่ต่างกับสำนักงานสถิติฯ บ้าง แต่ก็แสดงว่าอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ในทุกภาคเป็นกิจการขนาดเล็ก (ดูตารางที่ 1.2) ซึ่งมีการจ้างงานไม่เกิน 19 คน เช่น ในกรุงเทพฯ มีกิจการอุตสาหกรรมขนาดนี้อยู่ถึงร้อยละ 83 ของโรงงานทั้งหมดเมื่อเทียบกับร้อยละ 88 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนการเปรียบเทียบโดยอาศัยปริมาณเงินลงทุนเป็นตัววัดขนาดของกิจการก็ได้ผลว่าอุตสาหกรรมที่มีเงินลงทุนไม่เกิน 1 ล้านบาทมีอยู่ร้อยละ 79 ของโรงงานใน กทม. เทียบกับร้อยละ 84 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การวิเคราะห์การกระจายของอุตสาหกรรมนี้ทำได้อีกวิธีหนึ่ง โดยการเปรียบเทียบสัดส่วนของกิจการขนาดต่างๆ แต่ละขนาดระหว่างภาคต่างๆ (ตารางที่ 1.3) ซึ่งก็ปรากฏว่า ไม่ว่าจะเป็นอุตสาหกรรมขนาดใดๆ ก็ตาม จำนวนอุตสาหกรรมที่อยู่ในกรุงเทพฯ กับในจังหวัดปริมณฑลอื่นรวมกันแล้วมีสัดส่วนสูงสุด กล่าวคือ อุตสาหกรรมทั้งหมดที่มีการจ้างงานไม่เกิน 9 คนนั้นมีอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑลถึงร้อยละ 55 ส่วนที่มีการจ้างงานระหว่าง 10-19 คนมีอยู่ถึงร้อยละ 61 และที่มีการจ้างงานมากกว่า 300 คนขึ้นไปนั้นมีมากถึงร้อยละ 73 และเมื่อเปรียบเทียบโดยใช้ขนาดของการลงทุนก็พบว่าในกรุงเทพฯ และปริมณฑลมีจำนวนกิจการอุตสาหกรรมอยู่ถึงร้อยละ 55 ของอุตสาหกรรมที่มีขนาดการลงทุนไม่เกิน 1 ล้านบาท ร้อยละ 66 ของกิจการที่ลงทุนระหว่าง 1-10 ล้านบาทและร้อยละ 72 ของที่ลงทุนมากกว่า 50 ล้านบาทขึ้นไป แต่ที่แน่นอนคือ ไม่ว่าจะเป็นอุตสาหกรรมขนาดใดก็ตาม จำนวนโรงงานที่อยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑลก็เป็นจำนวนสูงสุดเมื่อเทียบกับภาคอื่นๆ

ประเด็นที่น่าสนใจเมื่อมีการจัดข้อมูลการกระจายของอุตสาหกรรมในภาคต่างๆ ตามขนาด คือการที่สัดส่วนของจำนวนกิจการอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ และในจังหวัดปริมณฑลรวมกันมีค่าเพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับในภาคอื่นๆ เมื่ออุตสาหกรรมมีขนาดใหญ่ขึ้น (ดูตารางที่ 1.3) นอกจากนี้ยังมีลักษณะที่สื่อถึงการกระจายตัวออกจากกรุงเทพฯ ออกไปสู่จังหวัดอื่นในปริมณฑลด้วยเมื่อขนาดการจ้างงานและขนาดการลงทุนยิ่งเพิ่มขึ้นไปอีก ข้อสมมติฐานประการหนึ่งที่สามารถศึกษาพิสูจน์ต่อไปได้สำหรับการกระจายตัวแบบนี้คือ มีปัจจัยบางอย่างที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดตั้งหรือดำเนินกิจการในกรุงเทพฯ เมื่อขนาดของกิจการโตขึ้นถึงขนาดหนึ่งแล้ว เช่นราคาที่ดินตลอดจนความคับคั่งประการต่างๆ ซึ่งทำให้ต้นทุนของการอยู่ใน กทม. สูงขึ้นกว่าการออกไปอยู่ในจังหวัดปริมณฑลมาก ปัจจัยอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้อุตสาหกรรมขนาดใหญ่หลายๆ ใน กทม. มีสัดส่วนต่ำกว่าในจังหวัดปริมณฑลอาจเป็นผลจากนโยบายรัฐบาลที่ห้ามการจัดตั้งและดำเนินกิจการอุตสาหกรรมหนักบางประเภทและอุตสาหกรรมที่มีสิ่งที่จะเป็นมลพิษเกิดขึ้นในกระบวนการผลิต (มักเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ เช่น เคมีปิโตรเลียม วัสดุเทียมต่างๆ การต่อเรือ เป็นต้น) สิ่งสำคัญในเรื่องการกระจายตัวของอุตสาหกรรมคือการศึกษาให้เข้าใจว่าปัจจัยใดบ้างที่จะช่วยอธิบายได้ว่าเหตุใดอุตสาหกรรมจำนวน

มากจึงเลือกที่จะตั้งกิจการในกรุงเทพฯ และในจังหวัดปริมณฑล รวมทั้งเหตุผลที่ทำให้สัดส่วนของอุตสาหกรรมทั้งหมดในบริเวณดังกล่าวนี้ยิ่งเพิ่มขึ้นเมื่อขนาดของอุตสาหกรรมใหญ่ขึ้นไปอีก

ประเด็นน่าสนใจอีกอย่างหนึ่งซึ่งมีผลต่อนโยบายได้แก่คำจำกัดความของอุตสาหกรรมต่างจังหวัดและสินค้าอุตสาหกรรมต่างจังหวัด เอกสารต่างๆ โดยทั่วไปมักจะใช้ที่ตั้งของโรงงานเป็นตัวกำหนดว่ากิจการอุตสาหกรรมแห่งหนึ่งเป็นอุตสาหกรรมต่างจังหวัดหรือไม่ ตารางข้อมูลทั้งหมดในรายงานนี้ก็ใช้คำจำกัดความนี้ด้วยแม้จะไม่ใช่คำจำกัดความที่ดีที่สุด แต่คำจำกัดความที่ใช้สถานที่ตั้งเป็นหลักนี้อาจมีผลทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนในการตีความเกี่ยวกับนโยบายในเรื่องของการจ้างงานได้ กล่าวคือ แม้ความจริงจะมีอยู่ว่า การมีโรงงานไปตั้งอยู่ไม่ว่าจะเป็นที่ใดก็ย่อมจะต้องมีการจ้างงานเกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้นไม่มากนักน้อย แต่ก็เป็นไปได้ว่าสินค้าที่โรงงานในกรุงเทพฯ เป็นผู้นำออกสู่ตลาดในที่สุดนั้นแท้จริงแล้วมีส่วนของปัจจัยที่เกิดจากการจ้างช่วง (subcontract) อุตสาหกรรมในต่างจังหวัดอยู่มาก ในขณะที่สินค้าอีกอย่างหนึ่งที่โรงงานในต่างจังหวัดเป็นผู้ผลิตขั้นสุดท้ายและนำออกสู่ตลาดกลับเป็นสินค้าที่มีการใช้ปัจจัยขึ้นกลางส่วนมากหรือทั้งหมดที่เป็นผลผลิตอุตสาหกรรมจากกรุงเทพฯ ก็ได้

คำจำกัดความของอุตสาหกรรมต่างจังหวัดในลักษณะเดิมที่ใช้สถานที่ตั้งเป็นหลักเป็นคำจำกัดความที่สะดวก และมีประโยชน์สำหรับการวิเคราะห์ระดับกว้างเกี่ยวกับการกระจุกตัวของกิจกรรมอุตสาหกรรมได้ แต่ในการตอบคำถามเกี่ยวกับการจ้างงานซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของการศึกษาของโครงการวิจัยอุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบทนี้ "สินค้าอุตสาหกรรมต่างจังหวัด" ควรมีคำจำกัดความที่ชัดเจนกว่านี้ คือต้องเป็นคำจำกัดความที่สะท้อนให้เห็น "สาระของอุตสาหกรรมต่างจังหวัด" ในสินค้าอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งจะเป็นตัวชี้ให้เห็นว่า อุตสาหกรรมนั้นเอื้อต่อการทำให้เกิดการจ้างงานและรายได้ในต่างจังหวัดเพียงไร หลักการเรื่องสาระของอุตสาหกรรมต่างจังหวัดนี้คือการใช้สัดส่วนมูลค่าเพิ่มที่เกิดในต่างจังหวัดของสินค้าขั้นสุดท้ายเป็นตัวตัดสินว่าสินค้านั้นจัดว่าเป็นผลผลิตอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดหรือไม่¹ สินค้าที่กิจการในกรุงเทพฯ นำมาประกอบเข้าด้วยกันขั้นสุดท้ายโดยมีการใช้ชิ้นส่วนซึ่งผลิตโดยอุตสาหกรรมต่างจังหวัดเป็นส่วนใหญ่จึงมีความเป็น "สินค้าอุตสาหกรรมต่างจังหวัด" มากกว่าในทางกลับกันและควรมีสิทธิมากกว่าที่จะขอรับสิทธิประโยชน์จากมาตรการที่สร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมกระบวนการอุตสาหกรรมภายในต่างจังหวัด

ดังนั้น วิธีที่ดีที่สุดในการส่งเสริมอุตสาหกรรมต่างจังหวัดคือกรณีที่สามารถกำหนดระดับและปริมาณความช่วยเหลือและผลประโยชน์ที่กิจการอุตสาหกรรมจะได้รับให้เพิ่มและลดเป็นสัดส่วนโดยตรงกับ "สาระของอุตสาหกรรมต่างจังหวัด" ในสินค้า แนวความคิดนี้แม้จะฟังดูยากและอาจจะ

¹ คำจำกัดความนี้เป็นแนวความคิดของ ดร. โฆชะ อารียา

ยังดำเนินการไม่ได้ทันทีในขณะนี้ แต่ในหลักการแล้ว เมื่อมีการประกาศใช้ระบบภาษีมูลค่าเพิ่ม ซึ่งกำลังเตรียมการกันอยู่ในขณะนี้ ระบบการบัญชีแบบใหม่จะมีข้อมูลที่ทำให้การคำนวณหา "สาระของอุตสาหกรรมต่างจังหวัด" ในสินค้าเป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ยากนัก

อย่างไรก็ดี ยกเว้นในบทสุดท้ายที่เกี่ยวกับกลยุทธ์และมาตรการแล้ว คำจำกัดความของอุตสาหกรรมต่างจังหวัดที่ใช้ในรายงานนี้ยังจำเป็นต้องใช้แบบเดิมซึ่งกำหนดโดยอาศัยแหล่งที่ตั้งที่มีการระบุไว้เมื่อจดทะเบียนกับกระทรวงอุตสาหกรรม เนื่องจากรูปแบบของข้อมูลอุตสาหกรรมที่มีการจัดเก็บและพิมพ์เผยแพร่ทั้งหมดจนบัดนี้ล้วนใช้คำจำกัดความแบบนี้ทั้งสิ้น

งานวิจัยต่างๆ ที่มีผู้ทำไว้ล้วนสรุปว่า แหล่งสำคัญของการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมในประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2518-2521 นั้น ส่วนใหญ่เป็นอุปสงค์จากแหล่งในประเทศ (80%) การขยายตัวของการส่งออกก็มีส่วนช่วยเสริม แต่เป็นสัดส่วนที่ต่ำกว่ามาก (Akrasanee 1979 ดังอ้างใน Balassa et al. 1980) ส่วนการทดแทนการนำเข้ามีความสำคัญเป็นอันดับสองในช่วงที่ประเทศไทยเริ่มส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรม (พ.ศ. 2509-2515) ดังนั้น นอกจากสินค้าอุตสาหกรรมบางอย่างที่ผลิตเพื่อสนองความต้องการของตลาดต่างประเทศบางแห่งแล้ว จึงเชื่อได้ว่าสินค้าอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ที่ผลิตขึ้นมีผู้ซื้อส่วนใหญ่อยู่ในประเทศในทำนองเดียวกับที่สินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตในต่างจังหวัดนั้น ส่วนใหญ่ขายแก่ผู้ที่อยู่ในจังหวัดที่ตั้งของกิจการหรือในจังหวัดใกล้เคียงในภูมิภาคเดียวกัน

สินค้าอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดบางอย่างอาจจะผลิตเพื่อส่งออกเป็นสำคัญ และมูลค่าสินค้าส่งออกเหล่านี้ก็เป็นสัดส่วนสำคัญในมูลค่าสินค้าออกของประเทศด้วย เช่น มันสำปะหลังอัดเม็ด ยางดิบ กุ้ง น้ำตาล เป็นต้น (ดูตารางที่ 1.4) แต่เสถียรภาพของตลาดส่งออกนั้นเป็นสิ่งที่ถูกกระทบกระเทือนได้ง่ายจากปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของรัฐบาลในประเทศ ในขณะเดียวกันก็มีสินค้าที่ผลิตในต่างจังหวัดอีกหลายอย่างที่มีการขายภายในประเทศในสัดส่วนสูง (การศึกษาในหลายประเทศได้ผลที่สนับสนุนข้อความนี้) เช่น ใน Sierra Leone ซึ่งครัวเรือนในทุกระดับรายได้รายงานว่าได้มีการจัดสรรค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคสำหรับซื้อสินค้าที่ผลิตในชนบทที่มากกว่าร้อยละ 75 ของรายจ่ายบริโภคทั้งหมด และกลุ่มค่าใช้จ่ายนี้มีความยืดหยุ่นของความต้องการวัดได้สูงถึง 1.4 (King and Byerlee 1978) หรือที่เกษตรกรยากจนในปัญจาบในประเทศปากีสถานซื้อเครื่องมือเกษตรที่ใช้เกือบทั้งหมดจากอุตสาหกรรมในท้องถิ่น (Child and Kaneda 1975) การวิเคราะห์ที่ได้ภาพที่ถูกต้องเกี่ยวกับผลผลิตอุตสาหกรรมที่ครัวเรือนชนบททำการซื้อและบริโภคจึงสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการหาทางเพิ่มความต้องการจากแหล่งครัวเรือน โดยที่ไม่ไปลดส่วนที่อุตสาหกรรมต่างจังหวัดส่งไปขายในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล ตลอดจนต่างประเทศ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการสร้างอุตสาหกรรมภายในต่างจังหวัดสำหรับประเทศไทย

การที่ประชากรสามในสี่ของประเทศยังมีถิ่นฐานบ้านช่องอยู่ในชนบทนั้นย่อมเป็นเหตุผลเพียงพอในการให้น้ำหนักความสำคัญแก่ความต้องการสินค้าของครัวเรือนชนบทเพื่อใช้เป็นฐานในการหาแนวทางพัฒนาและขยายอุตสาหกรรมในต่างจังหวัด ที่สำคัญเป็นพิเศษคือข้อเท็จจริงที่ว่า ในขณะที่เดียวกับที่ประเภทสินค้าที่ไปถึงชนบทมีเพิ่มขึ้นนั้น ปริมาณสินค้าบริโภคหลายชนิดตลอดจนประเภทของสินค้าที่ครัวเรือนชนบทซื้อก็มีแนวโน้มในทางเพิ่มขึ้นตามเวลาที่ผ่านไปและตามรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนที่สูงขึ้น (สำนักงานสถิติฯ พ.ศ. 2518/19 2524 และ 2529) นอกจากนี้ สินค้าที่ซื้อก็เปลี่ยนไปจากสินค้าที่สื่อถึงวิธีการผลิตอย่างง่าย ๆ ไปสู่ที่มีวิธีการผลิตที่ซับซ้อนขึ้น นโยบายที่มีผลอย่างจริงจังในการเพิ่มรายได้ของครัวเรือนชนบทจึงจะนำไปสู่การเพิ่มอุปสงค์ต่อสินค้าที่ผลิตโดยอุตสาหกรรมในต่างจังหวัด

อุปสงค์ซึ่งมีความเป็นไปได้จึงสำคัญต่อการตัดสินใจของผู้ผลิตมากกว่าแนวความคิดที่กล่าวว่า "การผลิตย่อมสร้างความต้องการสินค้า" (supply creates its own demand) ซึ่งจะเข้าทำนองว่าเมื่อมีคนทำขายก็ต้องมีคนซื้อ แท้จริงแล้ว นอกจากความต้องการสินค้านี้จะต้องมีจริงแล้วยังต้องมีถาวรภาพด้วยจึงจะทำให้การผลิตคงอยู่ได้และเกิดการขยายตัวต่อไป การทำความเข้าใจเรื่องอุปสงค์ต่อสินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตในต่างจังหวัดจึงสำคัญมากในการกำหนดกลยุทธ์เพื่อให้อุตสาหกรรมนอกกรุงเทพฯ และปริมณฑลมีการพัฒนาและขยายตัวอย่างมีถาวรภาพ เพื่อนำไปสู่การเพิ่มการจ้างงานและการลดความยากจนในชนบทไทยในที่สุด

แม้หลักฐานทางสถิติจะแสดงว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมต่อคนในทุกภาคมีมูลค่าเพิ่มขึ้นก็ตาม แต่ก็มีหลักฐานที่แสดงถึงความยากจนและการเพิ่มขึ้นของการไม่เท่าเทียมกันทางรายได้อย่างชัดเจนด้วย ขณะเดียวกัน ข้อมูลและงานวิจัยต่างๆ ก็แสดงให้เห็นการใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นของครัวเรือนทุกรูปแบบ รวมทั้งการใช้จ่ายซื้อสินค้าอุตสาหกรรมซึ่งมีสินค้าที่ผลิตโดยอุตสาหกรรมต่างจังหวัดด้วย ถ้าความต้องการสินค้านี้ยังยืนมีถาวรภาพ โอกาสที่อุตสาหกรรมต่างจังหวัดจะประสบความสำเร็จจะเป็นแหล่งการจ้างงานและรายได้ในต่างจังหวัดต่อไปย่อมมีมากขึ้น จึงน่าที่จะศึกษาทำความเข้าใจรูปแบบและลักษณะตลอดจนแบบแผนและการเปลี่ยนแปลงของการใช้จ่ายของครัวเรือนในช่วงเวลาที่รายได้มีการเพิ่มขึ้นนี้ เพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับอุปสงค์ของครัวเรือนชนบทในต่างจังหวัดต่อไป

ที่แน่ๆ คือเมื่อรายได้ของครัวเรือนชนบทเพิ่มขึ้นไปถึงระดับหนึ่งแล้ว ครัวเรือนเหล่านั้นก็จะเริ่มซื้อสินค้าที่มองดูผิวเผินก็จะเข้าข่าย "สินค้าฟุ่มเฟือย" เช่นเครื่องรับโทรทัศน์ซึ่งในปัจจุบันนี้ยังไม่มีการผลิตในชนบททั่วไป แต่การระบุว่าสิ่งใดเป็นสินค้าฟุ่มเฟือยนั้นบางทีก็อยู่ที่การตีความของผู้ที่พูด จึงไม่ควรที่จะละเลยสินค้าเหล่านี้ไปโดยอัตโนมัติเพียงเพราะนักวิจัยฐานะดีในเมืองบางคนมีความเห็นว่าชาวชนบทไม่ควรซื้อเครื่องรับโทรทัศน์ เพราะเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นในความเห็นของตน

โดยเฉพาะเมื่อสินค้าหลายอย่างที่อาจถูกจัดเข้าข่ายว่าเป็นสินค้าฟุ่มเฟือยได้ เช่น ในกรณีของเครื่องรับโทรทัศน์นั้น ประโยชน์ที่ครัวเรือนชนบทได้รับมีหลายประการที่นอกเหนือไปจากรายการบันเทิง เช่น ข้อมูลทางเทคโนโลยีโดยเฉพาะการเกษตร การตลาด การจ้างงาน ฯลฯ เมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายในการซื้อเครื่องรับ (ราคาเครื่องภาพขาว-ดำขนาดเล็กซื้อได้ในราคาไม่เกิน 1,000 บาท) เพราะแม้เมื่อสมมติว่าเครื่องรับเครื่องหนึ่งมีอายุใช้งานเพียง 1 ปี ต้นทุนของค่าเครื่องรับเมื่อบวกกับค่าไฟฟ้าหรือค่าแบตเตอรี่ต่อวันแล้วปรากฏว่าถูกกว่าค่าบอกรับเป็นสมาชิกหนังสือพิมพ์รายวันเสียอีก แต่ข้อสำคัญคือ นอกจากจะไม่มีบริการส่งหนังสือพิมพ์รายวันในหมู่บ้านชนบทแล้ว หนังสือพิมพ์รายวันส่วนใหญ่ที่ขายในเมืองตามต่างจังหวัดมักเป็นหนังสือพิมพ์ที่จัดพิมพ์ในกรุงเทพฯ ที่นอกจากจะมีความถูกต้องตลอดจนการให้ความสำคัญของประเด็นที่ตีพิมพ์ต่างไกลจากความต้องการในชนบทอย่างมากแล้ว ยังมีปัญหาต่อไปอีกในเรื่องการอ่านหนังสือไม่ออก หรือไม่มีเวลาเดินไปอ่านที่ "ที่อ่านหนังสือพิมพ์" ประจำหมู่บ้าน ส่วนเรื่องเครื่องรับโทรทัศน์นั้นมิใช่อะไรที่ครัวเรือนเจ้าของเครื่องมักจะตั้งเครื่องรับในที่ๆ เพื่อนบ้านจะมารวมตัวด้วยได้ ช่วงเวลาของดูรายการโทรทัศน์ (ในขณะที่จะทำงานไปด้วยได้) จึงกลายเป็นช่วงเวลาของการพบปะคุยกัน แลกเปลี่ยนและวิพากษ์วิจารณ์ข่าวสารที่แต่ละคนได้มาจากแหล่งต่างๆ ด้วย คำถามที่นักวิจัยน่าจะถามจึงควรเป็นว่า ถ้าหากข้อมูลค่าใช้จ่ายที่วิเคราะห์แสดงว่าความต้องการต่อเครื่องรับโทรทัศน์ (หรือสินค้าอุตสาหกรรมอื่น) ของครัวเรือนชนบทมีอยู่สูงและมีแนวโน้มในทางเพิ่มขึ้นหรืออย่างน้อยก็ค่อนข้างจะมีภาพอยู่ (คือมีค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายได้สูง) ข้อมูลน้อยอย่างเดียวเพียงพอหรือไม่ที่จะทำให้อุตสาหกรรมในกรุงเทพฯ และปริมณฑลเริ่มหรือขยายกิจการการผลิตออกไปในต่างจังหวัด ถ้าไม่พอเป็นเพราะอะไร ต้องมีมาตรการเกี่ยวกับสิ่งจูงใจหรือไม่อย่างไร จึงจะทำให้เกิดการผลิตรายการที่มีแนวโน้มความต้องการในทางเพิ่มเหล่านี้ในต่างจังหวัด

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการทบทวนเอกสารปรากฏว่า แม้การสร้างอุตสาหกรรมภาพในชนบทจะเป็นประเด็นที่มีการกล่าวขวัญถกเถียงกันมานานพอสมควร แต่กลับมีงานวิจัยที่วิเคราะห์ประเด็นของอุปสงค์นี้อยู่เพียงไม่กี่เรื่องเท่านั้น งานวิจัยที่มีผู้ทำไว้เกี่ยวกับการพัฒนาอุตสาหกรรมต่างจังหวัดส่วนใหญ่เป็นการวิจัยปัจจัยและเงื่อนไขในด้านอุปทาน เช่น สิ่งจูงใจทางด้านการเงิน ภาษี แรงงานและความช่วยเหลือทางเทคโนโลยี งานวิจัยนี้จึงได้เลือกเน้นการศึกษาหาความเข้าใจแง่มุมของการสร้างอุตสาหกรรมภาพในต่างจังหวัดซึ่งถูกละเลยมานานแล้วนี้ โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการคือ

1. เพื่อทบทวนแหล่งที่มาสำคัญๆ ของอุปสงค์ต่อผลผลิตและสัดส่วนของอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดในตลาดทั้งหมด เมื่อเทียบกับสัดส่วนของตลาดของสินค้าที่ผลิตโดยอุตสาหกรรมใน กทม. กับปริมณฑลและตลาดต่างประเทศ เพื่อที่จะดูความสำคัญโดยเปรียบเทียบของแหล่งความต้องการ

เหล่านี้ ทั้งนี้ โดยมีการแยกความต้องการเหล่านี้ออกเป็นความต้องการโดยผู้ผลิตและผู้บริโภค (อุปสงค์ชั้นกลางและอุปสงค์สุดท้าย)

2. เพื่อทำการศึกษาและเปรียบเทียบแบบแผนตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของความต้องการต่อสินค้าอุตสาหกรรมต่างจังหวัดของครัวเรือนชนบทว่า เมื่อรายได้เพิ่มขึ้นตามเวลานั้น สินค้าประเภทใดมีความสำคัญในการใช้จ่ายของครัวเรือนชนบทมาก กล่าวคือ เพื่อตัดสินส่วนของสินค้าประเภทต่างๆ ที่ครัวเรือนชนบททำการซื้อว่ามีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่อย่างไร ประเภทสินค้าที่บริโภคมีการเพิ่มขึ้นเพียงใด ตลอดจนได้ทำการวิเคราะห์อุปสงค์ต่อสินค้าทุนของครัวเรือนที่อยู่ในชนบทด้วย เพื่อที่จะหาข้อสรุปในที่สุดเกี่ยวกับลักษณะของสินค้าที่มีแนวโน้มอุปสงค์ในทางเพิ่มเติมในขณะนี้ยังมีการผลิตน้อยหรือไม่มีการผลิตเลยในต่างจังหวัด

3. ข้อมูลที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมที่จดทะเบียนให้ภาพกว้างๆ เกี่ยวกับสินค้าอุตสาหกรรมที่มีการผลิตนอกเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล และคาดว่าภาพที่ได้นี้จะชี้ให้เห็นถึงนโยบายรัฐบาลที่มีผลทั้งในแง่ที่เป็นสิ่งจูงใจและอุปสรรคต่อการก่อตั้งอุตสาหกรรมในต่างจังหวัด โดยการมีผลกระทบต่อแหล่งความต้องการสินค้าต่างๆ อีกทีหนึ่ง การทบทวนนโยบายที่มีผลกระทบต่อแหล่งที่มาของอุปสงค์จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องทำ

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2518/19 2524 และ 2529 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการกระจายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมจดทะเบียนแยกตามประเภทของผลผลิต (กระทรวงอุตสาหกรรม 2530 และ สำนักงานสถิติฯ 2528) จะให้ภาพรวมของอุปสงค์จากแหล่งต่างๆ อุปสงค์ต่อสินค้าอุตสาหกรรมโดยครัวเรือนชนบทน่าจะสำคัญไม่น้อยแม้เมื่อเพียงดูจากจำนวนประชากรในชนบท แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะจำกัดการพิจารณาอยู่แค่ความต้องการจากท้องถิ่นหรือชนบทเท่านั้นในการพัฒนาอุตสาหกรรมต่างจังหวัด เพราะการผลิตในต่างจังหวัดเพื่อส่งออกไปขายในกรุงเทพฯ ปริมณฑลหรือต่างประเทศไม่ใช่สิ่งที่น่ารังเกียจ คำถามจึงอยู่ที่ว่าอุปสงค์จากแหล่งเหล่านี้มีอิทธิพลหรือไม่เพียงไรมากกว่า สินค้าที่มีลักษณะเป็นวัตถุดิบเชิงศิลปะและวัฒนธรรมเป็นสินค้าที่มีผู้วิจัยและสรุปไว้ว่ามีอุปสงค์สูงในต่างประเทศที่มีรายได้สูง (Ho and Huddle 1976) แต่ไม่ได้วิเคราะห์ต่อไปว่าปัจจัยอะไรบ้างที่เป็นตัวกำหนดว่าผู้ซื้อจะเลือกซื้อจากประเทศใดในบรรดาประเทศกำลังพัฒนาที่ทำการผลิตสินค้าเหล่านี้

ในการนี้ของอุปสงค์ในท้องถิ่น แม้เมื่อรายได้เพิ่มขึ้นจากการจ้างงานในท้องถิ่นจะถูกจับจ่ายเพื่อการซื้อสินค้าอุตสาหกรรมในต่างจังหวัด ถ้าผู้ผลิตสินค้าเหล่านี้ไม่นำกำไรกลับไปลงทุนในต่าง

จังหวัด แต่ส่งกลับออกไปในเขตปริมณฑลหรือต่างประเทศแล้ว การสะสมทุนก็จะไปเกิดอยู่ที่อื่น กรณีที่ยังมีผลเสียต่อสังคมท้องถิ่นกว่านี้อีกคือ กรณีที่วัตถุดิบที่ใช้ส่วนมากเป็นทรัพยากรธรรมชาติจากในท้องถิ่นที่สร้างหรือเกิดใหม่ไม่ได้ (เช่น แร่ธาตุ) หรือทรัพยากรที่เกิดใหม่ได้ (renewable resources) จากภายนอก แต่เนื่องจากประเด็นเหล่านี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสิ่งจูงใจทางอุปทาน จึงเป็นเรื่องที่ไม่ได้ทำการวิเคราะห์ในการศึกษานี้ และจะกล่าวเพียงสั้นๆ ว่า แม้ในสถานการณ์ดังกล่าว ชุมชนท้องถิ่นก็ยังได้ประโยชน์ในระยะสั้นบ้าง ในรูปของการจ้างงานและผลประโยชน์อื่น ผ่านการใช้จ่ายของผู้ที่ได้ทำงานกับกิจการเหล่านั้นซึ่งต้องใช้จ่ายเพื่ออาหารการกิน การเดินทาง ที่พัก ตลอดจนการบริการต่างๆ เป็นต้น

ข้อมูลการจดทะเบียนโรงงานจนถึงปี 2530 แสดงว่า โรงงานทั้งหมดในประเทศซึ่งจัดกลุ่มได้เป็น 236 ประเภทนั้น มีอยู่ในต่างจังหวัดทั้งหมด 140 ประเภท (กระทรวงอุตสาหกรรม 2530) และร้อยละ 51 หรือ 71 ประเภทเป็นสินค้าที่ไม่ใช้ผลผลิตเกษตร แต่ในบรรดาโรงงานทั้งหมดที่มีอยู่ 18,692 แห่ง ในต่างจังหวัดนั้น มีอยู่เพียงร้อยละ 42 (7,936 แห่ง) ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้า 71 ประเภทนี้และมีหลายประเภทที่มีโรงงานเพียงแห่งเดียวในต่างจังหวัดทั้งหมด

ในโรงงานต่างจังหวัด 7,936 แห่งที่ผลิตสินค้าโดยไม่ใช้ผลผลิตเกษตรนี้ มีอยู่ถึงหนึ่งในสี่ที่เป็นกิจการซ่อมแซม โรงงานที่เหลือนผลิตสินค้าบริโภคประเภทใช้หมดไป (non durables) และสินค้าทุนขนาดเล็กเพื่อใช้ในการเกษตร ร้อยละ 34 ของอุตสาหกรรมต่างจังหวัดทั้งหมดผลิตอาหารและเครื่องดื่ม รองลงมาได้แก่เครื่องนุ่งห่มและสิ่งทอ ผลิตภัณฑ์ไม้ เครื่องเรือน วัสดุก่อสร้าง เครื่องปั้นดินเผา เครื่องจักรกลขนาดเล็ก จึงกล่าวได้ว่าผลผลิตอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดส่วนใหญ่มีลักษณะเบาเสี้ง่าย มีขนาดใหญ่หรือปริมาณมาก และบางกรณีก็มีคุณภาพค่อนข้างต่ำ ทั้งหมดนี้เป็นเครื่องบ่งชี้ค่อนข้างชัดว่า สินค้าเหล่านี้ น่าที่จะผลิตเพื่อการบริโภคและการใช้เป็นปัจจัยการผลิตในการเกษตรของผู้ซื้อในหรือใกล้บริเวณที่ทำการผลิต แต่ก็เป็นไปได้ด้วยว่า สินค้าบางอย่างนี้อาจจะมีการส่งออกไปขายในกรุงเทพฯ และปริมณฑล ในภูมิภาคอื่น หรือแม้แต่ในต่างประเทศ ในขณะที่สินค้าหลายอย่างที่มีอุปสงค์เพิ่มขึ้นนั้น แท้จริงแล้วเป็นสินค้าที่นำเข้ามาจากเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล ในกรณีหลังนี้หมายความว่าทั้งรายได้และการคมนาคมที่ดีขึ้นนี้มีผลในการลดขนาดตลาดของอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดลง ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศเนปาล กล่าวคือ เมื่อถนนดีขึ้นในประเทศเนปาลตอนกลางทำให้ผู้คนได้ซื้อสินค้าที่ผู้ผลิตรายใหญ่ในเมืองส่งมาขายแข่งจนทำให้กิจการท้องถิ่นขนาดเล็กต้องเลิกกิจการ ช่างมีฝีมือไม่กี่คนที่เคยทำงานกับกิจการเหล่านั้นก็พากันอพยพเข้าไปทำงานในเมือง (Harper 1984: 120)

ข้อมูลกระทรวงอุตสาหกรรมยังแสดงให้เห็นด้วยว่า มีอุตสาหกรรมหลายประเภทที่โรงงานมากกว่าร้อยละ 80 กระจุกตัวอยู่ในภูมิภาคใดภูมิภาคหนึ่ง การกระจุกตัวในภูมิภาคเป็นการแสดง

ถึงความได้เปรียบและความชำนาญเฉพาะของภูมิภาคเช่น การแปรรูปและผลิตภัณฑ์ยางในภาคใต้ มีนํ้าปะหลังอัดเม็ดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือปออัด การบ่มใบยาสูบ การแกะสลักไม้ การบ่มใบชาและทำชาผง และการทำผลิตภัณฑ์ไม้แลคเกอร์ในภาคเหนือ เป็นต้น

1.4 ระเบียบวิธีวิจัย

บทบาทของอุปสงค์ในกระบวนการของอุตสาหกรรมภาพในต่างจังหวัดเป็นเรื่องที่นอกจากจะมีความเข้าใจกันอย่างจำกัดแล้ว แท้จริงยังเป็นสิ่งที่ไม่ค่อยจะรู้กันมากนักด้วย เนื่องจากการมุ่งเน้นด้านอุปทานกันเป็นส่วนใหญ่ในอดีต วิธีวิจัยที่เหมาะสมแก่การศึกษาหัวข้อแบบนี้จึงต้องเป็นวิธีที่ทำการปรับเปลี่ยนในระหว่างการวิจัยได้ ดังนั้น จึงได้ใช้วิธีอื่นๆ ประกอบนอกเหนือไปจากข้อมูลที่ได้จากการสำรวจโดยแบบสอบถามที่จัดทำโดยโครงการ ข้อมูลที่ใช้จึงมีแหล่งที่มาสรุปได้ดังนี้

1. จากการทบทวนเอกสารต่างๆ เพื่อศึกษาแนวความคิด ประเด็น ตลอดจนผลและข้อสรุปสำคัญในเรื่องอุปสงค์ต่อสินค้าอุตสาหกรรมชนบททั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ผลการทบทวนเอกสารนี้มีส่วนสำคัญมากในการสร้างกรอบของการวิเคราะห์ในรายงานฉบับนี้

2. ข้อมูลการกระจายตัวของตลาดสำหรับสินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตในต่างจังหวัดที่ได้จากการสำรวจของโครงการซึ่งมีคำถามถึงสภาพตลาดปัจจุบันเทียบกับในอดีตเมื่อ 5 ปีก่อน แต่เป็นที่น่าเสียดายที่คำตอบที่ได้ไม่ดีเท่าที่ควร เนื่องจากผู้ตอบแบบสอบถามมักให้คำตอบเชิงเปรียบเทียบ เช่น "ดีขึ้น น้อยลง หรือพอๆ กัน" แทนการให้คำตอบเป็นตัวเลขของสัดส่วนของตลาดต่างๆ ในอดีตและปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี คำตอบในเรื่องสัดส่วนของสินค้าที่ขายในตลาดต่างๆ ในปัจจุบันนั้นมีความชัดเจนพอสมควรทำให้สามารถประเมินความสำคัญโดยเปรียบเทียบของแหล่งความต้องการสินค้าเหล่านี้ ปัญหาเกี่ยวกับข้อมูลที่ได้จากการใช้แบบสอบถามนี้ไม่ใช่สิ่งใหม่ แต่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเมื่อต้องอาศัยความจำของคนซึ่งอาจจะผิดพลาดได้อยู่แล้ว ยิ่งในกรณีนี้ซึ่งแบบสอบถามทั้งชุดมีคำถามที่เขียนเพื่อใช้ในการศึกษาถึง 7 หัวข้อใหญ่จึงไม่น่าแปลกใจเลยที่คำตอบมีข้อบกพร่องอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือเป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่าการสำรวจอุตสาหกรรมโดยทั่วไปมักไม่ประสบความสำเร็จนัก เนื่องจากการมีคำถามในประเด็นที่ละเอียดอ่อน (sensitive) อยู่ด้วยมาก เช่น แหล่งเงินทุนและเงินกู้ มูลค่าของสินค้าที่ผลิต แหล่งวัตถุดิบ ค่าจ้างและปัญหาแรงงาน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ข้อมูลเรื่องสัดส่วนของสินค้าที่ขายในตลาดในเขตภูมิศาสตร์ต่างๆ นี้ (ในจังหวัด ในภูมิภาค ในเขตปริมณฑล ในต่างประเทศ) แม้ถ้าได้มากก็จะบอกได้แต่เพียงว่าผู้ผลิตแต่ละรายส่งผลผลิตไปขายในแต่ละที่มากขึ้น น้อยลง หรือเท่าเดิม แต่จะบอกไม่ได้ว่าใครบ้างที่เป็นผู้ซื้อและซื้อสินค้าอะไรทั้งในอดีตและอนาคต จึงจำเป็นต้องได้ข้อมูลจากแหล่งอื่นมาเสริม

3. ข้อมูลทุติยภูมิ เรื่องค่าใช้จ่ายของครัวเรือนจากรายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนโดยสำนักงานสถิติฯ ล่าสุดทั้ง 3 รอบ เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและพฤติกรรมการใช้จ่ายของครัวเรือนในภูมิภาคต่างๆ ตลอดจนครัวเรือนในเขตการปกครองระดับต่างๆ ในภูมิภาคคือเขตเทศบาล สุขาภิบาลและหมู่บ้าน โดยการคำนวณหาค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายได้ของครัวเรือนชนบทที่มีต่อสินค้าอุตสาหกรรม แต่เนื่องจากรายงานการสำรวจในรอบหลังๆ ไม่ได้เสนอข้อมูลรายได้ไว้ มีแต่ข้อมูลรายจ่ายซึ่งจำเป็นต้องใช้เป็นตัวประมาณการรายได้ในการคำนวณค่าของความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายแทน ทั้งนี้ แม้รายงานการสำรวจเหล่านี้จะมีจุดอ่อนอยู่และยังไม่ละเอียดเท่าที่ต้องการก็จริง แต่การสำรวจใหม่เพื่อการวิจัยเรื่องอุปสงค์ของครัวเรือนดังที่มีผู้ทำในประเทศอื่นซึ่งมีการเก็บข้อมูลทุกบ้านในหมู่บ้านเป็นประจำทั้งปีนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ทั้งในแง่ของความชำนาญงานของบุคคลากร เวลา และค่าใช้จ่าย และแม้ข้อมูลของสำนักงานสถิติฯ ซึ่งไม่สมบูรณ์ตามที่ต้องการนี้ก็เพียงพอที่จะแสดงให้เห็นแนวโน้มการบริโภคของครัวเรือนว่าเพิ่มขึ้นในทุกภูมิภาคทั้งในแง่ของมูลค่าและประเภทสินค้า

4. การสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลจากอีกแหล่งหนึ่งซึ่งจะเป็นการตรวจสอบความถูกต้องและครบถ้วนของข้อมูล โดยการเลือกผู้ให้สัมภาษณ์ที่จะให้ข้อมูลสำหรับใช้เปรียบเทียบความเหมือนกันและความแตกต่างกันของพฤติกรรมการบริโภคเมื่อปัจจัยเช่นฐานะทางเศรษฐกิจ ขนาดครัวเรือน และการติดต่อกับโลกภายนอกมีความต่างกัน ส่วนการวิเคราะห์บทบาทที่เป็นไปได้ของการจัดซื้อวัสดุและครุภัณฑ์ของรัฐบาลในกระบวนการสร้างอุตสาหกรรมภายในต่างจังหวัดนั้น มีความจำเป็นที่จะต้องรู้ถึงความแตกต่างระหว่างระเบียบข้อปฏิบัติที่กำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษร กับการปฏิบัติที่ทำอยู่จริง ดังนั้น นอกจากการทบทวนตัวระเบียบแล้ว จึงได้มีการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานราชการและผู้ประกอบการอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดโดยตรงด้วย แต่จำนวนผู้ที่ถูกสัมภาษณ์นี้น้อยกว่าตัวอย่างการสำรวจของโครงการมาก และได้ตั้งใจที่จะเลือกผู้ที่ไม่ได้ตอบแบบสอบถามของโครงการด้วยเพื่อที่จะลดความลำเอียงของข้อมูลที่จะได้

1.5 การทบทวนเอกสาร

1.5.1 ประเด็น

การพัฒนาอุตสาหกรรมชนบทในประเทศกำลังพัฒนาเป็นเรื่องที่กำลังอยู่ในความสนใจอย่างมากขององค์การระหว่างประเทศที่ทำงานด้านพัฒนาและรัฐบาลของประเทศต่างๆ โดยมีมาตรการส่งเสริมหลายรูปแบบ ส่วนมากเป็นนโยบายและมาตรการที่เน้นสิ่งจูงใจทางด้านการผลิต เช่น การช่วยเหลือทางการเงินแก่อุตสาหกรรมขนาดเล็ก แต่ก็ไม่ค่อยจะได้ผลนัก ทั้งนี้ เพราะยอม

เป็นที่รู้กันว่าการที่อุตสาหกรรมจะอยู่รอดได้นั้น การมีความต้องการต่อสินค้าที่มากพอเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง จึงเริ่มมีผู้หันมาศึกษาปัจจัยที่กำหนดและมีผลกระทบความต้องการผลผลิตอุตสาหกรรมในชนบทซึ่งได้ข้อสรุปต่างๆ กัน วัตถุประสงค์หลักของโครงการวิจัยนี้คือการหาทางส่งเสริมสนับสนุนอุตสาหกรรมในต่างจังหวัด แต่เอกสารเท่าที่หาได้และได้ทำการทบทวนทั้งหมดล้วนเป็นเรื่องของอุตสาหกรรมในชนบท ไม่มีเรื่องอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดซึ่งมีขอบเขตกว้างกว่า กล่าวคือ ในการศึกษาอุตสาหกรรมโดยแยกตามที่ตั้งกิจการนั้น จุดเน้นของการวิเคราะห์เรื่องอุตสาหกรรมที่ไม่ได้อยู่ในเมืองนั้น มักเป็นการเน้นเรื่องอุตสาหกรรมในชนบทหรืออุตสาหกรรมครัวเรือนไปเลย อย่างไรก็ตาม การที่ประเทศไทยส่วนมากยังมีสภาพของชนบทอยู่จึงเป็นการเหมาะสมที่จะเน้นศึกษางานวิจัยอุตสาหกรรมชนบทที่มีผู้ทำไว้ เพื่อนำบทเรียนต่างๆ เหล่านี้มาใช้ปรับกับกรณีของไทย

ข้อจำกัดสำหรับความต้องการที่อุตสาหกรรมชนบทต้องเผชิญอยู่มี 2 ประการใหญ่คือ ความต้องการที่มีจำกัดอันหมายถึงตลาดที่มีขนาดเล็กกับความด้อยคุณภาพของสินค้าที่ผลิตโดยอุตสาหกรรมต่างจังหวัด ข้อจำกัดประการแรกเป็นผลของความยากจนของประชากรในชนบท ซึ่งเป็นผู้ซื้อหลัก ส่วนข้อจำกัดที่สองนั้นเป็นข้อสรุปที่เกิดจากแนวความคิดที่ว่าสินค้าที่ผลิตโดยอุตสาหกรรมในชนบทจะต้องมีคุณภาพต่ำ ข้อจำกัดทั้งสองประการนี้เมื่อนำมารวมกันก็ทำให้ได้ภาพว่าไม่เพียงแต่ครัวเรือนชนบทส่วนใหญ่จะยากจน ทำให้มีรายได้เหลือจากการซื้อสิ่งจำเป็นพื้นฐานเช่นอาหารไม่มากพอที่จะไปซื้อสินค้าที่ไม่ใช่อาหารแล้ว หากรายได้ของประชากรกลุ่มนี้สูงขึ้น ก็ยังมีแนวโน้มที่จะพากันลดปริมาณการซื้อสินค้าที่เคยซื้ออยู่ลงไปด้วย เรื่องความด้อยคุณภาพของสินค้านี้มีผู้ทำการศึกษาไว้แต่ผลที่ได้นั้นมีต่าง ๆ กัน ซึ่งอาจสรุปได้เป็นสองแนวกว้างๆ คือ

1. เป็นข้อสรุปที่สนับสนุนว่าสินค้าและบริการที่ไม่ใช่สินค้าเกษตรที่ผลิตในชนบทมีคุณภาพต่ำ (Hymer and Resnick 1969) และการเพิ่มขึ้นของรายได้ของครัวเรือนยากจนจะมีผลไม่มากต่อระดับความต้องการสินค้านอกภาคเกษตร (Pack 1977) กิจกรรมนอกภาคเกษตรสำคัญที่อ้างถึงในงานวิจัยเหล่านี้ได้แก่ อุตสาหกรรม บริการและการพาณิชย์ (Chuta and Liedholm 1979) อย่างไรก็ตาม นักวิจัยกลุ่มนี้ก็สรุปด้วยว่า "ยังไม่มีใครสามารถบอกได้จริงๆ ว่าขนาดของความด้อยคุณภาพที่ว่ามันรุนแรงเพียงไร" (Pack อ้างใน Chuta and Liedholm 1979)

2. กลุ่มนี้สรุปว่าสินค้านอกภาคเกษตรที่ผลิตในชนบทไม่ได้เป็นสินค้าที่ด้อยคุณภาพ เห็นได้จากการที่ระดับรายได้ของครัวเรือนชนบทกับความต้องการสินค้านอกภาคเกษตรที่ผลิตในชนบทซึ่งมีความสัมพันธ์ที่วัดค่าได้เป็นบวกที่ค่อนข้างสูง (Mellor 1976, Liedholm and Chuta 1976) การใช้จ่ายของครัวเรือนชนบทกับค่าสินค้าบริโภคที่ผลิตในชนบทก็มีความสัมพันธ์ในเชิงนี้ (King and Byerlee 1978, Gibb 1974) งานวิจัยรุ่นต่อมาที่มีผู้ศึกษาในอินเดีย (Bhalla and Chadha 1981 อ้างใน Ho 1986) ในไนจีเรียและมาเลเซีย (Hazell and Roell 1983)

บังคลาเทศ (Deb and Hossain 1984, Osmani and Deb 1986) ก็ได้ผลสรุปที่สนับสนุนว่าระดับรายได้และความต้องการสินค้าอุตสาหกรรมในชนบทเพิ่มลดยุติกัน และเมื่อนำมาคำนวณหาค่าความยืดหยุ่นก็จะ ได้ค่าที่เป็นบวกและมีค่าสูง

ความต้องการสินค้าที่ผลิตโดยอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดจึงเป็นประเด็นที่มีความสำคัญต่อนโยบายที่ต้องการเพิ่มมาตรฐานการครองชีพของชาวชนบทที่ยากจนเป็นส่วนใหญ่ การเสริมสร้างอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดที่ได้ผลนั้นจะมีความสำคัญอย่างยิ่งในขณะที่ยุติพื้นที่เพาะปลูกถึงจุดอิ่มตัวแล้วเช่นในขณะนี้ แต่ความกดดันในแง่ประชากรที่ต้องการที่ดินทำกินยังมีอยู่ นโยบายและมาตรการเพื่อสร้างอุตสาหกรรมภาพในอดีตมิได้ให้เกิดการกระจุกตัวอย่างมากในกรุงเทพฯ และปริมณฑล และยังไม่ได้ผลเท่าที่หวังในด้านการสร้างงานให้เพียงพอที่จะลดความกดดันอันเกิดจากความต้องการที่ดินเพื่อการเกษตรในชนบท

งานวิจัยที่ศึกษาเรื่องอุตสาหกรรมในชนบทโดยตรงมีจำนวนไม่มากทั้งๆ ที่ผลงานที่เน้นเรื่องอุตสาหกรรมในครัวเรือนและอุตสาหกรรมในชนบทอยู่มากพอควร งานวิจัยส่วนมากจะกล่าวถึงการสร้างอุตสาหกรรมภาพในชนบทในลักษณะที่เป็นการส่งเสริมพัฒนาอุตสาหกรรมในครัวเรือนแบบดั้งเดิม (Rau 1985) เช่นตัวอย่างประเด็นเรื่องการพัฒนาอุตสาหกรรมในครัวเรือนในฟิลิปปินส์นั้นถึงขนาดที่ว่า อุตสาหกรรมที่เข้าข่ายว่าเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนนั้นไม่จำเป็นต้องมีที่ตั้งอยู่ในชนบทด้วยซ้ำไป เพียงแต่ต้องมีลักษณะตามข้อกำหนดบางอย่างเท่านั้น เช่น มีขนาดเล็กถึงปานกลาง มีการใช้แรงงานครอบครัว มีการลงทุนต่ำ และมีการทำงานหลายๆ อย่างโดยตัวเจ้าของกิจการ ถ้าครบตามนี้ก็เรียกว่าอุตสาหกรรมในครัวเรือนได้

แม้อุตสาหกรรมขนาดเล็กและอุตสาหกรรมชนบทจะไม่เหมือนกันทุกประการ แต่ก็มีลักษณะและปัญหาที่เหมือนหรืออย่างน้อยก็คล้ายกันหลายอย่าง สิ่งที่กำหนดระดับการพัฒนาและการขยายตัวของอุตสาหกรรมในท้องถิ่นชนบทมีทั้งที่เกี่ยวกับด้านอุปสงค์และอุปทาน แต่ถ้าจะพูดว่าการศึกษาเรื่องอุตสาหกรรมชนบทมีอยู่จำกัดแล้ว การศึกษาประเด็นเรื่องอุปสงค์ก็ยังมีน้อยลงไปอีก เท่าที่ผ่านมา ปัจจัยทางด้านอุปทานได้รับความสนใจอย่างมากทั้งจากนักวิจัย องค์การพัฒนาทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ จุดอ่อนทางด้านอุปทานที่มีกล่าวถึงเสมอในงานวิจัยอุตสาหกรรมในชนบทได้แก่ การขาดความชำนาญทำให้ขาดความมั่นใจที่จะลงทุน (Rau 1985) การขาดข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าที่จะผลิต ลูกค้านและเทคโนโลยี (Rau 1985, Harper 1984) การขาดทรัพยากรด้านการเงิน และการเข้าถึงสถาบันการเงินแบบทางการ (Ahmad et al. 1978 อ้างใน Ho 1986, Chuta and Liedholm 1979, Ho 1977 และ 1986) เป็นต้น

แหล่งความต้องการสินค้า

แหล่งความต้องการหลักสำหรับสินค้าอุตสาหกรรมชนบทซึ่งกล่าวถึงในงานวิจัยทั้งหลายได้แก่ (Liedholm and Chuta 1976, Chuta and Liedholm 1979, Harper 1984, Deb and Hossain 1984, Osmani and Deb 1986):

1. คราวเรือนชนบท
2. ความต้องการชั้นกลางอันเกิดจากความเชื่อมโยงของการผลิตระหว่างอุตสาหกรรม
3. ตลาดเมืองและต่างประเทศ
4. การซื้อของรัฐบาลในประเทศ

ในบรรดาแหล่งความต้องการสินค้าทั้งสี่ตลาดต่างประเทศเป็นสิ่งที่ยากแก่การเปลี่ยนแปลง โดยการใช้นโยบายและมาตรการโดยรัฐบาลของประเทศโดยตรง การจัดคณะทูตการค้าและการเจรจาระหว่างประเทศอาจได้ผลบ้าง แต่ก็มีค่าใช้จ่ายสูง แหล่งความต้องการในประเทศจึงน่าจะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยนโยบายได้มากกว่า หลักฐานที่สนับสนุนว่าผู้บริโภคในประเทศเป็นแหล่งความต้องการที่สำคัญที่สุดสำหรับอุตสาหกรรมในชนบทที่มีอยู่ในงานวิจัยในแอฟริกา (Page 1970) และประเทศกำลังพัฒนาอื่น คือความสำคัญของผู้ซื้อในประเทศนั้นวัดได้ถึงร้อยละ 87 ของตลาดทั้งหมดในจาไมกา ร้อยละ 89 ในชนบทฮอนดูรัส ร้อยละ 81 ในชนบทของอียิปต์ ร้อยละ 51 ในชนบทของบังคลาเทศ (Liedholm and Chuta 1976: 48, Badgley 1978 และ Gerry 1974) ประเทศไทยก็มีข้อมูลว่าร้อยละ 89 ของกิจการในภาคเหนือกับร้อยละ 79 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยืนยันว่าลูกค้าส่วนใหญ่อยู่ในจังหวัดเดียวกับที่กิจการตั้งอยู่ (ทองโรจน์ อ่อนจันทร์และคณะ 1985: 90-95)

เหตุผลหนึ่งที่อธิบายความสำคัญอย่างมากของความต้องการของผู้บริโภคเมื่อเปรียบเทียบกับความต้องการทั้งหมดที่มีต่อสินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตในชนบทนั้น อาจเป็นเพราะภาคอุตสาหกรรมเองยังมีความเชื่อมโยงระหว่างการผลิตของกันและกันต่ำ ยกเว้นในเกาหลีและญี่ปุ่น และความเชื่อมโยงนั้นนอกจากจะมีน้อยแล้วยังเป็นความสัมพันธ์ที่อ่อนมาก (Hirschman 1958) แม้ความเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมขนาดใหญ่ในรูปของการซื้อสินค้าชั้นกลางและสินค้าทุนในลักษณะของการจ้างผลิตช่วงจะมีอยู่บ้างในเกาหลี อินเดีย บังคลาเทศ อินโดนีเซียและไทย ก็จัดว่ายังมีขอบเขตจำกัดอยู่มาก อุปสงค์ต่อผลผลิตอุตสาหกรรมในบางประเทศเช่น Sierra Leone ระหว่างกิจการขนาดเล็กไปสู่ลูกค้าที่เป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ก็มีน้อยเช่นกัน (Chuta and Liedholm 1976) สภาพเช่นนี้พบได้โดยทั่วไปในประเทศอื่นเช่น Malacca (Naerson 1980) แอฟริกา (Page 1970) และอินเดีย (Chuta and Liedholm 1976)

ในบรรดาผู้ซื้อสินค้าในประเทศ รัฐบาลเป็นผู้ซื้อรายใหญ่ที่สุดสำหรับสินค้าหลายชนิด จึงชวนให้คิดว่าน่าจะใช้การจัดซื้อโดยรัฐเป็นเครื่องช่วยเพิ่มความต้องการต่อสินค้าอุตสาหกรรมชนบท โดยการย้ายแหล่งการซื้อขายวัสดุและครุภัณฑ์บางอย่างไปซื้อจากผู้ผลิตในชนบท ตัวอย่างของประเทศที่ได้ใช้มาตรการนี้ได้แก่อินเดีย ซึ่งรัฐบาลกำหนดให้หน่วยราชการซื้อของจากอุตสาหกรรมขนาดเล็กหลายอย่าง เช่น เครื่องเรือนและเครื่องตกแต่งสำนักงาน งานพิมพ์เอกสาร การซ่อมเครื่องจักรกล วัสดุเกี่ยวกับการทำความสะอาดและของใช้ประจำวันหลายอย่าง หน่วยงานที่ต้องการซื้อจากกิจการขนาดใหญ่จะต้องมีหลักฐานพิสูจน์ว่าจะซื้อได้ในราคาที่ต่ำกว่ากันอย่างน้อยร้อยละ 15 (Harper 1984: 125) สหรัฐอเมริกาก็ได้ใช้วิธีคล้ายคลึงกันที่มีผลสำเร็จพอสมควร (Carson 1973: 363) ในทางปฏิบัติ การขายสินค้าให้รัฐบาลมีอุปสรรคที่รู้ๆ กันอยู่ เช่น กฎระเบียบที่กำหนดไว้โดยไม่เหมาะสมกับความเป็นจริงที่จะปฏิบัติได้ ขั้นตอนยุ่งยาก ตลอดจนการเสียเวลามาก (Schatz 1977 อ้างใน Chuta and Liedholm 1979: 76) ขั้นตอนการชำระค่าสินค้าในทางปฏิบัติก็มักกินเวลานานกว่าที่อุตสาหกรรมขนาดเล็กหรืออุตสาหกรรมชนบทซึ่งก็มักมีขนาดเล็กจะรอได้ นอกจากนี้ การซื้อจำนวนมากโดยมีข้อกำหนดว่าสินค้าที่ซื้อใช้ในราชการต้องมีลักษณะมาตรฐานอย่างเดียวกันทุกประการนั้นก็เป็อุปสรรคอีกประการหนึ่ง ที่ทำให้การมีส่วนร่วมของอุตสาหกรรมขนาดเล็กและอุตสาหกรรมชนบทมีน้อยลงไปอีก

Absolute Demand และ อุปสงค์เปรียบเทียบ

ในส่วนของอิทธิพลของตลาดต่อการเลือกที่ตั้งและการเติบโตของอุตสาหกรรมนั้น มีข้อสรุปว่าตลาดอธิบายความแตกต่างของการขยายตัวได้ร้อยละ 55-75 และอธิบายอัตราการเพิ่มต่อคนได้ร้อยละ 35-55 (Wheat 1973) ในขณะที่ระดับความต้องการที่เรียกว่า absolute demand นั้นประมาณได้ด้วยจำนวนประชากรและระดับรายได้ เพราะจำนวนประชากรนั้นมักหมายถึงจำนวนลูกค้า "การขยายตัวของประชากรมีผลให้เกิดการขยายตัวของอุตสาหกรรมที่ขายสินค้าผ่านตลาด" งานวิจัยโดย Wheat นี้สรุปด้วยว่า อุปสงค์โดยเปรียบเทียบก็มีความสำคัญมากเพราะระดับความต้องการสินค้าไม่ได้ขึ้นกับว่าจำนวนลูกค้ามีมากน้อยเพียงใดเท่านั้น แต่พอคำย่อพอใจอยากจะได้ลูกค้าฐานะดีมากกว่าลูกค้าที่มีฐานะยากจนด้วย

ลักษณะทั่วไปของอุตสาหกรรมในชนบทที่มีผลให้อุปสงค์มีจำกัด

ลักษณะของอุตสาหกรรมในชนบทที่มักกล่าวถึงคือการมีลักษณะดั้งเดิม (traditional) ที่ห่างไกลของสินค้าและเทคโนโลยีที่ใช้ มีสัดส่วนการใช้แรงงานต่อสินค้าทุนสูง ใช้เวลามาก ไม่สามารถสนองตอบความต้องการที่รีบด่วนได้ เจ้าของมักดำเนินการเอง มีการใช้แรงงานในครอบครัวหรือถ้ามีการจ้างแรงงานจากนอกครอบครัวก็เพียงไม่กี่คน ขายสินค้าในวงจำกัดซึ่งส่วน

หนึ่งเกิดจากวิธีการตลาดแบบดั้งเดิมคือการติดต่อกับลูกค้าโดยตรงด้วยตนเอง จึงเป็นอุปสรรคแก่การขยายตัวออกไปสู่กลุ่มที่อาจจะเป็นลูกค้าได้ และเป็นอุปสรรคในการแข่งขันกับกิจการขนาดใหญ่ในเมืองด้วย กล่าวคือ

1. กิจการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่มักมีการโฆษณาผ่านสื่อมวลชนเช่น วิทยุ โทรทัศน์และหนังสือพิมพ์มากขึ้นเรื่อยๆ จนมีผลในการดึงดูดลูกค้าบางส่วนไปจากอุตสาหกรรมในชนบท (Harper 1984: 124) ที่สำคัญคือ แม้แต่ต้นทุนต่ำสุดของการโฆษณาแบบนี้ก็อาจจะมากกว่าที่อุตสาหกรรมในชนบทจะลงทุนได้

2. การเข้าถึงผู้มีอำนาจจัดซื้อในหน่วยงานบางที่ต้องใช้วิธีที่ไม่ตรงไปตรงมานักจึงทำให้อุตสาหกรรมขนาดเล็กและอุตสาหกรรมในชนบทมีความเสียเปรียบอีก เนื่องจากการรับสินบนรายใหญ่เพียงไม่กี่รายย่อมจะปิดบังได้ง่ายกว่าการรับจำนวนเล็กๆ จากผู้ผลิตหลายราย แสดงว่า "...ต้นทุนของการกระทำนี้ไม่ได้เพิ่มขึ้นเป็นสัดส่วนกับปริมาณเงินที่มีการเปลี่ยนมือ จึงเป็นเหตุให้ต้นทุนนี้แพงกว่ามากสำหรับกิจการขนาดเล็ก..." (Harper 1984: 121-124)

3. นอกจากอุตสาหกรรมขนาดเล็กจะไม่สามารถผลิตสินค้าตามคำสั่งที่ละมากๆ แล้ว ผู้ซื้อเองก็พอใจที่จะซื้อจากผู้ผลิตน้อยรายเพราะสะดวกแก่การหาตัวผู้รับผิดชอบหากเกิดมีข้อผิดพลาด นอกจากนี้ ผู้ผลิตรายใหญ่มักผลิตสินค้ามากกว่าหนึ่งอย่างหรือมีช่องทางช่วยจัดหาสิ่งที่ตัวเองไม่ได้ผลิตได้รวดเร็วกว่ากิจการขนาดเล็ก

1.5.2 ข้อเสนองานแก้

ทางแก้ปัญหาเรื่องความต้องการมีอยู่จำกัดสำหรับสินค้าอุตสาหกรรมในชนบทนั้น มีผู้เสนอไว้ในเอกสารต่างๆ ที่ได้ทำการทบทวน พอสรุปเป็น 3 ลักษณะคือ

1. การแก้ปัญหาระยะสั้นโดยอาศัยการจัดซื้อของรัฐบาล แต่การดำเนินการตามนโยบายนี้จะไม่มีผลในการเพิ่มระดับความต้องการรวมของประเทศ จึงไม่มีผลที่จะเพิ่มระดับรายได้หรือผลผลิตรวมของประเทศ แต่จะมีผลในการกระจายผลประโยชน์ออกไปสู่แหล่งการซื้อใหม่ในต่างจังหวัด ซึ่งหากจะยึดหลักการลงทุนโดยเคร่งครัดย่อมหมายความว่า ผลประโยชน์ที่จะเกิดแก่อุตสาหกรรมในต่างจังหวัดทั้งหมดจะต้องมีค่ามากกว่าต้นทุนในการเปลี่ยนแหล่งการซื้อตามนโยบายนี้ มิฉะนั้นแล้วก็จะเกิดผลเสียต่อสังคมส่วนรวมในแง่ของประสิทธิภาพ แต่เมื่อมองในอีกแง่หนึ่ง ต้นทุนนี้อาจเป็นสิ่งที่ต้องยอมให้เกิด เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่จะเกิดจากการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ไม่ทัดเทียมกันอย่างมาก กล่าวคือ มีอัตราการเติบโตสูงมากๆ ในเมืองใหญ่ในขณะที่จำนวนผู้ไม่มี

งานทำในต่างจังหวัดมีแต่จะเพิ่มขึ้น ผลในการหันไปซื้อจากแหล่งชนบทนั้นจะทำให้เกิดการจ้างงาน และการเพิ่มรายได้ในชนบท อันจะนำไปสู่การลดความแตกต่างของรายได้ระหว่างภูมิภาคต่อไป

2. วิธีแก้ปัญหาระยะกลางโดยใช้มาตรการขจัดความยากจนและเพิ่มรายได้ เนื่องจาก "การเพิ่มรายได้ในชนบทที่ได้ผลจะทำให้อุปสงค์ต่อผลผลิตนอกภาคเกษตรในชนบทเพิ่มขึ้น" และ "...ลูกค้าในชนบทมีแนวโน้มที่จะซื้อสินค้าเพิ่มจากแหล่งเดิมที่เคยซื้อหากรายได้ของเขาเพิ่มขึ้น" (Chuta and Liedholm 1979: 62) ดังนั้น "การช่วยอุตสาหกรรมขนาดเล็กจึงต้องเริ่มจากการช่วยลูกค้าของอุตสาหกรรมเหล่านี้" (Harper 1984: 120)

3. ทางแก้ระยะยาวเพื่อที่จะให้อุปสงค์ต่อสินค้าอุตสาหกรรมในชนบทมีภาพรวม ได้แก่ การที่ต้องมีสินค้าใหม่หรือมีการปรับปรุงสินค้าเดิม มิฉะนั้น มาตรการเพิ่มรายได้ของครัวเรือน ชนบทที่ได้ผลก็จะเป็นการเอื้ออำนวยให้ครัวเรือนเหล่านั้นหันไปซื้อสินค้า "สมัยใหม่" ซึ่งส่วนใหญ่ยังผลิตในกรุงเทพฯ และปริมณฑล อุตสาหกรรมชนบทจึงหยุดอยู่กับที่ไม่ได้ทั้งในแง่เทคโนโลยีและรูปแบบของสินค้า ในเรื่องนี้ มีการศึกษาในบังคลาเทศซึ่งวิเคราะห์อุปสงค์ที่เป็นไปได้ในอนาคตต่อสินค้า "ใหม่หรือสินค้าที่มีการปรับปรุง" เมื่อเทียบกับสินค้าลักษณะดั้งเดิมโดยวัดความสมัยใหม่และความดั้งเดิมด้วยลักษณะการผลิต เช่น ในอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา อุตสาหกรรมสมัยใหม่คือกลุ่มที่เปลี่ยนวิธีอบไปจากเดิมและเริ่มใช้ตัวยาเคมีบางอย่างด้วย ข้อสรุปจากการศึกษานี้ก็คือ "ความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายได้สำหรับสินค้าอย่างเดียวกันแต่ใช้วิธีการผลิตใหม่มีค่าที่วัดได้สูงกว่ามาก และไม่พบสินค้าอุตสาหกรรมที่มีค่าความยืดหยุ่นที่แสดงว่าเป็นสินค้าด้อยคุณภาพเลย" (Chowdhury 1986) ในเรื่องการพัฒนาผลผลิตก็มีผู้สรุปไว้ด้วยว่า "ในระยะแรกของการพัฒนาอุตสาหกรรม ความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมขนาดเล็กมักสัมพันธ์อย่างมากกับปัจจัยเรื่องที่ตั้งของกิจการเช่น ต้นทุนการขนส่ง และเมื่อต้นทุนนี้ลดลงตามลำดับการพัฒนานี้เพิ่มขึ้นในประเทศ ความได้เปรียบในการแข่งขันที่เกิดจากปัจจัยนี้ก็ลดลงไปด้วย เมื่อระบบเศรษฐกิจมีอุตสาหกรรมภาพมากขึ้น กระบวนการผลิตก็มีความสำคัญมากขึ้น การผลิตที่เป็นแต่เพียงการเอาของมาประกอบกัน ผสมกันหรือขัดเกลาง่ายๆ (ซึ่งมักเกิดเป็นระลอกแรกในประเทศต่างๆ ที่มีแรงงานเหลือเฟือ) ก็จะถูกทดแทนด้วยกิจการที่มีความซับซ้อนขึ้นและมีขนาดใหญ่ขึ้น (Ho 1980: 47-48)

1.5.3 ประเด็นเรื่องความเข้มข้นของปัจจัยการผลิตในสินค้า

ประเด็นที่มีผู้กล่าวถึงเสมอคือความท่วงไถ่ว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมชนบทจะทำให้เกิดความสูญเสียในเชิงประสิทธิภาพ แต่ก็มีงานวิจัยหลายเรื่องที่สรุปผลว่า ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่างกันมักจะซื้อสินค้าที่มีลักษณะความเข้มข้นของปัจจัยการผลิตต่างกัน จึงน่าจะทำให้ข้อกังวลในเรื่อง

นี้ตกไป เช่น การศึกษาใน Sierra Leone ซึ่งได้ข้อมูลจากการพบปะสัมภาษณ์ครัวเรือน 203 แห่งสัมภาษณ์ 2 ครั้งตลอดเวลา 12 เดือนยืนยันว่า "...ครัวเรือนรายได้ต่ำบริโภคสินค้าที่ใช้ปัจจัยทุน เงินตราต่างประเทศ ตลอดจนปัจจัยอื่นที่มีอยู่ไม่มากในสัดส่วนต่ำ จึงเป็นสินค้าที่ผลิตโดยใช้ปัจจัยที่มีอยู่มากเช่นแรงงานในสัดส่วนสูงนั่นเอง" "นอกจากนี้ ยังมีแนวโน้มที่ชัดเจนว่า เมื่อรายได้เพิ่มขึ้น สินค้าที่ซื้อจะเปลี่ยนไปเป็นสินค้าที่ใช้แรงงานน้อยลง แต่ใช้ปัจจัยทุนมากขึ้น" และ "...แม้แต่สัดส่วนของปัจจัยทุนนี้เองก็จะลดลงไปเมื่อรายได้เพิ่มขึ้นไปอีกแต่จะมีการซื้อสินค้าที่ใช้ปัจจัยเงินตราต่างประเทศสูงขึ้น" (King และ Byerlee 1978)

หากสมมติฐานนี้เป็นจริง เมื่อรายได้สูงขึ้น ครัวเรือนที่ยากจนมากๆ มาก่อนจะเริ่มเพิ่มการบริโภคสินค้าที่ผลิตโดยใช้ปัจจัยแรงงานในสัดส่วนสูง จนเมื่อรายได้เพิ่มขึ้นไปถึงระดับหนึ่งก็จะเริ่มหันไปบริโภคสินค้าที่ใช้ปัจจัยทุนสูงในการผลิต และเมื่อรายได้ยังคงเพิ่มต่อไปอีกก็จะถึงจุดที่ครัวเรือนหันไปบริโภคสินค้าที่นำเข้าจากต่างประเทศมากขึ้น การศึกษาในบังคลาเทศของ Deb and Hossain (1984) เกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้บริโภคได้ข้อสรุปทำนองนี้ จึงชวนให้คิดว่าหากข้อสรุปของนักวิจัยเหล่านี้ถูกต้อง นโยบายที่ค่อนข้างชัดเจนว่า การเพิ่มระดับรายได้ของครัวเรือนชนบทเพื่อสร้างและรักษาระดับความต้องการสินค้าอุตสาหกรรมชนบทจะนำไปสู่ความต้องการปัจจัยการผลิตที่มีอยู่เหลือเฟือในประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่อันได้แก่แรงงาน ข้อสรุปต่อไปก็คือ "เป้าหมายการพัฒนาเพื่อเพิ่มการผลิตในแง่หนึ่งกับการเพิ่มการจ้างงานและเพิ่มความเสมอภาคในการกระจายรายได้นั้น ไม่จำเป็นที่จะต้องมีความขัดแย้งกันเสมอไป การเพิ่มความเสมอภาคของการกระจายรายได้จะมีผลกระทบไม่มากต่อการใช้ปัจจัยที่ประเทศมีอยู่น้อย เช่น สินค้าทุนและเงินตราต่างประเทศ แต่จะมีการเพิ่มการจ้างงานอย่างเด่นชัด ซึ่งจะมีผลย้อนกลับไปลดความไม่เท่าเทียมกันทางรายได้ลงไปอีก" (King and Byerlee 1978: 205)

1.6 ลำดับการเสนอรายงาน

การเสนอรายงานนี้เริ่มด้วยบทนำซึ่งประกอบด้วยวัตถุประสงค์ ขอบเขต ระเบียบวิธีวิจัย และสรุปผลการทบทวนเอกสารซึ่งใช้เป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดกรอบของการวิจัยและการแบ่งแยกแหล่งที่มาของอุปสงค์ต่อสินค้าที่ผลิตในต่างจังหวัด รวมทั้งได้มีการอภิปรายถึงคำจำกัดความของอุตสาหกรรมต่างจังหวัดไว้ด้วย บทที่สองเป็นข้อสรุปผลการทบทวนนโยบายรัฐบาลที่มีผลต่อระดับของอุปสงค์โดยผ่านผลที่มีต่อระดับรายได้และรายจ่ายของครัวเรือน และแหล่งความต้องการอื่นๆ บทที่สามเป็นการวิเคราะห์แบบแผนและการเปลี่ยนแปลงของอุปสงค์จากแหล่งต่างๆ ส่วนบทที่สี่ซึ่งเป็นบทสุดท้ายมีข้อสรุปผลการวิจัยหลัก ข้อเสนอแนะนโยบายและมาตรการเพื่อการสร้างเสริมและรักษาระดับของอุปสงค์ต่อสินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตในต่างจังหวัด ตารางการวิเคราะห์และตารางสถิติที่ยาวมากหรือไม่ได้อ้าง โดยตรงทั้งหมดได้แยกแสดงไว้ในภาคผนวกในตอนท้ายของแต่ละบท

ตารางที่ 1.1

การกระจายของอุตสาหกรรมตามขนาดการจ้างงาน เป็นรายภาค

(หน่วยเป็นร้อยละ)

การจ้างงาน (คน)	ทั่วประเทศ	ปริมณฑล	กทม	ตะวันออก เจียงเหนือ	เหนือ	กลาง	ใต้
ต่ำกว่า 10	83.5	77.7	74.2	92.7	91.2	77.7	91.4
10 - 19	8.3	10.7	13.5	4.7	5.3	10.7	4.6
20 - 49	4.7	6.5	7.5	1.9	2.4	6.5	2.0
50 - 99	1.6	2.2	2.4	0.3	0.6	2.2	0.9
100 ขึ้นไป	1.8	2.7	2.2	0.3	0.5	2.7	1.0
ไม่ทราบ	0.1	0.1	*	0.1	*	0.1	0.1
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

หมายเหตุ: ปริมณฑลไม่รวม กทม.

ที่มา: ประมวลสถิติสถานประกอบการอุตสาหกรรม พ.ศ. 2527 (ในเขตเทศบาลและ
สุขาภิบาล) ทั่วประเทศและรายภาค สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ตารางที่ 1.2
การกระจายของอุตสาหกรรมตามขนาดการจ้างงาน
และขนาดเงินลงทุน รายภาค

(หน่วยเป็นร้อยละ)

	ทั่วประเทศ	กทม.	ปริมณฑล	กลาง	ตะวันออก	เหนือ	ตะวันออก	ใต้
	เงินลงทุน							
การจ้างงาน (คน)								
0 - 9	64.0	63.8	36.5	75.4	73.7	61.2	68.9	68.0
10 - 19	18.3	19.6	17.7	13.3	16.7	18.9	19.2	16.1
20 - 29	10.8	11.4	18.5	6.1	5.7	12.2	7.5	10.4
50 - 99	3.5	3.0	9.0	4.6	3.1	4.3	2.4	3.0
100+	3.4	2.1	18.3	0.6	0.8	3.4	2.0	2.5
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
เงินลงทุน (ล้านบาท)								
ต่ำกว่า 1 ล้าน	76.9	78.3	46.5	82.7	84.2	78.4	84.0	79.1
1 - 10	19.0	18.4	36.0	14.2	12.7	19.6	14.6	17.8
10 - 50	3.0	2.2	12.4	1.3	2.4	1.4	1.1	2.8
50+	1.1	0.6	5.1	1.8	0.8	0.6	0.3	0.3
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

หมายเหตุ: ปริมณฑลไม่รวม กทม.

ที่มา: คำนวณจาก Akira Kuroda and Kasajima, The Development Strategies for the Small and Medium Scale Industries in Thailand. Small/Medium Industry Promotion and Finance Project (SIPF), the Department of Industrial Promotion, the Ministry of Industry, Thailand, 1987, Tables AP11, AP12.

ตารางที่ 1.3
การกระจายระหว่างภาคของสัดส่วนอุตสาหกรรม ตามขนาด
การจ้างงานและปริมาณเงินลงทุน

(หน่วยเป็นร้อยละ)

		ทั่วประเทศ	กทม.	ปริมณฑล	กลาง	ออก	เหนือ	ตะวันออก	ใต้
		เงินลงทุน							
การจ้างงาน (คน)									
0 - 9	100.0	48.1	6.6	10.2	7.6	7.7	13.2	6.6	
10 - 19	100.0	51.8	9.2	6.3	6.0	8.4	12.9	5.5	
20 - 49	100.0	50.9	17.0	4.9	3.5	9.2	8.5	6.0	
50 - 99	100.0	41.0	25.4	6.8	3.3	9.9	8.3	5.2	
100-199	100.0	30.8	37.9	4.8	4.0	7.5	9.2	5.8	
200-299	100.0	29.9	40.9	2.8	5.5	11.0	4.3	5.5	
300+	100.0	30.7	42.6	10.3	2.6	6.2	5.9	1.6	
เงินลงทุน (ล้านบาท)									
ต่ำกว่า 1 ล้าน	100.0	49.4	6.0	9.3	7.2	8.2	13.4	6.4	
1 - 10	100.0	46.6	18.9	6.4	4.4	8.4	9.5	5.8	
10 - 15	100.0	32.2	37.0	4.1	7.2	6.1	5.7	7.7	
15 - 20	100.0	37.2	43.0	2.5	5.4	3.3	3.7	5.0	
20 - 49	100.0	36.9	45.2	4.1	3.7	2.0	3.7	4.5	
50+	100.0	27.3	44.9	14.0	4.4	4.0	3.8	1.6	

หมายเหตุ: ปริมณฑลไม่รวม กทม.

ที่มา: คำนวณจาก Kuroda and Kasajima, 1987, Tables AP11, AP12

ตารางที่ 1.4

มูลค่าสินค้าออกที่สำคัญของประเทศไทย พ.ศ. 2526-2529

(มูลค่าเป็นล้านบาท)

ลำดับ	2526	2527	2528	2529
1 ท่องเที่ยว	25,050	ท่องเที่ยว 27,317	ท่องเที่ยว 31,768	ท่องเที่ยว 37,321
2 ข้าว	20,157	ข้าว 25,932	สิ่งทอ 23,578	สิ่งทอ 31,268
3 มัน	15,387	สิ่งทอ 19,155	ข้าว 22,524	ข้าว 20,315
4 สิ่งทอ	14,351	มัน 16,600	มัน 14,969	มัน 19,086
5 ยาง	11,787	ยาง 13,004	ยาง 13,567	ยาง 15,116
6 ข้าวโพด	8,486	ข้าวโพด 10,147	แผงวงจร 8,248	แผงวงจร 11,640
7 น้ำตาล	6,338	แผงวงจร 7,352	ข้าวโพด 7,700	ข้าวโพด 9,261
8 อัญมณี	6,214	อัญมณี 6,129	อัญมณี 6,350	อัญมณี 8,150
9 แผงวงจร	5,829	ดีบุก 5,280	น้ำตาล 6,247	น้ำตาล 7,271
10 ดีบุก	5,265	น้ำตาล 5,222	ดีบุก 5,647	กุ้ง 4,391

หมายเหตุ: มัน = มันสำปะหลัง

ที่มา: คัดลอกจาก รายงานการท่องเที่ยวประจำปี 2529 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
กรุงเทพฯ ตารางที่ 4.6 เปรียบเทียบรายได้จากการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ
กับสินค้าออกสำคัญอื่นๆ สำหรับประเทศไทยในปี 2525-2529

2. การทบทวนนโยบายที่มีผลกระทบต่ออุปสงค์ ต่อสินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตในต่างจังหวัด

2.1 ภาพรวม

การแบ่งแหล่งของอุปสงค์ทำได้หลายวิธี ในระดับกว้างที่สุดก็โดยการแบ่งผู้ซื้อออกเป็นสองกลุ่มคือผู้บริโภคและผู้ผลิตโดยไม่คำนึงถึงที่อยู่ทางภูมิศาสตร์ กับวิธีแบ่งโดยเริ่มจากแหล่งทางภูมิศาสตร์เป็นผู้ซื้อในประเทศที่อยู่ในชนบทกับในเมืองกับผู้ซื้อในต่างประเทศ แล้วจึงแยกย่อยลงเป็นผู้บริโภคและผู้ผลิตในเขตภูมิศาสตร์นั้นๆ อีกที และที่มักทำกันคือการแยกศึกษารัฐบาลของประเทศในฐานะผู้ซื้อประเภทหนึ่งต่างหาก ส่วนผู้ซื้อในต่างประเทศแม้จะเป็นแหล่งอุปสงค์ที่สำคัญมากของสินค้าหลายประเภท แต่การศึกษาพฤติกรรมของผู้ผลิตและผู้บริโภคในต่างประเทศเป็นประเด็นที่ไม่ค่อยมีการวิเคราะห์ ที่ทำกันบ้างก็จำกัดในรูปการวิจัยตลาดเฉพาะสินค้า การศึกษาอุปสงค์ต่อสินค้าเชิงวัฒนธรรมหรือศิลปวัตถุซึ่งมีอยู่บ้างมีข้อสรุปว่า สินค้าเหล่านี้ซึ่งส่วนมากผลิตในประเทศที่กำลังพัฒนาโดยใช้ปัจจัยแรงงานในสัดส่วนสูง มักมีความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายได้ของผู้ซื้อในประเทศพัฒนาค่อนข้างสูง (ดูการทบทวนเอกสารในบทที่ 1 และ Ho and Huddle 1976)

บทนี้เป็นการเสนอการทบทวนผลของนโยบายต่อแหล่งของอุปสงค์สำหรับผลผลิตอุตสาหกรรม 4 แหล่งใหญ่ต่อไปนี้ (1) คราวเรือนในประเทศ (2) ผู้ผลิตในประเทศรวมทั้งที่เป็นผู้ผลิตระดับครัวเรือนและที่ไม่ใช่ครัวเรือน (3) รัฐบาล และ (4) ผู้ซื้อในต่างประเทศ ในการวิเคราะห์นี้ได้เน้นอุปสงค์ของครัวเรือนชนบทมากกว่าครัวเรือนในเขตเทศบาลด้วยเหตุผลที่จะอธิบายต่อไป ทั้งนี้ เอกสารที่ทบทวนล้วนยืนยันว่า ผู้บริโภคในประเทศโดยเฉพาะที่อยู่ในชนบทเป็นแหล่งสำคัญอันดับแรกของอุปสงค์ต่อสินค้าอุตสาหกรรมในชนบท (ดูตัวอย่างใน Mellor 1976, Liedholm and Chuta 1976, Ho 1986, Hazell and Roell 1983, Deb and Hossain 1984, และ Osmani and Deb 1986 เป็นต้น) แม้โครงการศึกษานี้จะกำหนดให้อุตสาหกรรมในชนบทหมายถึงอุตสาหกรรมในชนบทและเมืองทั้งหมดที่อยู่นอกเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล แต่ครัวเรือนชนบทที่วิเคราะห์ในรายงานนี้มีความหมายถึงเฉพาะครัวเรือนในหมู่บ้านซึ่งอยู่นอกเขตเทศบาลและเขตสุขาภิบาลเท่านั้น

การเน้นพฤติกรรมการบริโภคของครัวเรือนชนบทมากกว่าครัวเรือนในเขตเทศบาลมีเหตุผลสำคัญสองประการคือ (1) ความแตกต่างของระดับรายได้ครัวเรือนชนบทกับครัวเรือนในเขตอื่นกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ความใกล้เคียงกันอย่างมากระดับของอุปสงค์ต่อสินค้าของครัวเรือนในเขตเทศบาลในภูมิภาคและในกรุงเทพฯ และ (2) สัดส่วนของประชากรที่อยู่ในชนบทที่แสดงถึงจำนวนส่วนมากของประชากรทั้งประเทศ

(1) ความแตกต่างอย่างมากของระดับรายได้ครัวเรือนต่อคนเป็นเหตุผลเพียงพอสำหรับที่จะพิจารณาครัวเรือนชนบทเป็นกลุ่มหนึ่งต่างหากจากครัวเรือนในเขตเทศบาล ความจำเป็นนี้เห็นได้เด่นชัดขึ้นเมื่อพิจารณาข้อมูลความแตกต่างของรายได้และรายจ่ายของครัวเรือนระหว่างภูมิภาคและระหว่างท้องที่ต่างๆ ในแต่ละภูมิภาค (ดูตารางที่ 2.1) คือ ระดับรายได้ครัวเรือนชนบทกับครัวเรือนในเทศบาลในภูมิภาคเดียวกันนั้น มีความแตกต่างกันมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบระหว่างครัวเรือนในเทศบาลกับครัวเรือนใน กทม. แสดงว่าระดับความเป็นอยู่และแบบแผนการใช้จ่ายของครัวเรือนในเทศบาล (ครัวเรือนเมือง) ในต่างจังหวัดน่าจะใกล้เคียงกับของครัวเรือนเฉลี่ยในกรุงเทพฯ มากกว่าของครัวเรือนในหมู่บ้าน เห็นได้จากประเภสินค้าและแนวโน้มการใช้จ่ายของครัวเรือนในเขตเทศบาลซึ่งประกอบไปด้วยสินค้าที่ผลิตโดยใช้ปัจจัยทุนสูงและมีสินค้านำเข้าอยู่มากกว่าเล็กน้อย จากความสะดวกในการติดต่อกับกรุงเทพฯ และบริบทพล จึงเชื่อว่าครัวเรือนในเขตเทศบาลจะไม่ใช้แหล่งสำคัญของอุปสงค์ในตอนต้นของการพัฒนาอุตสาหกรรมต่างจังหวัด ทำให้อุปสงค์ของครัวเรือนชนบทน่าสนใจและมีประโยชน์กว่าในทางปฏิบัติ

วิธีสรุปความแตกต่างของรายได้ครัวเรือนที่ชัดเจนกว่านี้ทำได้โดยการใช้ดัชนีระดับรายได้และรายจ่ายดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 2.2 และ 2.3 ซึ่งทำให้เห็นได้ชัดว่าการกระจายรายได้ทั้งภายในภูมิภาคและระหว่างภูมิภาคมีแนวโน้มเลวลงตลอดมา ขณะเดียวกัน ดัชนีความแตกต่างระหว่างเขตเทศบาลในภูมิภาคต่างๆ ก็แสดงความแตกต่างที่น้อยกว่าดัชนีของรายได้และรายจ่ายครัวเรือนระหว่างหมู่บ้าน (ตารางที่ 2.2 และ 2.3)

การวัดระดับรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนโดยใช้มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคต่อคนเท่าที่ผ่านมาปรากฏว่ามีแนวโน้มในทางที่เพิ่มขึ้นสำหรับทุกภาคตลอดมาระหว่างปี 2520-2530 แต่ข้อเท็จจริงคือนอกจากทุกภาคจะมีระดับผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคต่อคนต่ำกว่ากรุงเทพฯ มาแต่ต้นแล้ว ยังมีอัตราเพิ่มที่แม้จะสูงในบางภาค แต่ก็ไม่มากพอที่จะตามระดับรายได้ในกรุงเทพฯ ให้ทันได้ (ดูตารางที่ 2.4 และ 2.5) ความแตกต่างอย่างมากระหว่างระดับผลิตภัณฑ์ภาคต่อคนระหว่างกรุงเทพฯ กับภาคอื่นจึงยังคงมีอยู่ต่อไป และแสดงแนวโน้มที่เลวลงในสิบปีที่ผ่านมา (ดูตารางที่ 2.6-2.7) ความแตกต่างระหว่างมูลค่าผลิตภัณฑ์ภาคต่อคนในราคาคงที่ที่สูงสุด (ในกรุงเทพฯ) กับต่ำสุด (ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) ได้เพิ่มขึ้นจาก 6 เท่าเป็น 8 เท่าในระหว่างปี 2519 และ 2530 (ตารางที่ 2.6) และในปี 2530 นั้นแม้ว่ารายได้ต่อครัวเรือนต่อคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะวัดได้มากกว่า 1 ใน 3 ของครัวเรือนใน กทม. (ตารางที่ 2.1) แต่ผลิตภัณฑ์มวลรวมที่แท้จริงต่อคนวัดได้เพียงร้อยละ 13 ของกรุงเทพฯ เท่านั้นซึ่งเป็นการลดลงจากร้อยละ 16 ที่วัดได้ในปี 2519 (ตารางที่ 2.7) ความสัมพันธ์ระหว่างภาคอื่นๆ กับกรุงเทพฯ ก็มีลักษณะนี้เช่นกันคือ ค่าผลิตภัณฑ์ภาคต่อคนในทุกภาคในปี 2530 วัดได้เป็นสัดส่วนของกรุงเทพฯ ที่ต่ำกว่าที่คำนวณได้ใน

ปี 2519 ทั้งสิ้น อำนาจซื้อของครัวเรือนต่างจังหวัดในช่วงเวลาที่มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วทางอุตสาหกรรมเมื่อเทียบกับในกรุงเทพฯ แล้วจึงน้อยกว่าตลอดมา

การที่ครัวเรือนในต่างจังหวัดมีอำนาจซื้อต่ำนั้นเห็นได้ชัดจากความจริงที่ว่าเกือบครึ่งหนึ่งของรายได้ประชาชาติเกิดจากกิจกรรมการผลิตในกรุงเทพฯ คือร้อยละ 40 ในปี 2519 และเพิ่มเป็นร้อยละ 49 ในปี 2530 (ตารางที่ 2.8) นอกจากนี้ ผลิตภัณฑ์มวลรวมที่เกิดขึ้นในภาคต่างๆ ทุกภาคที่อยู่นอกเขต กทม. ต่างมีส่วนส่วนของผลผลิตจากภาคเกษตรสูงถึงร้อยละ 31-44 (ตารางที่ 2.9) โดยที่ภาคการผลิตส่วนใหญ่ยังเป็นการผลิตเพื่อยังชีพซึ่งหมายความว่ายังมีประชากรกลุ่มใหญ่ที่มีรายได้เป็นเงินน้อย ทั้งหมดนี้ จึงรวมกันเป็นสาเหตุที่ทำให้ตลาดของสินค้าอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดโดยเฉพาะที่ผลิตเพื่อที่จะขายให้ครัวเรือนชนบทมีขอบเขตจำกัดอยู่

(2) การที่ครัวเรือนที่มีรายได้ต่างกันมีแนวโน้มที่จะมีอุปสงค์ต่อสินค้าที่ใช้ปัจจัยต่างๆ ในสัดส่วนที่ต่างกัน (King and Byerlee 1978, Deb and Hossain 1984) ทำให้สรุปได้ว่าเมื่อรายได้ของครัวเรือนยากจนเริ่มสูงขึ้น แนวโน้มธรรมชาติคือการเพิ่มการซื้อสินค้าในประเภทที่เคยซื้ออยู่แต่เดิมและมักเป็นสิ่งที่ผลิตขึ้นในท้องถิ่น เมื่อรายได้เพิ่มต่อไปถึงระดับหนึ่งซึ่งคำนวณได้จากข้อมูลจริง ครัวเรือนจะเริ่มทดแทนปริมาณด้วยคุณภาพ โดยเฉพาะสินค้าที่ปริมาณการใช้ไม่เพิ่มเป็นสัดส่วนกับการเพิ่มของรายได้ ขนาดของประชากรชนบทในปัจจุบันจึงมีนัยว่า มาตรการที่สามารถทำให้อำนาจซื้อของกลุ่มนี้เพิ่มขึ้นย่อมจะเพิ่มความต้องการสินค้าอุตสาหกรรมในชนบทด้วย เนื่องจากสัดส่วนของประชากรในชนบทต่อประชากรทั้งหมดในแต่ละภาคใน พ.ศ. 2518 คิดแล้วตกประมาณร้อยละ 89-96 ยกเว้นในกรุงเทพฯ และปริมณฑล (ตารางที่ 2.10)

สัดส่วนของประชากรที่อยู่นอกเขตเมืองนั้นแม้จะลดลงบ้างเมื่อปี 2528 แต่ไม่มากนัก อย่างน้อยร้อยละ 88-94 ของประชากรในแต่ละภาคก็ยังอยู่ในเขตชนบท เท่ากับว่าทั้งประเทศไทยมีประชากรในเขตเมืองทั้งหมดเพียงร้อยละ 6-12 เท่านั้นหากไม่นับรวมผู้ที่อยู่ในกรุงเทพฯ แต่ก็นำเอาประชากรในกรุงเทพฯ เข้าไปนับรวมก็จะทำให้สัดส่วนของผู้ที่อยู่ในเมืองเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 17-18 ดังนั้น ขนาดของประชากรในชนบทเพียงอย่างเดียวก็เป็นเหตุผลพอแล้วในการเน้นการศึกษาพฤติกรรม แบบแผน และการเปลี่ยนแปลงในการใช้จ่ายของครัวเรือนชนบทเพื่อจะดูความเป็นไปได้ของความต้องการต่อสินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตในต่างจังหวัด

ความเสมอภาคของระดับรายได้อาจไม่ใช่สิ่งพึงประสงค์ก็ได้ถ้าเป็นความเสมอภาคในระดับรายได้เฉลี่ยที่ต่ำ และความแตกต่างของรายได้ที่ไม่มากจนเกินไปอาจเป็นแรงกระตุ้นให้ผู้มีฐานะเศรษฐกิจดีกว่าเกิดความมานะพยายามในการยกฐานะของตนเอง แต่ถ้าความแตกต่างรุนแรงและมีแต่จะเลวลงตามเวลาที่ผ่านมาก็เป็นปัญหาที่ต้องแก้ไข ก่อนที่จะกลายเป็นต้นเหตุทำให้เกิด

ความชะงักงันหรือช้าลงของการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และเนื่องจากนโยบายบางเรื่องเป็นสิ่งที่อาจมีผลต่อการกระจายรายได้ของครัวเรือนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ในส่วนนี้จึงสรุปการทบทวนนโยบายที่อาจมีผลต่อการกระจายรายได้ซึ่งมีผู้ศึกษาไว้ อย่างไรก็ดี แม้หลักการทั่วไปจะมีว่าระดับรายได้ของครัวเรือนเป็นตัวกำหนดระดับของอุปสงค์ที่สำคัญที่สุด แต่ระดับรายได้ครัวเรือนที่มีค่าสูงของครัวเรือนใดครัวเรือนหนึ่งอาจไม่ได้แสดงอำนาจซื้อที่สูง หากรายได้ของครัวเรือนอื่นในสังคมเดียวกันวัดได้สูงกว่ามาก นอกจากนี้ เสรีภาพในการแข่งขันระหว่างผู้ซื้อจะมีผลทำให้กลุ่มครัวเรือนรายได้สูงได้สินค้าไปบริโภคในสัดส่วนที่สูงกว่า

ดังนั้น แม้ระดับรายได้ครัวเรือนจะมีความสำคัญ แต่ที่สำคัญกว่าคือภาพสะท้อนที่ตรงความจริงในเรื่องระดับรายได้โดยเปรียบเทียบหรือการกระจายรายได้ ตลอดจนว่าอะไรบ้างที่ทำให้มีความแตกต่างเช่นนั้น เพื่อใช้เป็นฐานในการสร้างหรือปรับนโยบายและมาตรการที่ถูกต้องมีความเป็นไปได้ ภาพที่แสดงให้เห็นชัดว่า ชนบางกลุ่มมีฐานะความเป็นอยู่ดีกว่ากลุ่มอื่นอย่างมากเท่านั้นที่จะทำให้ข้อโต้แย้งในการที่จะเพิ่มฐานะความเป็นอยู่ของคนกลุ่มนี้มีน้ำหนักแก่การรับฟังของผู้อยู่ในฐานะกำหนดมาตรการและนโยบาย ข้อสำคัญคือแม้ระดับรายได้ที่วัดลอยๆ โดยไม่เทียบกับอัตราเพิ่มของรายได้จะเป็นตัวชี้ที่ไม่ถูกต้องสำหรับรัฐบาลที่จะใช้เป็นฐานในการเน้นความสนใจ ความพยายาม และทรัพยากรเพื่อเพิ่มความเป็นอยู่ของประชากรในชนบท แต่อัตราเพิ่มอย่างเดียวก็น่าจะให้ภาพที่ไม่ถูกต้องเช่นกัน ตัวอย่างเช่น อัตราเพิ่มของผลิตภัณฑ์มวลรวมของภาคระหว่างปี 2520-2529 ทั้งที่วัดในราคาปัจจุบันและราคาคงที่ปี 2515 แสดงว่าอัตราเพิ่มของภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเป็นภาคที่ยากจนที่สุดมีค่าต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศเพียงเล็กน้อย และมีค่าสูงกว่าบางภูมิภาคด้วยซ้ำไป (ดูตารางที่ 2.4 และ 2.5) จึงสะดวกแก่ผู้ที่ต้องการเน้นการให้น้ำหนักแก่ "ประสิทธิภาพ" ในการผลิตมากกว่า "ความเสมอภาค" ที่จะใช้เป็นข้ออ้างในการเน้นมาตรการพัฒนาประเทศที่ให้ผลในด้านประสิทธิภาพและการเพิ่มอัตราการขยายตัวในการผลิตในระดับมหภาคจนมีผลเป็นสภาวะของความไม่ทัดเทียมกันทางรายได้ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา

2.1.1 ความไม่เสมอภาคของรายได้ระหว่างภูมิภาค

รายได้และรายจ่ายของครัวเรือน

ผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคต่อคนที่แท้จริงในทุกภาค (ยกเว้นภาคกลาง) เมื่อเทียบกับกรุงเทพฯ แสดงสภาพเลวลงตามลำดับมาคือ วัดได้เป็นสัดส่วนที่ลดลงเรื่อยๆ ของมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมต่อคนในกรุงเทพฯ (ตารางที่ 2.7) รายได้และรายจ่ายเฉลี่ยของครัวเรือนในรายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี 2511/12 2518/19 และปี 2529 ก็แสดงช่องว่างของรายได้ที่กว้างขึ้นตามลำดับระหว่างครัวเรือนกรุงเทพฯ กับภาคอื่น (ตารางที่ 2.11) สำหรับ

ค่าเฉลี่ยระดับภาคนั้น แม้ภาคเหนือและภาคใต้จะดูเหมือนมีการเปลี่ยนไปในทางดีขึ้นเมื่อเทียบกับระดับเฉลี่ยของประเทศ แต่ความแตกต่างของภูมิภาคทั้งสองนี้กับกรุงเทพฯ ต่างก็เพิ่มขึ้นตลอดมาเช่นกัน (ตารางที่ 2.11) ส่วนค่าใช้จ่ายครัวเรือนในตารางที่ 2.11 นั้นแสดงค่าเฉลี่ยที่ต่างกันน้อยกว่าความแตกต่างของรายได้ด้วยเหตุผลที่รู้กันอยู่คือ ครัวเรือนยากจนมักกั๊กเงินเพื่อการบริโภคในยามที่เงินขาดมือในขณะที่ครัวเรือนรายได้สูงซึ่งมีอัตราการออมเพิ่มต่อรายได้เพิ่มสูงกว่าย่อมจะเพิ่มการบริโภคในสัดส่วนที่น้อยกว่าการเพิ่มขึ้นของรายได้

รายได้และรายจ่ายครัวเรือนต่อคน

เพื่อให้ข้อมูลรายได้สะท้อนภาพการกระจายรายได้ระหว่างภูมิภาคที่ถูกต้อง จึงได้นำรายได้และรายจ่ายเฉลี่ยของครัวเรือน ในตารางที่ 2.11 มาปรับด้วยขนาดของครัวเรือนเฉลี่ยในแต่ละภาคเพื่อให้ได้ข้อมูลรายได้และรายจ่ายครัวเรือนต่อคนและแสดงไว้ในตารางที่ 2.1 การปรับนี้จำเป็นมากเมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงขนาดของครัวเรือนใน 20 ปีที่ผ่านมา (ตารางที่ 2.10) กล่าวคือ แม้ในกรณีที่สมมติว่ารายได้ที่แท้จริงไม่เพิ่มขึ้นเลย สมาชิกแต่ละคนในครัวเรือนขนาดเล็กย่อมได้ประโยชน์จากรายได้ครัวเรือนในสัดส่วนสูงกว่าสมาชิกในครัวเรือนขนาดใหญ่ ดังนั้นการที่รายได้เพิ่มในอัตราสูงกว่า ในภูมิภาคที่มีระดับรายได้เฉลี่ยสูงอยู่แล้วในขณะที่ขนาดครัวเรือนในภาคเหล่านี้ก็ลดลงมากกว่าด้วยจึงมีผลให้ดัชนีวัดความแตกต่างของรายได้และรายจ่ายครัวเรือนต่อคนยังแสดงความแตกต่างระหว่างภูมิภาคมากขึ้นไปอีก (ตารางที่ 2.2 และ 2.4)

2.1.2 ความไม่เสมอภาคของรายได้ภายในภูมิภาค

ข้อมูลซึ่งแสดงการกระจายรายได้และรายจ่ายครัวเรือนต่อคนของครัวเรือนในเขตเทศบาล เขตสุขาภิบาล และในหมู่บ้านภายในทุกภูมิภาคล้วนสอดคล้องแนวโน้มเลวลงเช่นกันตั้งแต่ปี 2511/12 2518/19 และปี 2529 (ตารางที่ 2.3) แม้การกระจายของค่าใช้จ่ายครัวเรือนต่อคน ๗ ปีใดปีหนึ่งจะมีความแตกต่างน้อยกว่าการกระจายของรายได้ของครัวเรือนต่อคนด้วยเหตุผลที่กล่าวข้างต้นแล้วก็ตาม เช่น ความแตกต่างของรายจ่ายครัวเรือนต่อคนระหว่างครัวเรือนในเขตเทศบาลกับในหมู่บ้านระหว่างปี 2518/19 และปี 2529 เพิ่มจาก 2.0 เป็น 2.4 เท่าสำหรับทั้งประเทศ จาก 2.4 เป็น 3.0 เท่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และจาก 1.8 เป็น 2.0 เท่าในภาคใต้ (คำนวณจากตารางที่ 2.3) ส่วนความแตกต่างระหว่างรายได้ครัวเรือนต่อคนในเขตเทศบาลและในหมู่บ้านในช่วงเวลาเดียวกันนี้เพิ่มจาก 2.4 เป็น 3.0 เท่าสำหรับทั้งประเทศ และจาก 2.6 เป็น 4 เท่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (คำนวณจากตารางที่ 2.1)

2.1.3 นโยบายการกระจายรายได้ต่ออุปสงค์ของครัวเรือน ที่มีต่อสินค้าอุตสาหกรรมในต่างจังหวัด

ความแตกต่างมากขึ้นของรายได้และรายจ่ายครัวเรือนนี้สะท้อนถึงความต่างกันอย่างมากขึ้นของอำนาจซื้อของครัวเรือนในภูมิภาคต่างๆ และระหว่างครัวเรือนในท้องที่ต่างๆ ภายในภูมิภาคเดียวกัน (Chitsuchorn 1988: 14-16) กลุ่มที่มีอำนาจซื้อต่ำที่สุดคือกลุ่มครัวเรือนชนบทซึ่งเป็นส่วนมากของประเทศและจะเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดต่อไปอีกนาน วันแต่จะมีการใช้มาตรการในรูปแบบใหม่ ผิดไปจากที่เคยใช้กันมานาน การศึกษาให้เข้าใจว่าอะไรมีส่วนทำให้การกระจายรายได้เลวลง เช่นที่เป็นมาอาจจะให้แนวความคิดที่จะเป็นพื้นฐานในการกำหนดกลยุทธ์และมาตรการที่จะแก้สภาพการดังที่เป็นอยู่ ซึ่งจะนำไปสู่การเพิ่มอำนาจซื้อโดยทั่วไปและเพิ่มอุปสงค์ต่อสินค้าอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดโดยเฉพาะ แนวโน้มการเพิ่มรายได้และอุปสงค์ที่มีถาวรภาพย่อมจะเป็นปัจจัยสำคัญในการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดที่มีถาวรภาพต่อไปด้วย แต่การเพิ่มรายได้ของครัวเรือนยากจนและการเปลี่ยนแปลงลักษณะของการกระจายรายได้เป็นเรื่องซับซ้อนและกินเวลา จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การปรับปรุงการกระจายรายได้ซึ่งประกาศเป็นเป้าหมายอย่างชัดเจนตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ยังอยู่ห่างไกลจากการเป็นจริงอยู่มาก ผลผลิตภาพ (productivity) ของภาคเกษตรซึ่งเป็นที่อยู่ของประชากรส่วนใหญ่ก็ไม่ได้เพิ่มขึ้นพอที่จะรักษาสัดส่วนของภาคเกษตรในผลิตภัณฑ์ประชาชาติให้คงที่ไว้ ขณะเดียวกันนี้ภาคอุตสาหกรรมก็มีการขยายตัวอย่างมากจนทำให้ผู้เชี่ยวชาญด้านพัฒนาทั้งหลายต่างเกิดความหวังว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมน่าจะช่วยสร้างงานซึ่งเป็นที่ต้องการอย่างมากให้แก่ประชากรชนบทได้

เท่าที่ผ่านมา จึงมีการประกาศนโยบายหลายครั้งหลายคราและมีการประกาศใช้มาตรการเพื่อส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมในต่างจังหวัด ส่วนมากเป็นนโยบายที่มุ่งผลต่อเงื่อนไขในด้านการผลิต รวมทั้งมาตรการโดยตรงเฉพาะอย่าง เช่น ที่เกี่ยวกับการเงินและสินเชื่อ ตลอดจนนโยบายระดับรวมหลายอย่างซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประเด็นการศึกษาและวิเคราะห์ในโครงการวิจัยเรื่องอุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบทนี้ กระบวนการสร้างอุตสาหกรรมภาพหรือการพัฒนาอุตสาหกรรมชนบทในอดีตจึงเป็นเรื่องของการค้นหามาตรการที่จะ "ดึง" อุตสาหกรรมออกไปต่างจังหวัดโดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการสร้างงานสำหรับครัวเรือนชนบท เพื่อให้ครัวเรือนเหล่านี้ย้อนกลับมาเป็นผู้ซื้อสินค้าอุตสาหกรรมในชนบท เป็นการสร้างถาวรภาพของอุตสาหกรรมในชนบทในระยะยาวต่อไป สิ่งที่ผู้สนับสนุนวิธีการเหล่านี้มักมองข้ามไปคือ ถ้าอุปสงค์ต่อสินค้าอุตสาหกรรมมีอยู่จริงและมีอยู่มากพอในต่างจังหวัดแล้ว รัฐบาลก็ไม่มีควมจำเป็นที่จะต้อง "ให้ความสะดวก" เป็นพิเศษเพื่อที่จะให้อุตสาหกรรมเกิดมีและขยายตัวในต่างจังหวัด แต่ผู้ประกอบการจะพากันออกไปเองด้วยแรงจูงใจทางกำไรที่จะเกิด ในทางตรงกันข้าม ไม่ว่ารัฐบาลจะ "ส่งเสริม" ให้สิ่งจูงใจด้านการผลิตอย่างไรก็ตาม เช่น การยกเว้นภาษีขาเข้า การมีระยะเวลาปลอดภาษีเงินได้

การให้เงินอุดหนุน หรือการคืนเงินภาษีในลักษณะต่างๆ ก็จะไม่ทำให้อุตสาหกรรมต่างๆ ออกไปประกอบกิจการในต่างจังหวัด ถ้าความต้องการสินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตในต่างจังหวัดนั้นไม่มีหรือมีอยู่แต่น้อย ดังนั้น หากไม่ทำความเข้าใจกันเสียก่อนว่าอะไรเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้อุปสงค์ต่อสินค้าอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดเกิดขึ้นแล้ว ความพยายามต่างๆ ที่จะดึงอุตสาหกรรมออกไปสู่ต่างจังหวัดก็จะเป็นการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรอันมีค่าเสียเปล่าๆ การศึกษานี้จึงมีจุดมุ่งหมายในการทำ ความเข้าใจประเด็นแง่มุมต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อระดับความต้องการสินค้าอุตสาหกรรมในต่างจังหวัด รวมทั้งนโยบายรัฐบาลที่มีผลต่อระดับและการกระจายรายได้ของครัวเรือนซึ่งจะได้รายงานต่อไป

2.2 นโยบายที่มีผลต่ออุปสงค์ของครัวเรือน โดยผ่านผลที่มีต่อระดับและการกระจายรายได้

รายได้เป็นตัวแปรของการกำหนดระดับอุปสงค์ที่สำคัญที่สุดในบรรดาตัวแปรทั้งหลายที่รวมทั้งตัวแปร เช่นจำนวนประชากรหรือระดับการศึกษาซึ่งใช้แทนตัวแปรเรื่องรสนิยม แต่ในขณะเดียวกัน บทบาทของปัจจัยอื่นเช่นตลาดและนโยบายรัฐบาลก็มีอิทธิพลต่อระดับของรายได้ทั้งที่เป็นตัวเงินและที่ไม่ได้เป็นตัวเงิน (ซึ่งบางอย่างตีค่าเป็นหน่วยเงินตราได้) ในตอนนี้ จึงควรที่จะย้อนไปดูว่าแบบแผนและการเปลี่ยนแปลงของการกระจายรายได้ดังที่สรุปไว้ในตอนก่อนมีสาเหตุจากอะไรบ้าง โดยการทบทวนข้อสรุปจากงานวิจัยต่างๆ ที่มีผู้ทำไว้แล้วในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างนโยบายของรัฐบาลกับการกระจายรายได้

2.2.1 การขยายตัวและการกระจายตัวของอุตสาหกรรมกับนโยบายการกระจายรายได้

จำนวนโรงงานที่จดทะเบียนเพิ่มขึ้นเกือบ 4 เท่าในระหว่างปี 2520 กับ 2530 และเมื่อนำอุตสาหกรรมจดทะเบียนทั้งหมดในปี 2520 มาจัดกลุ่มเป็น 58 ประเภทก็พบว่ามียู่ถึง 40 กลุ่มที่มีโรงงานมากกว่าครึ่งตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ โดยมีจำนวนรวมกันเท่ากับร้อยละ 64 ของโรงงานทั้งหมดที่มีอยู่ในประเทศ (ตารางที่ 2.12) ในขณะที่เมื่อพิจารณาอุตสาหกรรมทั้ง 58 ประเภทแล้ว จะมีจำนวนโรงงานในกรุงเทพฯ ถึงร้อยละ 68 ของโรงงานทั้งหมด อีกร้อยละ 32 กระจายอยู่ใน 70 จังหวัดที่เหลือ ส่วนในแง่ของการเพิ่มขึ้นของจำนวนโรงงานนั้น จำนวนในกรุงเทพฯ เพิ่มขึ้นจาก 7 พันกว่าแห่งเป็นเกือบ 20,000 แห่งในช่วงปี 2520-2530 จำนวนโรงงานนอกจังหวัดกรุงเทพฯ ก็เพิ่มขึ้นไม่น้อยเช่นกัน คือมีการเพิ่มขึ้นถึง 5 เท่า แต่เมื่อเทียบกับพื้นที่แล้ว จะเห็นได้ไม่ยากว่าความหนาแน่นของโรงงานต่อพื้นที่ในกรุงเทพฯ ต้องสูงกว่าในต่างจังหวัดมาก

ข้อมูลโรงงานที่จดทะเบียนนี้เป็นเพียงตัวบ่งชี้ตัวหนึ่งเท่านั้นสำหรับการดูโครงสร้างและการเปลี่ยนแปลงของภาคอุตสาหกรรม แต่อาจจะไม่สามารถสะท้อนโครงสร้างอุตสาหกรรมที่แท้จริงก็ได้ จึงต้องใช้ด้วยความระมัดระวัง ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

1. ยังมีโรงงานขนาดเล็กถึงปานกลางจำนวนมาก (ไม่รวมอุตสาหกรรมครัวเรือน) ซึ่งประกอบกิจการโดยไม่ได้ทำการจดทะเบียนตามกฎหมาย จึงเป็นกลุ่มที่ไม่ปรากฏในข้อมูลโรงงานจดทะเบียนของกระทรวงอุตสาหกรรม

2. มีโรงงานจำนวนไม่น้อยที่ผลิตสินค้าที่แตกต่างหรือเพิ่มประเภทขึ้นจากที่แจ้งไว้เมื่อทำการจดทะเบียน โดยไม่ได้ทำการจดทะเบียนใหม่หรือเพิ่ม

3. มีโรงงานที่เลิกผลิตแต่ไม่ได้แจ้งเลิกกิจการ จึงยังปรากฏอยู่ในรายชื่อโรงงานที่ยังดำเนินกิจการอยู่ ตัวอย่างได้แก่กิจการที่มีปัญหาการเงินจนต้องหยุดการผลิต การแจ้งปิดกิจการ ซึ่งต้องมีการตรวจสอบบัญชีจึงเป็นสิ่งที่มักหลีกเลี่ยงกัน

เมื่อนำสถิติจำนวนโรงงานจดทะเบียนมาจัดกลุ่มใหม่ตามมาตรฐาน TSIC 21 ประเภทตามที่แสดงไว้ในตารางที่ 2.13 ก็พบว่ามากกว่าครึ่งหนึ่งของประเภทโรงงานคือ 16 ประเภทในปี 2520 และ 12 ประเภทในปี 2530 มีโรงงานมากกว่าร้อยละ 50 ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ และแม้สัดส่วนของจำนวนโรงงานในกรุงเทพฯ ต่อโรงงานทั้งหมดจะลดจากร้อยละ 66 ในปี 2520 เป็นร้อยละ 55 ในปี 2530 การลดลงนี้อาจไม่ได้แสดงถึงการกระจายตัวที่ดีขึ้นของการจ้างงานและรายได้ หากนำเอาขนาดของกิจการอุตสาหกรรมเข้ามาร่วมพิจารณา

สำนักงานสถิติแห่งชาติเป็นอีกแหล่งหนึ่งที่จัดพิมพ์เผยแพร่ข้อมูลจำนวนอุตสาหกรรมในลักษณะเดียวกันนี้คือ มีการระบุขนาดการจ้างงาน ที่ตั้ง ประเภทธุรกิจ (บริษัท ห้างหุ้นส่วน ฯลฯ) เสนอไว้ในรายงานประมวลสถิติสถานประกอบการอุตสาหกรรม พ.ศ. 2527 (ในเขตเทศบาลและสุขาภิบาล) ทั้งนี้ โดยใช้รายชื่อสถานประกอบการอุตสาหกรรมจากสำมะโนอุตสาหกรรมและสำมะโนธุรกิจทางการค้าและธุรกิจบริการปรับตัวด้วยข้อมูลจากการสำรวจโดยสำนักงานฯ เพื่อที่จะสะท้อนโครงสร้างและการกระจายของประเภทและจำนวนโรงงานอุตสาหกรรม ข้อมูลนี้ได้ทำการสรุปไว้ในตารางที่ 2.14 ซึ่งได้เสนอข้อมูลจากกระทรวงอุตสาหกรรมในตารางที่ 2.13 ข้างในตารางนี้ด้วยเพื่อความสะดวกในการเปรียบเทียบ

ไม่เพียงแต่โรงงานส่วนมากจะตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ เท่านั้น แต่เมื่อขนาดของกิจการใหญ่ขึ้นทั้งในแง่ของจำนวนการจ้างงานและเงินลงทุน สัดส่วนของโรงงานในกรุงเทพฯ และปริมณฑลก็ยิ่งเพิ่มขึ้นไปอีก (ตารางที่ 1.2 และ 1.3) และการที่สัดส่วนของแรงงานในภาคอุตสาหกรรมทั้งภาคต่อการจ้างงานทั้งประเทศเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 8 เป็นร้อยละ 11 ในระหว่าง พ.ศ. 2522 กับ 2530 (ตารางที่ 2.15) ทำให้เห็นได้ชัดว่า การขยายตัวอย่างรวดเร็วและเป็นที่ยอมรับดี

กันอย่างมากของภาคอุตสาหกรรมนั้น ไม่เอื้อต่อการสร้างงานโดยเฉพาะในต่างจังหวัดเท่าใดนัก แม้จะมีผู้โต้แย้งเสมอว่าอุตสาหกรรมในเมืองใหญ่ เช่นกรุงเทพฯ เป็นแหล่งการจ้างงานที่สำคัญของแรงงานอพยพ และทำให้แรงงานเหล่านี้ช่วยครอบครัวในต่างจังหวัดได้โดยการส่งเงินกลับไปให้ ข้อโต้แย้งนี้มีส่วนที่เป็นความจริงอย่างไม่มีข้อสงสัย แต่การจุนเจือในลักษณะนี้มีขอบเขตจำกัดมาก เมื่อคำนึงถึงความจริงที่ว่า ต่อคนงานแต่ละคนที่ได้ทำงานกับโรงงานในกรุงเทพฯ และบริเวณทลนั้น ยังมีอีกหลายคนที่ไม่มียานพาหนะ นอกจากนี้ ค่าครองชีพสูงในเขตบริเวณทลโดยเฉพาะในกรุงเทพฯ ก็เป็นอุปสรรคอีกประการหนึ่งซึ่งอาจทำให้เงินที่จะเหลือส่งกลับไปต่างจังหวัดมีไม่มากหรือไม่มีเลย โดยเฉพาะสำหรับผู้ที่ย้ายมาเป็นแรงงานไร้ฝีมือหรือกรรมกรซึ่งมีจำนวนอยู่มาก จากการสัมภาษณ์ และการสังเกตพบว่า คนงานในกรุงเทพฯ ไม่น้อยที่เมื่อกลับจากการเยี่ยมบ้านในต่างจังหวัดจะมีการนำเอาข้าวและอาหารหมักดองหลายอย่างมาจากร้านเพื่อ “ช่วยลดค่าใช้จ่าย” (เป็นเหตุผลอย่างหนึ่งที่ทำให้แรงงานโดยเฉพาะจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือรู้สึกว่าเป็นหน้าที่ๆ จะต้องกลับไปช่วยทำนาในหนานา) นอกจากนี้ แรงงานต่างจังหวัดที่ทำงานในกรุงเทพฯ ยังมักจะฝากลูกก่อนมาทำงานหรือส่งลูกกลับไปฝากให้ปู่ย่าตายายช่วยเลี้ยงในชนบทเพราะ “ค่าเล่าเรียน ค่ากิน อยู่ถูกกว่ากรุงเทพฯ มาก” หรือ “กรุงเทพฯ มันน่ากลัว มีสิ่งล่อใจมากมายนัก กลัวลูกจะเสียคน ยิ่งเราต้องทำงานกันทุกวันทั้งผิวเมื่อยด้วยอย่างนี้”

การกระจุกตัวอย่างมากของอุตสาหกรรมในเขตกรุงเทพฯ และบริเวณทลนี้อาจมองได้ว่าเป็นแนวโน้มตามธรรมชาติ (ที่ได้รับความช่วยเหลือจากนโยบายรัฐบาลทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ) ที่เป็นผลร่วมระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีการเติบโตและการที่ผู้คนมีเสรีภาพที่จะลงทุนในที่ใดก็ได้ที่จะมีผลตอบแทนสูง ประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจจึงเป็นเป้าหมายของการพัฒนามากกว่าความเสมอภาค โดยปริยายตลอดมาจนเป็นเหตุให้การกระจายรายได้มีแนวโน้มเลวลงดังที่เป็นอยู่ สินค้าส่งออกจากภูมิภาคต่างๆ สู้ตลาดในกรุงเทพฯ และบริเวณทลในปัจจุบันนี้ส่วนมากเป็นสินค้าเกษตรและสินค้าอุตสาหกรรมที่ผ่านกระบวนการผลิตเบื้องต้นค่อนข้างง่าย เช่นเดียวกับที่สินค้าส่งออกต่างประเทศจากประเทศไทยเมื่อไม่เกิน 20 ปีมานี้เอง ดังนั้น เมื่อสินค้าจากกรุงเทพฯ และบริเวณทลเข้าสู่ตลาดต่างจังหวัดมากขึ้นทั้งชนิดและจำนวน อัตราการค้า (terms of trade) และดุลการค้า หรือการขาดดุลการค้าจึงเลวลงเรื่อยๆ สำหรับต่างจังหวัด

2.2.2 ระบบการคลังกับการกระจายรายได้

ระบบการคลังที่มีการวางแผนและดำเนินการอย่างรอบคอบ มีการติดตามผลที่เหมาะสมเป็นเครื่องมือที่มีผลอย่างยิ่งในการแก้ความเหลื่อมล้ำของรายได้ แต่เครื่องมือเหล่านี้ก็อาจซ้ำเติมให้ปัญหาเลวลงได้ เป็นที่เชื่อกันโดยทั่วไปว่าระบบรายได้ของรัฐบาลผ่านกระบวนการจัดเก็บภาษีในรูปแบบต่างๆ มีผลต่อการกระจายรายได้โดยตรงกว่าระบบการใช้จ่ายของรัฐบาล เนื่องจากภาษี

มีผลกระทบโดยตรงกับระดับรายได้สุทธิที่จะใช้จ่ายได้หลังการชำระภาษี และเพราะการประเมิน และวัดผลของรายจ่ายรัฐบาลทำได้ยากกว่า อย่างไรก็ดี มีตัวบ่งชี้ทางสังคมหลายอย่างที่นักวิจัย ใช้เพียงผลการใช้จ่ายของรัฐบาลต่อการกระจายรายได้ การศึกษาและวิจัยผลของระบบการคลัง ต่อการกระจายรายได้เท่าที่มีการทำไว้ต่างก็สรุปค่อนข้างตรงกันว่า การดำเนินนโยบายรายได้และ รายจ่ายของรัฐบาลมีผลทำให้การกระจายรายได้เลวลง (Meesook 1978, Krongkaew 1975 และ 1980 Likitkijsomboon 1985 และ Sussangkarn et al. 1988)

โครงสร้างภาษีและผลต่อการกระจายรายได้

งานวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ของ โครงสร้างภาษีและการกระจายรายได้ของครัวเรือนที่มีผู้ทำ ภาษีมีข้อสรุปคล้ายคลึงกันว่า ผลอย่างดีที่สุดของ โครงสร้างภาษีนี้นั้นก็แค่ไม่มีผลต่อการกระจายรายได้ แต่ที่เป็นไปได้มากกว่าคือทำให้รายได้ระหว่างภูมิภาคและระหว่างครัวเรือนในชั้นรายได้ต่างๆ ใน ภูมิภาคเดียวกันแตกต่างกันมากขึ้น (Sussangkarn et al 1988 และ Likitkijsomboon 1985) งานของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทยเรื่องหนึ่งซึ่งวิเคราะห์ด้วยวิธี general equilibrium มีข้อสรุปตอนหนึ่งว่า "นอกจากภาษีเงินได้แล้ว ผลกระทบของระบบภาษีต่อการ กระจายรายได้ค่อนข้างอ่อน จนแทบจะกล่าวได้ว่าภาษีทางอ้อมไม่มีผลต่อการกระจายรายได้" (Sussangkarn et al. 1988:2)

งานวิจัยก่อนหน้านี้ได้ข้อสรุปที่ต่างไปจากนี้ แต่งานเหล่านั้นหลายเรื่องเป็นการวิเคราะห์ ภาษีเฉพาะอย่างเช่น ภาษีเมี่ยมข้าวและภาษีส่งออกข้าวซึ่งแสดงว่าร้อยละ 21 ของภาระภาษีตก แก่ผู้ซื้อในต่างประเทศและร้อยละ 79 ตกแก่ชาวนาไทย (Siamwalla et al. 1981 อ้างใน Sussangkarn et al. 1988:47) การศึกษาเปรียบเทียบผลของนโยบายการคลังสาธารณะใน ปีพ.ศ. 2515 ต่อการกระจายรายได้ เมื่อเทียบกับปี 2506 กับปี 2512 มีข้อสรุปว่ารัฐบาลนั้น "...อย่างดีที่สุดก็แค่ไม่ได้ทำให้เกิดผลอะไรแก่การกระจายรายได้ และอย่างเลวที่สุดก็คือการ ทำให้การกระจายรายได้เลวลงเล็กน้อย" (ดูรายละเอียดใน Krongkaew 1975 และตารางที่ 2.16 ในรายงานนี้) งานวิจัยเรื่องเดียวกันนี้สรุปลักษณะของระบบรายได้ในปี 2515 ว่ามีความ ถดถอยในอัตราภาษี (คือระบบภาษีที่ยิ่งระดับรายได้สูงขึ้นกลับเสียในอัตราต่ำลง) และเห็นชัดใน ระดับรายได้ที่ต่ำ การที่ภาษีมียอดอัตราถดถอยเช่นนี้เป็นเพราะรัฐบาลต้องพึ่งภาษีทางอ้อมเป็นแหล่ง รายได้ส่วนใหญ่อย่างมาก (Krongkaew 1975) งานวิจัยซึ่งใช้ทั้งข้อสมมติและแนวความคิดวิจัย คล้ายกันอีกเรื่องหนึ่งก็พบว่าอัตราภาษีต่อชั้นรายได้มีความถดถอยเช่นกัน (Likitkijsomboon 1985 ดังในตารางที่ 2.17) ค่าสัมประสิทธิ์ Gini ซึ่งคำนวณเพื่อวัดความแตกต่างของรายได้ ก่อนและหลังการเสียภาษีก็แสดงว่าความแตกต่างของรายได้หลังภาษี (ยกเว้นปีเดียว) ล้วนวัดได้ มากกว่าเมื่อก่อนภาษีทั้งสิ้นระหว่างปี 2506 และ 2524 (ตารางที่ 2.18)

งานวิจัยที่มีการคำนวณหาความยืดหยุ่นของรายได้ต่อภาษีซึ่งใช้เป็นตัววัดผลของระบบรายได้ของรัฐบาลต่อการกระจายรายได้มีอยู่ไม่มากนัก มีผลสรุปซึ่งยังถือเป็นข้อยุติไม่ได้และบางครั้งยังชวนสงสัยในความถูกต้องด้วย (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ 2528) บางทีผู้เขียนคนเดียวกันก็ถึงกับได้ข้อสรุปที่ตรงกันข้ามกันจากงานที่ดูน่าจะเป็นเรื่องเดียวกันด้วยซ้ำไป (Salkin 1973 and 1974 อ้างใน รังสรรค์ 2528) นักเขียนบางคนได้ชี้ให้เห็นว่าค่าความยืดหยุ่นของรายได้ต่อภาษีมีความไวค่อนข้างมากต่อการจำกัดความของรายได้ที่นักวิจัยเลือกใช้ และเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้งานของ Thepthana (1979) ไม่มีความหมายเพราะผู้วิจัยไม่ได้คำนึงถึงความแตกต่างของคำจำกัดความของเมืองและชนบทในข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์ซึ่งสำนักงานสถิติฯ นำเอาเขตสุขาภิบาลไปรวมกับเมืองหรือเทศบาลในปีหนึ่ง แต่ไปรวมกับหมู่บ้านหรือชนบทในอีกปีหนึ่ง (รังสรรค์ 2528) เนื่องจากสุขาภิบาลมีลักษณะกลางๆ ระหว่างเทศบาลกับหมู่บ้านในแง่ของการพัฒนาและรายได้ การไม่รวมหรือรวมเขตสุขาภิบาลจึงมีผลต่อค่าความยืดหยุ่นของรายได้ต่อภาษีจนทำให้การทำการเปรียบเทียบระหว่างปีที่มีคำจำกัดความต่างกันไม่มีความหมาย งานวิจัยอีกเรื่องหนึ่งที่เกี่ยวกับผลของภาษีทางอ้อมต่อการกระจายรายได้ในปี 2506 กับ 2511 สรุปว่านอกจากระบบภาษีจะมีอัตราลดลงแล้ว อัตราการลดลงยังเพิ่มขึ้นตามเวลาที่ผ่านไปด้วย กล่าวคือ ค่าความยืดหยุ่นของรายได้ต่อภาษีซึ่งวัดได้ 0.872 ในปี 2506 ลดลงเป็น 0.802 ในปี 2511 (Salkin and Chalayonwatn 1974 อ้างใน รังสรรค์ 2528: 85-86)

ฟรีเมียมข้าว ภาษีสำหรับสินค้าส่งออกเท่าที่ได้ประกาศใช้มามีอยู่มาก แต่ไม่มีเรื่องใดเป็นที่รู้จักและมีผู้วิจัยมากเท่ากับเรื่องฟรีเมียมข้าว งานวิจัยเชิงสำรวจและทบทวนเอกสารเรื่องฟรีเมียมข้าวที่ดีที่สุดเป็นผลงานของรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (2528) ซึ่งได้ทบทวนและวิเคราะห์ผลงานทั้งสิ้น 321 รายการอันประกอบด้วยหนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ปริญาโทและปริญาเอก เป็นต้น ข้อสรุปประการสำคัญคือ นักวิจัยเกือบทั้งหมดพบว่าฟรีเมียมข้าวเป็นภาษีแบบหนึ่งซึ่งมีอัตราลดลงเมื่อเทียบกับระดับของรายได้ครัวเรือน หรืออย่างดีที่สุดก็เพียงเป็นสัดส่วนตามระดับรายได้ แต่เมื่อเอาผลกระทบของฟรีเมียมข้าวต่อผู้บริโภคในเมืองซึ่งมีลักษณะเหมือนเงินอุดหนุนแก่ผู้บริโภคในเมืองเข้ามาคิดแล้ว ฟรีเมียมข้าวยังมีลักษณะของภาษีที่มีอัตราลดลงมากขึ้นไปอีก (รังสรรค์ 2528) นอกจากนี้ ฟรีเมียมข้าวยังมีส่วนเสริมความแตกต่างของรายได้ระหว่างภาคเมืองและชนบท ระหว่างสาขาเกษตรกรรมและนอกเกษตรกรรมจนเป็นผลให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ไม่สมดุลกัน มีการโอนทรัพยากรออกจากภาคชนบทและเกษตร ผลของฟรีเมียมข้าวต่อการกระจายรายได้เกิดจากผลที่มีต่อค่าครองชีพในเมืองที่ต่ำกว่าความเป็นจริง เนื่องจากราคาข้าวที่ถูกกดให้ต่ำ จนไม่คุ้มที่จะใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยีสมัยใหม่หรือสร้างความชำนาญเฉพาะในการเกษตร เป็นผลที่กลายเป็นแนวโน้มระยะยาวของการมีผลิตภาพต่ำและรายได้ต่ำในบรรดาครัวเรือนชนบท ในขณะที่เดียวกัน ราคาข้าวซึ่งต่ำกว่าที่ควรเป็นนี้ทำให้นโยบายการรักษา

ระดับอัตราค่าจ้างให้ต่ำในกรุงเทพฯ และปริมณฑลมีผลสำเร็จ จนเกิดการขยายตัวอย่างมากทาง
อุตสาหกรรมจากการลงทุนทั้งในและนอกประเทศ

ผลของการใช้จ่ายของรัฐบาลต่อการกระจายรายได้

แม้จะเป็นเวลากว่าสิบปีแล้วที่เอื้อย มีสุข ได้วิเคราะห์ผลการใช้จ่ายในด้านบริการสังคมของ
รัฐบาลต่อการกระจายรายได้ของครัวเรือนซึ่ง "...ใช้จุดเริ่มต้นที่ว่า การให้บริการสังคมโดย
รัฐบาลที่ทัดเทียมกันเป็นวิธีหนึ่งที่จะนำไปสู่การกระจายรายได้ที่ดีขึ้น" (Meesook 1978: 1) ผล
งานนี้ยังเป็นการวิเคราะห์ที่ละเอียดถี่ถ้วนและง่ายต่อการเข้าใจกว้างๆ ผู้วิจัยใช้จังหวัด
เป็นหน่วยสำหรับวิเคราะห์ข้อมูลค่าใช้จ่ายจริงของรัฐบาล และโดยการแบ่งตัวบ่งชี้เกี่ยวกับการ
กระจายรายได้ออกเป็น 2 ประเภทใหญ่คือ (1) ตัวบ่งชี้เชิงบรรยายเพื่อให้ได้ภาพของสภาพการ
กระจายรายได้ในขณะนั้น และ (2) ตัวบ่งชี้เชิงนโยบายซึ่งสะท้อนขนาดของความพยายามของรัฐ
ในการเปลี่ยนแปลงตัวบ่งชี้กลุ่มแรกทั้งโดยตรงและโดยอ้อม การวิจัยมีข้อสรุปสำคัญหลายประการ

ข้อสรุปหลักประการหนึ่งคือ แม้ความสำคัญของความแตกต่างของรายได้ระหว่างประชากร
กลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะเมื่อแยกพิจารณาเป็นกลุ่มในเมืองและชนบทจะเป็นที่รับรู้ในแผนพัฒนา
ฉบับที่ 4 แต่ก็ไม่ได้มีความพยายามอย่างจริงจังที่จะแก้ไขสภาวะดังกล่าว ทั้งนี้ เป็นเพราะว่า
"...การจัดลำดับความสำคัญในการพัฒนาที่เป็นอยู่เป็นการจัดแบบที่ทำให้บริการสังคมต่างๆ เช่น
น้ำประปาและไฟฟ้าไม่ได้รับการจัดสรรงบประมาณที่เพียงพอแก่การที่จะดำเนินการให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์
ของแผน" และ "...ไม่มีความพยายามในการที่จะยกมาตรฐานการบริการสังคมในเขต
ชนบทให้ทัดเทียมกับที่เป็นอยู่ในเขตเมือง" (Meesook 1978: 78) หลักฐานสนับสนุนทางสถิติ
คือค่าของสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างรายจ่ายรัฐบาลต่อคนระดับจังหวัดและค่าผลิตภัณฑ์จังหวัด
ต่อคนซึ่งมีค่าเป็นบวก (Meesook 1978: 52-57) แสดงว่าจังหวัดที่รายได้สูงได้ประโยชน์จาก
การใช้จ่ายของรัฐบาลสูงตามไปด้วย สถิติตัวบ่งชี้จากข้อมูลล่าสุดเท่าที่หาได้หลายอย่างนอกจาก
แสดงว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนักในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมาแล้ว ยังมีตัวบ่งชี้ที่แสดงถึงการเล
ลงของความไม่ทัดเทียมกันของบริการสังคมโดยรัฐด้วยซ้ำไป (ตารางที่ 2.19)

ดังนั้น ข้อเสนอแนะหลักในงานวิจัยของเอื้อย มีสุขจึงยังใช้ได้อยู่ กล่าวคือ "...การ
จะลดความไม่ทัดเทียมกันทางเศรษฐกิจและสังคมจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ในทัศนคติของ
เจ้าหน้าที่ทางราชการ การเปลี่ยนจุดเน้นที่จะทำให้มีการมุ่งความสนใจและงบประมาณไปสู่เขตที่
ยากจน และการใช้จ่ายของรัฐบาลในระดับจังหวัดต่อประชากรในจังหวัดที่ยากจนต้องสูงกว่าใน
จังหวัดรวย เพื่อที่จะให้ความไม่ทัดเทียมกันระหว่างจังหวัดลดลง นั่นคือ ค่าใช้จ่ายต่อคนต้องม
ีความสัมพันธ์เพิ่มลดกลับกันกับระดับผลิตภัณฑ์จังหวัดต่อคน" (Meesook 1978: 80)

2.2.3 การศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กับการกระจายรายได้¹

ความเป็นเหตุเป็นผลระหว่างระดับและคุณภาพของการศึกษากับการกระจายรายได้เป็นสิ่งที่สร้างได้ยาก ระดับรายได้ต่ำของครัวเรือนย่อมทำให้ต้นทุนค่าเสียโอกาสสูงขึ้นสำหรับการที่คนในครัวเรือนยากจนจะเรียนสูงกว่าระดับการศึกษาภาคบังคับ และระดับการศึกษาต่ำก็ทำให้โอกาสที่จะได้ทำงานที่มีค่าตอบแทนสูงน้อยลง วนเวียนกันไป การวิเคราะห์ผลการศึกษาต่อการกระจายรายได้พบว่าระบบการศึกษาแบบทางการ (formal education) ไม่เพียงแต่จะไม่เปิดโอกาสที่ทัดเทียมกันแก่บุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่างกันเท่านั้น แต่ยังกลายเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ไม่เสริมความไม่เท่าเทียมกันของรายได้อีกด้วยโดยการให้ประโยชน์แก่ผู้ที่มีฐานะดี (Sussangkarn et al. 1988) เด็กในครัวเรือนยากจนไม่เพียงแต่มีต้นทุนค่าเสียโอกาสของการศึกษาสูงจนต้องหยุดเรียนเมื่อจบการศึกษาภาคบังคับเท่านั้น แต่ยังได้รับความไม่เป็นธรรมในลักษณะอื่นด้วย เช่น “โครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ไม่เสมอภาคหมายความว่า ทั้งโรงเรียน มหาวิทยาลัยและผู้สอนที่มีคุณภาพดีมักจะอยู่ในเขตที่รวยกว่า ทำให้ช่องทางการศึกษาสำหรับเด็กในครัวเรือนยากจนซึ่งมักอยู่ในพื้นที่ห่างไกลยิ่งลดลง เป็นผลให้ความไม่เสมอภาคทางด้านการศึกษายิ่งเลวลงไปอีก” และ “ความยากจนจึงมีแนวโน้มที่จะยึดเชื้อข้ามชั่วอายุคน” (Sussangkarn et al 1988: 65)

แรงงานในต่างจังหวัดมีอยู่จำกัดนั้นเห็นได้จากสถิติเกี่ยวกับแรงงานอพยพจากต่างจังหวัดที่ทำงานอยู่ในกรุงเทพฯ สำหรับทุกระดับการศึกษาที่เพิ่มขึ้นมากกว่า 8 เท่าระหว่างปี 2519-2529 ส่วนมากของแรงงานเหล่านี้มีการศึกษาแบบเป็นทางการน้อย เช่น ในปี 2519 กว่าร้อยละ 90 ของแรงงานอพยพเข้าที่มีงานทำในกรุงเทพฯ เป็นผู้สำเร็จการศึกษาไม่เกินชั้นประถม แม้สัดส่วนนี้จะลดลงเป็นร้อยละ 74 ในปี 2529 แต่จำนวนแรงงานอพยพเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ ในช่วงเวลาเดียวกันนี้เพิ่มขึ้นเกือบ 7 เท่าจาก 34,353 คนเป็น 231,267 คน (ตารางที่ 2.20)

นักวิจัยยังพบอีกว่า ถ้าแบ่งตลาดแรงงานภาคเอกชนเป็นแบบทางการ (คือที่มีการรวมกันเป็นสหภาพ) ของกิจการใหญ่และวิชาชีพกับตลาดแบบไม่เป็นทางการแล้ว การจ้างงานโดยกลุ่ม “ทางการ” กับหน่วยราชการมีพฤติกรรมที่คล้ายกันคือ พอใจเลือกจ้างผู้มีการศึกษาสูง ส่วนมากของผู้ที่จบเพียงระดับประถมศึกษาจึงลงเอยด้วยการทำงานในภาคเกษตรและการจ้างงานในตลาดแบบ “ไม่เป็นทางการ” ซึ่งเมื่อภาคเกษตรมีมูลค่าเพิ่มของการผลิตต่ำ รายได้ครัวเรือนในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรจึงยังมีช่วงห่างมากขึ้นตามเวลา นอกจากนี้ ยังมีหลักฐานอีกด้วยว่าความสัมพันธ์ระหว่างอัตราเพิ่มของรายได้ครัวเรือนกับระดับการศึกษาของหัวหน้าครอบครัวก็มีการ

¹ ข้อมูลส่วนใหญ่ในส่วนนี้สรุปมาจากบทที่ 4 ใน Sussangkarn et al. 1988.

เพิ่มลดในทิศทางเดียวกันด้วย (ตารางที่ 2.21) งานวิจัยเดียวกันนี้ชี้ให้เห็นต่อไปอีกว่า โอกาสหรือช่องทางในการเรียนระดับอุดมศึกษาก็ไม่แตกต่างกันอย่างชัดเจน เนื่องจากระบบที่เป็นอยู่ให้ประโยชน์แก่ผู้ที่มีพ่อแม่เรียนสำเร็จระดับอุดมศึกษาซึ่งมีรายได้สูงกว่า (เป็นปัจจัยอีกตัวหนึ่งที่เข้าไปเสริมความไม่แตกต่างกันของโอกาส) ดังเห็นได้จากระดับรายได้เฉลี่ยของครอบครัวของนักศึกษามหาวิทยาลัยที่สูงกว่าระดับรายได้เฉลี่ยของประชากรทั่วไปถึง 5-7 เท่า (ตารางที่ 2.22) นั่นคือ ครอบครัวฐานะดีได้ประโยชน์อย่างมากจากระบบการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยซึ่งส่วนใหญ่เป็นของรัฐบาล (Sussangkarn et al. 1988)

สิ่งที่ทำให้เรื่องระบบการศึกษาแบบทางการในโรงเรียนยิ่งยุ่งยากขึ้นไปอีกก็คือการที่มีหน่วยงานจำนวนมากที่มีบทบาทในการออกแบบและบริหารระบบการศึกษาแบบทางการ ตั้งแต่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทบวงมหาวิทยาลัยแห่งรัฐ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ ตลอดจนสภาการศึกษาแห่งชาติในสำนักนายกรัฐมนตรี หน่วยงานเหล่านี้มีอำนาจบริหารการศึกษาแบบทางการในระดับต่างๆ แนวโน้มทั่วไปจึงมีลักษณะของการไม่ประสานงานกันระหว่างระดับการศึกษาต่างๆ และการมีหลักสูตรที่มีความเหมือนกันมากทั้งๆ ที่ความจำเป็นที่จะต้องให้มีความแตกต่างกันนั้นมียู่มาก (Sussangkarn et al. 1988: 90)

อย่างไรก็ดี แม้ส่วนมากของผู้ที่จบเพียงชั้นประถมศึกษายังมีแนวโน้มที่จะต้องทำงานในภาคเกษตร ข้อมูลการสำรวจแรงงาน (สำนักงานสถิติฯ) แสดงให้เห็นว่าสัดส่วนของผู้ทำงานเกษตรที่มีการศึกษาชั้นมัธยมและมหาวิทยาลัยได้เพิ่มขึ้นในช่วง พ.ศ. 2514-2529 (ตารางที่ 2.23) จริงอยู่ที่สัดส่วนที่เพิ่มขึ้นอาจเป็นเพราะผู้จบการศึกษาเหล่านี้ไม่สามารถหางานทำนอกภาคเกษตรอื่นเนื่องจากความไม่เหมาะสมของวิชาที่เรียนมากับความต้องการของผู้จ้าง และอาจเป็นตัวชี้ให้เห็นความสามารถจำกัดของภาคอุตสาหกรรมในการเป็นแหล่งรองรับแรงงานดังที่หวังกันไว้ กล่าวคือมีผู้จบการศึกษาและตั้งใจจะออกไปมีชีวิตรองนอกภาคเกษตรแต่ถูกผลักดันให้กลับไปสู่ชีวิตไร่นา แต่ก็อาจเป็นไปได้เช่นกันว่ามีคนอยู่จำนวนหนึ่งที่เลือกกลับไปทำการเกษตร แต่จะด้วยเหตุใดก็ตาม ข้อเท็จจริงที่สะท้อนออกมาให้เห็นคือระดับการศึกษาของเกษตรกรที่สูงขึ้นโดยเฉลี่ย ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่ว่า ความจริงนี้จะคงอยู่ต่อไปนานพอที่จะเป็นแนวโน้มที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญหรือไม่ เช่น เปลี่ยนไปในทางที่จะทำให้อัตราการใช้เทคโนโลยีเกษตรสมัยใหม่เพิ่มเร็วขึ้นจนมีผลในการลดช่องว่างระหว่างรายได้ลง และหากแนวโน้มนี้มีทางเป็นไปได้ การเพิ่มโอกาสและการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพสำหรับครัวเรือนยากจนในที่ห่างไกลในชนบทก็ยิ่งสำคัญมากขึ้น เพื่อให้ระบบการศึกษาเลิกเป็นตัวการในการเสริมความไม่แตกต่างกันของรายได้

ระดับของค่าจ้างและเงินเดือนที่แรงงานได้รับเป็นสิ่งสะท้อนความสามารถในการผลิตที่การศึกษาแบบทางการมีส่วนร่วมกำหนด การเพิ่มระดับและคุณภาพของการศึกษาแก่ประชากรในชนบท

จะทำให้บุคคลเหล่านี้ง่ายต่อการฝึกสอนเมื่อเข้ารับงานใหม่หรือเปลี่ยนงาน เปิดโอกาสให้บุคคลเหล่านี้ได้เริ่มงานในระดับอัตราค่าจ้างที่สูงกว่าค่าเฉลี่ยในปัจจุบัน ทุนการศึกษาระดับมัธยมแก่ผู้ที่เรียนดีแต่ยากจนในเขตชนบทเป็นวิธีหนึ่งในการเพิ่มช่องทางการเข้าถึงการศึกษา แต่ที่เห็นได้ชัดอีกอย่างหนึ่งก็คือความจำเป็นในการเพิ่มคุณภาพการศึกษาในต่างจังหวัดซึ่งหมายถึงการเพิ่มจำนวนผู้สอนที่จบการศึกษาในระดับหลังอุดมศึกษาในต่างจังหวัด

โครงการวิจัยระบบชนบท ในคณะเกษตรศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้รวบรวมข้อมูลจากสถาบันการศึกษาที่มีการสอนสูงกว่าระดับมัธยมศึกษา 69 แห่ง ใน 17 จังหวัดที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมทั้งมหาวิทยาลัยของรัฐทั้งสองแห่งคือ มหาวิทยาลัยขอนแก่นและมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สำหรับปี 2532 ได้ข้อสรุปส่วนหนึ่งว่า ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งภาคมีผู้สอนในสถาบันเหล่านี้ที่เป็นผู้จบการศึกษาระดับปริญญาเอกในด้านสังคมศาสตร์ทั้งหมด 30 คน ซึ่งเห็นชัดว่าเป็นจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับมหาวิทยาลัยของรัฐไม่ว่าแห่งใดในกรุงเทพฯ อาทิเช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เพียงมหาวิทยาลัยเดียวมีผู้สอนวิชาในระดับปริญญาโท ที่เป็นข้าราชการประจำและจบการศึกษาระดับปริญญาเอกในด้านสังคมศาสตร์ถึง 91 คน (คู่มือการศึกษาชั้นปริญญาโท ปีการศึกษา 2531 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) ซึ่งแสดงว่าจำนวนผู้สอนที่มีคุณวุฒิสูงในสถาบันการสอนระดับสูงในต่างจังหวัดควรมีมากกว่าในปัจจุบันนี้ และเพื่อให้ผู้สอนนี้รักษาคุณภาพทางวิชาการและการสอน โอกาสที่จะติดตามการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในสาขาวิชาของตน ตลอดจนโอกาสในการทำวิจัยเป็นสิ่งสำคัญมาก ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมีระบบการสนับสนุนที่จำกัดมาก ทั้งที่เป็นทุนวิจัยหรือความพร้อมของเอกสารในห้องสมุด แม้กระทั่งการอำนวยความสะดวกในแง่การเดินทางและคมนาคมและเครื่องมืออื่นเช่นคอมพิวเตอร์

นอกจากการศึกษาในโรงเรียน การฝึกอบรมแรงงานให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของความรู้เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการดำรงเสถียรภาพของการพัฒนาเศรษฐกิจ และการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม ปัจจุบันจึงมีสถานประกอบการและองค์การของเอกชนที่เริ่มให้การศึกษาอบรมในลักษณะนี้ แต่ส่วนมากจำกัดอยู่ในวงของผู้ที่ทำงานอยู่ในธุรกิจหรือองค์กรนั้นๆ อยู่แล้ว นอกจากนี้ การอบรมโดยองค์การเอกชนหรือรัฐก็ตามยังมักจะจำกัดอยู่ในกรุงเทพฯ เป็นส่วนมากด้วย (ดูรายละเอียดเพิ่มใน วัฒนา ณ ระนอง 2533) ความไม่สอดคล้องกันระหว่างหลักสูตรของการศึกษาแบบทางการกับความรู้ที่ภาคการผลิตต้องการเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่เห็นได้จากสัดส่วนของการไม่มีงานทำของผู้ที่สำเร็จอาชีวศึกษาในระดับต่างๆ (ตารางที่ 2.24) หลักสูตรที่ขาดความคล่องตัวและความสามารถในการปรับตัวเป็นสิ่งที่นักบริหารการศึกษาตระหนักอยู่ แต่การปรับปรุงหลักสูตรและการเปลี่ยนเครื่องมือเครื่องใช้ในการฝึกงานบ่อยนั้นมีความสูง และอาจย้อนกลับไปได้เพิ่มต้นทุนการศึกษาระดับอาชีวศึกษาจนทำให้โอกาสสำหรับการศึกษาต่อของบุคคลในครัวเรือนที่ยากจนยิ่งลดลงไปอีก ทางออกเฉพาะหน้าและเป็นไปได้ในทางปฏิบัติจึงน่าจะอยู่ที่การให้การอบรมหลักสูตรสั้น

และเฉพาะอย่างที่สำคัญเป็นระยะๆ อย่างสม่ำเสมอเพื่อให้ผู้ที่ต้องการการศึกษาในรูปนี้มีโอกาสจะเรียนเพิ่มเติมได้ ผลการสำรวจของโครงการอุตสาหกรรมและการจ้างงาน และการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมปรากฏชัดว่า ความจำเป็นในการออกแบบหลักสูตรระยะสั้นเพื่อเป็นการเตรียมผู้จบการศึกษาใหม่ในการทำงานมีอยู่อย่างมาก เพราะว่า "โดยทั่วไป เราต้องสอนเด็กจบใหม่ที่เรารับเข้าทำงานกันมาก เพราะดูเหมือนว่าจะไม่ได้เรียนอะไรที่เป็นประโยชน์เอามาใช้งานได้จากโรงเรียนเลย" (ดูประดิษฐ์ ชาสัมบัติ 2533)

2.2.4 โครงการสร้างงานในชนบท

โครงการนี้ดำเนินการเป็นครั้งแรกในปี 2518 มีงบประมาณ 2,500 ล้านบาท ภายใต้ชื่อว่าโครงการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นและการสร้างงานในชนบทในฤดูแล้ง ต่อมาได้มีการเปลี่ยนชื่อเป็นโครงการพัฒนาท้องถิ่นและสร้างงานในชนบท มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) สร้างงานในท้องถิ่นชนบทในฤดูแล้งและ (2) เพื่อที่จะลดการอพยพตามฤดูกาลเข้าสู่เมืองโดยเฉพาะกรุงเทพฯ โดยดำเนินการระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงกรกฎาคม การประเมินผลโครงการนี้มีข้อสรุปว่าประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายในการสร้างงานในชนบทโดยวิธีว่าจ้างคนในชนบทและ โดยการซื้อวัสดุที่ใช้ในการสร้างสิ่งก่อสร้างถาวรขนาดเล็กในท้องถิ่น ตลอดจนการเสริมสร้างบทบาทของสมาคมในการพัฒนาชนบท โครงการนี้มีการปรับปรุงและนำกลับมาดำเนินการอีกในปี 2519 ในชื่อใหม่ว่าโครงการพัฒนาตำบล ได้รับงบประมาณเพิ่มขึ้นเป็น 3,500 ล้านบาทและมีการขยายวัตถุประสงค์เพิ่มขึ้น แต่การดำเนินการจำเป็นต้องล่าช้าไปจนถึง พ.ศ. 2520 ซึ่งบังเอิญเป็นปีที่เกิดปัญหาแล้งจัด โครงการนี้ได้ดำเนินการอีกในปีต่อมาโดยเปลี่ยนชื่อไปเป็นโครงการฟื้นฟูภาวะเศรษฐกิจของพื้นที่ที่ได้รับความเสียหายจากภัยธรรมชาติ มีงบประมาณ 1,600 ล้านบาทมีระยะดำเนินการจากเดือนมกราคมถึงเดือนมิถุนายน

โครงการสร้างงานในชนบทในแนวใหม่เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2523 โดยดำเนินการระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงกรกฎาคม และมีชื่อว่าโครงการสร้างการจ้างงานในชนบท หรือที่รู้จักกันในบรรดาชาวบ้านว่าโครงการ ก.ส.ช. มีการกำหนดสัดส่วนของการจัดสรรงบประมาณภายในโครงการเมื่อปี 2523 ว่าให้สัดส่วนระหว่างโครงการพัฒนาแหล่งน้ำกับโครงการซ่อมแซมและก่อสร้างสิ่งก่อสร้างสาธารณะในท้องถิ่นเป็นร้อยละ 70 กับ 30 และได้มีการเพิ่มโครงการประเภทที่สามในปีต่อมาเพื่อการเพิ่มผลผลิตทางเกษตรและการส่งเสริมสุขภาพ โดยมีการปรับสัดส่วนของการจัดสรรงบประมาณใหม่เป็น 50-30-20 และเป็นข้อกำหนดมาตั้งแต่ต้นว่าการใช้จ่ายในโครงการย่อยทุกโครงการจะต้องเป็นค่าจ้างร้อยละ 70 และเป็นค่าวัสดุเพียงร้อยละ 30 เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการสร้างงาน แม้จะเคยมีการขอยกเว้นข้อกำหนดอยู่บ้าง แต่สัดส่วนของค่าตอบแทนแรงงานก็ไม่เคยได้รับอนุมัติให้ลดลงจนต่ำกว่าร้อยละ 50

การประเมินผลโครงการที่ดำเนินการในปี 2524 มีข้อเสนอแนะกิจกรรมสำคัญสองประการ คือ (1) การให้ความรู้พื้นฐานทางเทคนิคในระดับท้องถิ่นโดยการฝึกช่างระดับหมู่บ้านทั่วประเทศ และการผลิตและแจกคู่มือก่อสร้างโครงการแหล่งน้ำขนาดเล็ก ถนน และสิ่งก่อสร้างอื่น และ (2) การวางแผนพัฒนาตำบล 5 ปีโดยสภาตำบลเพื่อเป็นหลักในการคัดเลือกตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของโครงการที่มีการเสนอ จะเห็นว่าโครงการ กสช. นี้มีการปรับเป้าหมายและการดำเนินการให้ชัดเจนขึ้นเป็นลำดับมา มีรายละเอียดที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้นทั้งในแง่ของประเภทโครงการและกิจกรรมที่เข้าหรือไม่เข้าข่ายที่จะทำได้ในโครงการนี้

โครงการสร้างงานในชนบทนี้เป็นโครงการรัฐบาลโครงการเดียวที่มีการประเมินผลว่ามีผลบ้างในการทำให้การกระจายรายได้ดีขึ้นแม้จะไม่มากนักในระหว่างผู้ได้รับประโยชน์จากโครงการ ซึ่งก็เป็นกลุ่มที่ไม่ใหญ่นัก (Krongkaew et al. 1985:63) การกระจายของจำนวนโครงการและค่าใช้จ่ายจริงในภูมิภาคต่าง ๆ ในช่วงเจ็ดปีระหว่าง พ.ศ. 2523-2529 ก็แสดงการกระจุกตัวสูงของทรัพยากรโครงการในเขตที่ยากจน (ตารางที่ 2.25 และ 2.26)

การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์ Gini สำหรับโครงการ กสช. ในภาคกลางพบว่า กลุ่มผู้ได้รับการจ้างงานจากโครงการมีการกระจายรายได้ที่ดีขึ้น และยังมีนัยที่แสดงว่าโครงการนี้อาจมีส่วนทำให้การกระจายรายได้ระหว่างภูมิภาคดีขึ้นอีกด้วย เพราะสัดส่วนการกระจายของจำนวนโครงการและค่าใช้จ่ายจริงแสดงแนวโน้มในทางที่เพิ่มและลดกลับกันกับระดับรายได้ครัวเรือนโดยเฉลี่ยและผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อคน (ตารางที่ 2.27) และการที่โครงการมีลักษณะเป็นฤดูกาลตามวัตถุประสงค์ที่เป็นรากฐานของโครงการนี้ในการสร้างงานในฤดูแล้ง ขนาดของกิจกรรมและงบประมาณจึงมีขอบเขตจำกัดซึ่งอธิบายได้ส่วนหนึ่งว่า เหตุใดจำนวนผู้ได้รับประโยชน์จากโครงการจึงมีไม่มากนัก แต่อย่างไรก็ดี โครงการนี้ก็ไม่ได้อยู่เหนือคำตำหนิตีเดียวน โดยเฉพาะในเรื่องการจัดสรรและเบิกจ่ายงบประมาณ แต่ปรัชญาและวิธีการดำเนินงานของโครงการก็เป็นสิ่งที่ควรแก่การศึกษาเพื่อนำส่วนดีมาปรับเปลี่ยนแก้ไขการใช้จ่ายของรัฐบาลในด้านอื่น

ข้อสังเกตจากการทบทวนโครงการนี้ซึ่งอาจมีประโยชน์แก่การปรับปรุงการดำเนินงานของโครงการและมีนัยเกี่ยวกับการกระจายรายได้โดยสรุปคือ

(1) ในบรรดาผู้ที่ไม่มีส่วนร่วมหรือไม่ได้รับการจ้างงานจากโครงการในปี 2529 นั้น มีอยู่ถึงร้อยละ 24 ที่ตอบแบบสอบถามการประเมินผลโครงการว่าเป็นเพราะไม่ทราบว่ามีโครงการ (ตารางที่ 2.28) เมื่อพิจารณาข้อมูลนี้ประกอบกับสัดส่วนค่อนข้างสูง (31%) ของผู้ได้ทำงานกับโครงการที่ระบุเหตุที่ได้งานว่าเพราะ "เจ้าหน้าที่ขอรับรอง" หรือในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีผู้

ไม่ได้เข้าร่วมโครงการถึงร้อยละ 30 ที่ระบุว่า "สมัครแต่ไม่ได้รับเลือก" ก็อาจเกิดคำถามขึ้นว่า ประเด็นปัญหาต่างๆ เหล่านี้เกิดจากว่าโครงการยังมีการโฆษณาเผยแพร่ไม่พอหรือเป็นเพราะการเลือกที่รักมักที่ชังในระหว่างผู้บริหารของโครงการ นอกจากนี้ สัดส่วนค่อนข้างสูง (30%) ของผู้ที่ "สมัครแต่ไม่ได้รับเลือก" นั้นก็อาจเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่ายังมีผู้ที่ต้องการงานระยะสั้นนอกฤดูเกษตรอยู่มากก็ได้

(2) เมื่อพิจารณาวัตถุประสงค์เบื้องต้นของโครงการในการแก้ปัญหาการหายากของงานที่ให้รายได้ตอบแทนในชนบทในฤดูแล้ง ปัญหาการจ่ายค่าจ้างที่ "ต่ำมาก" "ได้รับเพียงบางส่วน" หรือ "ยังไม่ได้รับ" (ตารางที่ 2.28) สะท้อนภาพพจน์ที่ไม่ดีและเป็นสิ่งที่ควรแก้ไขโดยด่วน

(3) "การมีโครงการเพียงพอแล้ว" ดังที่สรุปในรายงานประเมินผลหลายเล่มนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ควรยอมรับโดยไม่พิจารณาให้ลึกซึ้งเสียก่อน ประเด็นนี้มีความสำคัญมากเนื่องจากในกระบวนการของการกำหนดและเลือกโครงการที่ควรสร้างนั้น โครงการที่ผู้บริหารระดับจังหวัด อำเภอ และตำบลเป็นผู้เสนอให้กับชาวบ้านเป็นผู้เสนอมีที่ไม่ตรงกันอยู่บ่อยและมาก และบางครั้งก็ถึงขั้นที่ขัดแย้งกันอย่างจริงจัง ก็มี

อย่างไรก็ดี เนื่องจากการประเมินโครงการสร้างงานในชนบทไม่ได้เป็นวัตถุประสงค์ของการศึกษานี้ จึงได้แต่กล่าวสั้นๆ ว่า โครงการนี้ยังต้องมีการปรับเปลี่ยนบางประการเพื่อให้ผลดีต่อการกระจายรายได้คงมีอยู่ต่อไปและขยายออกไปในวงกว้างขึ้น ซึ่งน่าจะมีผลทางอ้อมต่อการดำรงความต้องการสินค้าและบริการในภาคอุตสาหกรรมส่วนหนึ่ง

2.2.5 นโยบายราคาผลผลิตเกษตร

ผลการแทรกแซงโดยรัฐในการกำหนดราคาผลผลิตเกษตรของอัมมาร์ สยามวาลาและคณะ (Siamwalla et al. 1987) ทำการศึกษา ซึ่งเน้นผลต่อการโอนทรัพยากรสุทธิระหว่างภาคเกษตรกับรัฐบาล ระหว่างภาคเกษตรกับระบบเศรษฐกิจนอกเกษตรและผลต่อการกระจายรายได้ โดยวิเคราะห์พืชหลัก 4 อย่างคือ ข้าว อ้อย ข้าวโพดและยาง โดยมีพืชที่กล่าวถึงแต่ไม่ได้วิเคราะห์เชิงปริมาณได้แก่ มันสำปะหลัง ถั่วเหลืองและฝ้าย ข้อสรุปตอนหนึ่งจากการศึกษาคือ ในบรรดาพืชหลักทั้งหลายนั้น มีเพียงกลุ่มผู้ปลูกอ้อยเท่านั้นที่รวมตัวกันจนมีกำลังพอที่จะรักษาราคาผลผลิตของตนไว้ได้บ้าง ในส่วนนี้จึงนำข้อสรุปอื่นที่สำคัญจากการศึกษานั้นมาเสนอ (ตารางที่ 2.29) คือ เรื่องการโอนทรัพยากรสุทธิระหว่างภาคเกษตรกับรัฐบาลซึ่งหมายถึง "...ความแตกต่างระหว่างรายได้ที่รัฐได้รับจากภาคเกษตรทั้งหมด หักด้วยค่าใช้จ่ายของรัฐในภาคเกษตร" ซึ่งกล่าวว่า

“เมื่อคิดรวมการใช้จ่ายของรัฐบาลในเรื่องถนน จะปรากฏว่ามีการไหลสุทธิของทรัพยากรจากรัฐบาลไปสู่ภาคเกษตรกรรมและเพิ่มขึ้นตามเวลา ทั้งนี้เนื่องจากเศรษฐกิจมีการขยายตัว แต่ภาษีจากภาคเกษตรไม่ได้ขยายตัวตามในสัดส่วนเดียวกัน แสดงว่ารัฐบาลมีการนำรายได้จากภาคเศรษฐกิจอื่นไปใช้จ่ายเพื่อเพิ่มทรัพยากรแก่ภาคเกษตร ... ความลำเอียงเข้ากันภาคเกษตรกรรมในการลงทุนของรัฐบาล และการลดความลำเอียงในการใช้จ่ายของรัฐบาลต่อภาคเกษตร เนื่องจากการเกษตรโดยเฉพาะข้าวเป็นกิจกรรมการผลิตที่ต้องใช้ทุนสาธารณะในสัดส่วนสูงเช่น การชลประทานซึ่งโดยเหตุผลทางเทคนิคเป็นเรื่องที่ต้องทำโดยรัฐบาล...” (Siamwalla et al. 1987: 207-212)

การแทรกแซงของรัฐโดยการใช้ทรัพยากรหรือกำหนดราคาทรัพยากรและสินค้าโดยตรงเป็น การแทรกแซงการทำงานของกลไกตลาดซึ่งมีผลในการบิดเบือนราคา เกิดการโอนทรัพยากรระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคดังเช่นในเรื่องฟรีเมียมข้าว (วังสรรค์ 2528) แม้ว่าการวิเคราะห์ ผลของนโยบายราคาผลผลิตเกษตรจะมีรายละเอียดเพียง 4 พืชก็สรุปได้ว่า การโอนทรัพยากร สุทธิจากภาคเกษตรไปสู่ภาคอื่นในระบบเศรษฐกิจแม้จะมีค่าเป็นบวกแต่มีแนวโน้มทั่วไปในทางลดลง (Siamwalla et al. 1987: 218-221) กล่าวคือ

“อัตราการนำทรัพยากรจากธรรมชาติออกมาใช้ในภาคเกษตรนั้น มีการลดลงเป็นสัดส่วนกับขนาดของภาคเกษตรกรรม ซึ่งถ้าเอาการนำทรัพยากรออกจากภาคเกษตรไปหักกลบลบกับการไหลสุทธิของทรัพยากรเข้าสู่เกษตรกรรมจากรัฐบาลอย่างต่อเนื่องและเพิ่มขึ้น แนวโน้มจะเป็นไปในทางลดลง” (Siamwalla et al. 1987: 221)

การแทรกแซงของรัฐต่อราคาผลผลิตเกษตรในรูปแบบอื่นได้แก่ โครงการประกันราคา โดยเฉพาะในเรื่องข้าว ซึ่งยังไม่เคยได้ผลอย่างจริงจัง สัดส่วนของการกระจายค่าเช่าทาง เศรษฐศาสตร์ที่เกิดจากการแทรกแซงตลาดข้าวในปี 2526 มีผลคือ ร้อยละ 54 ตกแก่โรงสีข้าว และผู้ส่งออก ร้อยละ 27 ตกแก่ข้าราชการและพรรคการเมือง ร้อยละ 6 ตกแก่ผู้นำเกษตรกร และร้อยละ 13 เท่านั้นที่ตกแก่ชาวนาทั้งหมด (เจมส์ คัด 1984 อ้างใน Siamwalla et al. 1987) ผลที่แท้จริงของโครงการประกันราคาข้าวในช่วงเวลาเท่าที่ผ่านมาคือ ความสับสนแก่ รัฐบาลที่จะจัดหาข้าวตามข้อผูกพันแบบรัฐบาลต่อรัฐบาล และการระงับการประท้วงของชาวนา เป็นครั้งคราวเท่านั้น (Siamwalla et al. 1987: 49-54)

การแทรกแซงของรัฐบาลในเรื่องราคาของผลผลิตเกษตรจึงเป็นผลให้เกิดการโอนสุทธิของ ทรัพยากรจากรัฐบาลสู่ภาคเกษตร ขณะเดียวกัน นโยบายราคาผลผลิตเกษตรเหล่านี้ก็ทำให้เกิด

การโอนสิทธิของทรัพยากรส่วนหนึ่งซึ่งไม่มากนักจากภาคเกษตรไปสู่ภาคอื่นในระบบเศรษฐกิจ ผลสิทธิของนโยบายผลผลิตเกษตรต่อรายได้ครัวเรือนเกษตร (เกือบทั้งหมดอยู่ในชนบท) จึงเห็นได้อย่างชัดเจนในแง่การกระจายรายได้ งานวิจัยเดียวกันนี้พบว่าในปี 2523/24 ผู้ที่ได้ประโยชน์ส่วนใหญ่คือครัวเรือนฐานะร่ำรวยในเมือง ส่วนครัวเรือนชาวนาทั้งที่ร่ำรวยมาก ปานกลางและจนต่างได้รับผลเสียโดยทั่วหน้า รวมทั้งครัวเรือนเกษตรกรรมที่ดีที่ไม่ใช่ชาวนา ความแตกต่างของรายได้มีการลดลงในชนบท แต่ความแตกต่างระหว่างครัวเรือนในเมืองและในชนบทเพิ่มขึ้น (Siamwalla et al. 1987: 238) คณะวิจัยสรุปต่อไปด้วยว่าหากรัฐบาลยกเลิกการแทรกแซงจำนวนเกษตรกรที่ขณะนั้นถูกจัดกลุ่มว่าเป็นผู้ยากจนจะลดลงร้อยละ 15 สำหรับชาวนาและร้อยละ 7 สำหรับผู้ที่ปลูกพืชอื่น ข้อสรุปนี้น่าจะมีนัยที่สำคัญมากในการสร้างกลยุทธ์เพื่อลดความยากจน ซึ่งก็คือการเพิ่มอำนาจซื้อของครัวเรือนชนบทนั่นเอง

2.2.6 นโยบายอัตราแลกเปลี่ยนกับการกระจายรายได้²

อัตราแลกเปลี่ยนของไทยตลอดช่วงเวลาปี 2498-2524 มีการเปลี่ยนแปลงที่ไม่เกินร้อยละ 2 เมื่อเทียบกับเงินเหรียญสหรัฐ เพราะการดำเนินนโยบายการคลังที่ค่อนข้างอ่อนและเป็นแบบ "อนุรักษนิยม" มาตรการจำกัดสินค้าเข้า กำแพงภาษีเข้าและการห้ามนำเข้าสินค้าบางอย่าง แม้จะมีการประกาศใช้แต่ก็ไม่กว้างขวาง (Siamwalla and Setboonsarng 1988:3) อัตราการเปลี่ยนแปลงที่มองผิวเผินเหมือนมีเสถียรภาพนี้มี "อัตราแท้จริง" หรือ "อัตราดุลยภาพ" ที่สูงกว่าและมีความไวต่อนโยบายราคาผลผลิตเกษตรและนโยบายการค้า

ดังนั้น แนวโน้มโดยทั่วไปจนถึงเมื่อไม่นานมานี้จึงมีลักษณะของการกำหนดค่าเงินบาทที่สูงกว่าความเป็นจริง จนทำให้ค่าของเงินตราต่างประเทศที่ผู้ส่งออกได้รับนั้นลดลง ในขณะที่ทำให้สินค้าเข้ามีราคาถูกลง จึงกลายเป็นมาตรการที่เอื้อต่อการลดต้นทุนในการก่อตั้งอุตสาหกรรมใหม่และขยายกิจการเดิมที่ต้องใช้สินค้าทุนจากต่างประเทศ และบันทึกแน่วแน่ใจในการผลิตสินค้าที่จะส่งออกได้ ที่สำคัญคือผลต่อการผลิตทางเกษตร นั่นคือ

"นโยบายการค้าต่างๆ ทำให้ค่าของเงินตราต่างประเทศที่ผู้ส่งออกได้รับต่ำลงกว่าที่ควรจะเป็น การกำหนดค่าเงินบาทสูงกว่าความเป็นจริงจึงเป็นการลงโทษภาคเกษตรซึ่งผลผลิตเกือบทั้งหมดเป็น tradable และขาดการคุ้มครอง" (Siamwalla et al. 1987:19)

² ส่วนใหญ่สรุปจาก Siamwalla and Setboonsarng 1988.

การศึกษานี้ประมาณผลของนโยบายการค้าและนโยบายระดับมหภาคต่อ "อัตราแลกเปลี่ยนดุลยภาพ" ซึ่งคำนวณโดยการปรับและไม่ปรับข้อมูลเพื่อตัดผลของการขาดดุลบัญชีเดินสะพัด และความแตกต่างระหว่างอัตราแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นกับที่ควรจะเป็นถ้าไม่มีการแทรกแซง ตลอดจนได้ประมาณผลกระทบต่อการรายได้เงินตราต่างประเทศสำหรับปีหลักทั้ง 4 ชนิด ดังผลการวิเคราะห์ที่ได้คัดลอกมาแสดงไว้ในตารางที่ 2.30 ความแตกต่างระหว่างอัตราแลกเปลี่ยนจริงกับอัตราในดุลยภาพมีผลกระทบทางลบอย่างมากต่อการรายได้เงินตราต่างประเทศ ซึ่งวัดเป็นหน่วยเหรียญสหรัฐ ในราคาคงที่ (ตารางที่ 2.30) เป็นตัวชี้วัดตัวหนึ่งถึงนโยบายรัฐบาลที่ตั้งใจจะให้มีผลต่อการผลิตที่ไม่ใช่เกษตร แต่กลับมีผลทางอ้อมอย่างมากต่อราคาผลผลิตและการผลิตทางเกษตร รวมทั้งระดับรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตร

2.3 นโยบายที่มีผลกระทบต่อแหล่งอุปสงค์อื่นๆ

นอกจากภาคครัวเรือนในประเทศที่อยู่ในเมืองกับชนบทแล้ว แหล่งของอุปสงค์อื่นต่อสินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตในต่างจังหวัดยังมีอุปสงค์ขั้นกลาง (intermediate demand) ของผู้ผลิตอันเกิดจากความเชื่อมโยงในด้านผลิต อุปสงค์ของผู้ซื้อในต่างประเทศและรัฐบาลในประเทศ งานวิจัยนี้มุ่งเน้นที่ความต้องการในประเทศซึ่งใช้มาตรการและนโยบายเปลี่ยนแปลงได้ง่ายกว่าแหล่งต่างประเทศ และในแหล่งความต้องการในประเทศนี้ ข้อมูลครัวเรือนซึ่งใช้วิเคราะห์แบบแผนและการเปลี่ยนแปลงได้มีอยู่มากกว่าข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งความต้องการอื่น โดยเฉพาะข้อมูลผู้ผลิต แต่ถึงหากจะไม่มีข้อจำกัดทางข้อมูลดังกล่าว การวิจัยแหล่งความต้องการทั้งหมดในงานวิจัยเรื่องเดียวย่อมเป็นไปได้ การกล่าวถึงผลของนโยบายที่มีต่อแหล่งอุปสงค์อื่นๆ นอกจากครัวเรือนในส่วนนี้จึงเป็นเพียงสั้นๆ

2.3.1 การเชื่อมโยงด้านการผลิต

ความเชื่อมโยงระหว่างเกษตรและอุตสาหกรรม

การที่ครัวเรือนเกือบทั้งหมดในหมู่บ้านต่างจังหวัดมักทำการเกษตรไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่งทำให้ครัวเรือนเหล่านี้เป็นผู้ผลิตซึ่งเป็นแหล่งความต้องการผลผลิตอุตสาหกรรมอีกแหล่งหนึ่ง โดยเป็นผู้ซื้อปัจจัยการผลิตทางเกษตรเช่น ยาปราบศัตรูพืช ปุ๋ยเคมี เครื่องมือ เครื่องจักรและวัสดุก่อสร้างสำหรับสิ่งก่อสร้างในไร่นาและอื่นๆ ที่เกี่ยวกับกิจกรรมเกษตร ระดับความต้องการปัจจัยเหล่านี้มีตัวกำหนดสำคัญซึ่งได้แก่ รายได้ของครัวเรือน รูปแบบและความทันสมัยของวิธีการผลิต (ซึ่งอาจถูกกระทบกระเทือนจากนโยบายของรัฐบาลได้) รวมทั้งนโยบายโดยตรงของรัฐบาลที่ตั้ง

ใจให้มีผลต่อการผลิตและราคาของปัจจัยการผลิตเหล่านี้ มาตรการหลายเรื่องที่ประกาศใช้และดำเนินการเพื่อช่วยเหลือภาคการเกษตรมีผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อรายได้ของครัวเรือนที่เป็นตัวกำหนดสำคัญของอุปสงค์ซึ่งได้วิเคราะห์โดยละเอียดแล้ว จึงเพียงแต่จะย้ำว่า รายได้ต่ำของครัวเรือนเกษตรในชนบทไม่เพียงแต่ทำให้ความต้องการสินค้าบริโภคมีระดับต่ำเท่านั้น แต่ยังมีผลให้ระดับการใช้ปัจจัยตลอดจนการเปลี่ยนไปใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในภาคเกษตรเป็นไปโดยช้าด้วย ผลจึงย้อนกลับไปทำให้ภาคการผลิตนี้มีผลผลิตและรายได้ระดับต่ำ

ความเชื่อมโยงไปข้างหน้า (Forward Linkages) เพียงไม่ถึง 10 ปีที่ผ่านมาเองที่ความเชื่อมโยงไปข้างหน้าจากภาคเกษตรไปสู่อุตสาหกรรมในต่างจังหวัดมีอยู่น้อยมาก คือมีจำกัดอยู่ในเรื่องการแปรรูปสินค้าเกษตรไม่กี่อย่างเช่น ข้าว มันสำปะหลัง ปอ ยางและหนังสัตว์ (วัวควาย) แต่ปัจจุบัน ความเชื่อมโยงแบบนี้ได้ขยายออกไปสู่การผลิตอีกหลายชนิด เช่น การบรรจุกระป๋องอาหาร และการถนอมอาหารในรูปแบบอื่นของผัก ผลไม้ สัตว์น้ำและเนื้อสัตว์อื่น ซึ่งแม้จะยังถือได้ว่าจำกัด แต่ก็มีหลักฐานยืนยันว่า มีอุตสาหกรรมท้องถิ่นบางอย่างที่เกิดขึ้นเนื่องจากวิธีการเกษตรที่เปลี่ยนไป บ่อเลี้ยงปลาเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่แพร่หลายอย่างมากเมื่อไม่นานมานี้เป็นสิ่งที่เข้ามาทดแทนแหล่งปลาธรรมชาติที่หาได้ยากขึ้นเรื่อยๆ โครงการบ่อปลาสาธารณะระดับหมู่บ้านที่มีการส่งเสริมนั้นมีผู้ประเมินว่า มีส่วนในการลดทั้งบริเวณและปริมาณสัตว์น้ำที่ชาวบ้านชนบทโดยทั่วไปจะจับได้ (ประนิมพร สมณาแสงและคณะ 2531) บ่อเลี้ยงปลาของเอกชนมีมากอยู่ในนา จึงถูกกระทบกระเทือนได้ง่ายจากปริมาณน้ำธรรมชาติในแต่ละปี โดยเฉพาะในฤดูแล้ง บางครั้งเกษตรกรต้องจับปลาขึ้นทั้งหมดก่อนที่จะแห้ง การขาดแคลนน้ำเป็นฤดูกาลย่อมมีความหมายว่าปริมาณปลาที่จับครั้งเดียวหมดนี้จะมีมากกว่าที่จะบริโภคให้หมดได้ ปลาที่จับได้ส่วนใหญ่จึงต้องถนอมไว้โดยวิธีพื้นบ้านเช่น ทำเค็ม ตากแห้ง หมัก (ปลาร้า) เพื่อเก็บไว้ใช้ในครัวเรือนหรือขายปลาสดที่จับได้บางส่วนให้แก่พ่อค้าผู้ผลิตปลาร้าไป

การเชื่อมโยงไปข้างหลัง โดยเปรียบเทียบแล้ว ความเชื่อมโยงจากภาคเกษตรในฐานะผู้ซื้อย้อนกลับไปสู่อุตสาหกรรมต่างจังหวัดแม้จะมีมากกว่าการขายให้ภาคอุตสาหกรรมก็ยังมีจำกัดอยู่ สินค้าสำคัญที่ซื้อคือปัจจัยถาวรและไม่ถาวร เช่น เครื่องมือเครื่องจักรและปุ๋ยเคมีดังข้อมูลในตารางที่ 3.17-3.19 ซึ่งแสดงแนวโน้มความต้องการในทางเพิ่ม มาตรการบางอย่างก็ทำให้มีความเชื่อมโยงย้อนไปสู่อุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นจากลักษณะเดิมได้ ดังตัวอย่างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเช่น

1. โรงสีข้าวขนาดเล็กในหมู่บ้านซึ่งแพร่หลายไปทั่วอย่างรวดเร็ว ทำให้ทั้งจำนวนโรงสีและจำนวนครั้งของการติดต่อกันระหว่างชาวนารายย่อยกับโรงสีเพิ่มขึ้น ชาวนาส่วนใหญ่ไม่ต้องเดินทางไกลเพื่อขายข้าวแก่โรงสีขนาดใหญ่ซึ่งมักตั้งอยู่ในหรือใกล้ตัวเมือง และยังสามารถจ้างโรงสีเล็กในหมู่บ้านให้สีข้าวเพื่อการบริโภคในครัวเรือนได้แทนที่จะต้องตำข้าวเองวันต่อวันด้วยวิธี

ดั้งเดิม โรงสีขนาดเล็กในหมู่บ้านซึ่งรับค่าจ้างสีข้าวเป็นทั้งเงินสดและเป็นรำข้าวจึงเป็นแหล่งที่มีอาหารหมูในปริมาณที่ทำให้เลี้ยงหมูได้มากตัวกว่าที่เลี้ยงในระดับครัวเรือน เจ้าของโรงสีเล็กในหมู่บ้านจึงมักจะเป็นเจ้าของเล้าหมูด้วย การเลี้ยงหมูในระดับที่สูงกว่าครัวเรือนนี้ทำให้เกิดความต้องการปัจจัยอื่นในการเลี้ยง เช่น ยา และ หัวอาหารด้วย

2. กิจกรรมสืบเนื่องกันนโยบายการปรับระดับพื้นที่สำหรับทำการเกษตรนั้นทำให้เกษตรกรมีโอกาสใช้บริการรถชุดในการขุดบ่อปลาเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเดิมก็ชุดด้วยแรงคนโดยเครื่องมือง่ายๆ ความจริงการส่งเสริมบ่อปลาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นนโยบายซึ่งรัฐบาลเคยพิจารณาแต่ได้ระงับการดำเนินการเพราะมีผลการวิเคราะห์ความเป็นไปได้สรุปว่าเป็นกิจกรรมที่ไม่คุ้มในเชิงเศรษฐศาสตร์สำหรับเอกชน แต่แนวความคิดที่รัฐบาลได้ตัดสินใจไม่ดำเนินการส่งเสริมนี้ได้ทำให้มีการพัฒนาการผลิตพันธุ์ปลาในกรมประมง จนภาคเอกชนรับไปปฏิบัติได้อย่างรวดเร็ว แหล่งเพาะพันธุ์ปลาเอกชนจึงเป็นแหล่งพันธุ์ปลาที่สำคัญที่สุดในปัจจุบัน แม้ว่าการผลิตพันธุ์ปลาจะไม่ใช่งานอุตสาหกรรมการเกษตร แต่เครื่องมือที่ใช้บางอย่างที่มีความซับซ้อนมากนั้นต้องเป็นผลผลิตอุตสาหกรรมอย่างไม่มีข้อสงสัย นอกจากนั้น การผลิตพันธุ์ตลอดจนการเลี้ยงปลาโดยทั่วไปทำให้ต้องใช้ปัจจัยเพิ่มขึ้นเช่น อาหาร ยา แห ตลอดจนวัสดุก่อสร้างบ่อปลา เป็นต้น

3. โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเอนกประสงค์ขนาดใหญ่ซึ่งดำเนินการโดยกรมชลประทานมีผลให้เกิดการเพิ่มความต้องการปัจจัยการผลิตหลายอย่าง เนื่องจากการชลประทานทำให้มีการปลูกพืชได้มากขึ้น ซึ่งไม่เพียงแต่ทำให้มีการติดต่อกันระหว่างเกษตรกรกับผู้ทำการแปรรูปผลผลิตเกษตรกรรมเพิ่มขึ้นเท่านั้น แต่ยังทำให้ความต้องการปัจจัยเช่นปุ๋ยและยากำจัดศัตรูพืชเพิ่มขึ้นด้วยการปลูกพืชหลายรอบในบริเวณที่ทำได้โดยเฉพาะการปลูกข้าว ทำให้วิธีการเกษตรแบบดั้งเดิมใช้ไม่ได้อีกต่อไป เช่น การนวดข้าวด้วยแรงคนและการเตรียมดินโดยแรงสัตว์ เนื่องจากช่วงระยะเวลาระหว่างการเก็บเกี่ยวกับการทำนารอบใหม่นั้นสั้นกว่าที่จะใช้วิธีเดิมอีกต่อไป แต่ต้องหันไปใช้เครื่องจักรแทน (ดูส่วนที่เกี่ยวกับผู้ผลิตทางเกษตรในบทที่ 3) ดังนั้น การที่ที่ดินเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่อยู่นอกระบบชลประทานขนาดใหญ่จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่อธิบายการใช้ปัจจัยการผลิตเกษตรหลายอย่างในระดับต่ำ

4. นโยบายที่มีผลในการเปลี่ยนขนาดการถือครองและสิทธิในที่ดินย่อมมีผลต่อประเภทของปัจจัยและเทคโนโลยีที่เกษตรกรจะตัดสินใจใช้ "...ปัจจัยของเกษตรกรรายใหญ่มักเป็นสินค้านำเข้าจากเมือง เครื่องมือแบบดั้งเดิมนั้นมักผลิตโดยอุตสาหกรรมชนบท ปัจจัยการผลิตทางเกษตรหลายอย่างสะท้อนถึงเทคโนโลยีระดับกลางๆ เช่น เครื่องมือที่มีการปรับปรุงบ้าง เครื่องสูบน้ำ เครื่องยนต์และเครื่องไถซึ่งมักประกอบหรือผลิตขึ้นในเมืองชนบทโดยผู้ประกอบการขนาดเล็ก..." (Johnston and Kilby 1975: 75) และหลักฐานในประเทศไทยก็เห็นได้จากจำนวนสถาน

ประกอบการที่จดทะเบียนว่าเป็นผู้ผลิตเครื่องจักรอุตสาหกรรมขนาดเล็กในต่างจังหวัดในปี 2530 ซึ่งมีถึง 2,997 แห่ง มากกว่าที่มีอยู่ในกรุงเทพฯ ซึ่งมีอยู่ 796 แห่ง (ตารางที่ 2.12)

การจัดสรรและปฏิรูปที่ดินที่ได้ผลจะมีผลอย่างมากต่อความต้องการปัจจัยการผลิตทางเกษตร ปัจจุบันมีหน่วยงานราชการทั้งหมด 14 แห่งที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรรที่ดิน เช่น กรมป่าไม้ กรมประชาสงเคราะห์ สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร เป็นต้น (อาภาติ อาภาภิรมย์ และคณะ 2531) วัตถุประสงค์สำคัญในหลักการของการปฏิรูปที่ดินคือการจัดสรรที่ดินเพื่อการเกษตรโดยมุ่งที่จะให้เกษตรกรไร้ที่ดินและเกษตรกรที่มีที่ดินน้อยสามารถดำรงชีวิตต่อไปได้โดยการซื้อหรือเช่าซื้อที่ดินจากสำนักงานปฏิรูปที่ดิน แม้กฎหมายจะให้อำนาจสำนักงานฯ ในการเวนคืนและซื้อที่ดินจากผู้ถือครองขนาดใหญ่ แต่ไม่เคยมีการเวนคืนตั้งแต่จัดตั้งสำนักงานฯ ขึ้นในปี 2516 ซึ่งน่าจะเป็นเหตุผลหลักที่ทำให้การดำเนินงาน "ต่ำกว่าเป้าหมาย" อย่างมาก (Phantumvanit et al. 1989: 3) ในขณะเดียวกัน จำนวนเกษตรกรไร้ที่ดินที่เพิ่มขึ้นเรื่อยก็เป็นเหตุผลอีกประการหนึ่งที่ทำให้อุปสงค์ต่อปัจจัยการผลิตทางเกษตรต่ำ โดยเฉพาะปัจจัยที่มีผลในเชิงอนุรักษ์ดินและปรับปรุงพื้นที่เกษตรระยะยาวเช่น ปุ๋ยและวัสดุที่ใช้ก่อสร้างสิ่งถาวรในไร่นาเช่นฝายน้ำล้น เป็นต้น

ความเชื่อมโยงระหว่างอุตสาหกรรมกับอุตสาหกรรม³

เนื่องจากเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับอุปสงค์ขั้นกลาง (intermediate demand) นั้นมีอยู่น้อยมากยิ่งกว่าในเรื่องอุปสงค์ของครัวเรือนเสียอีก เนื้อหาในส่วนนี้จึงจำต้องอาศัยตัวอย่างในต่างประเทศ ทั้งนี้ เมื่อแบ่งอุตสาหกรรมตามกลุ่มมาตรฐาน 20 กลุ่มและแยกย่อยตามขนาดก็ปรากฏว่าอุตสาหกรรมขนาดเล็กทั้งหมดและอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ส่วนมากล้วนมีความเชื่อมโยงย้อนหลังในฐานะผู้ซื้อของสาขาเศรษฐกิจอื่นๆ มากกว่าความเชื่อมโยงไปข้างหน้าในฐานะผู้ขาย (Mellor and Marfan 1981: 56) ซึ่งลักษณะความสัมพันธ์ในเชิงนี้ก็เป็นจริงสำหรับประเทศไทยด้วย ดังตัวอย่างในอุตสาหกรรมเสื้อผ้าสำเร็จรูป สิ่งทอสำหรับใช้ในครัวเรือนเช่นที่นอนหมอน ซึ่งมีความเชื่อมโยงระหว่างธุรกิจขนาดใหญ่ในเมืองกับอุตสาหกรรมในครัวเรือน ความเชื่อมโยงย้อนหลังจากอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ไปยังอุตสาหกรรมขนาดเล็กมีอีกรูปหนึ่งซึ่งค่อนข้างจะนิยมกันในเอเชีย ได้แก่ "การทำสัญญาจ้างช่วง" หรือ subcontracts (Watanabe 1972, Vepa 1971, Mead 1982 and 1985) ส่วนตัวอย่างในเมืองไทยได้แก่อุตสาหกรรมต่างจังหวัดที่ทำชิ้นส่วนรถยนต์ การผลิตชิ้นส่วนเครื่องเรือน หรือเครื่องเรือนถึงสำเร็จรูปให้แก่โรงงานใน

³ดู Rachain Chintayarangsan "Industrial Structures and Inter-industry Linkages," ในโครงการศึกษาเกี่ยวกับรายงานนี้

กรุงเทพฯ และปริมณฑล การเชื่อมโยงไปข้างหน้ามีตัวอย่างระหว่างโรงงานขนาดใหญ่ที่ผลิตแผ่นไม้อัด สี วัสดุโลหะ (เหล็กและอลูมิเนียมเส้นและแผ่น) ในกรุงเทพฯ และปริมณฑลกับโรงงานเครื่องเรือนในต่างจังหวัด

ขั้นตอนการผลิตที่ยังแบ่งได้ชัดเจนและเด็ดขาดก็ยังคงหมายถึงโอกาสที่จะแยกการผลิตระหว่างผู้ผลิตชั้นต่างๆ ได้ อันจะเป็นการสร้างอุปสงค์ชั้นกลางระหว่างผู้ผลิต ความซับซ้อนของกระบวนการผลิตนั้นย่อมสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับระดับการพัฒนาและความก้าวหน้าของเทคโนโลยีในประเทศ การที่อุตสาหกรรมต่างจังหวัดส่วนใหญ่ได้ปัจจัยการผลิตส่วนมากจากในต่างจังหวัดเอง ซึ่งรวมทั้งจังหวัดที่กิจการตั้งอยู่ (Chintayarangsan 1990) ทำให้นโยบายที่จำกัดหรือห้ามกิจกรรมหนึ่งไม่เพียงแต่จะลดความเชื่อมโยงระหว่างอุตสาหกรรมให้น้อยลงเท่านั้น แต่อาจเป็นอุปสรรคของการเกิดอุตสาหกรรมต่อเนื่องได้ เช่น นโยบายเรื่องการขนย้ายปศุสัตว์มีชีวิตทำให้โรงฆ่าสัตว์ในต่างจังหวัดมีขนาดเล็กและไม่ทันสมัย เพราะอุปสงค์ต่อเนื่องสัตว์ย่อมจะถูกจำกัดโดยลูกค้าที่อยู่ในจังหวัด และการไม่อนุมัติให้ตั้งกิจการโรงฆ่าสัตว์ทันสมัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามที่ผู้ขอก็เป็นการตัดโอกาสของการตั้งโรงงานฟอกหนังซึ่งมีนักลงทุนสนใจจะทำไปด้วย

2.3.2 อุปสงค์ที่เกิดจากการจัดซื้อโดยรัฐ

เนื่องจากรัฐบาลเป็นผู้ซื้อรายใหญ่ที่สุดสำหรับสินค้าหลายชนิด หลายประเทศจึงมีนโยบายและมาตรการซื้อจากภาคเอกชนเพื่อสร้างอุปสงค์ต่อสินค้าอุตสาหกรรมในชนบท เช่น อินเดีย (Harper 1984: 125) แต่การขายสินค้าให้รัฐบาลโดยอุตสาหกรรมขนาดเล็กโดยทั่วไปโดยเฉพาะในต่างจังหวัดมักถูกบันทึกด้วยขั้นตอนและพิธีการที่ "เปลืองเวลาและน่าเบื่อหน่าย" "การกำหนดมาตรฐานคุณภาพที่ไม่สมจริง" ตลอดจน "ปริมาณซื้อขนาดใหญ่และลักษณะสินค้าที่ต้องเหมือนกันทุกประการ" (Liedholm and Chuta 1976, Chuta and Liedholm 1979, Fisseha and Davies 1981, Kilby 1982) ปัญหาเหล่านี้ก็เป็นจริงสำหรับประเทศไทยด้วย เนื่องจากการจัดซื้อและเบิกจ่ายค่าสินค้าทุกอย่างต้องเป็นไปตามกฎระเบียบที่มีผลใช้บังคับสำหรับหน่วยราชการทั้งประเทศ การเข้าใจกฎระเบียบเหล่านี้แม้เพียงกว้างๆ จึงสำคัญมากในการประเมินบทบาทของการจัดซื้อโดยรัฐบาลเพื่อที่จะเพิ่มความต้องการสินค้าที่ผลิตโดยอุตสาหกรรมต่างจังหวัด

เนื่องจากการใช้จ่ายงบประมาณสำหรับค่าตอบแทนบุคคลากรเช่นค่าจ้าง เงินเดือน ค่าตอบแทน ฯลฯ แก่ข้าราชการในต่างจังหวัดย่อมมีผลค่อนข้างตรงต่ออุปสงค์ต่อสินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตในต่างจังหวัดโดยผ่านการใช้จ่ายอยู่แล้ว ในส่วนนี้จึงเน้นเฉพาะค่าใช้จ่ายเพื่อจัดซื้อวัสดุและครุภัณฑ์ ส่วนค่าใช้จ่ายสำหรับเรื่องที่ดินและสิ่งก่อสร้างเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในท้องที่ๆ หน่วยราชการบ้านพัก ตลอดจนโครงการก่อสร้างอื่นๆ ตั้งอยู่แล้วในหลักการ แม้จะมีอยู่บ่อยครั้งที่ผู้รับเหมาก่อ

สร้างที่ประมูลได้อาจเป็นกิจการจากกรุงเทพฯ แต่มีข้อวัสดุส่วนใหญ่จากในท้องถิ่น การศึกษานี้จึงเลือกที่จะไม่รวมค่าใช้จ่ายสำหรับที่ดินและสิ่งก่อสร้างโดยรัฐในการวิเคราะห์อนาคตของอุปสงค์ต่อสินค้าอุตสาหกรรมที่จะเพิ่มขึ้นจากการจัดซื้อของรัฐบาล

การทบทวนเอกสารจึงเริ่มจากระเบียบการบริหารงบประมาณระดับจังหวัด พ.ศ. 2524 ซึ่งมีข้อความในระดับกว้างมากจนไม่สามารถเห็นภาพการตัดสินใจและการใช้จ่าย เอกสารที่เป็นประโยชน์มากคือ ระเบียบว่าด้วยการจัดซื้อวัสดุและครุภัณฑ์ พ.ศ. 2521 (เสถียร วิชัยลักษณ์ และสืบวงศ์ วิชัยลักษณ์) ซึ่งมีบทปรับปรุงแก้ไขทั้งหมดจนถึง พ.ศ. 2531 ในระเบียบมีข้อกำหนดเวลาต่ำสุดและสูงสุดสำหรับขั้นตอนต่างๆ แต่ในทางปฏิบัติ เวลาของการทำงานในแต่ละขั้นตอนตั้งแต่เริ่มจัดซื้อจนถึงการชำระค่าสินค้ามีความแตกต่างกันอย่างมาก เวลาที่แท้จริงในการติดต่อเพื่อขายแก่หน่วยราชการแต่ละครั้งและความสะดวกหรือยากเย็นในการเก็บค่าสินค้าเป็นสิ่งสำคัญในการคำนวณต้นทุนของผู้ขาย ดังนั้น เนื่องจากการปฏิบัติโดยทั่วไปมักมีความแตกต่างกับที่กำหนดไว้ในตัวระเบียบที่เป็นลายลักษณ์อักษร จึงต้องหาข้อมูลนี้เพิ่มโดยการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ราชการและผู้ประกอบการอุตสาหกรรมโดยตรง การสัมภาษณ์เกือบทั้งหมดทำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เนื่องจากจุดเน้นของการศึกษานี้คืออุปสงค์ต่อสินค้าอุตสาหกรรมต่างจังหวัด ในการทบทวนเอกสารงบประมาณจึงได้ตรวจรายการที่รู้ว่าต้องนำเข้าจากต่างประเทศออกและได้สนใจเฉพาะวันที่จะไม่วิเคราะห์ "...การขายโดยใช้วิธีการที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย" ซึ่งได้รับการระบุว่าเป็นอุปสรรคต่อการเพิ่มอุปสงค์ต่อสินค้าอุตสาหกรรมต่างจังหวัด" (Harper 1984: 122-125)

ในการจัดซื้อวัสดุและครุภัณฑ์ของราชการนั้นมีระเบียบกำหนดไว้ชัดเจนว่าผู้ซื้อต้องให้ความสำคัญแก่อุตสาหกรรมที่เป็นของคนไทย (เสถียรและสืบวงศ์ 2531: ตอน 2 ส่วนที่ 1 มาตรา 9 และ 10) ระเบียบนี้มีนัยสำคัญต่อกระบวนการสร้างอุตสาหกรรมภายในต่างจังหวัดดังจะได้อภิปรายในตอนท้ายของส่วนนี้

การขายสินค้าให้หน่วยราชการแบ่งขั้นตอนหลักออกได้เป็น 3 ส่วนคือ (1) ก่อนทำสัญญา (2) การทำสัญญาและการส่งมอบสินค้าและ (3) การชำระค่าสินค้า ระเบียบการจัดซื้อวัสดุและครุภัณฑ์ พ.ศ. 2531 นี้เป็นระเบียบที่ใช้กับหน่วยงานราชการทั้งหมด (ยกเว้นยาและเวชภัณฑ์) ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ดังนั้น ผลที่จะเกิดแก่อุตสาหกรรมในต่างจังหวัดจึงจำต้องอ้างอิงและสรุปจากข้อมูลอื่นที่มีด้วย การวิเคราะห์กระบวนการจัดซื้อนี้เป็นประเด็นที่ควรแก่การศึกษาให้ถ่องแท้ซึ่งยังไม่อาจทำได้ในที่นี้ ผลการทบทวนนี้จึงเป็นเพียงตัวอย่างการวิเคราะห์แบบหนึ่งที่ว่าหวังจะให้ภาพของการดำเนินงานบ้างเท่านั้น

ก่อนทำสัญญา ขั้นตอนนี้เริ่มจากการประกาศซื้อของหน่วยราชการซึ่งระบุว่าเป็นการซื้อแบบประกวดราคาหรือการสอบราคาตามลักษณะและมูลค่าทั้งหมดของสิ่งที่ต้องการซื้อ ผู้มีคุณสมบัติครบ (ตามประกาศ) จึงจะมีสิทธิร่วมเสนอการประกวดราคาหรือยื่นใบเสนอราคา ซึ่งต้องระบุระยะเวลาที่ยื่นราคาตามเสนอและกำหนดเวลาส่งมอบสินค้า ในทางปฏิบัติ ผู้มีคุณสมบัติและสนใจที่จะขายสินค้าให้หน่วยราชการที่ประกาศจะต้องยื่นสำเนาหลักฐานที่มีการรับรองความถูกต้องดังนี้ คือ

- (1) หนังสือรับรองการจดทะเบียนกิจการ
- (2) ทะเบียนการค้า
- (3) หนังสือยินยอมให้ทำนิติกรรมจากคู่สมรส ในกรณีที่ผู้ประกอบการยื่นเอง
- (4) ใบมอบอำนาจในกรณีที่ผู้ประกอบการไม่ยื่นเองแต่ได้ตั้งตัวแทนขึ้น

เมื่อสิ่งที่เรียกประกวดราคามีมูลค่าเกิน 4 ล้านบาท ผู้ประกวดราคาต้องวางเงินประกัน เรียกว่ามัดจำซองด้วยเงินสดหรือเช็คธนาคารที่มีค่าเท่ากับร้อยละ 5 ของราคาสินค้า ผู้ที่ไม่ได้รับพิจารณา (แพ้ประมูล) มีสิทธิที่จะรับเงินมัดจำซองคืน ส่วนผู้ที่ชนะการประมูลจะได้เงินประกันซองคืนหลังจากการทำสัญญา ผู้ประกอบการที่ให้สัมภาษณ์แจ้งว่าพิธีการเหล่านี้ในความจริงที่ปฏิบัติกันนั้นมันต้นทุนสูงมาก โดยเฉพาะถ้าผู้ประกอบการนั้นมีการขายให้แก่หน่วยราชการหลายแห่งหรือมีสัญญามากกว่าหนึ่งกับหน่วยราชการเดียวกัน ทั้งในแง่การเตรียมเอกสาร การวางเงินมัดจำ และเวลาที่ต้องใช้ในการติดต่อและติดตาม ("ส่วนมากต้องไปหลายครั้ง บางที่ต้องเสียเวลาเป็นอาทิตย์กว่าจะได้รายละเอียดครบเกี่ยวกับซองที่จะซื้อ และแม้กระทั่งการขอรับแบบประกวดราคา บางทีก็ต้องไปติดต่อดังหลายครั้ง")

กระบวนการขั้นตอนดังกล่าวเป็นกรณีที่เกิดขึ้นเมื่อ (1) ราคามาตรฐานของรายการสินค้าที่สำนักงานประมาณตั้งไว้เท่ากับหรือสูงกว่าราคาตลาด และ (2) มีการจัดสรรงบประมาณจัดซื้อไว้แล้ว ถ้างบประมาณที่ตั้งไว้ต่ำกว่าราคาตลาดหรือไม่มีการจัดสรรงบประมาณไว้ เรื่องก็จะยุ่งยากขึ้น ซึ่งโดยมากผู้ซื้อจะเกลี้ยกล่อมให้ผู้ผลิตยอมรับราคาเท่าที่มีอยู่ในงบประมาณหรือการลดชิ้นส่วนหรือมาตรฐานของๆ ที่สั่งซื้อ เช่น สั่งซื้อตู้ที่มีแต่โครงของบานประตูโดยไม่ใส่บานกระຈกแล้วของงบประมาณใส่กระຈกที่หลัง หรือให้ออกใบเสร็จเท่าราคามาตรฐานในงบประมาณ แล้วค่อย "หาใบเสร็จ" วัสดุมาชำระส่วนที่ยังขาดอยู่ วิธีเหล่านี้ล้วนกินเวลาและยากแก่การตามทวงทั้งสิ้น

สินค้าที่ผู้ผลิตมักไม่ยอมผลิตคือ รายการครุภัณฑ์ที่หน่วยราชการเป็นผู้ออกแบบ และกำหนดรายละเอียดลักษณะสินค้า (สเป็ค) เองแทนที่จะใช้รายละเอียดมาตรฐาน เนื่องจากรายละเอียดที่กำหนดเองนั้นมักไม่สมจริง มักล้าสมัยในเรื่องราคา และการตรวจรับก็ "โหด" ตัวอย่างที่ผู้ให้สัมภาษณ์อ้างถึงได้แก่โต๊ะเก้าอี้ไม่ตามรายละเอียดและราคาตั้งแต่ปี 2522 ซึ่งไม่สามารถผลิตได้

ในราคาเดิมอีกต่อไปในปีที่ทำการสัมมนา (2532) นอกจากนี้ ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ให้สัมภาษณ์อธิบายต่อไปว่า ครัวเรือนมาตรฐานมีการปรับราคาบ่อยกว่า ซึ่งแม้จะยังไม่สะท้อนราคาตลาดก็ยังมี ทั้งนี้เป็นเพราะว่า "โรงงานใหญ่ๆ ในกรุงเทพฯ เข้าถึงสำนักงานประมาณและต่อรองได้ดีกว่า ก็มีการปรับราคากับบ่อยหน่อย" โรงงานอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดที่มีฐานะดีโดยทั่วไปแล้วจึงมักจะไม่เข้าประมูลรายการที่เป็น "สเป็คของหน่วยงาน" เพราะ "สเป็คกับราคามักปรับจากแบบของกระทรวงที่ส่วนมากก็เก่าเต็มที่ แถมยังมีการเพิ่มเติมโดยไม่เพิ่มราคาด้วย" ผู้ที่เข้าเสนอราคาจึงมักเป็น "มือใหม่" หรือ "คนจากที่อื่น" หรือ "คนแถบนี้ที่โดนเร่งหนี้แล้วหวังจะได้งานราชการเข้ามาช่วย" ผลมักเป็นว่าไม่มีผู้ใดทำได้ตามรายละเอียดที่กำหนด ทำให้ผู้ที่ได้สัญญา "นอนไม่หลับ" หรือ "หมดตัวไปเลย" เนื่องจากการตรวจสอบมักเรียกร้องให้ผู้ผลิตทำตามสัญญา ซึ่งบางครั้งหมายถึงการซื้อสิ่งที่ทำเสร็จออกมาทำใหม่ เพราะคุณภาพหรือลักษณะสินค้าไม่ตรง "สเป็ค" ตัวอย่างเช่น ในรายละเอียดครัวเรือนจากหน่วยงานซื้อได้ระบุวัสดุติดของโต๊ะเป็นไม้สักซึ่งทำไม่ได้มานานปีแล้วเนื่องจากราคาไม้สักสูงมาก ผู้ผลิตจึงใช้ไม้เนื้อแข็งติดทับด้วยไม้สักอัดซึ่งเป็นวิธีที่ทำกันทั่วไปในเวลานั้น เป็นต้น แต่ก็ยังมีบางกรณีที่มีการตรวจสอบยอมลงนามรับของทั้งๆ ที่เห็นอยู่ว่าผิดไปจากแบบแต่อยู่ในเกณฑ์ที่รับได้เนื่องจากสภาพตลาดและราคาเปลี่ยนแปลงไป ผลก็กลายเป็นความไม่ยุติธรรมในการตรวจสอบของกรรมการต่อผู้ผลิตต่างรายกัน

การลงนามสัญญาและส่งมอบผลผลิต เมื่อมีการประกาศซื้อผู้ที่ประมูลได้แล้ว หน่วยงานซื้อ ก็ดำเนินเรื่องขอจัดซื้อ ถ้างบประมาณที่อนุมัติต่ำกว่าราคาที่เสนอ (ดูไม่น่าเป็นไปได้แต่ปรากฏว่าเกิดขึ้นบ่อยพอสมควร) ก็จะมีการต่อรองกันอีกเพื่อ (1) ให้ผู้ขายยอมรับราคาต่ำลงหรือ (2) ให้สำนักงานประมาณปรับราคาอนุมัติ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นกรณีใดก็ย่อมหมายถึงการเสียเวลาเพิ่มขึ้นอีก กระบวนการต่อรองนี้ถ้ายังยืดเยื้อก็ยิ่งเป็นปัญหาแก่ผู้ผลิตเพิ่มขึ้น เนื่องจากราคาวัสดุที่จะใช้อาจจะสูงขึ้น (หรือถ้าโชคร้ายก็ลดลงซึ่งมักไม่ปรากฏ) การจัดซื้อโดยรัฐบาลทุกอย่างที่มีเวลากำหนดส่งมอบเกิน 5 วันนับจากวันที่ได้สัญญาจะต้องมีการทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร เมื่อลงนามในสัญญาแล้ว ผู้ขายจะได้เงินมัดจำของคืนหลังจากมอบหลักฐานการรับประกันคุณภาพสินค้าแก่หน่วยงานซื้อ เงินค้ำประกันนี้มีค่าเท่ากับร้อยละ 10 ของมูลค่าสินค้า โดยจะเป็นเงินสด เช็คนาคา หรือพันธบัตรรัฐบาลก็ได้ หน่วยงานซื้อจะยึดไว้เป็นเวลา 12 เดือนจากวันส่งมอบสินค้า ในกรณีที่ผู้ผลิตใช้หนังสือค้ำประกันของธนาคาร (ซึ่งผู้ผลิตส่วนมากมักเลือกใช้) ธนาคารจะออกให้โดยมีที่ดินหรือเงินสดค้ำประกันและคิดค่าธรรมเนียมร้อยละ 0.75 สำหรับเงินสด และร้อยละ 1.5 ของยอดประกันถ้าใช้ที่ดิน ค่าประกันนี้เป็นการประกันของเสียหายที่จะได้รับคืนเมื่อครบหนึ่งปีถ้าไม่มีความเสียหายของสินค้าที่เกิดจากความผิดพลาดของผู้ผลิต แต่การได้เงินประกันคืนนี้ไม่ได้เป็นไปโดยอัตโนมัติ กล่าวคือ ผู้ผลิตต้องไปขอคืนเมื่อครบ 12 เดือนและในระหว่างนั้นก็จะต้องชำระค่าธรรมเนียมของปีใหม่หรือเวลาที่เกินไปให้แก่ธนาคาร

เมื่อผู้ผลิตส่งมอบสินค้าแล้ว หน่วยงานซื้อจะตั้งคณะกรรมการตรวจรับ และเมื่อกรรมการทุกคนพอใจและลงนามรับของจึงจะเริ่มกระบวนการเบิกจ่ายจากฝ่ายการเงินต่อไป ในทางปฏิบัติฝ่ายการเงินเป็นหน่วยงานต่างหากจากหน่วยงานซื้อ จึงเป็นอีกขั้นตอนหนึ่งที่จะใช้เวลาานมากกว่าจะเรียบร้อย

การชำระค่าสินค้า ฝ่ายการเงินจะเริ่มดำเนินการและอนุมัติการจ่ายค่าสินค้าหลังการวางฎีกาซึ่งรวมหลักฐานที่จำเป็น คือ ใบส่งของหรือใบเรียกเก็บเงิน ใบตรวจรับที่กรรมการทุกคนลงนามครบ และหนังสืออนุมัติการเบิกจ่ายค่าสินค้าจากหน่วยงานจัดซื้อ ตามระเบียบคือถ้าหลักฐานมีครบและถูกต้องก็อนุมัติจ่าย (ออกเช็คค่าสินค้าได้) ซึ่งเจ้าหน้าที่ผู้ให้สัมภาษณ์ประมาณว่าใช้เวลา 1-2 สัปดาห์นับจากวันส่งมอบสินค้า แต่ข้อมูลจากผู้ขายปรากฏว่า ขั้นตอนและเวลาที่ใช้ไม่ย้งดังกล่าว เท่าที่ผ่านมามีแต่หน่วยงานสำนักงานจังหวัดเท่านั้นที่ชำระค่าสินค้าภายในไม่เกิน 2 สัปดาห์ เพราะหน่วยงานมีขนาดเล็ก เจ้าหน้าที่ๆ เกี่ยวข้อง "นั่งอยู่โต๊ะติดๆ กัน ไม่ต้องวิ่งมาก" ความล่าช้านี้บางครั้งเกิดเพราะหน่วยงานมีกำหนดวันเวลาการวางฎีกาเช่น ไม่เกินสัปดาห์แรกของเดือน ผู้ที่ส่งสินค้าต้นเดือนบางครั้งจึงต้องรอไปอีกหนึ่งเดือนจึงจะยื่นฎีกาเก็บค่าสินค้าได้ ในกรณีที่ต้องส่งไปวางฎีกาที่กรุงเทพฯ ก็ย่อมจะกินเวลานานขึ้นไปอีก

ในกรณีที่มีการซื้อครุภัณฑ์มาตรฐานจำนวนมากโดยฝ่ายพัสดุกลางเป็นผู้ซื้อแล้วแจกจ่ายไปตามหน่วยงานย่อย เช่น ตู้เหล็กเก็บเอกสารสำหรับคณะและภาควิชาต่างๆ ในมหาวิทยาลัย การตรวจรับอาจใช้เวลาตั้งแต่เป็นสัปดาห์จนเป็นเดือนจึงจะแล้วเสร็จ เพราะกรรมการตรวจรับส่วนใหญ่คืออาจารย์จากคณะต่างๆ ซึ่งนอกจากจะมีงานสอนและงานบริหารทั้งในระดับมหาวิทยาลัยและคณะแล้ว ยังอาจต้องเดินทางไปราชการหรือทำวิจัยในต่างจังหวัดหรือต่างประเทศหรือออกไปควบคุมการศึกษาภาคสนามของนักศึกษา ในทางปฏิบัติ ฝ่ายพัสดุกลางไม่มีอำนาจที่จะ "เรียก" เจ้าหน้าที่พัสดุแผนกหรืออาจารย์ที่เป็นกรรมการให้มาทำการตรวจรับ ผลคือ บางครั้งผู้ขายต้อง "วิ่งขอร้องให้กรรมการช่วยมาตรวจรับ" ซึ่งก็เสียเวลาอีก การอนุมัติและสั่งจ่าย (ออกเช็ค) ค่าสินค้าต้องมีผู้ลงนาม 3 คน โดยทั่วไปมักต้องมีหัวหน้าหน่วยงานหรือผู้รักษาการแทนอยู่ด้วย ขั้นตอนนี้ก็สิ้นเปลืองเวลาอีกเช่นกัน และที่ผู้ขายโดยทั่วไปกลัวกันมากในขั้นนี้คือการได้รับแจ้งว่างบประมาณที่อนุมัติจ่ายแล้วนั้นยัง "มาไม่ถึง" หรือ "งบฯ หมด" (ผู้ให้สัมภาษณ์เล่าว่าตนเองพบเหตุการณ์งบฯ หมดประมาณปีละ 2-3 ครั้ง) กรณีที่ผู้ขายท้วงพอกๆ กันคือกรณีที่ไม่มีงบการตั้งงบประมาณไว้เลย ซึ่งในทางปฏิบัติก็ต้องมีการ "รวบรวมใบเสร็จจั่วสด" เป็นค่าสินค้า วิธีนี้เคยกินเวลาถึง 6-8 เดือนกว่าจะเก็บค่าสินค้าได้ครบสัก 2-3 พันบาท ผู้ผลิตในขอนแก่นรายหนึ่งตอบคำถามที่ว่า ขณะใดขณะหนึ่งมียอดค้างชำระจากหน่วยราชการเท่าใดว่าตกประมาณร้อยละ 50 ของยอดขาย (ประมาณ 4-6 แสนบาท) และเป็นการค้างชำระของหน่วยงานที่อยู่ในเมืองทั้งสิ้น

เนื่องจากการขายสินค้าให้กับหน่วยงานระดับอำเภอและต่ำกว่าซึ่งมักซื้อสินค้าน้อยรายการในราคาไม่มากนัก ในทางปฏิบัติ ทางหน่วยงานจะขอรับใบสั่งของไปแนบฎีกาเพื่อเบิกเงินมาก่อนแล้วจึงมาซื้อโดยชำระเป็นเงินสดตลอดจนจัดการรับสินค้าไปจากผู้ขายเองอีกด้วย

นัยต่ออุตสาหกรรมในต่างจังหวัด

แม้สัดส่วน โดยเปรียบเทียบของจำนวนอุตสาหกรรมขนาดเล็กและใหญ่ในต่างจังหวัดและในเขตปริมณฑลจะไม่ต่างกันมากนัก แต่ยอดจำนวนโรงงานจดทะเบียนในต่างจังหวัดที่มีไม่มากเมื่อประกอบกับขนาดของพื้นที่ภูมิศาสตร์ซึ่งกว้างขวางกว่ากรุงเทพฯ และปริมณฑลอย่างมาก ย่อมหมายความว่าต่างจังหวัดมีจำนวนโรงงานต่อพื้นที่ (ความหนาแน่นของโรงงาน) ต่ำ ความหนาแน่นนี้ยิ่งน้อยลงไปอีกสำหรับอุตสาหกรรมขนาดกลางและใหญ่ ในพ.ศ. 2529 ในกรุงเทพฯ มีโรงงานเฉลี่ยหนึ่งแห่งต่อพื้นที่ทุกๆ 0.10 ตารางกิโลเมตร (หรือ 10 โรงงานต่อหนึ่งตารางกิโลเมตร) ในขณะที่พื้นที่ต่อโรงงานหนึ่งแห่งในภาคเหนือวัดได้ 24 ตารางกิโลเมตร 23 ตารางกิโลเมตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 15 ตารางกิโลเมตรในภาคใต้ และ 8 ตารางกิโลเมตรในภาคกลาง (ตารางที่ 2.31) นั่นคือ พื้นที่ทุกๆ 100,000 ไร่จะมีโรงงาน 1,600 แห่ง ในกรุงเทพฯ ส่วนในภาคอื่นมีเพียง 6-19 แห่ง เมื่อเอาขนาดการจ้างงานของโรงงานเหล่านี้เข้ามาร่วมพิจารณา กับข้อมูลทางประชากร เช่น จำนวนประชากรเฉลี่ยต่อโรงงานที่มีการจ้างงานตั้งแต่ 20 คนขึ้นไป ก็เห็นชัดว่า อุตสาหกรรมต่างจังหวัดในสภาพปัจจุบันจะไม่มีความพอที่จะลดความกดดันด้านประชากรต่อที่ดินเกษตรจนถึงขั้นที่จะชะลอการหลังไถลเข้าสู่เมืองของแรงงานชนบท เว้นแต่จะมาตรการเร่งด่วน ตัวอย่างการคำนวณง่ายๆ โดยใช้ข้อมูลสำหรับภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ผลว่า การที่ประชากรในภาคนี้ร้อยละ 58 มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจและร้อยละ 90 ของกลุ่มนี้มีบทบาทในงานเกษตร (ข้อมูลจากตารางที่ 2.19) ประชากรเฉลี่ยต่อโรงงานที่จ้างงานเกิน 20 คนหนึ่งแห่งซึ่งคำนวณได้ 73,040 คนนั้น มีผู้ที่ยังต้องหางานทำให้ได้นอกภาคเกษตรต่อโรงงานที่จ้างงานเกิน 20 หนึ่งแห่งถึง 4,236 คน⁴

ข้อมูลในตารางที่ 2.32 และ 2.33 แสดงสัดส่วนแรงงานอพยพเข้าที่มีงานทำในกรุงเทพฯ แยกตามแหล่งที่มา กับการเพิ่มขึ้นของสัดส่วนของครัวเรือนที่ทำงานทั้งในและนอกภาคเกษตรในลักษณะค่อนข้างประจำ เป็นข้อมูลที่สามารถใช้เป็นฐานประกอบการพิจารณาเพื่อที่จะจัดลำดับความสำคัญว่าภาคใดควรได้รับการเน้นในการพัฒนาอุตสาหกรรมต่างจังหวัดได้ กล่าวคือ แม้แรงงานอพยพจากภาคกลางทั้งหมดจะมีสัดส่วนค่อนข้างสูงคือร้อยละ 32 ของแรงงานอพยพทุกประเภทในปี 2529 แต่แรงงานอพยพเฉพาะที่เป็นหญิงจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็มีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 25

⁴ (73,040 x 0.58 x 0.10) = 4,236 คน

(23% มาจากเขตชนบท) ของแรงงานอพยพทั้งหมด สัดส่วนนี้ในปีก่อนหน้านั้นก็สูงถึงร้อยละ 28 (24% จากชนบท) และเมื่อรวมแรงงานอพยพทั้งสองเพศปรากฏว่าร้อยละ 39 ของแรงงานอพยพทั้งหมดในกรุงเทพฯ มาจากภูมิภาคนี้ในปี 2529

สถิติแรงงานอพยพในตารางที่ 2.32 นั้นรวมทั้งผู้ที่เข้ากรุงเทพฯ เพื่อวัตถุประสงค์อื่นนอกเหนือจากการทำงานเช่น เพื่อการศึกษาและการติดตามคู่สมรส ซึ่งอาจไม่สะท้อนความต้องการทำงานที่แท้จริง จึงได้แยกพิจารณาข้อมูลเฉพาะผู้อพยพเข้ากรุงเทพฯ เพื่อหางานทำออกต่างหาก และได้ผลว่า ผู้เข้ามาในกรุงเทพฯ เพื่อหางานทำที่เป็นหญิงจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีมากถึงร้อยละ 54 ของผู้เข้ามาหางานทำที่เป็นหญิงทั้งหมด และผู้อพยพเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ ที่เป็นชายนั้นเป็นผู้มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือร้อยละ 43 (ตารางที่ 2.34) ที่สำคัญคือยอดแรงงานอพยพเข้ามาหางานทำในกรุงเทพฯ เป็นเพียงส่วนน้อยของแรงงานต่างจังหวัดทั้งหมด แต่สัดส่วนของแรงงานอพยพแยกตามแหล่งที่มานี้ก็สนับสนุนอีกว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือน่าจะเป็นภูมิภาคที่ได้รับการเน้นเรื่องการสร้างงานและรายได้ก่อนหรือมากกว่าภูมิภาคอื่น

ในขณะที่เงื่อนไขข้อได้เปรียบด้านการผลิตเป็นสิ่งสำคัญ ความต้องการสินค้าที่เป็นไปได้ยิ่งสำคัญกว่าในการเป็นสิ่งจูงใจที่แท้จริงให้เกิดกิจการอุตสาหกรรมในต่างจังหวัด กฎระเบียบที่มีอยู่ในเรื่องการซื้อวัสดุครุภัณฑ์ที่มีข้อกำหนดในเรื่องการให้ความสำคัญแก่ผู้ผลิตที่เป็นคนไทย ผู้ดำเนินไม่ทำตามอาจถึงถูกสอบสวนได้ ดังนั้น ระเบียบข้อบังคับนี้จึงน่าจะปรับปรุงขยายความเพื่อช่วยเพิ่มอุปสงค์ต่อสินค้าอุตสาหกรรมในชนบทในขั้นต้นนี้ได้ว่า ให้หน่วยงานซื้อวัสดุและครุภัณฑ์บางอย่างเพื่อใช้งานในหน่วยงานในต่างจังหวัด และต้องปรับปรุงแก้ไขระเบียบที่เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อให้การซื้อโดยรัฐบาลเป็นเครื่องมือที่ได้ผลในการสร้างอุตสาหกรรมภาพสำหรับต่างจังหวัด แต่สิ่งสำคัญคือการเปลี่ยนวิธีปฏิบัติจากที่เป็นอยู่ หน่วยงานทุกระดับจะต้องเข้าใจและมีความตั้งใจที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน และต้องกำหนดให้เจ้าหน้าที่จัดซื้อ (พัสดุ) มีความรับผิดชอบที่จะทำงานในแต่ละขั้นตอนโดยเร็วและมีประสิทธิภาพ เนื่องจากกฎระเบียบในเรื่องวัสดุและครุภัณฑ์นี้ แม้จะไม่ได้ออกแบบเฉพาะมาให้ทำงานได้เร็ว แต่โดยตัวมันเองแล้วก็ยังเป็นเพียงระเบียบที่จะมีผลต่อเมื่อมีผู้ปฏิบัติ ดังนั้น วิธีปฏิบัติจริงและทัศนคติของผู้ปฏิบัติจึงมีความสำคัญกว่าตัวอักษรมากนัก

2.3.3 ตลาดต่างประเทศในฐานะแหล่งความต้องการ

งานวิจัยนี้ได้ระบุมานแต่ต้นว่า การเริ่มกระบวนการสร้างอุตสาหกรรมภาพในต่างจังหวัดนั้น แหล่งอุปสงค์ในประเทศเป็นสิ่งที่ใช้นโยบายและมาตรการเข้าไปทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ง่ายกว่าและมีผลกว่าแหล่งความต้องการในต่างประเทศ ทั้งนี้ ไม่ได้หมายความว่า สินค้าส่งออกตลอดจนศักยภาพของบทบาทของการส่งออกเป็นสิ่งไม่สำคัญ แต่ความจริงก็มีด้วยว่า การส่งออก

โดยตรงของสินค้าที่ผลิตโดยอุตสาหกรรมต่างจังหวัดยังมีอยู่ค่อนข้างจำกัด (Chintayarangsang 1990 และบทที่ 3 ในรายงานนี้) ผลผลิตอุตสาหกรรมจากชนบทในหลายประเทศรวมทั้งประเทศไทยมีการขายสู่ตลาดต่างประเทศ และตลาดต่างประเทศก็เป็นตลาดส่วนใหญ่สำหรับอุตสาหกรรมต่างจังหวัดบางแห่งด้วย ตัวอย่างเช่น พรมจากประเทศอิหร่าน (Dhamija 1976) น้ำผลไม้และเครื่องดินเผาจากไทย แต่การพัฒนาและส่งเสริมการส่งออกนั้นมีหลักเกณฑ์และมาตรการแตกต่างกับการส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดทั่วไป จึงไม่อาจจะครอบคลุมไว้ในกรอบของการวิจัยนี้ได้ ที่เห็นชัดคือการศึกษาที่คุณลักษณะความยืดหยุ่นของอุปสงค์ของผู้ซื้อในต่างประเทศเป็นประเด็นสำคัญที่จะต้องศึกษาโดยวิธีการที่ต่างกับที่ใช้ในรายงานนี้อย่างมาก แต่อย่างไรก็ตามงานวิจัยที่มีผู้ทำไปแล้วก็พอสรุปได้ว่า "ค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายได้วัดได้ว่ามากกว่าหนึ่งในประเทศที่มีรายได้สูงสำหรับสินค้า ไม้แกะสลัก เครื่องทองเหลือง เครื่องปั้นดินเผา ฯลฯ" (Huddle and Ho 1972) ผลผลิตจากผู้ผลิตรายเล็กที่ใช้วิธีแบบดั้งเดิมและสินค้าที่มี "ความเด่นชัดประจำตัวทางวัฒนธรรมและศิลปะ" ล้วนมีค่าความยืดหยุ่นของความต้องการในการนำเข้าสูงกว่าหนึ่งทั้งนั้น และความยืดหยุ่นเฉลี่ยของทั้งกลุ่มสินค้านี้มีค่าวัดได้มากกว่า 2 โดยเฉพาะค่าความยืดหยุ่นของความต้องการบริโภคสินค้าในลักษณะนี้ของผู้ซื้อในสหรัฐอเมริกา ยิ่งมีค่าสูงกว่านั้นอีก (Ho and Huddle 1976: 232-251) แต่ว่าในขณะเดียวกัน นักวิจัยเหล่านี้ก็ยอมรับด้วยว่าความรู้ว่าปัจจัยใดบ้างที่เป็นตัวกำหนดว่าประเทศส่งออกประเทศใดจะได้ส่วนแบ่งของตลาดเท่าใดในสินค้าเหล่านี้เป็นเรื่องที่รู้กันไม่มาก เนื่องจากเป็นเรื่องที่เพิ่งมีการศึกษาไว้น้อยมาก (Huddle and Ho 1972)

จนเมื่อไม่นานมานี้เอง สินค้าออกจากประเทศไทยมักเป็นสินค้าจากภาคเกษตรซึ่งผ่านการแปรรูปไม่มาก และแม้เมื่อ พ.ศ. 2527 ข้าวก็ยังเป็นสินค้าออกที่สำคัญเป็นที่สองรองจากการท่องเที่ยว กลุ่มสินค้าประเภทแปรรูปอาหารยังมีมูลค่าในการส่งออกสูงสุดในปี 2529 (ดูตารางมูลค่าสินค้าออกที่สำคัญของประเทศ สำนักงานสถิติฯ 2530-2531) รัฐบาลได้ดำเนินการตามนโยบายและมาตรการหลายอย่างเพื่อเพิ่มขีดความสามารถของอุตสาหกรรมไทยในการแข่งขันกับผู้ส่งออกในประเทศอื่นๆ เริ่มแรกก็ในตลาดสินค้าเข้าในประเทศโดยส่งเสริมการผลิตสินค้าทดแทนสินค้านำเข้า ซึ่งเปลี่ยนเป็นการส่งออกไปขายแข่งในตลาดต่างประเทศในระยะหลัง มาตรการเหล่านี้มีทั้งที่เป็นมาตรการทางอ้อมโดยการปรับ (ควบคุม) อัตราการแลกเปลี่ยนจนถึงมาตรการทางตรงเช่นเงินอุดหนุนและสิ่งจูงใจด้านภาษี เหล่านี้เป็นประเด็นที่มีการศึกษาอย่างละเอียดและหาอ่านได้ไม่ยากนักจึงจะไม่นำมากล่าวซ้ำ นอกจากจะสรุปเพียงสั้นๆ

มีสินค้าหลายประเภทซึ่งไม่ได้ผลิตโดยอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดทั้งหมด ส่วนใหญ่เป็นศิลปหัตถกรรมที่ผลิตโดยอุตสาหกรรมขนาดเล็กนั้น มีหลักฐานที่แสดงอัตราการขยายตัวค่อนข้างสูง เช่น กลุ่มสินค้าประเภทพรม เสื้อผ้าลูกไม้ และผ้าปัก มีอัตราการขยายตัวมากกว่าร้อยละ 200

ระหว่างปี 2526-2529 แต่การตีความอัตราการขยายตัวนี้ต้องทำด้วยความระมัดระวัง เนื่องจาก "มีหลักฐานที่ชี้ว่าตลาดต่างประเทศสำหรับอุตสาหกรรมขนาดเล็กมีจำกัด" (Liedholm and Chuta 1976: 59) และอัตราเพิ่มสูงมากๆ นี้เป็นผลจากการคำนวณที่มีมูลค่าของปีฐานต่ำมากๆ เช่น การเพิ่มขึ้นของมูลค่าสินค้าออกจากร้อยละ 0.01 ของมูลค่าทั้งหมดในปี 1972/73 ไปเป็นร้อยละ 0.40 ในปี 1982/83 ในบังคลาเทศ ไม่จำเป็นที่จะต้องแสดงถึงศักยภาพสูงของอุปสงค์ต่อสินค้าเหล่านั้น" (Osmani and Deb 1986: 167)

นโยบายหลักที่มีผลต่อการส่งออกของสินค้าอุตสาหกรรม

สิ่งที่สะดุดตาผู้ที่ทบทวนอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างเงินบาทกับเหรียญสหรัฐคือ "เสถียรภาพ" ของอัตราแลกเปลี่ยนซึ่งขึ้นลงไม่เกินร้อยละ 2 เป็นเวลานานดังกล่าวนั้นแล้ว และเมื่อพิจารณาต่อไปก็พบว่าแนวโน้มในช่วงนั้นเป็นไปในทางที่มีการกำหนดค่าเงินบาทสูงกว่าความเป็นจริง ซึ่งเป็นแนวโน้มที่สอดคล้องกันหรือเป็นผลของนโยบายการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าในทศวรรษที่ 1960 ผลการกำหนดค่าเงินตราในประเทศสูงกว่าความเป็นจริงที่รู้กันทั่วไปประการหนึ่งคือการส่งออกจะน้อยกว่าที่ควรเมื่อเทียบกับการนำเข้า สำหรับในประเทศไทย ผลประการสำคัญคือผลต่อสาขาเกษตรซึ่งเป็นสาขาการผลิตที่ใหญ่ที่สุดในแง่ประชากร และเป็นสาขาที่ผลิตและส่งออกสินค้าที่เป็น tradable และขาดการคุ้มครอง (Siamwalla and Setboonsarng 1988) กลุ่มที่ได้รับผลเสียถัดไปก็คือผู้ผลิตสินค้านอกเกษตรที่ตั้งใจจะส่งออก โดยเฉพาะกิจการอุตสาหกรรมที่มีขนาดเล็กถึงปานกลางในต่างจังหวัด แต่ค่าเงินบาทที่กำหนดไว้สูงกว่าความเป็นจริงนี้ทำให้ต้นทุนสินค้าทุนและวัตถุดิบที่ต้องนำเข้าจากต่างประเทศลดลงสำหรับอุตสาหกรรมค่อนข้างใหญ่ซึ่งส่วนมากอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล

กระบวนการส่งออกอุตสาหกรรมภายในประเทศไทยเริ่มมาตั้งแต่ทศวรรษ 1960 เพื่อทดแทนการนำเข้า ต่อมาการขาดดุลการค้าที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในช่วงต้นของทศวรรษที่ 1970 ทำให้รัฐบาลต้องหันไปเพิ่มการเน้นการส่งออกด้วยมาตรการและเครื่องมือต่างๆ ซึ่งมีผลต่ออุตสาหกรรมในเขตกรุงเทพฯ กับปริมณฑลและอุตสาหกรรมที่อยู่ในต่างจังหวัดต่างกัน ปัจจุบันจึงมีคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนกำหนดขึ้นสำหรับอุตสาหกรรมที่ผลิตเพื่อการส่งออกก็ได้ผลในทางปฏิบัติเท่าใดนัก ทั้งนี้ เพราะว่า "...โดยทั่วไปแล้ว กิจการที่ได้รับการส่งเสริมสามารถทำกำไรได้มากกว่าอยู่แล้วในตลาดภายในประเทศ" (Akrasane et al. 1987: 2-17) ผลประโยชน์จากสิ่งจูงใจที่คณะกรรมการฯ มีให้นั้นจึงมีผลต่ออุตสาหกรรมต่างจังหวัดน้อยลงไปอีก เนื่องจากมีอุตสาหกรรมต่างจังหวัดเพียงไม่กี่แห่งเท่านั้นที่ทำการส่งออกโดยตรง ทั้งนี้ไม่นับรวมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่ลงทุนโดยผู้ผลิตจากกรุงเทพฯ และปริมณฑลหรือต่างประเทศที่ตั้งอยู่ในต่างจังหวัดเนื่องจากการที่ต้องใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังมีเหตุผลอีกหลายประการที่ทำให้มาตรการสิ่งจูงใจของ

คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนมีผลไม่มากเท่าที่หวังนักในต่างจังหวัด แต่เหตุผลเหล่านี้อยู่นอกขอบเขตของงานวิจัยนี้และมีผู้วิเคราะห์ไว้แล้วในที่อื่น ซึ่งมีประเด็นตั้งแต่ความยากลำบากในการตีความเกี่ยวกับสิ่งจูงใจต่างๆ จนถึงต้นทุนค่าใช้จ่ายที่สูงกว่ามากในการต้องเหี่ยวไปเหี่ยวมาเพื่อติดต่อขอรับการส่งเสริม (Loha-unchit 1990)

สิ่งจูงใจในการส่งเสริมการส่งออกที่สำคัญได้แก่ การยกเว้นภาษีอากรขาเข้าสำหรับปัจจัยการผลิตและการคืนเงินภาษี บริการรับช่วงซื้อลดของธนาคารแห่งประเทศไทย เป็นต้น แต่ "การคำนวณเพื่อประมาณการอัตราแลกเปลี่ยนและอัตราค่าส่งเสริมที่แท้จริงได้ผลว่า มาตรการจูงใจเหล่านี้มีผลในการลดต้นทุนของผู้ส่งออกเพียงเล็กน้อย ซึ่งน้อยกว่าการเสียผลประโยชน์จากการที่ประเทศไทยมีกำแพงภาษีอย่างมาก" (Tambunlertchai et al. 1981 อ้างใน Akrasanee et al. 1987: 2-24) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "เมื่อคำนึงถึงสิ่งก่อสร้างพื้นฐานทางสังคมซึ่งมีไม่เพียงพอกับระยะทางอันห่างไกลจากตลาด สิ่งจูงใจเหล่านี้ไม่พอที่จะชดเชยข้อเสียเปรียบจากการไปตั้งกิจการอยู่ในภูมิภาค" (Akrasanee et al. 1987: 2-27) จึงสรุปได้ในขั้นนี้ว่าการส่งเสริมการส่งออกโดยอุตสาหกรรมโดยเฉพาะที่มีขนาดเล็กถึงปานกลางในต่างจังหวัดเท่าที่ผ่านมามีอยู่น้อยมาก

อุปสรรคอีกประการหนึ่งในการส่งออกที่ไม่ใช่เรื่องของนโยบายโดยตรงคือกฎระเบียบต่างๆ เกี่ยวกับขั้นตอนพิธีการของการส่งออก ซึ่งบางทีก็ถึงขนาดที่ขัดแย้งกันเอง ปัญหานี้เป็นประเด็นที่แม้แต่อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ก็บ่นกันค่อนข้างมากว่าเป็นอุปสรรคประการสำคัญของการขยายตัวของการส่งออกของสินค้าอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดให้เร็วกว่าที่เป็นอยู่ นอกจากนี้ อุตสาหกรรมในต่างจังหวัดยังมีข้อเสียเปรียบต่อไปอีกเมื่อคำนึงถึงจำนวน "ท่า" สำหรับส่งสินค้าออกที่มีหน่วยงานศุลกากรครบถ้วนที่จะพิจารณา ตรวจตราและอนุมัติการส่งออก การที่การขออนุมัติต่างๆ ต้องทำที่กรุงเทพฯ ทำให้ต้นทุนของการส่งออกโดยอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดสูงขึ้นโดยไม่จำเป็น

ตารางที่ 2.1
รายได้ครัวเรือนและรายจ่ายครัวเรือนต่อคนต่อปี เป็นรายภาค

	กทม.	กลาง	ตะวันออก เฉียงเหนือ	เหนือ	ใต้	ประเทศ
รายได้ครัวเรือนต่อคน (บาทต่อปี)						
2511/12	3,993	2,790	1,580	1,830	2,056	2,490
2518/19	7,246	5,195	3,030	3,686	4,048	4,206
2524	17,063	10,228	5,910	8,447	8,880	9,008
2529	21,944	11,445	6,257	9,557	10,448	10,133
รายได้ครัวเรือนต่อคนโดยเฉลี่ยตามเขตต่างๆ ในภูมิภาค (บาทต่อปี)						
2518/19						
เขตเทศบาล	8,284	8,299	6,671	8,672	7,610	7,735
เขตสุขาภิบาล	7,238	5,948	4,847	4,494	4,726	5,102
หมู่บ้าน	5,354	4,610	2,606	3,101	3,398	3,233
2524						
เขตเทศบาล	20,060	15,758	15,923	19,086	18,307	17,415
เขตสุขาภิบาล	17,160	10,771	8,334	9,528	10,077	9,449
หมู่บ้าน	11,441	9,519	5,368	7,345	7,421	6,991
2529						
เขตเทศบาล	24,327	20,369	20,385	22,594	22,070	21,013
เขตสุขาภิบาล	21,015	13,983	10,384	10,520	12,657	11,762
หมู่บ้าน	17,172	9,837	5,196	8,363	8,403	7,144
รายจ่ายครัวเรือนต่อคนเฉลี่ย (บาทต่อปี)						
2518/19						
เขตเทศบาล	7,836	8,035	6,851	7,860	6,817	7,272
เขตสุขาภิบาล	6,924	6,393	4,946	4,386	5,353	5,268
หมู่บ้าน	5,194	4,940	2,884	3,350	3,824	3,532

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

	กม.	กลาง	ตะวันออก เฉียงเหนือ	เหนือ	ใต้	ประเทศ
2524						
เขตเทศบาล	18,891	16,153	13,471	16,528	15,126	15,309
เขตสุขาภิบาล	15,792	11,294	8,852	9,546	11,065	9,882
หมู่บ้าน	11,345	9,840	5,562	7,174	8,085	7,187
529						
เขตเทศบาล	22,857	18,391	18,006	21,531	19,390	19,010
เขตสุขาภิบาล	20,136	14,057	10,864	10,910	13,431	12,105
หมู่บ้าน	16,057	10,789	6,115	8,935	9,672	8,029
ที่มา: คำนวณจากรายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม สำนักงานสถิติฯ						

ตารางที่ 2.2

ดัชนีความแตกต่างของรายได้ครัวเรือนต่อคนในภูมิภาคและระหว่างภูมิภาค

	กทม.	กลาง	ออก/เหนือ	เหนือ	ใต้	ประเทศ
ความแตกต่างของรายได้ครัวเรือนต่อคนภายในภูมิภาค (กทม. = 100)						
2518/19						
เขตเทศบาล	107	107	86	112	98	100
เขตสุขาภิบาล	142	117	95	88	93	100
หมู่บ้าน	167	143	81	96	105	100
2524						
เขตเทศบาล	115	90	91	110	105	100
เขตสุขาภิบาล	182	114	88	101	107	100
หมู่บ้าน	164	136	77	105	106	100
2529						
เขตเทศบาล	116	97	97	108	105	100
เขตสุขาภิบาล	179	119	88	89	108	100
หมู่บ้าน	240	138	73	117	118	100
ความแตกต่างของรายได้ครัวเรือนต่อคนระหว่างภูมิภาค (เขตเทศบาล = 100)						
2528/19						
เขตเทศบาล	100	100	100	100	100	100
เขตสุขาภิบาล	87	72	73	52	62	66
หมู่บ้าน	65	56	39	36	45	42
2529						
เขตเทศบาล	100	100	100	100	100	100
เขตสุขาภิบาล	86	68	52	50	55	54
หมู่บ้าน	57	60	34	38	41	40
2529						
เขตเทศบาล	100	100	100	100	100	100
เขตสุขาภิบาล	86	69	51	47	57	56
หมู่บ้าน	71	48	25	37	38	34

ที่มา: คำนวณจากรายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม สำนักงานสถิติ

ตารางที่ 2.3

ดัชนีความแตกต่างของค่าใช้จ่ายครัวเรือนต่อคนระหว่างภูมิภาคและในภูมิภาค

	กทม.	กลาง	ออก/เหนือ	เหนือ	ใต้	ประเทศ
ความแตกต่างของค่าใช้จ่ายครัวเรือนต่อคนระหว่างภูมิภาค (ประเทศ = 100)						
2518/19						
เขตเทศบาล	108	110	94	108	94	100
เขตสุขาภิบาล	131	121	94	83	102	100
หมู่บ้าน	147	140	82	95	108	100
2524						
เขตเทศบาล	123	106	88	108	99	100
เขตสุขาภิบาล	160	114	89	96	96	100
หมู่บ้าน	158	137	77	100	112	100
2529						
เขตเทศบาล	120	97	95	113	102	100
เขตสุขาภิบาล	166	116	90	90	111	100
หมู่บ้าน	200	134	76	111	120	100
ความแตกต่างของค่าใช้จ่ายครัวเรือนต่อคนภายในภูมิภาค (เขตเทศบาล = 100)						
2518/19						
เขตเทศบาล	100	100	100	100	100	100
เขตสุขาภิบาล	88	79	72	56	79	72
หมู่บ้าน	66	61	42	42	56	48
2524						
เขตเทศบาล	100	100	100	100	100	100
เขตสุขาภิบาล	84	70	66	58	73	64
หมู่บ้าน	60	61	41	43	53	47
2529						
เขตเทศบาล	100	100	100	100	100	100
เขตสุขาภิบาล	88	76	60	51	69	64
หมู่บ้าน	70	59	34	41	50	42

ที่มา: คำนวณจากรายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม สำนักงานสถิติ

ตารางที่ 2.4
อัตราการเพิ่มของผลิตภัณฑ์มวลรวมต่อคนในราคาปัจจุบัน
ของประเทศและภูมิภาค

(หน่วยเป็นเปอร์เซ็นต์)

	ประเทศ	กวม.	กลาง	ออก	ตก	ตะวันออก	เหนือ	ใต้
	เจียงเหนือ							
2520	13.4	17.1	12.8	15.5	6.5	6.2	1.9	27.7
2521	19.0	22.2	14.7	19.0	10.8	21.0	24.0	18.5
2522	15.8	22.3	21.6	9.0	0.3	17.3	10.2	15.1
2523	20.5	17.8	15.0	26.6	24.5	22.8	19.0	11.1
2524	11.7	13.5	15.7	14.7	27.8	9.5	12.1	5.2
2525	5.6	2.9	3.2	12.2	11.6	8.6	2.5	6.2
2526	8.8	8.2	7.0	7.2	-4.7	15.6	10.2	6.4
2527	4.9	3.8	11.0	3.3	8.5	2.4	8.4	1.7
2528	2.3	0.6	-1.9	10.9	1.6	2.7	1.2	3.6
2529	5.9	10.5	-2.0	13.8	2.5	-1.5	-2.5	1.9
2530	10.7	16.6	8.7	0.3	1.3	5.9	8.0	7.1
เฉลี่ย	10.8	12.3	9.6	12.18	8.25	10.0	8.6	9.5

ที่มา: คำนวณจาก ตารางที่ A2.2.

ตารางที่ 2.5
อัตราการเพิ่มของผลิตภัณฑ์มวลรวมต่อคนในราคาคงที่ปี 2515 ของ
ประเทศและรายภาค

(หน่วยเป็นเปอร์เซ็นต์)

	ประเทศ	กทม.	กลาง	ออก	ตก	ตะวันออก	เหนือ	ใต้
	เจียงเหนือ							
2520	4.4	7.3	4.6	8.6	3.4	-3.2	-3.9	11.3
2521	9.8	11.7	2.2	9.3	8.0	10.4	15.4	12.0
2522	3.7	9.6	8.6	-9.7	-11.0	6.1	0.7	3.0
2523	3.5	1.8	1.8	7.4	5.0	6.4	0.7	-8.2
2524	4.0	7.0	9.8	8.2	13.2	1.1	8.7	1.9
2525	1.9	-3.5	2.1	8.9	16.3	5.8	3.0	3.4
2526	5.1	6.2	2.7	1.5	-7.8	9.8	3.9	1.9
2527	5.1	2.9	9.5	4.8	10.6	3.5	9.1	3.2
2528	1.6	-1.0	0.8	6.4	3.3	4.1	2.0	2.7
2529	2.6	5.3	-0.8	4.3	1.4	-3.5	-1.2	2.2
2530	6.5	12.8	2.2	3.1	-3.2	0.1	0.7	2.4
เฉลี่ย	4.4	5.5	4.0	4.8	3.6	3.7	3.6	3.3

ที่มา: คำนวณจาก ตารางที่ A2.3

ตารางที่ 2.6
ขนาดโดยเปรียบเทียบของผลิตภัณฑ์มวลรวมต่อคนที่แท้จริงเป็นรายภาค
(ของประเทศไทย = 1)

ปี	กทม.	กลาง	ออก	ตก	ออกเฉียงเหนือ	เหนือ	ใต้	กทม./ออก เฉียงเหนือ
2519	2.70	0.84	1.28	1.26	0.43	0.71	0.83	6.24
2520	2.77	0.84	1.33	1.25	0.40	0.66	0.88	6.92
2521	2.82	0.78	1.32	1.19	0.40	0.69	0.90	7.05
2522	2.98	0.82	1.15	1.02	0.41	0.67	0.90	7.27
2523	2.96	0.81	1.20	1.03	0.42	0.65	0.84	6.98
2524	3.10	0.92	1.13	0.92	0.40	0.63	0.77	7.68
2525	2.94	0.92	1.21	1.05	0.42	0.64	0.78	7.00
2526	2.97	0.90	1.17	0.92	0.44	0.63	0.75	6.77
2527	2.91	0.94	1.16	0.97	0.43	0.65	0.74	6.72
2528	2.83	0.93	1.22	0.99	0.44	0.66	0.75	6.39
2529	2.91	0.90	1.24	0.98	0.42	0.63	0.75	6.97
2530	3.08	0.86	1.20	0.89	0.39	0.60	0.72	7.86

ที่มา: คำนวณจาก ตารางที่ A2.3

ตารางที่ 2.7

สัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมต่อคนของภาคต่างๆ เมื่อเทียบกับกรุงเทพฯ

(หน่วยเป็นเปอร์เซ็นต์)

ปี	กทม.	กลาง	ออก	ตก	ออกเฉียงเหนือ	เหนือ	ใต้	ประเทศ
2519	1.00	0.31	0.47	0.47	0.16	0.26	0.31	0.37
2520	1.00	0.30	0.48	0.45	0.14	0.24	0.32	0.36
2521	1.00	0.28	0.47	0.42	0.14	0.24	0.32	0.35
2522	1.00	0.28	0.39	0.34	0.14	0.22	0.32	0.34
2523	1.00	0.27	0.40	0.35	0.14	0.22	0.28	0.34
2524	1.00	0.30	0.36	0.30	0.13	0.20	0.25	0.32
2525	1.00	0.31	0.41	0.36	0.14	0.22	0.27	0.34
2526	1.00	0.30	0.39	0.31	0.15	0.21	0.25	0.34
2527	1.00	0.32	0.40	0.33	0.15	0.23	0.26	0.34
2528	1.00	0.33	0.43	0.35	0.16	0.23	0.26	0.35
2529	1.00	0.31	0.43	0.34	0.14	0.22	0.26	0.34
2530	1.00	0.28	0.39	0.29	0.13	0.19	0.23	0.32

ที่มา: คำนวณจาก ตารางที่ A2.3

ตารางที่ 2.8
การกระจายของผลิตภัณฑ์มวลรวมที่แท้จริงเป็นรายภาค
(หน่วยเป็นเปอร์เซ็นต์)

	ประเทศ	กทม.	กลาง	ออก	ตก	ออกเจียง	เหนือ	ใต้
							เหนือ	
2519	100	40.0	4.7	7.8	7.6	15.0	14.8	10.1
2520	100	41.5	4.6	8.1	7.5	13.9	13.5	10.8
2521	100	40.2	4.4	8.2	7.2	14.2	14.5	11.2
2522	100	42.4	4.5	7.2	6.2	14.6	14.0	11.1
2523	100	44.5	4.4	7.1	6.0	15.2	10.9	10.0
2524	100	46.3	4.9	6.8	5.4	14.2	12.6	9.7
2525	100	44.4	4.8	7.3	6.2	14.7	12.7	9.9
2526	100	45.4	4.6	7.1	5.4	15.3	12.5	9.6
2527	100	44.9	4.7	7.1	5.7	15.1	12.9	9.5
2528	100	44.0	4.7	7.5	5.8	15.4	12.9	9.6
2529	100	45.6	4.5	7.7	5.6	14.5	12.4	9.7
2530	100	48.6	4.3	7.2	5.3	13.6	11.7	9.4

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตารางที่ 2.9
สัดส่วนของมูลค่าเพิ่มเกษตรกรรมในผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคและประเทศ
ในราคาคงที่ปี 2515

(หน่วยเป็นเปอร์เซ็นต์)

	ประเทศ	กทม.	กลาง	ออก	ตก	ออกเฉียงเหนือ	เหนือ	ใต้
2523	24.8	4.0	32.0	39.0	39.3	44.4	44.5	41.4
2524	20.5	4.1	29.0	26.0	31.8	37.6	40.4	32.9
2525	20.3	3.8	26.2	25.5	33.8	35.7	37.9	33.0
2526	19.7	3.6	25.3	24.7	31.3	37.2	36.7	33.1
2527	19.4	3.4	24.9	25.2	31.1	35.0	37.2	32.4
2528	19.9	3.8	25.5	24.5	32.1	36.6	35.4	33.0
2529	19.1	3.5	24.5	23.2	32.1	35.1	36.5	33.1
2530	17.3	3.1	22.0	22.0	30.8	33.2	34.0	33.7

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตารางที่ 2.10
 สัดส่วนประชากร สัดส่วนประชากรในเขตเทศบาล
 ขนาดครัวเรือนเฉลี่ย เป็นรายภาค
 (หน่วยเป็นเปอร์เซ็นต์)

	กทม.	กลาง	ออกเฉียงเหนือ	เหนือ	ใต้	ประเทศ
สัดส่วนประชากรเป็นรายภาค						
2503	8.1	23.4	34.2	21.8	12.5	100.0
2513	8.9	21.9	35.0	21.8	12.4	100.0
2523	10.5	21.7	35.0	20.0	12.6	100.0
2529	10.3	22.4	35.0	19.8	12.5	100.0
สัดส่วนประชากรในเขตเทศบาลเป็นรายภาค						
2518	100	9.7	4.3	6.6	11.3	16.6
2523	100	10.1	4.3	7.0	12.3	17.6
2528	100	10.3	5.9	7.9	12.5	17.8
ขนาดครัวเรือนเฉลี่ยเป็นรายภาค						
2511/12	6.2	5.6	6.0	5.6	5.3	5.7
2518/19	5.7	5.2	5.9	5.0	5.3	5.5
2524	4.2	4.3	5.1	4.1	4.4	4.5
2529	3.8	4.2	4.9	3.9	4.2	4.3

ที่มา: สมุดสถิติรายปี สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ตารางที่ 2.11

รายได้และรายจ่ายครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือนและดัชนีความแตกต่างเป็นรายภาค

	กทม.	กลาง	ออกเียง เหนือ	เหนือ	ใต้	ประเทศ
รายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือน (บาท)						
2511/12	2,063	1,302	790	854	908	1,183
2518/19	3,442	2,251	1,490	1,536	1,788	1,928
2524	5,972	3,665	2,512	2,886	3,256	3,378
2529	6,949	4,006	2,555	3,106	3,657	3,631
รายจ่ายครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือน (บาท)						
2511/12	1,664	998	540	688	765	916
2518/19	3,323	2,375	1,612	1,592	1,913	2,004
2524	5,735	3,795	2,555	2,782	3,343	3,374
2529	6,587	4,187	2,354	3,242	3,901	3,783
รายได้ครัวเรือนคำนวณเป็นสัดส่วนของรายได้ครัวเรือน กทม.						
2511/12	1.00	0.63	0.38	0.41	0.44	0.57
2518/19	1.00	0.66	0.43	0.45	0.52	0.56
2524	1.00	0.61	0.42	0.48	0.55	0.57
2529	1.00	0.58	0.37	0.45	0.53	0.52
รายจ่ายครัวเรือนคำนวณเป็นสัดส่วนของรายจ่ายครัวเรือน กทม.						
2511/12	1.00	0.60	0.32	0.41	0.46	0.55
2518/19	1.00	0.71	0.48	0.47	0.57	0.60
2524	1.00	0.66	0.45	0.48	0.58	0.59
2529	1.00	0.64	0.36	0.49	0.59	0.57

ที่มา: คำนวณจากรายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม หลายปี สำนักงานสถิติ

ตารางที่ 2.12

จำนวนและสัดส่วนของโรงงานในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดตามประเภทสินค้าที่ผลิต

	จำนวนโรงงาน						๙ ใน กทม.	
	2520			2530				
	-----						2520	2530
	กทม.	อื่นๆ	ประเทศ	กทม.	อื่นๆ	ประเทศ		
อบพืช	23	100	123	40	266	306	19	13
เนื้อสัตว์ นม เนย ไข่	73	22	95	165	219	384	77	43
ผัก ผลไม้	29	13	42	66	126	192	69	34
สัตว์น้ำ	16	16	32	33	139	172	50	19
น้ำมันพืช	18	39	57	36	133	169	32	21
เมล็ดพืช	57	71	128	119	220	339	44	35
มันสำปะหลัง	0	254	254	1	1,298	1,299	0	0
แป้งอาหาร	129	115	244	343	849	1,192	47	29
น้ำตาล	4	57	61	16	146	162	6	10
ชา กาแฟ ขนมหวาน	54	16	70	120	59	179	77	67
เครื่องปรุงรส	19	51	70	44	228	272	27	16
เครื่องปรุงรสอื่นๆ	36	5	41	70	29	99	88	71
น้ำแข็ง	19	245	264	98	646	744	7	13
อาหารสัตว์	6	66	72	25	274	299	8	8
เครื่องดื่ม	3	5	8	4	24	28	38	14
น้ำดื่ม	13	11	24	64	55	119	54	54
ยาสูบ	5	1	6	8	4	12	83	67
การทอ	223	201	424	499	435	934	52	53
เสื้อผ้า	672	16	688	1,828	111	1,939	98	94
เสื้อผ้า นวม แห	11	18	29	35	35	70	38	50
เส้นใยเทียม	19	14	33	37	43	80	58	46
หนังสือ	50	11	61	399	197	596	82	67
ไม้แปรรูป	401	418	819	710	1,268	1,978	49	36
ไม้ หวาย/ผลิตภัณฑ์	60	37	97	122	293	415	62	29
ผลิตภัณฑ์ไม้	218	91	309	896	666	1,561	70	57

ตารางที่ 2.12 (ต่อ)

	จำนวนโรงงาน						% ใน กทม.	
	2520			2530				
	กทม.	อื่นๆ	ประเทศ	กทม.	อื่นๆ	ประเทศ	2520	2530
เยื่อและผลิตภัณฑ์กระดาษ	69	22	91	334	81	415	76	80
การพิมพ์	422	95	517	1,490	366	1,856	82	80
เคมีภัณฑ์	82	48	130	154	166	320	63	48
สี	46	23	69	80	49	129	67	62
ผลิตภัณฑ์ยา	166	4	170	239	41	280	98	85
เครื่องสำอาง	62	7	69	126	26	152	90	83
ปิโตรเลียมและผลิตภัณฑ์	11	5	16	13	13	26	69	50
ยางและผลิตภัณฑ์	161	106	267	310	569	879	60	35
พลาสติก	392	34	426	1,423	210	1,633	92	87
เครื่องแก้วและดินเผา	25	80	105	49	249	298	24	16
อิฐ	4	47	51	5	473	478	8	1
ซีเมนต์ คอนกรีต และผลิตภัณฑ์	66	85	151	215	895	1,110	44	19
โลหะและผลิตภัณฑ์	1,798	200	1,998	5,356	1,091	6,447	90	83
เครื่องจักรเกษตร	493	446	939	796	2,997	3,793	52	21
เครื่องมือ	122	14	136	312	41	353	90	88
เครื่องจักรอื่น/ซ่อมแซม	303	40	313	874	234	1,108	97	79
เครื่องไฟฟ้า	28	1	29	80	10	90	96	89
เครื่องใช้ไฟฟ้า	203	42	245	727	281	1,008	83	72
ต่อเรือ	69	30	99	108	140	248	70	44
ยานพาหนะ	305	93	398	878	650	1,528	77	57
จักรยาน จักรยานยนต์	72	21	93	204	171	375	77	54
ซ่อมจักรยาน/จักรยานยนต์	317	135	452	1,283	1,684	2,967	70	43
ล้อเลื่อน	12	0	12	29	5	34	100	85
เครื่องมือแพทย์	14	3	17	60	14	74	82	81
นาฬิกา อัญมณี	88	2	90	229	14	243	98	94

ตารางที่ 2.12 (ต่อ)

	จำนวนโรงงาน						๙ ใน กทม.	
	2520			2530				
	กทม.	อื่นๆ	ประเทศ	กทม.	อื่นๆ	ประเทศ	2520	2530
เครื่องดนตรี ของเล่น	119	6	125	291	43	334	95	87
ไฟฟ้า	1	5	6	1	6	7	17	14
แก๊สไม่ธรรมชาติ	10	10	20	12	31	33	50	36
ทึบท่อ	18	9	27	109	155	264	67	42
ห้องเย็น	34	13	47	77	144	221	72	35
ซ่อมแซมอื่นๆ	36	2	38	71	13	84	95	84
ชัก อบ รีด	7	4	11	28	12	40	64	70
ระเบิดหิน	0	185	185	1	458	459	0	0

หมายเหตุ: อื่นๆ = ทั้งหมดที่อยู่นอกกรุงเทพฯ

ที่มา: ทำเนียบโรงงานอุตสาหกรรมรายจังหวัด สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด
กระทรวงอุตสาหกรรม

ตารางที่ 2.13

จำนวนและสัดส่วนของโรงงานในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดตามกลุ่ม TSIC

	2520			2530			๖ ใน กทม.	
	กทม.	อื่นๆ	ประเทศ	กทม.	อื่นๆ	ประเทศ	2520	2530
อาหาร	483	1,070	1,553	1,176	3,872	5,048	31	23
เครื่องดื่ม	16	16	32	68	79	147	50	46
ยาสูบ	5	1	6	8	4	12	83	67
เครื่องนุ่งห่ม	672	16	688	1,828	111	1,939	98	94
หนังสือพิมพ์และผลิตภัณฑ์	50	11	61	399	197	596	82	67
เครื่องเรือน	278	128	406	1,018	959	1,977	68	51
การพิมพ์	422	95	517	1,490	366	1,856	82	80
สิ่งทอ	253	233	486	571	513	1,084	52	53
ไม้/ผลิตภัณฑ์	401	418	819	710	1,268	1,978	49	36
กระดาษ/ผลิตภัณฑ์	69	22	91	334	81	415	76	80
ปิโตรเลียม/ผลิตภัณฑ์	11	5	16	13	13	26	69	50
ยาง/ผลิตภัณฑ์	161	106	267	310	569	879	60	35
พลาสติก/ผลิตภัณฑ์	392	34	462	1,423	210	1,633	92	87
แก้วและดินเผา	25	80	105	49	249	298	24	16
แร่โลหะ	70	132	202	220	1,368	1,588	35	14
เคมีภัณฑ์	356	82	438	599	282	881	81	68
โลหะ/ผลิตภัณฑ์	1,798	200	1,998	5,356	1,091	6,447	90	83
เครื่องจักร	946	501	1,447	2,062	3,282	5,344	65	38
เครื่องใช้ไฟฟ้า	203	42	245	727	281	1,008	83	72
บริษัทขนส่ง	775	279	1,054	2,502	2,650	5,152	74	48
เครื่องมือแพทย์/นาฬิกา	102	2	107	289	28	317	95	91
รวม	7,248	3,661	10,909	21,878	17,931	39,809	66	55

ที่มา: ทำเนียบโรงงานอุตสาหกรรมรายจังหวัด สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด
กระทรวงอุตสาหกรรม

ตารางที่ 2.14

ข้อมูลโรงงานจดทะเบียนจากกระทรวงอุตสาหกรรมและสำนักงานสถิติแห่งชาติ

(จำนวนและเปอร์เซ็นต์)

	สำนักงานสถิติ 2527				กระทรวงอุตสาหกรรม 2530			
	กทม.	อื่นๆ	ประเทศ	%กทม.	กทม.	อื่นๆ	ประเทศ	%กทม.
อาหาร	823	3,671	4,494	18	1,176	3,872	5,048	23
เครื่องดื่ม	38	103	141	24	68	79	147	46
ยาสูบ	2	502	504	*	8	4	12	67
เครื่องนุ่งห่ม	5,261	10,443	15,704	34	1,828	111	1,939	94
หนังสือและผลิตภัณฑ์	768	183	951	81	399	197	596	67
เครื่องเรือน	829	788	1,617	51	1,018	959	1,977	51
การพิมพ์	1,067	896	1,963	54	1,490	366	1,856	80
สิ่งทอ	602	682	1,284	47	571	513	1,084	53
ไม้/ผลิตภัณฑ์	538	630	1,168	45	710	1,268	1,978	36
กระดาษ/ผลิตภัณฑ์	325	48	373	87	334	81	415	80
ปิโตรเลียม/ผลิตภัณฑ์	16	5	21	76	13	13	26	50
ยาง/ผลิตภัณฑ์	134	175	309	43	310	569	879	35
พลาสติก/ผลิตภัณฑ์	397	119	516	77	1,423	210	1,633	87
แก้วและดินเผา	50	253	303	16	49	249	298	16
แร่โลหะ	157	1,404	1,561	10	220	1,368	1,588	14
เคมีภัณฑ์	464	169	633	73	599	282	881	68
โลหะ/ผลิตภัณฑ์	2,956	4,451	7,407	40	5,356	1,091	6,447	83
เครื่องจักร	279	537	816	34	2,062	3,282	5,344	38
เครื่องใช้ไฟฟ้า	207	51	258	80	727	281	1,008	72
บริษัทขนส่ง	643	1,156	1,799	36	2,502	2,650	5,152	48
เครื่องมือแพทย์/นาฬิกา	26	15	41	63	289	28	317	91
อื่นๆ	667	1,128	1,795	37	4,840	5,255	10,095	48
รวม	16,249	26,893	43,142	38	21,878	17,931	39,809	55

ที่มา: 1. ทำเนียบอุตสาหกรรมจังหวัด กระทรวงอุตสาหกรรม

2. ประมวลสถิติข้อมูลสถานประกอบการอุตสาหกรรม 2527 สำนักงานสถิติฯ

ตารางที่ 2.15

จำนวนและสัดส่วนการจ้างงานตามภาคเศรษฐกิจ (พันคน และ %)

	2522	2523	2524	2525	2526	2527	2528	2529
สาขาการผลิต								
เกษตร	15,019 (71.10)	15,943 (71.14)	17,528 (72.30)	16,844 (78.08)	17,401 (69.54)	18,130 (67.61)	15,092 (62.65)	14,925 (58.06)
เหมืองแร่	39 (0.18)	37 (0.16)	61 (0.25)	62 (0.29)	51 (0.20)	117 (0.44)	97 (0.40)	77 (0.30)
อุตสาหกรรม	1,725 (8.17)	1,789 (7.98)	1,742 (7.18)	1,347 (6.24)	1,842 (7.36)	1,986 (7.41)	2,312 (9.60)	2,832 (11.01)
ก่อสร้าง	410 (1.94)	436 (1.95)	468 (1.93)	380 (1.76)	512 (2.04)	533 (1.99)	737 (3.06)	1,051 (4.09)
สาธารณูปโภค	49 (0.23)	49 (0.22)	49 (0.20)	49 (0.22)	49 (0.19)	49 (0.18)	49 (0.20)	117 (0.46)
พาณิชย์	1,742 (8.25)	1,916 (8.55)	2,046 (8.44)	1,361 (6.31)	2,194 (8.77)	2,214 (8.25)	2,739 (11.37)	3,066 (11.93)
ขนส่ง	425 (2.01)	456 (2.03)	394 (1.62)	289 (1.34)	535 (2.14)	517 (1.93)	600 (2.49)	693 (2.70)
บริการ	1,815 (8.59)	1,887 (8.42)	2,056 (8.48)	1,344 (6.23)	2,537 (10.14)	3,365 (12.55)	2,558 (10.62)	2,934 (11.41)
อื่นๆ	- (0.00)	0.5 (0.00)	0.3 (0.00)	- (0.00)	4.8 (0.02)	5.0 (0.02)	7.9 (0.03)	11 (0.04)
รวม	21,123 (100.00)	22,410 (100.00)	24,242 (100.00)	21,574 (100.00)	25,024 (100.00)	26,815 (100.00)	24,091 (100.00)	25,705 (100.00)

ที่มา: ปี 2522-2528 คัดจาก TDRI 1987, Productivity Changes and International Competitiveness of Thai Industries, p.2-54, Table 10.

ปี 2530 จากรายงานการสำรวจแรงงานฉบับทั่วประเทศ (รอบ 2) พฤษภาคม 2530
สำนักงานสถิติแห่งชาติ ตารางที่ 8

ตารางที่ 2.16
อัตราภาษีที่มีผลอย่างแท้จริงตามชั้นรายได้ที่ปรับแล้ว
(พ.ศ. 2506 และ 2512)

ชั้นรายได้ (บาท/ปี)	2506	2512
< 3,000	12.3	13.0
3,000- 5,999	12.1	11.5
6,000- 8,999	11.1	12.7
9,000-11,999	11.1	13.5
12,000-14,999	11.8	15.1
15,000-17,999	11.8	14.6
> 18,000	10.1	12.3
เฉลี่ยของประเทศ	11.3	12.7

ที่มา: Krongkaew ดังอ้างใน Sussangkarn 1988, p. 51.

ตารางที่ 2.17

อัตราภาษีที่มีผลอย่างแท้จริงตามชั้นรายได้ที่ปรับแล้ว (พ.ศ. 2524)

(เปอร์เซ็นต์)

ชั้นรายได้ (บาท/ปี)	เหนือ เหนือ	ออกเฉียง	กลาง	ใต้	กทม.	ประเทศ
<1,395	78.8	41.0	45.1	80.2	78.5	53.7
1,395 - 3,974	43.7	50.9	57.3	77.1	79.4	52.6
3,975 - 7,999	29.2	34.7	38.2	61.4	61.2	37.6
8,000 - 13,269	38.5	28.9	36.4	30.9	43.2	34.3
13,270 - 20,399	26.3	24.4	39.0	27.7	70.9	31.2
20,400 - 29,999	23.8	28.0	27.0	36.0	48.0	33.5
30,000 - 38,899	24.2	24.7	26.0	41.5	47.3	33.5
38,900 - 52,299	26.8	19.5	28.6	40.7	45.3	33.5
52,300 - 81,019	25.3	18.6	26.1	24.5	46.7	29.9
>81,020	15.3	14.5	27.4	24.6	43.0	23.7
เฉลี่ยของประเทศ	24.3	23.7	30.6	31.9	45.7	31.8

ที่มา: Likitkijsomboon 1985 อ้างใน Sussangkarn 1988, p. 52.

ตารางที่ 2.18
ค่าสัมประสิทธิ์ Gini ของการกระจายรายได้ก่อนและหลังภาษี

ปี	รายได้เป็นตัวเงิน		รายได้ที่ปรับแล้ว	
	ก่อนภาษี	หลังภาษี	ก่อนภาษี	หลังภาษี
2506	0.563	0.610	0.456	0.460
2512a	0.523	0.561	-	-
2512b	0.556	0.585	0.482	0.482
2515	0.605	0.648	-	-
2524	-	-	0.528	0.561

ที่มา: คัดจาก Sussangkarn et al. 1988, Table 4.3, ซึ่งรวบรวมจาก

1. 2526 และ 2512b จาก Krongkaew 1975:143
2. 2512a จาก Krongkaew 1976: 183
3. 2515 จาก Krongkaew 1980:59
4. 2524 จาก Likitkijsomboon 1985:94.

ตารางที่ 2.19
ตัวบ่งชี้ทางสังคมเศรษฐกิจเป็นรายภาค

	กทม.	ออกเฉียงเหนือ	เหนือ	ใต้	กลาง
จำนวนประชากร/ข้าราชการ					
2513	14	75	62	32	37
2529	14	48	27	31	31
% ประชากรในเขตเทศบาล					
2513	81.1	3.7	5.9	10.6	9.5
2528	100.0	5.9	7.9	12.5	10.3
% ประชากรทำงานเชิงเศรษฐกิจในภาคเกษตร					
2513	19.9	91.3	85.6	71.8	71.5
2517	14.7	91.2	75.5	76.9	60.3
ประชากร/ตารางกิโลเมตร					
2519	2,935	87	53	76	93
2530	3,583	112	62	95	113
มัธยฐานอายุประชากร					
2513	18.5	15.2	16.2	16.4	16.6
2529	23.5	18.5	21.0	19.5	21.0
จำนวนเกิด/ประชากร 1,000					
2515	37	35	26	36	29
2523	25	25	19	27	22
จำนวนตาย/ประชากร 1,000					
2515	7	7	7	6	6
2523	4	5	5	4	6
อัตราตายของทารก					
2519	52	17	30	16	28
2527	11	9	15	11	12
จำนวนรับบริการวางแผนครอบครัว/ประชากร 1,000					
2515-16	6	24	26	14	20
2529	25	29	37	24	28

ตารางที่ 2.19 (ต่อ)

	กม.	ออก/เหนือ	เหนือ	ใต้	กลาง
% ประชากรทำงานเชิงเศรษฐกิจ					
2513	54	84	75	71	73
2527	46	58	60	52	54
% การอ่านหนังสือออก					
2513	90	86	74	76	84
2523	n.a.	n.a.	83	86	91
% ประชากรอายุเกิน 6 ปีที่ไม่ได้เรียนหนังสือ					
2513	17	26	33	38	25
2527	10	11	14	18	13
% นักเรียน/ประชากรทั้งหมด					
2513	27	19	20	23	23
2523	n.a.	18	n.a.	21	21
จำนวนนักเรียน/ครู					
2516	24	33	30	28	28
2523	n.a.	20	n.a.	20	21
ประชากร/เตียงโรงพยาบาลจังหวัด					
2526	579	2,565	1,626	1,296	1,199
2528 (อีสาน = 2529)	n.a.	1,361	1,438	1,085	1,072
ประชากร/แพทย์โรงพยาบาลรัฐบาล					
2526	2,033	43,439	19,768	23,737	15,897
2528 (อีสาน = 2529)		13,793	19,983	16,516	12,393
ประชากร/พยาบาล					
2526	892	14,720	7,628	6,456	5,031
2528		5,013	6,367	4,722	4,147
% บ้านสร้างด้วยวัสดุท้องถิ่น					
2513	5.3	25.5	29.3	34.1	26.1
2529	5.1	7.4	12.8	8.4	7.5
% บ้านที่เป็นเจ้าของ					
2513	49.4	88.0	90.2	85.1	83.6
2529	30.0	83.1	81.7	70.2	69.4

ตารางที่ 2.19 (ต่อ)

	กทม.	ออก/เหนือ	เหนือ	ใต้	กลาง
% บ้านที่มีส้วม					
2513	93.6	18.3	32.3	15.1	35.7
2529	98.5	43.7	75.7	44.7	77.9
% หมู่บ้านมีไฟฟ้า					
2519	-	9	20	15	35
2527	-	51	67	54	80
ประชากร/ต่อยานยนต์จดทะเบียน					
2512	19	442	312	206	135
2529	4	54	21	22	18
% บ้านที่มีวิทยุ					
2513	83	56	66	61	83
2528	77	73	73	63	80
% บ้านที่มีเครื่องรับโทรทัศน์					
2513	55	4	3	3	12
2528	80	22	34	33	51
% อาชญากรรมที่มีการจับกุม					
2523	97	92	90	87	93
2528	91	74	70	68	76

ที่มา: 1. ข้อมูลก่อนปี 2523 จาก Oey Meesook, "A Study of Disparities in Income and Social Services Across Provinces in Thailand," Research Report Series No. 7, Faculty of Economics, Thammasat University, September 1978, Table 2.1.4.

2. ข้อมูลหลังปี 2523 จากสมุดสถิติรายปีและรายงานสถิติภาค สำหรับภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงใต้ สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ตารางที่ 2.20
แรงงานอพยพเข้าทำงานในกรุงเทพฯ ตามระดับการศึกษาที่สำเร็จ

	2519			2524			2529		
	รวม	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง
จำนวนทั้งหมด	37,792			79,308			311,681		
ระดับการศึกษาที่สำเร็จ (%)									
ไม่เรียนเลย	0.9	0.3	0.6	1.9	0.5	1.4	0.7	0.2	0.6
ประถม	90.9	47.0	43.9	85.8	33.3	52.5	74.2	44.1	41.5
มัธยม	5.5	4.4	1.1	7.9	5.7	2.2	12.6	9.0	3.6
อาชีวะ	0.9	0.5	0.4	1.3	0.8	0.5	4.0	2.7	1.3
อุดมศึกษา	1.1	0.8	0.3	1.5	1.1	0.4	4.7	3.4	1.3
วิทยาลัยครู	0.4	0.1	0.3	1.1	0.5	0.6	2.2	1.3	0.9
อื่นๆ	0.3	0.1	0.2	0.5	0.4	0.1	1.5	0.6	0.9
รวม	100.0	53.2	46.8	100.0	42.3	57.7	100.0	49.9	50.1

ที่มา: 1. รายงานการสำรวจแรงงานอพยพเข้าสู่กรุงเทพมหานคร 2519-2524
สำนักงานสถิติฯ

2. Employment and Unemployment of Migrants to the Bangkok Metropolis, the Vicinity of Bangkok Metropolis and the Regional Urban Growth Center, 1986, NSO.

ตารางที่ 2.21

ค่าเฉลี่ยรายได้ครัวเรือนต่อคน แบ่งตามระดับการศึกษา
ของหัวหน้าครัวเรือน (บาท/เดือน)

ระดับการศึกษา	2524	2528/29	% เปลี่ยน
ต่ำกว่าประถม 4	641	641	0
จบชั้นประถม	652	694	6
มัธยม	1,446	1,642	13
อาชีวศึกษา	1,771	2,065	17
ปริญญาตรี	2,337	2,925	25
สูงกว่าปริญญาตรี	3,683	5,710	55

ที่มา: รายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม 1981 and 1985/86
ตั้งเสนอไว้ใน Sussangkarn et al. 1988, p. 85.

ตารางที่ 2.22

รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครอบครัวของนักศึกษามหาวิทยาลัย
และกลุ่มประชากรอื่นๆ พ.ศ. 2526 (บาท/เดือน)

ครอบครัวของ	รายได้เฉลี่ยครัวเรือน
นักศึกษามหาวิทยาลัยของรัฐ	11,197
นักศึกษามหาวิทยาลัยเอกชน	15,380
ชาวนา	578
ผู้ใช้แรงงาน (กรรมกร)	1,362
รวมทุกกลุ่ม	2,380

ที่มา: Sussangkarn et al. 1988, น. 87

ตารางที่ 2.23
ตัวบ่งชี้เกี่ยวกับการจ้างงานและการศึกษา เป็นรายภาค
(หน่วยเป็นเปอร์เซ็นต์)

	กทม.	กลาง	ออกเฉียงเหนือ	เหนือ	ใต้	ทั่วประเทศ
% ข้าราชการต่อผู้มีงานทำทั้งหมด						
1971	14.0	4.8	2.8	1.7	2.9	3.7
1980	14.7	6.0	3.0	3.7	5.7	5.3
1986	17.3	6.2	4.1	5.4	6.6	6.5
% แรงงานในครัวเรือนที่ไม่ได้ค่าจ้างต่อผู้มีงานทำทั้งหมด						
1971	21.9	48.6	61.4	57.7	50.6	53.8
1980	14.4	40.7	59.8	50.1	38.8	46.8
1986	11.1	38.8	53.7	44.5	38.4	42.3
% แรงงานที่จบการศึกษามหาวิทยาลัยในภาคเกษตร						
1971	*	0	0	0.05	0	0.01
1980	0.02	*	*	*	*	*
1986	0.05	0.1	0.1	0.04	0.8	0.2
% แรงงานที่จบมัธยมศึกษา/อาชีวศึกษาในภาคเกษตร						
1971	0.4	0.4	0.4	0.4	0.5	0.4
1980	0.3	0.9	1.1	1.0	1.6	1.0
1986	0.2	2.5	2.0	2.5	3.5	2.1

หมายเหตุ: * ต่ำกว่า 0.01%

ที่มา: รายงานการสำรวจแรงงาน พ.ศ. 2514 2523 และ 2529
สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ตารางที่ 2.24

อัตราการไม่มีย่างกายแยกตามชั้นการศึกษาที่เรียนจบ พ.ศ. 2529

(หน่วยเป็นเปอร์เซ็นต์)

ชั้นการศึกษาที่จบ	ในเขตเทศบาล		นอกเขตเทศบาล	
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
ต่ำกว่า ป.4 หรือไม่ได้เรียน	3.4	2.8	2.1	3.6
ประถมตอนต้น	2.9	2.3	2.4	4.4
ประถมตอนปลาย	7.5	5.3	4.5	5.6
มัธยมต้น	7.2	7.8	7.2	6.1
มัธยมปลาย	9.5	11.1	13.8	19.8
อาชีวศึกษา	12.1	11.0	12.7	15.1
มหาวิทยาลัย: วิชาชีพ	4.8	10.8	11.8	14.3
มหาวิทยาลัย: อาชีวเทคนิค	15.1	16.3	25.4	47.5
ฝึกหัดครู	8.9	6.6	5.8	12.3

ที่มา: รายงานการสำรวจแรงงาน พ.ศ. 2529 สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ตารางที่ 2.25
การกระจายของโครงการในโครงการสร้างงานในชนบท
เป็นรายภาค พ.ศ. 2523-2529

	กลาง	ออกเฉียงเหนือ	เหนือ	ใต้	ประเทศ
จำนวนและสัดส่วนของโครงการ					
2523	13,831	27,730	13,324	6,605	61,490
(%)	22	45	22	11	100
2524	10,481	27,910	13,248	8,039	59,678
(%)	18	47	22	14	100
2525	4,999	9,971	4,381	3,162	22,513
(%)	22	44	19	14	100
2526	4,449	8,495	4,148	2,547	19,639
(%)	23	43	21	13	100
2527	4,254	6,622	3,025	1,843	14,744
(%)	29	45	20	12	100
2528	3,658	5,669	2,782	1,559	13,668
(%)	27	42	20	11	100
2529	3,286	4,363	3,329	1,821	12,799
(%)	26	34	20	14	100
รวม	43,958	90,760	44,237	25,576	204,531
(%)	21	44	22	12	100

ที่มา: รายงานการประเมินผลโครงการสร้างงานในชนบท พ.ศ. 2529 ทั้งประเทศ
และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สำนักงานเลขาธิการ สำนักงานกฤษฎมนตรี

ตารางที่ 2.26

การกระจายของค่าใช้จ่ายจริงตามโครงการสร้างงานในชนบท

(ล้านบาทและเปอร์เซ็นต์)

	กลาง	ออกเฉียงเหนือ	เหนือ	ใต้	ประเทศ
ค่าใช้จ่ายจริงและสัดส่วนเป็นรายภาค					
2523	521	1,425	703	334	2,983
(%)	18	48	24	24	100
2524	439	1,590	638	371	3,038
(%)	14	52	21	12	100
2525	380	899	389	256	1,924
(%)	20	47	20	13	100
2526	389	893	414	278	1,974
(%)	20	45	21	14	100
2527	386	892	370	281	1,929
(%)	20	46	19	14	100
2528	355	856	539	263	2,013
(%)	18	42	27	13	100
2529	284	379	195	130	989
(%)	29	38	20	13	100
รวม	2,754	6,934	3,248	1,913	14,849
(%)	18	47	22	13	100

ที่มา: เหมือนตารางที่ 2.24

ตารางที่ 2.27
รายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือน ผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคต่อคนเทียบกับ
สัดส่วนจำนวนโครงการและค่าใช้จ่ายจริงเป็นรายภาค
ของโครงการสร้างงานในชนบท

(บาทและเปอร์เซ็นต์)

ภาค	รายได้เฉลี่ย		ผลิตภัณฑ์มวลรวม		โครงการสร้างงานในชนบท			
	ครัวเรือน/เดือน		ภาคต่อคน/ปี					
	-----	-----	-----	-----	x โครงการ		x ค่าใช้จ่าย	
	2524	2529	2524	2529	2524	2529	2524	2529
กลาง	3,665	3,757	12,036	17,637	17.6	25.7	14.4	28.7
ใต้	3,256	3,542	12,710	15,542	13.5	14.2	12.2	13.2
เหนือ	2,886	3,032	9,585	13,112	22.2	26.0	21.0	19.7
ตะวันออก	2,512	2,466	6,257	8,321	46.8	34.1	52.3	38.4
เฉลี่ยเหนือ								

ที่มา: 1. รายได้เฉลี่ยครัวเรือนต่อเดือน จาก Table 2.11.

2. ผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคต่อคนในราคาตลาด จากผลิตภัณฑ์ภาคปี 2529
งานผลิตภัณฑ์ภาคและจังหวัด กองรายได้ประชาชาติ สำนักงานคณะกรรมการ
พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
3. จำนวนโครงการและรายจ่ายโครงการ กสช. จาก รายงานการประเมินผล
โครงการสร้างงานในชนบท ภาคต่างๆ สำนักงานกฤษฎามนตรี

ตารางที่ 2.28

ตัวบ่งชี้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในโครงการ กสช.

(หน่วยเป็นเปอร์เซ็นต์)

	กลาง	ตะวันออก	เหนือ	ใต้	ประเทศ
	เจียงเหนือ				
เหตุที่ไม่ได้ร่วมโครงการ					
ไม่ทราบว่ามีการ	24	7	8	8	12
สมัครแต่ไม่ได้รับเลือก	2	30	8	4	10
ติดงานอื่นอยู่	20	39	48	59	40
วิธีที่ได้ทำงานกับโครงการ					
สมัครเอง	34	58	54	71	56
เจ้าหน้าที่ขอรับรอง	31	16	35	22	26
ความเห็น/ประสบการณ์เรื่องการจ่ายค่าจ้าง					
อัตราค่าจ้างต่ำไป	10	4	3	5	6
การจ่ายล่าช้า	1	8	7	3	5
ได้รับเพียงบางส่วน	0	*	2	*	1
ยัง ไม่ได้รับเลย	*	*	6	*	*

หมายเหตุ: * ต่ำกว่า 0.5.

** ยังไม่ได้รับในขณะที่ตอบแบบสอบถามเนื่องจากความล่าช้า

ตารางที่ 2.29

ผลโดยสรุปของนโยบายราคาผลผลิตเกษตร (ล้านบาท)

ปี	การโอนสิทธิจากภาคเกษตร ไปสู่รัฐบาล		การไหลของทรัพยากรจากภาคเกษตร ไปสู่ภาคอื่นๆ ในประเทศ		
	รวมถนน	ไม่รวมถนน	โดยตรง	ผลสะสม รวม (1)	รวม (2)
2511	-4,904	-1,594	7,953	11,041	12,346
2512	-5,153	-1,621	5,745	9,287	11,032
2513	-5,944	-2,523	3,175	6,166	8,048
2514	-6,334	-2,816	4,372	7,841	9,166
2515	-6,068	-2,394	5,684	9,678	10,246
2516	-4,602	-1,641	13,716	18,805	19,451
2517	-2,169	184	24,164	28,196	29,074
2518	-4,546	-1,703	13,462	17,964	21,822
2519	-6,179	-2,666	5,772	10,568	13,049
2520	-6,925	-2,946	6,319	11,830	16,239
2521	-7,132	-3,565	7,856	12,798	16,474
2522	-7,870	-4,037	6,737	11,697	17,300
2523	-8,396	-4,068	8,419	12,939	17,797
2524	-8,142	-4,420	8,870	13,762	19,571
2525	-9,587	-5,764	1,600	5,599	7,615
2526	n.a.	n.a.	1,269	5,567	10,342
2527	n.a.	n.a.	948	5,609	9,127

ที่มา: รวบรวมจาก Siamwalla et al 1987: Table 6.5-.6.6

หมายเหตุ: ตัวกำกับความและวิธีคำนวณใน Siamwalla et al. 1987: 158 สำหรับ

1. ผลสะสมรวม (1): ใช้อัตราแลกเปลี่ยนดุลยภาพโดยคำนึงถึงเฉพาะนโยบายการค้า
2. ผลสะสมรวม (2): ใช้อัตราแลกเปลี่ยนดุลยภาพโดยคำนึงถึงการขาดดุลในบัญชีเดินสะพัด

ตารางที่ 2.30

อัตราแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นจริงและอัตราดุลยภาพ ผลต่อรายได้เงินตราต่างประเทศ

ปี	อัตราที่ เกิดจริง	อัตราดุลยภาพ (บาท/เหรียญ)		ผลสะสมรวมต่อรายได้เงินตรา ต่างประเทศ (ล้านเหรียญในราคาคงที่)	
		อัตราจริง 1	อัตราจริง 2	ผลรวม 1	ผลรวม 2
2508	20.65	22.46	22.70	n.a.	n.a.
2509	20.62	22.79	23.18	n.a.	n.a.
2510	20.57	22.34	22.91	-355.27	-368.47
2511	20.64	22.81	24.36	-294.18	-306.81
2512	20.75	23.49	25.57	-261.55	-288.13
2513	20.83	23.50	26.07	-192.25	-220.54
2514	20.83	24.03	25.77	-111.04	-146.60
2515	20.83	23.55	23.98	-191.29	-236.27
2516	20.49	22.39	22.68	-310.79	-359.27
2517	20.25	20.87	21.21	-554.76	-606.29
2518	20.26	21.70	24.16	-447.36	-489.76
2519	20.30	22.35	23.93	-357.62	-437.90
2520	20.30	22.84	26.06	-229.00	-304.92
2521	20.24	22.53	25.29	-242.17	-335.47
2522	20.33	22.52	26.46	-236.51	-334.74
2523	20.38	22.19	25.32	-234.86	-366.36
2524	21.72	23.73	27.62	-137.84	-276.03
2525	22.90	25.50	27.27	- 59.11	-159.94
2526	22.90	25.72	30.18	- 65.82	-130.16
2527	23.54	26.41	29.51	0.52	- 95.09

ที่มา: 1. อัตราแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นจริงและอัตราดุลยภาพจาก Siamwalla and Setboonsarng 1988, Table 4.5.

2. ผลสะสมรวมต่อรายได้เงินตราต่างประเทศจาก Siamwalla and Setboonsarng 1988.

ตารางที่ 2.31
ดัชนีการกระจุกตัวของอุตสาหกรรมเป็นรายภาค

	กทม.	ปริมณฑล	ตะวันออก เจียงเหนือ	เหนือ	กลาง	ใต้
ตารางกิโลเมตร/โรงงาน	0.10	1.57	23.22	23.97	8.14	15.35
ประชากร/โรงงานที่จ้างงาน						
20 คนขึ้นไป	2,776	2,799	73,040	42,299	13,686	11,842
โรงงาน/ตารางกิโลเมตร	10.0	0.64	0.04	0.04	0.12	0.06
โรงงาน/100,000 ไร่	1,600	102	6	6	19	10

- ที่มา: 1. พื้นที่และประชากร จากสมุดสถิติรายปี 2530-31 สำนักงานสถิติแห่งชาติ
2. จำนวนโรงงานจากกระทรวงอุตสาหกรรม

หมายเหตุ: ปริมณฑลไม่รวม กทม.

ตารางที่ 2.32

แรงงานอพยพเข้าสู่กรุงเทพฯ ตามแหล่งที่มา พ.ศ. 2519 2528 และ 2529

(หน่วยเป็นเปอร์เซ็นต์)

	กลาง		เหนือ		ออกเฉียงเหนือ		ใต้	
	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท
2519								
รวม (100.0)	13.6	28.3	4.9	6.1	8.1	29.0	3.8	6.2
ชาย (47%)	13.2	17.3	5.4	6.0	8.8	27.8	3.8	7.1
หญิง (53%)	13.8	28.6	4.5	6.2	7.5	28.1	3.8	5.4
2528								
รวม (100.0)	12.3	17.6	4.2	10.0	8.0	35.1	3.4	8.6
ชาย (39%)	15.6	18.8	4.7	10.4	8.5	29.7	3.6	8.0
หญิง (61%)	10.3	16.8	3.7	9.7	8.2	38.6	3.2	9.2
2529 (สิงหาคม)								
รวม (100.0)	11.1	20.8	5.6	14.7	4.6	34.7	3.3	5.3
ชาย (42%)	13.6	22.7	6.9	14.3	4.8	28.9	4.2	4.6
หญิง (58%)	9.3	1.9	4.6	14.9	4.4	38.9	2.7	5.7

ที่มา: 1. สำหรับปี 2519 การสำรวจการอพยพเข้าสู่กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2519-2524 สำนักงานสถิติแห่งชาติ

2. สำหรับปี 2528 และ 2529 จากการสำรวจการอพยพเข้าสู่กรุงเทพมหานครและเมืองหลัก พ.ศ. 2528 และ 2529

ตารางที่ 2.33

สัดส่วนของแรงงานในครัวเรือนเกษตรตามลักษณะการทำงาน

(หน่วยเป็นเปอร์เซ็นต์)

ภาค		เกษตรเท่านั้น	นอกเกษตรเท่านั้น	ทั้งสองอย่าง
กลาง	2521	75.8	2.8	6.1
	2526	60.3	3.3	21.5
เหนือ	2521	76.8	1.5	5.0
	2526	48.6	1.9	33.4
ออกเฉียงเหนือ	2521	82.3	1.2	3.3
	2526	69.9	1.1	16.5
ใต้	2521	70.0	3.5	6.8
	2526	60.7	2.7	19.2
ประเทศ	2521	78.1	1.9	4.7
	2526	61.8	1.9	21.9

ที่มา: คำนวณจาก

1. รายงานสำมะโนเกษตร 2521 สำนักงานสถิติฯ
2. การสำรวจการเปลี่ยนแปลงทางเกษตร 2526 สำนักงานสถิติฯ

ตารางที่ 2.34

แรงงานอพยพเข้ามาทำงานทำในกรุงเทพฯ และจังหวัดอื่นใน
เขตปริมณฑลแยกตามแหล่งที่มา พ.ศ. 2529

	กลาง		เหนือ		ออกเฉียงเหนือ		ใต้	
	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท
อพยพเข้า กรุงเทพฯ								
จำนวน								
ชาย	10,935	27,064	4,629	21,980	1,988	54,694	0	5,370
หญิง	7,476	27,005	6,635	24,332	4,977	91,458	2,080	5,326
รวม	18,411	54,069	11,264	46,312	6,965	146,152	2,080	10,633
เปอร์เซ็นต์								
ชาย (43%)	8.6	21.4	3.7	17.4	1.6	43.2	0.0	4.2
หญิง (57%)	4.4	16.0	3.9	14.4	2.9	54.0	1.2	3.1
รวม (100%)	6.2	18.3	3.8	15.7	2.4	49.4	0.7	3.6
อพยพเข้าจังหวัดปริมณฑล								
จำนวน								
ชาย	15,181	7,395	0	5,893	1,874	30,218	525	404
หญิง	9,926	29,537	802	17,900	893	5,115	0	4,740
รวม	25,107	36,932	802	23,793	2,767	35,333	525	5,144
เปอร์เซ็นต์								
ชาย (47%)	24.7	12.0	0.0	9.6	3.0	49.1	0.9	0.7
หญิง (53%)	14.4	42.9	1.2	26.0	1.3	7.4	0.0	6.9
รวม (100%)	19.3	28.3	0.6	18.2	2.1	27.1	0.4	3.9
เปอร์เซ็นต์รวมที่อพยพเข้ากรุงเทพฯ และปริมณฑล								
ชาย	13.9	18.3	2.5	14.8	2.1	45.1	0.3	3.0
หญิง	7.3	23.7	3.1	17.7	2.5	40.5	0.9	4.2
รวม	10.2	21.3	2.8	16.4	2.3	42.6	0.6	3.7

ที่มา: รายงานการสำรวจแรงงานอพยพ พ.ศ. 2529 สำนักงานสถิติฯ

ตารางภาคผนวก

ตารางที่ A2.1

ดัชนีวัดความแตกต่างของรายได้ครัวเรือนต่อคนเป็นรายภาค

	กทม.	กลาง	ตะวันออก	เหนือ	ใต้	ประเทศ
			เฉิงเหิง			
ดัชนีวัดความแตกต่างของรายได้ครัวเรือนต่อคน (กทม. = 100)						
2511/12	160	112	63	73	82	100
2518/19	172	124	72	98	96	100
2524	189	114	66	94	98	100
2529	217	113	62	94	103	100
ดัชนีวัดความแตกต่างของรายได้ครัวเรือนต่อคน (กทม./แต่ละภาค)						
2511/12	1.00	1.43	2.53	2.18	1.94	1.60
2518/19	1.00	1.39	2.39	1.96	1.79	1.72
2524	1.00	1.67	2.89	2.02	1.92	1.89
2529	1.00	1.92	3.51	2.30	2.10	2.17

ที่มา: คำนวณจากรายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม สำนักงานสถิติฯ

ตารางที่ A2.2

ผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศและของภูมิภาคต่อคน ณ ราคาตลาดเป็นรายภาค

	ประเทศ	กทม.	กลาง	ตะวันออก	ตะวันตก	ออก/เหนือ	เหนือ	ใต้
2519	7,830	20,030	6,366	10,121	10,740	3,248	5,955	7,107
2520	8,879	23,463	7,181	10,694	11,440	3,449	6,069	9,073
2521	10,571	28,668	8,239	13,919	12,682	4,175	7,523	10,756
2522	12,238	35,070	10,017	15,175	12,715	4,896	8,289	12,376
2523	14,744	41,300	11,517	19,220	15,832	6,012	9,866	13,745
2524	15,925	47,785	14,652	19,752	16,265	6,067	10,101	13,460
2525	16,824	49,179	15,114	22,168	18,145	6,586	10,357	14,294
2526	18,298	53,189	16,165	23,757	17,291	7,610	11,412	15,213
2527	19,194	55,188	17,939	24,550	18,763	7,792	12,369	15,471
2528	19,627	55,528	17,593	27,221	19,060	8,001	12,518	16,032
2529	20,790	61,358	17,235	30,989	19,538	7,879	12,208	16,339
2530	23,021	71,566	18,742	31,094	19,795	8,343	13,185	17,506

ที่มา: ปี 2519-2522 จากสมุดสถิติรายปี สำนักงานสถิติฯ

ปี 2523-2530 จากผลิตภัณฑ์ภาคและจังหวัด สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตารางที่ A2.3
ผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศและของภูมิภาคต่อคน ณ ราคาคงที่
พ.ศ. 2515 เป็นรายภาค

	ประเทศ	กทม.	กลาง	ตะวันออก	ตะวันตก	ออก/เหนือ	เหนือ	ใต้
2519	5,126	13,823	4,302	6,549	6,453	2,215	3,653	4,256
2520	5,350	14,831	4,499	7,111	6,676	2,143	3,509	4,739
2521	5,873	16,567	4,600	7,774	6,968	2,366	4,048	5,308
2522	6,092	18,153	4,994	7,020	6,205	2,511	4,077	5,467
2523	6,304	18,631	5,084	7,541	6,514	2,671	4,107	5,267
2524	6,671	20,696	6,134	7,526	6,152	2,695	4,205	5,117
2525	6,799	19,969	6,265	8,199	7,152	2,852	4,331	5,292
2526	7,146	21,204	6,434	8,326	6,597	3,133	4,501	5,392
2527	7,507	21,810	7,043	8,727	7,297	3,243	4,912	5,562
2528	7,626	21,581	7,102	9,288	7,536	3,378	5,012	5,714
2529	7,821	22,720	7,046	9,687	7,640	3,260	4,953	5,843
2530	8,327	25,628	7,202	9,984	7,395	3,261	4,989	5,984

ที่มา: แหล่งเดียวกับตารางที่ A2.2.

3. แหล่งอุปสงค์ต่อสินค้าอุตสาหกรรมต่างจังหวัด:

แบบแผนและการเปลี่ยนแปลง

การขยายตัวอย่างรวดเร็วของภาคอุตสาหกรรมย่อมหมายถึงแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นของความต้องการสินค้าอุตสาหกรรม แต่การกระจุกตัวอย่างมากของสถานประกอบการอุตสาหกรรมในกรุงเทพฯ และปริมณฑลก็ชี้ให้เห็นด้วยว่า การพัฒนาและขยายตัวของอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดซึ่งประชากรไทยส่วนใหญ่อาศัยอยู่นั้นมีน้อยกว่ามาก จึงเกิดคำถามขึ้นว่าการขยายตัวไม่มากในต่างจังหวัดนั้นมีผลจากอุปสรรคด้านการผลิตหรือความต้องการ เมื่อมองจากความพยายามในอดีตของรัฐบาลในการเสริมสร้างอุตสาหกรรมก็เห็นว่าสิ่งจูงใจด้านการผลิตนั้นมีไม่น้อย ปัญหาจึงน่าจะเป็นเรื่องความต้องการสินค้า บทนี้จึงสรุปผลการวิเคราะห์แหล่งความต้องการสินค้าอุตสาหกรรม โดยเฉพาะที่ผลิตในต่างจังหวัด เพื่อที่จะเข้าใจข้อจำกัดและศักยภาพของการพัฒนาและการขยายตัวของอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดในแง่อุปสงค์โดยพิจารณาแหล่งความต้องการหลัก 4 แหล่ง

โดยที่ประชากรส่วนมากในประเทศยังอยู่ในภาคการผลิตเกษตรในชนบท คราวเรือนชนบทจึงเป็นแหล่งความต้องการสินค้าในสองลักษณะคือ สินค้าบริโภคซึ่งมีสินค้าอุตสาหกรรมอยู่ไม่น้อย กับสินค้าที่เป็นปัจจัยการผลิตในเกษตรกรรมเช่น เครื่องมือ เครื่องจักร ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช และวัสดุก่อสร้าง นอกจากนี้ มีครัวเรือนชนบทจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ที่ผลิตสินค้า "อุตสาหกรรมครัวเรือน" ซึ่งบางครัวเรือนก็ทำเป็นฤดูกาลเมื่อมีเวลาว่างจากภาระกิจทางเกษตร หรือสมาชิกบางคนในครัวเรือนอาจทำกิจกรรมการผลิตนอกเกษตรเหล่านี้อย่างต่อเนื่องถ้าหากว่ามีแรงงานรับผิดชอบงานเกษตรเพียงพอ ที่เห็นกันทั่วไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้แก่ การทอเสื้อ ทอผ้า และผลิตภัณฑ์สิ่งทออื่นสำหรับใช้ในบ้านเรือนเช่นหมอน การทำผลิตภัณฑ์ไม้และไม้ไผ่ การปั้นโอ่ง เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้สร้างความเชื่อมโยงย้อนหลังไปสู่ผู้ขายปัจจัยและสร้างความเชื่อมโยงไปข้างหน้าสู่ผู้ซื้อ กิจกรรมทอผ้ามีความเชื่อมโยงย้อนหลังไปสู่อุตสาหกรรมผู้ผลิตเส้นด้ายและสีย้อม และกิจกรรมผลิตภัณฑ์ไม้ในท้องถิ่นขายเครื่องเรือนทั้งสำเร็จรูปหรือชิ้นส่วนเครื่องเรือนให้โรงงานเครื่องเรือนในกรุงเทพฯ ปริมณฑลและเมืองหลักอื่นๆ เป็นต้น อุตสาหกรรมระดับครัวเรือนที่เห็นน้อยลงหรือไม่มีผู้ทำในปัจจุบันก็มีตัวอย่างเช่น การตีเหล็ก การดัดเหล็ก การทำถ่าน เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากการขาดแคลนแหล่งไม้ฟืนในท้องถิ่น (Subhadhira et al. 1987)

3.1 อุปสงค์ต่อสินค้าบริโภคของครัวเรือน

หลักฐานทางสถิติมีอยู่ค่อนข้างชัดเจนว่าในปัจจุบันนี้ครัวเรือนทั้งที่อยู่ในเขตเทศบาล สุขาภิบาล และหมู่บ้าน มีการซื้อสินค้าอุตสาหกรรมมากขึ้นทั้งในแง่ประเภทและมูลค่ารวมของสินค้าเมื่อเทียบกับสมัยก่อน โดยที่การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ที่จะหาสาเหตุที่เป็นไปได้เพื่อสร้างอุตสาหกรรมภายใน

ต่างจังหวัด การที่เกือบร้อยละ 90 ของประชากรในภาคต่างๆ ยังอยู่ในชนบทแม้ใน ปี 2529 (ดูตารางที่ 2.10) จึงเป็นเหตุผลหลักในการเลือกเน้นความสำคัญของครัวเรือนในต่างจังหวัด และเมื่อพิจารณาต่อไปถึงระดับและแนวโน้มของความแตกต่างของรายได้ภายในภูมิภาคต่างๆ ก็ยิ่งทำให้เห็นชัดว่า ครัวเรือนจะต้องเจาะจงลงไปกว่านั้นอีก เพราะการที่รายได้ของครัวเรือนเมือง และครัวเรือนชนบท (หมู่บ้าน) แตกต่างกันอย่างมากระยะหนึ่งหมายความว่า การวิเคราะห์พฤติกรรม การใช้จ่ายของครัวเรือนโดยใช้ข้อมูลเฉลี่ยระดับภาคจะได้ผลซึ่งพรางศักยภาพที่แท้จริงของอุปสงค์ ของครัวเรือนต่อสินค้าอุตสาหกรรมต่างจังหวัด ที่สำคัญกว่านั้นคือการที่จำนวนครัวเรือนในชนบทมี อยู่มากที่สุดเมื่อเทียบกับกลุ่มอื่น แต่กลับมีความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจต่ำที่สุดนั้นเป็นเหตุผลเพียงพอ ที่จะวิเคราะห์พฤติกรรมของกลุ่มนี้แยกต่างหาก และการแยกศึกษาครัวเรือนชนบทที่ยากจนนี้ก็ยัง สำคัญขึ้นไปอีก หากข้อสรุปของ Johnston and Kilby (1975) เป็นสิ่งถูกต้องว่าเมื่อรายได้ เริ่มสูงขึ้น ครัวเรือนจนมากๆ และจนปานกลางโดยทั่วไปมีแนวโน้มที่จะซื้อสินค้าที่ผลิตในท้องถิ่นที่ ใช้แรงงานในสัดส่วนสูงกว่าปัจจัยทุนในการผลิต นอกจากนี้

“ตลาดสินค้าสำหรับสินค้าอุตสาหกรรมชนบทในระดับรายได้ปัจจุบันย่อมมีขอบเขตจำกัดอย่างมากเนื่องจากความยากจนมากกว่าเพราะการแข่งขันจากสินค้าทดแทน โดยทั่วไป สินค้า อุตสาหกรรมชนบทมีข้อได้เปรียบสินค้าทดแทนในแง่ของความยืดหยุ่นของอุปสงค์ หรือสัดส่วน งบประมาณครัวเรือนส่วนเพิ่ม (marginal budget share) หรือทั้งสองอย่าง อุปสงค์ จึงน่าจะเพิ่มอย่างมากเมื่อรายได้เพิ่มขึ้น (Osmani and Deb 1986: 158)”

ดังนั้น แม้ว่าจะมีการเปรียบเทียบพฤติกรรมการซื้อและความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่าย สำหรับสินค้าอุตสาหกรรมของครัวเรือนในเทศบาลและในหมู่บ้านอยู่ในพื้นที่ แต่จุดเน้นหลักจะอยู่ที่ ครัวเรือนชนบท

แม้แต่ผู้ที่ได้เข้าไปในหมู่บ้านชนบทไทยเพียงครั้งคราวในช่วงสิบปีที่ผ่านมาจะต้องสังเกตว่า ไม่เพียงแต่จำนวนร้านค้าในหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยทั่วไปจะเพิ่มขึ้น แต่ประเภท สินค้าที่ไม่ใช่ผลผลิตโดยตรงจากเกษตรกรรมในแต่ละร้านก็เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ที่เห็นได้เกือบ ทุกร้านได้แก่ เบหมีสำเร็จรูป ปลากระป๋อง ผงซักฟอก สบู่อาบน้ำ แชมพูสระผม กระดาษ ขำระแบบม้วน ทวี รองเท้าแตะยางและพลาสติก ถ่านไฟฉาย ผงชูรส บุหรี่ สุรา ตลอดจน เครื่องดื่มบรรจุขวดที่แพร่หลายอย่างกว้างขวาง สินค้าส่วนใหญ่เหล่านี้เห็นได้ชัดว่าเป็นสินค้า นำเข้าจากกรุงเทพฯ และเขตปริมณฑล

แต่ยังมีสินค้าอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งมีปริมาณมากกว่ากลุ่มดังกล่าวและมีความแตกต่างในรายละเอียด ระหว่างภูมิภาค กลุ่มหลังนี้เป็นสินค้าที่ผลิตโดยอุตสาหกรรมในท้องถิ่น เช่น เนื้อสัตว์ ผัก และ

ผลไม้ผ่านกระบวนการถนอมอาหารในแบบต่างๆ น้ำปลา ปลาข้าวบรรจุถุงพลาสติก ลูกกวาด และขนมหวานอื่นๆ รวมทั้งคุกกี้และขนมเค้ก ขนมปัง กวยเตี๋ยว น้ำพริกแกง น้ำพริก ปลานึ่ง (โดยเฉพาะปลาทุซึ่งเป็นที่นิยมอย่างมาก) สมุดนักเรียน ภาชนะพลาสติกเช่น ช้อนน้ำ กาละมัง (โดยเฉพาะที่เป็นสีดำและมีคำเตือนห้ามใช้ใส่อาหาร) และถังพลาสติกสำหรับขนถ่ายน้ำกินน้ำใช้ในครัวเรือน (สีเหลี่ยมผืนผ้าขนาดจุได้ถึงละ 10 ลิตร) ตลอดจนเสื้อผ้าสำเร็จรูป เป็นต้น

ผู้ที่เข้าไปถึงหมู่บ้านหากได้ติดตามกิจกรรมประจำวันของครัวเรือนหมู่บ้านให้ตลอดวัน และได้เดินดูให้ทั่วบ้านกับสมาชิกครัวเรือน ก็จะได้เห็นส่วนประสมของสินค้าที่ครัวเรือนนั้นได้ซื้อสะสมไว้ว่ามีความซับซ้อนพอสมควรทีเดียว ทั้งประเภทและราคาของสินค้าที่ครัวเรือนซื้อไว้นี้ยังเพิ่มขึ้นตามฐานะเศรษฐกิจในครัวเรือน ดังตัวอย่างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือ หม้อดินและหม้อกับกะทะอลูมิเนียม จานและช้อนสังกะสีเคลือบเป็นสิ่งที่พบในครัวเรือนฐานะค่อนข้างยากจน ด้วยชามและจานกระเบื้องหรือพลาสติกทนความร้อน ช้อนที่เป็นเหล็กไม่เป็นสนิม ตลอดจนแก้วน้ำดื่มที่เป็นแก้วหรือพลาสติกซึ่งใช้รินน้ำแยกจากช้อนน้ำดื่มอีกที่ แทนที่จะดื่มจากช้อนร่วมกัน ที่เห็นได้ทั่วไปในหมู่บ้านที่มีไฟฟ้าไปถึงได้แก่ พัดลม เตารีด เต้าไฟฟ้า หรือแม้แต่หม้อหุงข้าวไฟฟ้า ในครัวเรือนฐานะดี การสัมภาษณ์ชาวบ้านทำให้ได้ข้อมูลว่าการที่ไม่พึ่งพาได้ยากขึ้นในปัจจุบันทำให้การซื้อกับข้าวสำเร็จรูปจากร้านในหมู่บ้าน เช่น ปลาข้าว ปลานึ่ง หรือดำส้มมากินกับข้าวนั้น ถูกกว่าการติดเตาทำกับข้าวเอง ส่วนการนึ่งข้าวในแต่ละวันก็ลดจำนวนครั้งลง ไปจากเดิม (ส่วนมากนึ่งเพียงเช้ากับเย็นหรือเพียงครั้งเดียว) นอกจากนี้ การที่แหล่งปลาสาธารณะและปริมาณปลาลดลงโดยทั่วไปทำให้ครัวเรือนส่วนใหญ่ต้องเลิกทำปลาร้ากินเอง เพราะมักจะจับปลาได้ไม่มาก และแม้เมื่อจับได้มากในบางครั้งก็เลือกที่จะขายแก่ผู้ผลิตปลาร้าในเมืองเพื่อที่จะได้เงินสด น้ำปลาร้าซึ่งขาดไม่ได้ในการทำกับข้าวทุกชนิดและ เคยทำกันเองจึงไม่ได้มีประจำทุกครัวเรือน แต่มีการหันไปซื้อปลาร้าที่ผลิตโดยโรงงาน และน้ำปลาบรรจุขวดทั้งที่ผลิตในภูมิภาคและที่สั่งมาจากกรุงเทพฯ และปริมณฑล การขาดแคลนเงินในบางท้องที่ทำให้ร้านขายอาหารในหัวเมืองชนบทและครัวเรือนฐานะดีในชนบทต้องหันไปซื้อถ่านหรือใช้เตาแก๊สในการหุงต้มอาหาร

โดยทั่วไปเมื่อรายได้เพิ่มขึ้น ครัวเรือนต่างๆ มีแนวโน้มที่จะทดแทนสิ่งที่เคยผลิตใช้เองด้วยการซื้อ ทั้งเป็นเพราะอำนาจซื้อที่เพิ่มขึ้นตามรายได้กับอีกส่วนหนึ่งคือต้นทุนค่าเสียโอกาสที่เพิ่มขึ้นในการทำเอง ประกอบกับการที่ประเภทสินค้าที่มีเข้าไปถึงตลาดท้องถิ่นมีการเพิ่มขึ้นอย่างมากด้วย นอกจากการปรับตัวโดยสมัครใจในลักษณะนี้แล้วยังมีครัวเรือนจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ที่ถูกบังคับให้ต้องซื้อด้วยความจำเป็นแทนการผลิตเอง จากการที่ทรัพยากรธรรมชาติหลายอย่างหาได้ยากขึ้นดังกล่าไปแล้ว ประการหลังนี้จึงอาจเป็นตัวบ่งชี้อีกตัวหนึ่งว่าอุปสงค์ต่อสินค้าบริโภคหลายชนิดมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นต่อไป และเป็นการแสดงว่าอนาคตของตลาดสินค้าเหล่านี้น่าจะมีแนวโน้มที่จะทำให้มีผู้สนใจออกไปลงทุนผลิตในต่างจังหวัด

ดังนั้น ความเข้าใจแบบแผน การเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มของอุปสงค์ของครัวเรือนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ทราบได้ว่าสินค้าใดที่ครัวเรือนเหล่านี้ซื้ออยู่และมีแนวโน้มว่าจะมีอุปสงค์ที่สูงขึ้นและมีถาวรภาพต่อไป เพื่อใช้เป็นปัจจัยพิจารณาการสร้างหรือขยายกิจการอุตสาหกรรมในต่างจังหวัด

การวิเคราะห์แบบแผน การเปลี่ยนแปลง และแนวโน้มของการใช้จ่ายของครัวเรือนได้อาศัยข้อมูลจากรายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี 2518/19 2524 และปี 2529 โดยการคำนวณค่าสัดส่วนของค่าใช้จ่าย ความยืดหยุ่นของการใช้จ่ายต่อรายได้ และสัดส่วนของงบประมาณครัวเรือนส่วนเพิ่ม การที่รายงานของสำนักงานสถิติฯ แยกกรุงเทพฯ ออกเป็นภาคหนึ่งต่างหากหมายความว่า ข้อมูลครัวเรือนในภาคอื่นๆ เป็นข้อมูลของครัวเรือนในต่างจังหวัดทั้งสิ้น ความแตกต่างของค่าใช้จ่ายระหว่างครัวเรือนที่แบ่งตามชั้นรายได้เป็นสิบชั้น (income decile) ก็พอที่จะทำให้ภาพความแตกต่างของพฤติกรรมในการบริโภคเมื่อระดับรายได้ครัวเรือนสูงขึ้น การคำนวณสมการถดถอยธรรมดาโดยใช้ double log ระหว่างชั้นรายได้กับรายจ่ายเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้ค่าโดยประมาณของความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่าย แต่ว่าผลการวิเคราะห์นี้มีประโยชน์ค่อนข้างจำกัด เนื่องจากรูปแบบของข้อมูลสถิติในรายงานสำนักงานสถิติฯ นอกจากจะมีชั้นรายได้น้อยแล้ว ยังมีการแบ่งกลุ่มสินค้าที่กว้างมาก แต่ก็จะเห็นทิศทางและการเปลี่ยนแปลงโดยทั่วไปของความต้องการสินค้าอุตสาหกรรมของครัวเรือนในต่างจังหวัด

3.1.1 สัดส่วนของค่าใช้จ่าย

ค่าใช้จ่ายบริโภคที่ใช้ในการคำนวณต่างๆ เป็นไปตามคำนิยามของสำนักงานสถิติฯ แต่ได้ทำการปรับบ้างเพื่อให้เหมาะสมแก่การวิเคราะห์พฤติกรรมการใช้จ่ายครัวเรือน เช่น ค่าใช้จ่ายในการซื้อยานพาหนะและเครื่องใช้ในบ้านเช่น เครื่องเรือน เตาหุงต้ม ตู้เย็น หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เครื่องรับโทรทัศน์ นิตลอม ฯลฯ ซึ่งมีลักษณะของการลงทุนในสินค้าบริโภคที่มีความคงทนที่มีอายุใช้งานเกิน 1 ปี แต่รวมอยู่ในรายการค่าใช้จ่ายบริโภคของครัวเรือน การที่สัดส่วนของสินค้าเหล่านี้ในยอดรายจ่ายครัวเรือนเพิ่มขึ้นในขณะที่สัดส่วนสินค้าขั้นพื้นฐานเช่นอาหารลดลง มีความหมายต่างกันมากในแง่ของอำนาจซื้อซึ่งสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับฐานะทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ ยิ่งสินค้าที่ซื้อมีความซับซ้อนขึ้นก็ยังมีแนวโน้มว่า สินค้าเหล่านั้นจะผลิตโดยอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในเมืองซึ่งใช้ปัจจัยทุนในสัดส่วนสูงกว่าปัจจัยแรงงาน ในการวิเคราะห์พฤติกรรมของครัวเรือนจึงได้แยกให้เห็นความแตกต่างระหว่างค่าใช้จ่ายของสินค้าบริโภคที่ใช้หมดไปกับที่มีความคงทน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสำรวจของสำนักงานสถิติฯ ทั้งสามครั้งปรากฏว่า แม้ข้อมูลยอดรายจ่ายสำหรับอาหาร เครื่องดื่ม ยาสูบ และเครื่องแต่งกายจะสูงขึ้นโดยตลอด แต่สัดส่วนโดย

เปรียบเทียบก็ลดลงตลอดช่วงเวลานี้เช่นกัน สัดส่วนของค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างจะคงที่ในบางภูมิภาค ได้แก่ค่าใช้จ่ายสำหรับยาและบริการทางแพทย์ รายการที่เกี่ยวกับบริการส่วนบุคคล วัสดุการอ่าน การสนทนาและการศึกษา กลุ่มค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นอย่างน่าสังเกตได้แก่ที่เกี่ยวกับการปรับปรุง บ้านพักอาศัย การขนส่งและคมนาคม (ตารางที่ 3.1) การเพิ่มขึ้นของยอดค่าใช้จ่ายในกลุ่ม อาหาร เครื่องดื่มกับเครื่องแต่งกายในขณะที่สัดส่วนลดลงนี้สอดคล้องกับพฤติกรรมการบริโภคของ ปัจเจชนทั่วไป เมื่อผลทางรายได้ทำให้อุปสงค์เพิ่มขึ้น และมีการทดแทนสินค้าที่เคยบริโภคด้วย สินค้าประเภทเดียวกันที่คุณภาพและราคาสูงกว่า ทำให้สัดส่วนของค่าใช้จ่ายกลุ่มนี้เพิ่มขึ้นด้วย แต่ ย่อมเป็นไปได้ที่จะเพิ่มต่อไปอย่างไม่หยุดยั้งเมื่อรายได้เพิ่มขึ้นไปเรื่อยๆ สัดส่วนของค่าใช้จ่าย ในบางรายการเช่นยาสูบและเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ซึ่งมีแนวโน้มลดลงนั้น อาจเกิดจากข้อจำกัด ทางกายของมนุษย์ในการบริโภคสิ่งเหล่านี้ แม้ยอดค่าใช้จ่ายที่เป็นตัวเงินจะยังเพิ่มไปได้อีกนาน จากการทดแทนด้วยคุณภาพ

โดยทั่วไป ครัวเรือนจะใช้ทรัพยากรในลักษณะที่เป็นการลงทุนเมื่อฐานะเศรษฐกิจดีขึ้น เช่น การซื้อสินค้าที่มีความคงทนและการปรับปรุงที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้น ดังปรากฏเป็นสัดส่วนของค่าใช้จ่าย ในการปรับปรุงบ้านพักอาศัยที่สูงขึ้นในทุกภาคระหว่าง พ.ศ. 2518-2529 (ตารางที่ 3.1) ที่ น่าสังเกตคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีระดับรายได้เฉลี่ยต่ำสุดเมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่นๆ นั้น กลับมีสัดส่วนรายจ่ายการปรับปรุงที่อยู่อาศัยสูงสุด (26%) ในปี 2529 พฤติกรรมนี้อธิบายได้ส่วน หนึ่งจากแรงงานจำนวนมากที่อพยพออกไปทำงานนอกภูมิภาคซึ่งมีมากถึงร้อยละ 40 ของแรงงาน อพยพทั้งหมดที่มีงานทำในกรุงเทพฯ ระหว่าง พ.ศ. 2519-2529 (ตารางที่ 2.32 และ 2.33) เงินที่แรงงานอพยพส่งกลับบ้านมักถูกนำไปใช้จ่ายในรายการที่เป็นอสังหาริมทรัพย์เช่น การซื้อ/ ใต้ถุนที่ดิน การก่อสร้าง ปรับปรุงและขยายบ้านพักอาศัย โดยเฉพาะแรงงานอพยพที่ออกไป ทำงานในตะวันออกกลาง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แสดงว่าจำนวนผู้ที่ออกไปทำงานอยู่ในประเทศ ตะวันออกกลาง ณ เวลาใดเวลาหนึ่งนั้นสูงถึง 1 ต่อทุก 4-5 ครัวเรือนและมีหลักฐานที่มองเห็น ได้จากจำนวน "บ้านซาอุ" ในหมู่บ้าน ซึ่งมักมีขนาดใหญ่ สร้างด้วยคอนกรีตบล็อก ติดหน้าต่าง กระฉก และทาสีค่อนข้างฉูดฉาด

การวิเคราะห์พฤติกรรมการบริโภคของครัวเรือนโดยใช้สัดส่วนค่าใช้จ่ายแบบนี้ไม่ให้ผลการ วิเคราะห์ที่ลึกซึ้ง โดยเฉพาะเมื่อข้อมูลที่มีอยู่เป็นข้อมูลของกลุ่มประเภทสินค้าที่กว้างมาก ดังนั้น จึงต้องทำการวิเคราะห์คุณลักษณะหลักอีก 2 ประการของการบริโภคประกอบด้วย เพื่อจะเข้าใจ สภาวะของอุปสงค์ต่อสินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตในต่างจังหวัด นั่นคือ การวิเคราะห์ความยืดหยุ่น ของอุปสงค์ต่อรายจ่ายและสัดส่วนงบประมาณครัวเรือนส่วนเพิ่มที่สัมพันธ์กับสินค้าที่แยกประเภทย่อย ลงกว่าที่มีอยู่ในตารางที่ 3.1

3.1.2 ความยืดหยุ่นต่อรายจ่าย

การวิเคราะห์ในส่วนนี้เริ่มด้วยการคำนวณค่าความยืดหยุ่นต่อรายจ่ายสำหรับกลุ่มสินค้า 12 กลุ่ม เพื่อดูทิศทางของการเปลี่ยนแปลงของค่าความยืดหยุ่นเหล่านั้น ซึ่งก็ได้ผลที่สอดคล้องกับผลที่มีผู้คำนวณไว้สำหรับประเทศอื่นๆ ในแอฟริกาและเอเชีย กล่าวคือ "...เมื่อรายได้ของครัวเรือนยากจนและฐานะปานกลางเพิ่มขึ้น แนวโน้มคือ การเพิ่มค่าใช้จ่ายในกลุ่มสินค้าอาหาร เครื่องดื่ม สิ่งทอ และเสื้อผ้า ในสัดส่วนที่ต่ำกว่าการเพิ่มรายได้ แต่สัดส่วนแบบนี้จะสูงกว่าอัตราเพิ่มของรายได้ในรายการของใช้ส่วนตัว (รวมทั้งเครื่องเสริมสวย) พืช ปรอง รองเท้าและพลาสติกและหนัง เครื่องไฟฟ้าประเภทให้แสงสว่าง เครื่องเรือนไม้ อิฐและสี่สำหรับปรับปรุงบ้านพักอาศัย" ในอินเดียและปากีสถาน "ครัวเรือนเกษตรขนาดใหญ่ที่มีการใช้เครื่องจักรอย่างกว้างขวางมีการบริโภคสินค้าเช่น เครื่องปรับอากาศ รถยนต์ เครื่องรับโทรทัศน์ ในขณะที่ครัวเรือนเกษตรขนาดเล็กมีการบริโภคพัฒนาไฟฟ้า จักรยานและวิทยุ กลุ่มผู้บริโภคที่มีรายได้ต่ำสุดมีอัตราเพิ่มของการบริโภคต่อหน่วยรายได้เพิ่มสูง ในกลุ่มสินค้าอาหารพวกแป้งและข้าว ส่วนกลุ่มรายได้ปานกลางก็มีอัตราเพิ่มของการบริโภคต่อรายได้เพิ่มสูง ในกลุ่มสินค้าผลิตภัณฑ์นม ยาสูบ น้ำมันที่เป็นอาหาร และของหวาน" (Johnston and Kilby 1975: 305-307) และนักวิจัยทั้งสองนี้ได้ตั้งข้อสังเกตต่อไปว่า การบริโภคในชนบทมักเป็นการบริโภคสินค้าที่ผ่านการแปรรูปน้อยผลิตโดยผู้ผลิตขนาดเล็กโดยใช้สัดส่วนของปัจจัยทุนค่อนข้างต่ำ

แม้แบบแผนการบริโภคของครัวเรือนในต่างจังหวัดไทยจะไม่เหมือนกับครัวเรือนชนบทต่างประเทศทุกประการ แต่ก็มีแนวโน้มที่คล้ายกันพอสมควร ยอดรายจ่ายเฉลี่ยของครัวเรือนซึ่งเป็นตัวประมาณการสำหรับรายได้ครัวเรือนมีการเพิ่มขึ้นในทุกท้องที่ในภูมิภาคต่างๆ ครัวเรือนหมู่บ้านซึ่งมีระดับรายได้ต่ำสุดในปี 2518 เป็นกลุ่มที่มีอัตราการเพิ่มของรายได้ครัวเรือนสูงสุดเนื่องจากรายได้ต่ำในพื้นฐานของการคำนวณ ยอดรายจ่ายในรายการที่เห็นได้ชัดว่าเป็นสินค้าอุตสาหกรรมส่วนมากเพิ่มขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2518 และ 2529 (สำนักงานสถิติฯ 2518/19 และ 2529) ไม่เพียงแต่ส่วนใหญ่ของสินค้าเหล่านี้จะมีค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายเป็นบวกเท่านั้น หากหลายประเภทยังมีค่ามากกว่าหนึ่งอีกด้วย (ตารางที่ 3.3) แม้ว่าการจัดกลุ่มสินค้าโดยการอาศัยข้อมูลการสำรวจของสำนักงานสถิติฯ จะทำให้แยกสินค้าอุตสาหกรรมและไม่ใช่อุตสาหกรรมไม่ออกในบางครั้ง เช่นในกลุ่มของอาหาร แต่ก็มีรายละเอียดพอที่จะวิเคราะห์แนวโน้มของความต้องการสินค้าอุตสาหกรรมได้อยู่ ดังตัวอย่างในตารางที่ A3.1 ซึ่งแสดงรายการสินค้าที่ครัวเรือนในเขตต่างๆ ในภูมิภาคทำการซื้อในระหว่างปี 2518-2529 และเห็นได้ชัดว่าเป็นสินค้าอุตสาหกรรมโดยไม่มีข้อสงสัย ค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายนี้ใช้เป็นตัวบ่งชี้ขั้นต้นเพื่อสะท้อนพฤติกรรมในการซื้อของครัวเรือนหากรายได้เพิ่มขึ้น ในตารางนี้ได้รวมค่าใช้จ่ายค่าเล่าเรียนซึ่งเป็นบริการไว้ด้วยเพื่อเป็นตัวบ่งชี้ของความต้องการสินค้าที่ใช้ในการเรียนเช่น เครื่องเขียนต่างๆ เป็นต้น

จากรายการสินค้าที่เห็นได้ชัดว่าเป็นสินค้าอุตสาหกรรมนี้ มีรายการที่มีค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายคำนวณได้เป็นบวกสำหรับครัวเรือนในทุกท้องที่ในทุกภาค ค่าความยืดหยุ่นนี้มีความหมายในเรื่องอนาคตของตลาด และอาจมีนัยทางนโยบายว่าสินค้าใดควรแก่การสนับสนุนให้เกิดการผลิตได้ จึงได้รวบรวมมาแสดงไว้ในตารางที่ 3.4

ที่น่าสนใจก็คือ ค่าของความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายของครัวเรือนชนบทนั้นมีอยู่หลายรายการที่วัดได้สูงกว่าค่าความยืดหยุ่นของครัวเรือนในเขตเทศบาล (ตารางที่ 3.5) ซึ่งอาจตีความได้ว่า หากรายได้ของครัวเรือนสองแบบนี้เพิ่มขึ้นในอัตราเดียวกัน ครัวเรือนหมู่บ้านและในสหภาพในบางภูมิภาคจะเพิ่มการซื้อสินค้าเหล่านี้ในอัตราสูงกว่าครัวเรือนในเขตเทศบาล

ข้อมูลลักษณะนี้น่าจะมีนัยที่มีความสำคัญสำหรับมาตรการการสร้างงานและรายได้ หรือการส่งเสริมอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดโดยตรง การแยกพฤติกรรมของครัวเรือนในเขตเทศบาลกับครัวเรือนในชนบทจึงสำคัญมากเพื่อที่จะได้นัยเกี่ยวกับอุปสงค์ที่แท้จริงต่อสินค้าอุตสาหกรรม กล่าวโดยสั้นๆ คือ หากอาศัยเพียงค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายแล้ว ค่าความยืดหยุ่นนี้ของสินค้าหลายอย่างเช่น เครื่องประดับ แก้วหุ้มต้ม หลอดไฟฟ้า ผ้าเช็ดหน้าและผ้าเช็ดตัว พัดลมไฟฟ้า กระดาษชำระและกระดาษเช็ดมือ เครื่องเล่นแผ่นเสียง ผงซักฟอกและสบู่อาบน้ำ (ดูรายละเอียดเพิ่มในตารางที่ 3.5) ล้วนแสดงแนวโน้มว่าศักยภาพของตลาดในเขตชนบทมีสูงกว่าในเมืองในต่างจังหวัด

คำอธิบายอีกประการหนึ่งสำหรับความล่าช้าในการพัฒนาและขยายตัวของอุตสาหกรรมชนบทได้แก่ความด้อยคุณภาพของสินค้าหรือค่ากล่าวหาที่ว่าผลผลิตอุตสาหกรรมต่างจังหวัดมีคุณภาพต่ำ (มีค่าของความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายได้ที่วัดได้เป็นลบ) ดังนั้น เพื่อที่จะดูว่าค่ากล่าวนี้เป็นจริงหรือไม่สำหรับประเทศไทย จึงได้รวบรวมรายการสินค้าอุตสาหกรรมที่มีค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายวัดได้เป็นลบในภูมิภาคส่วนใหญ่และสำหรับครัวเรือนในเขตปกครองต่างๆ เสนอไว้ในตารางที่ 3.6 ผลการเปรียบเทียบรายการนี้กับรายการอุตสาหกรรมที่จดทะเบียนปรากฏว่าสินค้าที่ครัวเรือนจะซื้อน้อยลงเมื่อรายได้สูงขึ้นหรือ "สินค้าด้อยคุณภาพ" ตามคำนิยามทางเศรษฐศาสตร์เหล่านี้ไม่ได้เป็นสินค้าที่มีการผลิตมากในต่างจังหวัด ในขณะที่วัสดุก่อสร้างซึ่งมีค่าความยืดหยุ่นสูงมากในทุกภาค (ยกเว้นเพียงภาคเดียว) เป็นประเภทเดียวที่มีโรงงานจดทะเบียนมากกว่าร้อยละ 80 อยู่ในต่างจังหวัด สินค้าอุตสาหกรรมอื่นที่ครัวเรือนต่างจังหวัดซื้ออยู่นั้นมักผลิตโดยโรงงานที่จดทะเบียนในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล (ดูตารางที่ A3.1) ครัวเรือนต่างจังหวัดไม่เพียงแต่เพิ่มการซื้อสินค้าอุตสาหกรรมเมื่อรายได้เพิ่มขึ้นตามเวลาเท่านั้น แต่หลายอย่างก็เพิ่มขึ้นยิ่งเพิ่มในอัตราสูงกว่าการเพิ่มของรายได้ด้วยซ้ำไป และหากค่าของความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่าย

เป็นข้อพิจารณาเพียงอย่างเดียวที่จำเป็นแก่การประมาณศักยภาพของตลาดแล้ว ข้อมูลที่แสดงไว้ในตารางที่ 3.7 ก็ใช้เป็นแนวทางในการเลือกสินค้าที่มีแนวโน้มอุปสงค์สูงเพื่อส่งเสริมให้มีการผลิตในต่างจังหวัดได้

ข้อควรระวังในการตีความของค่าความยืดหยุ่นก็คือการต้องดูว่ามีปัจจัยอื่นใดนอกจากรายได้เพิ่มขึ้นอีกหรือไม่ที่จะอธิบายการเพิ่มขึ้นของการใช้จ่าย ตัวอย่างเช่น หลอดไฟฟ้าและเครื่องใช้ไฟฟ้าขนาดเล็กที่ราคาไม่แพงนักเช่น เตารีด พัดลม ฯลฯ ซึ่งแสดงแนวโน้มการเพิ่มอย่างมากในช่วง 10 ปีนั้น อาจเป็นเพราะหมู่บ้านหลายแห่งยังมีไฟฟ้าเข้าไม่ถึง จึงมีการซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้าเหล่านี้ซึ่งไม่เคยมีมาก่อน ในขณะเดียวกัน ค่าความยืดหยุ่นต่ออุปสงค์ของรายจ่ายที่เป็นลบของสินค้าบางอย่าง เช่น จักรเย็บผ้าและน้ำมันใส่ผมนั้นความจริงเป็นเพราะการมีสินค้าทดแทนซึ่งราคาถูกกว่าเช่น เสื้อผ้าสำเร็จรูปที่ผลิตจากโรงงานและ "แฟชั่น" ใหม่ที่ไม่นิยมน้ำมันใส่ผม นอกจากนี้ ความคงทนของเครื่องใช้ที่จำเป็นแต่มีมูลค่าต่ำเป็นส่วนน้อยของรายจ่ายทั้งหมดเช่น มุ้ง ผ้าทอมือ ที่นอน มีดใช้ในครัวเรือน ฯลฯ อาจเป็นเหตุผลอีกประการหนึ่งที่ทำให้ความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายได้มีค่าต่ำ (ตารางที่ A3.1) ข้อมูลในตารางที่ 3.4-3.7 และตารางที่ A3.1 ช่วยให้เห็นได้คร่าวๆ ว่าครัวเรือนในต่างจังหวัดจะซื้อสินค้าประเภทใดเพิ่มขึ้นหรือลดลงเมื่อระดับรายได้สูงขึ้น

การที่ค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อสินค้าประเภทเดียวกันมีค่าสูงขึ้นเมื่อเวลาผ่านไปนั้นชี้ให้เห็นการซื้อที่เพิ่มในอัตราที่สูงกว่าการเพิ่มของรายได้ จึงทำให้ข้อมูลดังในตารางที่ A3.3 มีประโยชน์มาก การคำนวณค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายสำหรับระยะเวลา 2 ช่วงคือปี 2518 กับ 2524 และ 2524 กับ 2529 ได้ผลว่ามีสินค้าอยู่ 30 รายการที่ค่าความยืดหยุ่นในช่วงหลังมีค่าสูงกว่าในช่วงแรกในทุกภาคและอย่างน้อย 40 รายการใน 3 ภาค แต่สินค้าเหล่านี้เป็นสินค้าที่ผลิตในกรุงเทพฯ และปริมณฑลเป็นส่วนใหญ่หรือทั้งหมด (ตารางที่ A3.2) ยกเว้นอยู่ 2 ประเภทคือน้ำมันอาหารและแก๊สหุงต้มที่มีโรงงานมากกว่าครึ่งในต่างจังหวัด และเมื่อรายได้เพิ่มขึ้นก็พบอีกว่ามีสินค้าหลายรายการที่มักจะบริโภคโดยครัวเรือนรายได้ต่ำและมีค่าความยืดหยุ่นที่วัดได้เป็นลบหรือเป็นบวกแต่ต่ำมากเช่น ผ้าฝ้ายและผ้าอื่นๆ น้ำมันก๊าด ถ่านไฟฉาย ผ้าทอมือและเสื้อ หลายอย่างที่มีมูลค่าการซื้อลดลง (กลายเป็นสินค้าด้อยคุณภาพ) เช่น จักรเย็บผ้า จักรเย็บผ้าวิทยุ และรองเท้าหนัง นอกจากนี้ ยังมีหลายรายการในตารางที่ A3.3 ที่บ่งถึงการซื้อที่ลดลงโดยที่ยังไม่ปรากฏเหตุผลที่จะอธิบายได้อย่างชัดเจน

แม้รายการในตารางที่ A3.1 ซึ่งเป็นฐานของการคำนวณตารางอื่นๆ ในส่วนนี้มีข้อมูลเพียงที่มีในรายงานสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม แต่ก็ช่วยให้ชี้ตัวสินค้าอุตสาหกรรมที่มีอุปสงค์มากที่สุด โดยทั่วไปทั้งโดยเฉพาะเป็นภาค เช่น เสื้อนอนชายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (โดยเฉพาะ

ในหมู่บ้าน) มีค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายสูงกว่าในท้องที่อื่นๆ ในประเทศ เหมือนกับที่ความยืดหยุ่นของอุปสงค์ของผ้าทอมและเครื่องประดับมีค่าสูงสุดในชนบทภาคใต้ (ตารางที่ A3.1) ในระดับภาคนั้น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีค่าความยืดหยุ่นสูงสุดในกลุ่มเสื้อนอนและรองเท้าชาย วัสดุไฟฟ้า สี เครื่องสุขภัณฑ์ เฟอร์นิเจอร์เครื่องใช้ เครื่องเล่นดนตรี รถจักรยานยนต์ การรักษา และซ่อมแซมยานพาหนะ เป็นต้น จึงเห็นได้ว่า การศึกษาทบทวนค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายโดยละเอียดรอบคอบจะทำให้ได้ตัวบ่งชี้สำหรับประเภทสินค้าที่ควรเน้นในแต่ละภาค

เพื่อตรวจสอบผลการวิเคราะห์ ได้มีการคำนวณสมการถดถอยแบบ double-log สำหรับทุกภาคระหว่างตัวแปรคือชั้นรายได้ครัวเรือน 10 ชั้นกับรายจ่ายกลุ่มต่างๆ ในแต่ละชั้นรายได้นั้นค่าสัมประสิทธิ์ที่ได้คือประมาณการของค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายแบบหนึ่ง อย่างไรก็ตามก็ตีกลุ่มสินค้าในรายงานของสำนักงานสถิติฯ นั้นกว้างมาก และแม้จะพอเห็นกลุ่มสินค้าซึ่งมีอุปสงค์สูงอยู่บ้าง แต่ก็ยังไม่อาจแยกเป็นรายสินค้าได้ นอกจากนี้ การวิเคราะห์โดยวิธีนี้ยังมีปัญหาเรื่อง degree of freedom ต่ำมากด้วยจึงทำให้ประโยชน์ของผลการวิเคราะห์นี้ยิ่งลดลงไปอีกในการทำนายศักยภาพของความต้องการสินค้า แต่ค่าสัมประสิทธิ์ที่คำนวณได้ก็ยังแสดงทิศทางที่สอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ในตอนก่อน

3.1.3 สัดส่วนเพิ่มของงบประมาณครัวเรือนส่วนเพิ่ม

ความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายที่แม้จะมีค่าสูงแต่อาจไม่ได้หมายถึงถาวรภาพของตลาดดังได้กล่าวแล้วโดยเฉพาะในกรณีที่สัดส่วนของค่าใช้จ่ายสำหรับสินค้านั้นในรายจ่ายทั้งหมด หรือค่าของสัดส่วนของงบประมาณครัวเรือนส่วนเพิ่มมีค่าต่ำมากเช่น เสื้อยืด เครื่องประดับส่วนตัวหลอดไฟฟ้า ไม้กวาด สิ่งที่ใช้ทำความสะอาด ยาแผนโบราณ เครื่องเขียนและวัสดุสำนักงาน (ดูตารางที่ A3.2) เนื่องจากจุดเน้นหลักของการศึกษานี้คืออุปสงค์ต่อสินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตในต่างจังหวัด จึงควรประมาณการสัดส่วนของสินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตอยู่ในต่างจังหวัดเมื่อเทียบกับในกรุงเทพฯ และปริมณฑล แต่เนื่องจากข้อมูลอนุกรมมูลค่าเพิ่มรายอุตสาหกรรมและรายจังหวัดซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทำอยู่ยังไม่แล้วเสร็จในขณะที่ทำการศึกษาจึงจำเป็นต้องใช้จำนวนโรงงานตามจังหวัดที่จดทะเบียนเพื่อให้ได้สัดส่วนดังกล่าวนี้ (ดูตารางที่ A3.2) แม้สัดส่วนที่ได้อาจจะไม่ถูกต้องนัก เนื่องจากไม่ได้ปรับด้วยขนาดของกิจการก็ตาม

เพื่อให้จะได้ภาพเกี่ยวกับถาวรภาพของอุปสงค์ จึงได้จัดกลุ่มสินค้าที่ครัวเรือนต่างจังหวัดซื้ออยู่ตามลักษณะของสินค้าที่อาจจะทดแทนกันได้และนำเสนอไว้ในตารางที่ 3.9 ดังตัวอย่างเช่น บุหรี่น่าจะเป็นสินค้าที่เข้ามาแทนที่ยาสูบและผลิตภัณฑ์ยาสูบเมื่อรายได้เพิ่มขึ้น ซึ่งเห็นได้จากทั้งค่าของความยืดหยุ่นของอุปสงค์และค่าของสัดส่วนเพิ่มของงบประมาณครัวเรือนเพิ่มของบุหรี่ซึ่งสูงกว่า

ยาสูบทั้งสองคำ มีตัวอย่างที่เห็นชัดอีกหลายอย่างเช่น ผ้าและเสื้อผ้าสำเร็จรูปต่างๆ ซึ่งรวมทั้งเครื่องแบบ เสื้อยืด ชุดนอน หรือระหว่างกางเกงสำเร็จรูปสตรีกับผ้าถุงและจักรเย็บผ้า ไม้พินกับแก๊สทุ้งต้ม ระหว่างน้ำมันก๊าด ไม้ขีดไฟ เทียนไขกับหลอดไฟฟ้า ระหว่างผ้าขาวม้ากับผ้าเช็ดตัวและผ้าขนหนู หรือผงซีกฟอกซึ่งมีแนวโน้มชัดว่าได้เข้ามาทดแทนสบู่เกล็ด ส่วนบริการทางการแพทย์สมัยใหม่แม้จะไม่ใช่วิธีผลผลิตอุตสาหกรรมโดยตรงก็นำมารวมไว้เพื่อเปรียบเทียบกับยาพื้นบ้าน เนื่องจากบริการทางแพทย์โดยเฉพาะในคลินิกเอกชนทั่วไปมักจะจ่ายยาให้ผู้รับการรักษา แทนการเขียนใบสั่งให้ไปซื้อยาต่างหากดังที่ปฏิบัติกันในต่างประเทศหลายประเทศ ค่ารักษาที่จ่ายในคลินิกและโรงพยาบาลส่วนมากจึงไม่ได้แยกรายการยาและค่าบริการของแพทย์ออกจากกัน แต่รวมค่ายาซึ่งเป็นผลผลิตอุตสาหกรรมไว้ด้วย

สัดส่วนเพิ่มของงบประมาณครัวเรือนเพิ่มเป็นสิ่งที่ใช้วัดน้ำหนักความสำคัญที่ครัวเรือนให้แก่อสังหาริมทรัพย์ได้เพิ่มขึ้น (ตารางที่ A3.4) เช่น แม้ครัวเรือนทุกประเภทในทุกภูมิภาค (ยกเว้นครัวเรือนในเขตเทศบาลของภาคกลาง) จะมีค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายของวัสดุก่อสร้างสูง แต่ค่าของสัดส่วนเพิ่มของงบประมาณครัวเรือนเพิ่มของสินค้ารายการเดียวกันนี้สำหรับครัวเรือนในหมู่บ้านนั้นสูงกว่าในเขตเทศบาลมาก ดังนั้น ในขณะที่รายได้สูงขึ้น สัดส่วนของรายได้ส่วนที่เพิ่มขึ้นนี้ที่เอาไปใช้ในการซ่อมและปรับปรุงบ้านที่อยู่อาศัยของครัวเรือนในหมู่บ้านจะมีค่าสูงกว่า ข้อมูลลักษณะนี้ใช้ประโยชน์ในการพยากรณ์ความต้องการต่อเนื่องได้อีกด้วย เช่น การที่รายจ่ายวัสดุก่อสร้างเพื่อการปรับปรุงขยายบ้านเพิ่มขึ้นอาจหมายถึงค่าใช้จ่ายที่จะเพิ่มตามมาในเรื่องเครื่องเรือน ตลอดจนเครื่องตกแต่งบ้านอื่นๆ ด้วย

การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมซึ่งทำเป็นครั้งคราวอาจได้ข้อมูลที่ไม่สามารถจะสะท้อนขนาดและศักยภาพของอุปสงค์ต่อสินค้าบางอย่าง โดยเฉพาะคือสินค้าบริโภคที่มีความคงทน (การลงทุนของครัวเรือน) เช่น ตู้เย็น เครื่องรับโทรทัศน์ เครื่องใช้ไฟฟ้าอื่น ที่นอน จักรยาน และจักรยานยนต์ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีรายการที่ไม่ได้ซื้อเพื่อการบริโภคส่วนตัวเท่านั้นแต่ยังใช้เป็นเครื่องมือหารายได้ด้วย เช่น จักรยานยนต์เป็นสื่อการคมนาคมที่สำคัญมากในท้องถิ่นที่การขนส่งสาธารณะเข้าไปไม่ถึงหรือมีไม่พอกับความต้องการทั้งในเรื่องเวลาและปริมาณ (บางหมู่บ้านมีรถสองแถวเล็กเข้าเมืองเพียงเที่ยวเดียวในตอนเช้าและกลับเข้ามาในตอนเย็น) รถเข็นน้ำเมื่อพ่วงกับรถจักรยานหรือจักรยานยนต์ก็ใช้ขนถ่ายสินค้าเกษตรบางอย่างได้ดี โดยเฉพาะในพื้นที่ซึ่งพาหนะการขนส่งอย่างอื่นเข้าไปไม่ได้ นอกจากนี้ ผู้ที่ได้ประโยชน์จากการที่ครัวเรือนหนึ่งในหมู่บ้านเป็นเจ้าของรถบัสก็ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ผู้ที่อยู่ในครัวเรือนนั้นเท่านั้น แต่ครัวเรือนอื่นมักได้ประโยชน์เป็นสื่อการเดินทางและขนส่งในกิจกรรมที่จำเป็นหลายอย่าง เช่น การไปหาน้ำดื่มและพินในหน้าแล้งซึ่งบางครั้งต้องเดินทางไกลหลายสิบกิโลเมตร ซึ่งในกรณีเช่นนี้ ชาวบ้านมักจะไปกันเป็นหมู่ทั้ง เพื่อเพิ่มความปลอดภัย และเพื่อจะได้ช่วยกันหากิจกรรมนั้นเป็นงานหนักที่ต้องใช้แรงมาก

โดยแบ่งกันรับผิดชอบค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นเท่าๆ กัน ส่วนมากได้แก่ค่าน้ำมันและในบางครั้งก็รวม "ค่าปรับ" ในกรณีของการไปหาฟันหรือการขนส่งผ่านไปตลาด

สินค้าอุตสาหกรรมหลายอย่างที่ครัวเรือนในต่างจังหวัดมีแนวโน้มต้องการเพิ่มขึ้นยังมีแหล่งผลิตในกรุงเทพฯ และปริมณฑล (ตารางที่ A3.2) จึงน่าจะหมายความว่าอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดมีส่วนในตลาดอุตสาหกรรมไม่มากนักทั้งๆ กว่าร้อยละ 60 ของอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดในตัวอย่างสำรวจของโครงการฯ ทำการขายผลผลิตระหว่างร้อยละ 80-100 ในจังหวัดที่กิจการตั้งอยู่ ข้อสังเกตคือร้อยละ 80 ของกลุ่มนี้ (หรือ 50% ของกิจการที่สำรวจ) เป็นกิจการขนาดเล็กที่มีการจ้างงานไม่เกิน 20 คน (ตารางที่ 3.10-3.11)

เมื่อนำอุตสาหกรรมที่สำรวจมาจัดกลุ่มตามขนาดของเงินลงทุน ก็ยังได้ภาพคล้ายคลึงกันคือกิจการที่ขายสินค้าเกือบทั้งหมด (80% ขึ้นไป) ในจังหวัดที่กิจการตั้งอยู่นั้นมักเป็นกิจการขนาดเล็ก ร้อยละ 70 ของกลุ่มนี้มีขนาดเงินลงทุนไม่เกิน 1 ล้านบาท เมื่อรวมกิจการที่มีเงินลงทุนเกิน 1 ล้านแต่ไม่เกิน 3 ล้าน สัดส่วนนี้จะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 83 (ตารางที่ 3.12-3.13)

จากการวิเคราะห์ข้างต้นในเรื่อง (1) ความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายของครัวเรือนต่างจังหวัด (2) สัดส่วนค่อนข้างสูงของสินค้าอุตสาหกรรมจากกรุงเทพฯ และปริมณฑลในสินค้าทั้งหมดที่ครัวเรือนเหล่านี้ทำการซื้อ และ (3) ความสำคัญของตลาดท้องถิ่นต่ออุตสาหกรรมขนาดเล็กในต่างจังหวัดซึ่งขณะนี้มีส่วนแบ่งของตลาดค่อนข้างน้อย มีนัยที่สำคัญสรุปได้ 3 ประการ คือ ประการที่หนึ่งได้แก่ แบบแผนและแนวโน้มของค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายซึ่งบ่งถึงความเป็นไปได้ค่อนข้างสูงของความต้องการสินค้าอุตสาหกรรม ซึ่งจำนวนมากยังคงผลิตอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล ระดับการซื้อต่ำในขณะนี้มีส่วนเหตุใหญ่จากระดับรายได้ต่ำในเขตชนบท ประการที่สองคือ ผลผลิตจากเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑลซึ่งมีสัดส่วนสูงนั้นแสดงให้เห็นว่า การย้ายที่ตั้งกิจการของอุตสาหกรรมจะเป็นไปได้ถ้าเงื่อนไขด้านต้นทุนการผลิตมีลักษณะแตกต่างจากที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน แต่ที่สำคัญคือ การย้ายสถานที่ตั้งนี้ต้องเป็นไปโดยสมัครใจ ประการสุดท้ายคือกิจการที่อุตสาหกรรมต่างจังหวัดเองมีส่วนไม่มากในตลาดทั้งหมดแสดงว่า ภาคอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดยังมีโอกาสที่จะขยายตัวได้ทั้งโดยการย้ายที่ตั้งของกิจการในกรุงเทพฯ และปริมณฑลและการเกิดกิจการใหม่ การขยายตัวเช่นนี้ในต่างจังหวัดย่อมจะสร้างทั้งงานและเพิ่มรายได้ ทั้งนี้ เพราะความเชื่อมโยงกับท้องถิ่นอย่างมากในด้านแหล่งวัตถุดิบและคนงาน (สมศักดิ์ แทมบุญเลิศชัย 2533) รายได้ที่เพิ่มขึ้นย่อมหมายถึงอำนาจซื้อที่เพิ่มขึ้นซึ่งจะย้อนมาเสริมการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมโดยผ่านการซื้อของครัวเรือนต่างจังหวัดอีกทีหนึ่ง

3.2 ผู้ผลิตในประเทศ

ผู้ผลิตมีความต้องการชั้นกลางสำหรับสินค้าอุตสาหกรรมถึง 3 ลักษณะจากความจำเป็นในการใช้สินค้านั้นเป็นปัจจัยในการผลิต คือ (1) ในฐานะผู้ผลิตทางเกษตร (2) ในฐานะผู้ผลิตสินค้าอุตสาหกรรมและ (3) ในฐานะผู้ผลิตบริการต่างๆ อุปสงค์ต่อสินค้าจากแต่ละแหล่งเหล่านี้มีข้อจำกัดต่างๆ กัน ซึ่งหมายถึงขอบเขตและโอกาสที่ต่างกันสำหรับผู้ผลิตสินค้าที่ใช้เป็นปัจจัยได้เหล่านี้ ในส่วนผู้ผลิตบริการที่สินค้ามาขายต่อโดยไม่มีการแปรรูปเพิ่ม เช่น ในการค้าปลีกและส่งนั้น สินค้าเหล่านี้จะปรากฏเป็นอุปสงค์สุดท้ายของครัวเรือน จึงเอามาเป็นอุปสงค์ชั้นกลางไม่ได้ หากสินค้าที่ซื้อมาใช้ในอุตสาหกรรมนั้นเป็นปัจจัยในการผลิตบริการให้เกิดขึ้น เช่น เครื่องดนตรี เครื่องมือเครื่องใช้ในร้านอาหาร ร้านตัดแต่งผม คลินิกแพทย์ การเพิ่มขึ้นของอุปสงค์ต่อบริการเหล่านี้อาจเป็นตัวบ่งชี้ที่ใช้ประมาณการอุปสงค์ต่อสินค้าเหล่านี้ได้บ้าง ส่วนสินค้าบางประเภทที่ซื้อโดยอุตสาหกรรมบริการเช่น โรงแรมและภัตตาคารหรือร้านอาหารนั้นเป็นสิ่งที่ลูกค้าได้รับและนำไปใช้ได้เช่น สบู่ แชมพู กระดาษเช็ดมือ กระดาษชำระ เครื่องเขียน ตลอดจนเครื่องมือในการรับประทานอาหารที่ใช้แล้วทิ้ง เช่น ช้อนส้อมพลาสติก กล่องอาหารกระดาษโฟม แก้วน้ำ กระดาษและพลาสติก ถังพลาสติกใส่อาหาร ฯลฯ แนวโน้มที่เพิ่มขึ้นของอุปสงค์ต่อบริการเหล่านี้เป็นตัวบ่งชี้ที่ดีถึงอุปสงค์ที่เป็นไปได้สำหรับสินค้าอุตสาหกรรมชั้นกลางดังกล่าว เนื่องจากแนวโน้มนี้จะเพิ่มในอัตราใกล้เคียงกับการเพิ่มของอุปสงค์ต่อบริการเอง

3.2.1 ผู้ผลิตทางเกษตร

การที่ครัวเรือนเกือบทั้งหมดในชนบทยังมีอาชีพหลักทางเกษตรแสดงว่าครัวเรือนเหล่านี้เป็นแหล่งอุปสงค์ของสินค้าบริโภคและสินค้าชั้นกลางที่เป็นปัจจัยการผลิต ครัวเรือนเกษตรซึ่งมีจำนวนมากนั้นแสดงว่าอุปสงค์ต่อปัจจัยการผลิตน่าจะมีอยู่ไม่น้อยทีเดียว แต่ในบรรดาปัจจัยหลักที่ต้องใช้นี้ "ปุ๋ยเคมีมีความสำคัญน้อยกว่าเครื่องมือและเครื่องจักร แม้ปัจจัยทั้งสองต่างแสดงความเชื่อมโยงย้อนหลังจากสาขาเกษตรไปสู่อุตสาหกรรม เครื่องมือและเครื่องจักรเกษตรมีความสำคัญมากต่ออุตสาหกรรมเหล็กในประเทศที่กำลังพัฒนา" (Johnston and Kilby 1975: 352) ปัจจัยที่มีผลต่อจำนวนเครื่องมือเครื่องจักรที่ซื้อขายกันมีอยู่หลายอย่างเช่น ระดับของเทคโนโลยีและอัตราเพิ่มของเทคโนโลยีใหม่ๆ การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของความสำคัญระหว่างภาคเกษตรเมื่อเทียบกับภาคอุตสาหกรรม ตลอดจนรายรับที่เป็นเงินของครัวเรือนเกษตร (Johnston and Kilby 1975: 353)

จำนวนครัวเรือนเกษตรในปี 2529 ซึ่งประมาณจากข้อมูลประชากรปี 2513 และ 2523 มีอยู่ 5.6 ล้าน และเมื่อนำข้อมูลการสำมะโนเกษตรทั้งหมดมาคำนวณหาสัดส่วนของครัวเรือนที่ใช้

เครื่องมือเครื่องจักรเกษตรในแต่ละภาคก็ได้ผลที่แสดงแนวโน้มของอุปสงค์ต่อปัจจัยการผลิตที่สำคัญ (ตารางที่ 3.14) คือ ในปีปัจจัยที่จัดกลุ่มได้ 23 ประเภทนั้น มีอยู่ถึง 15 ประเภทที่เปอร์เซ็นต์ของครัวเรือนที่รายงานว่ามีการใช้ภายในปี 2523 สูงกว่าในปี 2513 และที่เห็นได้ชัดคือ ปัจจัยเหล่านี้ส่วนมากผลิตในกรุงเทพฯ และปริมณฑล ที่ผลิตกันอยู่ในท้องถิ่นก็มีบ้างได้แก่ ตัวรถเข็นน้ำ ตัวรถบรรทุก (อีแต่น) และเรือที่ใช้แรงคนซึ่งก็ถูกเรือหางยาวแทนที่ไปแล้วอย่างมาก

สิ่งที่มีผลต่อความต้องการปัจจัยการผลิตทางเกษตรนอกจากระดับรายได้แล้วมีอีกหลายอย่าง เช่น การชลประทานที่มีผลในวงกว้างในภาคกลางทำให้มีการใช้ปัจจัยหลายอย่างสูงกว่าภาคอื่นๆ (ตารางที่ 3.14) เนื่องจากการเพาะปลูกได้หลายรอบ โดยเฉพาะการปลูกข้าวได้ปีละสองครั้งอย่างสม่ำเสมอ การเพาะปลูกแบบเข้มข้น (intensified) นี้จำเป็นต้องใช้ปัจจัยเช่น เครื่องมือเครื่องจักรเช่นเครื่องไถ เครื่องพ่นยา ตลอดจนปุ๋ยและยา เนื่องจากช่วงเวลาสั้นระหว่างเวลาการเพาะปลูกรอบใหม่กับการเก็บเกี่ยว ตลอดจนศัตรูพืชซึ่งมีอยู่มากสำหรับข้าวนาปรัง

นอกจากพื้นที่เพาะปลูกส่วนมากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะเป็นพื้นที่เกษตรน้ำฝนแล้ว ที่ดินเกษตรส่วนมากยังเป็นดินปนทรายซึ่งเก็บน้ำไม่ได้ดี การใช้ปุ๋ยเคมีโดยทั่วไปจึงต้องผสมกับปุ๋ยคอกเสียก่อนเพื่อกันการ "ซึมหาย" ของปุ๋ยไปโดยเร็ว เป็นเหตุผลที่การใช้ปุ๋ยในภาคนี้เพิ่มขึ้นทั้งปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยเคมีในขณะที่ทั้งจำนวนและสัดส่วนของครัวเรือนที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในภาคอื่นต่างลดลง (ตารางที่ 3.15 และ 3.16) คุณภาพต่ำของดินนี้จึงอาจเป็นคำอธิบายส่วนหนึ่งถึงอัตราค่อนข้างต่ำในการเปลี่ยนไปใช้เครื่องจักรแทนแรงสัตว์ วัควายเป็นสิ่งจำเป็นเนื่องจากความต้องการปุ๋ยอินทรีย์ในการเกษตร และการที่ควายให้แรงงานในการเตรียมดินด้วยจึงชะลอความต้องการใช้เครื่องไถออกไป ในขณะเดียวกัน ฟางข้าวเป็นอาหารเสริมที่สำคัญสำหรับควายในหน้าแล้งซึ่งอาหารในธรรมชาติมีน้อย จึงทำให้การใช้เครื่องนวดข้าวไม่แพร่หลายเนื่องจากฟางข้าวจะถูก "ตีและสับ" จนใช้เป็นอาหารควายไม่ได้ (วิไลวัจน์ กฤษฎาภุติ และคณะ 2529) การที่จะเพิ่มรายได้ครัวเรือนเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้ได้ผลจึงต้องพิจารณาประเด็นการเพิ่ม/ปรับคุณภาพดินด้วย

ที่น่าสนใจก็คือในขณะที่ครัวเรือนที่ใช้ปัจจัยเกษตรมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นสำหรับปัจจัยหลายประเภทในทุกภาคนั้น ยอดจำนวนครัวเรือนที่ใช้ปัจจัยบางอย่างกลับลดลง เช่น เครื่องสูบน้ำมือโยก เครื่องหว่านเมล็ด เครื่องใส่ปุ๋ย เครื่องเก็บเกี่ยว และปุ๋ยอินทรีย์ (ตารางที่ 3.15-3.16) คำถามคือ ตลาดของปัจจัยการผลิตทางเกษตรมีขนาดลดลงตามเวลาที่ผ่านไปหรือไม่อย่างไร การลดลงของยอดจำนวนครัวเรือนที่มีการใช้ปัจจัยอาจเกิดจากการลดลงของจำนวนครัวเรือนเกษตรที่มีอยู่ทั้งหมดก็ได้ การตอบคำถามนี้อาจทำได้โดยการพิจารณาข้อมูลอีกแบบหนึ่งคือ จำนวนเครื่องจักรเกษตรที่อยู่ในสภาพใช้งานได้ที่ครัวเรือนเกษตรเป็นเจ้าของซึ่งพบว่า เครื่องจักรที่ครัวเรือน

เป็นเจ้าของในปี 2526 ทุกประเภทมีจำนวนมากกว่าในปี 2521 และมีอยู่ 13 ประเภทที่จำนวนครัวเรือนเฉลี่ยต่อเครื่องจักรที่ใช้ลดลง

ยอดจำนวนเครื่องจักรที่มีผู้เป็นเจ้าของที่เพิ่มขึ้นย่อมแสดงว่าตลาดของเครื่องจักรเกษตรนั้นไม่ได้หดตัวเล็กลง เหตุผลที่อธิบายความแตกต่างระหว่างจำนวนครัวเรือนที่ใช้เครื่องจักรเกษตรกับจำนวนของเครื่องจักรที่ครัวเรือนเป็นเจ้าของจึงอาจมีความสำคัญต่อการเข้าใจสภาพตลาดและการเพิ่มอุปสงค์ เนื่องจากผู้ใช้ที่ขณะนี้ไม่ได้เป็นเจ้าของและผู้ขณะนี้ยังไม่ได้ใช้ อาจหมายถึงผู้ซื้อในอนาคตได้ จึงทำให้ต้องพิจารณาต่อไปว่า วิธีใดจะเหมาะสมที่สุดในการทำให้ความต้องการของครัวเรือนกลุ่มนี้เป็นความจริงขึ้นมา และหากประเด็นนี้เป็นที่ยอมรับกันจนกลายเป็นนโยบายที่จะส่งเสริมการผลิตเครื่องจักรเกษตรในต่างจังหวัด ก็จะต้องคำนึงต่อไปถึงเงื่อนไขทั้งด้านการผลิตและด้านความต้องการที่จะมีผลต่อการตัดสินใจของผู้ผลิตทั้งที่กำลังผลิตอยู่แล้วกับผู้ผลิตหน้าใหม่ที่จะไปตั้งกิจการในภูมิภาค

ปัจจัยที่อธิบายความแตกต่างระหว่างจำนวนผู้ใช้เครื่องจักรเกษตรกับจำนวนเครื่องจักรซึ่งมีเกษตรกรเป็นเจ้าของพอสรุปได้คือ

(1) มีเครื่องจักรหลายชนิดที่มีการมีเพียงเครื่องเดียวก็จะใช้งานได้สำหรับงานเกษตรของครัวเรือนได้มากกว่าหนึ่งครัวเรือน ทั้งนี้ ขึ้นกับขนาดและที่ตั้งของที่ดิน ดังนั้น แม้เมื่อระดับรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนเกษตรเพิ่มขึ้นจากนี้อีกมากๆ ก็ไม่น่าเป็นไปได้ที่จำนวนผู้ใช้กับเจ้าของจะเท่ากัน การเช่าเครื่องจักรจากครัวเรือนที่เป็นเจ้าของเครื่องจึงยังอาจเป็นวิธีที่หลายคนเห็นว่าถูกกว่าและเลือกใช้ต่อไปก็ได้

(2) การที่เครื่องจักรเกษตรบางอย่างราคาสูงมาก ประเด็นนี้เห็นได้จากจำนวนสูงของครัวเรือนผู้ใช้โดยเฉลี่ยต่อเครื่องจักรที่เห็นได้ชัดว่ามีราคาสูง เช่น รถไถ 4 ล้อ แตรกเตอร์ และรถบรรทุก (ตารางที่ 3.16) ซึ่งก็สอดคล้องกับอัตราเพิ่มที่สูงกว่ามากของเครื่องจักรราคาต่ำกว่าเช่น รถไถเดินตาม เครื่องพ่นยาฆ่าแมลงที่ใช้แรงคน การเช่าจึงยังเป็นวิธีที่ "ถูกกว่า" สำหรับครัวเรือนที่มีรายได้เงินสดต่ำ

(3) ที่ตั้งของพื้นที่เพาะปลูกอาจเป็นอุปสรรคต่อการใช้เครื่องจักรที่เกษตรกรอยากใช้เช่น ที่อยู่ไกลจากบ้านมากหรือไม่มีทางเข้าถึง โดยไม่ต้องผ่านที่ของผู้อื่น ทั้งนี้ มีหลักฐานการศึกษาว่า เจ้าของที่ดินซึ่งไม่มีทางเข้าถึงแบบนี้จำเป็นต้องปลูกพืชที่มีน้ำหนักร่น้อยหรืออย่างเดียวกับเจ้าของที่ๆ จะต้องผ่าน (การสัมภาษณ์ที่อำเภอสะแกราช 2527) การปลูกพืชชนิดเดียวกันนั้นหมายถึงปฏิทินการทำงานเหมือนกันตั้งแต่การเตรียมดินถึงการเก็บเกี่ยวและขนย้ายผลผลิตออกจากไร่ บ่อยครั้ง

ที่เจ้าของที่ดินซึ่งไม่มีทางเข้าถึงต้องปลูกพืชน้ำหนักเบาเช่นข้าวโพด แทนที่จะเป็นมันสำปะหลังซึ่งต้องดูแลน้อยกว่า เนื่องจากเจ้าของที่ๆ อยู่ติดถนนไม่ยอมให้เอารถบรรทุกผ่านที่เข้าไปชนผลผลิตที่มีน้ำหนักมากๆ ออกมา

ที่กล่าวมาเป็นตัวอย่างปัจจัยบางอย่างที่อาจทำให้ความต้องการใช้และซื้อเครื่องจักรเกษตรโดยทั่วไปยังต่ำอยู่ จึงเป็นไปได้ว่า ถ้าราคาเครื่องจักรลดลงอย่างมากแล้ว เกษตรกรที่ไม่ได้ใช้เครื่องจักรในปัจจุบันหรือใช้อยู่แต่ไม่ได้เป็นเจ้าของจะเริ่มซื้อเครื่องจักรของตนเอง แม้การกำหนดราคาขึ้นสูงของเครื่องจักรอาจช่วยได้แต่ก็จะกลายเป็นปัจจัยในทางลบแก่ผู้ผลิต การเพิ่มรายได้ครัวเรือนเกษตรกรซึ่งใช้เวลานานกว่าจะได้ผลยังยืนกว่า และเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งในระยะยาวมาตรการระยะสั้นอาจมีได้ในรูปของการให้สินเชื่อหรือช่วยให้มีการซื้อเงินผ่อน โดยให้ช่วงเวลาการใช้หนี้สอดคล้องกับลักษณะรายได้ครัวเรือนเกษตรกรซึ่งค่อนข้างจะเป็นฤดูกาล การศึกษาทบทวนโครงการช่วยเหลือเกษตรกรในการจัดซื้อปัจจัยการผลิตจึงอาจนำไปสู่การสร้างและดำเนินงานในมาตรการนี้อันจะมีผลต่อการเพิ่มอุปสงค์ต่อปัจจัยการผลิตทางเกษตรต่อไป

ข้อมูลการกระจายของจำนวนเครื่องจักรเครื่องกลทางเกษตรที่เกษตรกรเป็นเจ้าของ ในภูมิภาคต่างๆ ในตารางที่ 3.17 อาจใช้ประมาณการขนาดตลาดขั้นต้นในแต่ละภาคได้ เช่น ภาคกลางเป็นตลาดที่ใหญ่ที่สุดในปัจจุบัน ส่วนภาคใต้ซึ่งมีสัดส่วนต่ำที่สุด หรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีสัดส่วนของประชากรสูงสุดในประเทศอาจหมายถึงขนาดของตลาดในอนาคตที่ใหญ่พอสมควร

ภาคเกษตรจึงมีความเชื่อมโยงสำคัญย้อนหลังไปสู่ผู้ผลิตปัจจัยทางเกษตรและผลผลิตของภาคนี้ก็เชื่อมโยงเกษตรกรรมไปสู่ผู้ซื้อสินค้าเกษตรในฐานะผู้ผลิตวัตถุดิบหลายอย่างเช่น อ้อย ข้าว มันสำปะหลัง ในขณะที่ผู้ซื้อผลผลิตเกษตรซึ่งทำการผลิตแบบ "ธุรกิจเกษตร" ก็ผลิตสินค้าสำหรับผู้บริโภคและผู้ผลิตอุตสาหกรรมอื่นต่อไปอีกทอดหนึ่ง

3.2.2. อุตสาหกรรมในฐานะผู้ซื้อชั้นกลาง

ในตอนที่แล้วเป็นเรื่องความเชื่อมโยงย้อนหลังจากภาคเกษตรไปสู่อุตสาหกรรมซึ่งก็คือความเชื่อมโยงไปข้างหน้าจากอุตสาหกรรมสู่ครัวเรือนเกษตรนั่นเอง ผู้ผลิตอุตสาหกรรมจำนวนมากที่มีฐานะเป็นทั้งผู้ซื้อและผู้ขายกับกิจการอุตสาหกรรมอื่นๆ ดังที่ทราบกันแล้วว่า ในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมนั้น ระดับและความสลับซับซ้อนของเทคโนโลยีมีส่วนกำหนดจำนวนขั้นของการซื้อขายในชั้นกลางแบบนี้อยู่มาก สินค้าที่มีอุปสงค์สูงและขั้นตอนของการผลิตที่แบ่งย่อยได้ชัดเจน ตรวจสอบคุณภาพได้ง่ายย่อมมีโอกาสมากขึ้นที่ผู้ผลิตจะสนใจผลิตเฉพาะบางขั้นตอน และว่าจ้างกิจการอื่นให้ผลิตขั้นตอนอื่นมากขึ้น โอกาสในการแบ่งขั้นการผลิตนี้จะมีมากขึ้นด้วยถ้าการแบ่งจะทำให้เกิดการ

ประหยัลดจากขนาดของการผลิต เช่น ผู้รับจ้างผลิตช่วงอาจผลิตชิ้นส่วนที่เหมือนกันหรือคล้ายกัน ให้แก่ผู้ว่าจ้างมากกว่าหนึ่งแห่งหรือหนึ่งประเภท แต่เหตุการณ์ก็อาจเป็นไปได้ในลักษณะตรงข้าม คือ กิจการบางแห่งเริ่มจากการจ้างผู้อื่นให้ผลิตบางขั้นตอนในตอนแรกเนื่องจากตนเองมีทุนจำกัด ต่อเมื่อกิจการมีความมั่นคงและขยายตัวขึ้นก็ทำการลงทุนเพิ่มและดึงเอาสิ่งที่เคยจ้างผลิตช่วงมาทำการผลิตเสียเอง

ความสำคัญของอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดในฐานะผู้ซื้อสินค้าอุตสาหกรรมต่างจังหวัดด้วยกัน เห็นได้จากการที่โรงงานในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑลมีสัดส่วนของเครื่องจักรที่นำเข้าจากต่างประเทศสูงกว่าสัดส่วนที่นำเข้าโดยโรงงานในต่างจังหวัดมาก และมีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นตามขนาดของกิจการ ขณะเดียวกัน ความต้องการซื้อเครื่องจักรจากกรุงเทพฯ และปริมณฑล (ทั้งที่ผลิตที่นั่นหรือสั่งนำเข้าจากต่างประเทศ) โดยผู้ผลิตในต่างจังหวัดที่มีอยู่มากก็แสดงถึงความเชื่อมโยงมากระหว่างผู้ผลิตเครื่องจักรในกรุงเทพฯ และปริมณฑลกับอุตสาหกรรมต่างจังหวัด ส่วนเครื่องจักรที่ซื้อจากโรงงานนอกกรุงเทพฯ และปริมณฑลที่ใช้ในอุตสาหกรรมต่างจังหวัดมีอยู่เพียงร้อยละ 23 เท่านั้น (Chintayarangsan 1990: Table 2.1.4) ส่วนเรื่องวัตถุดิบ กลุ่มอุตสาหกรรมที่ต้องพึ่งพทรัพยากรธรรมชาติทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดล้วนมีสัดส่วนของวัตถุดิบจากต่างจังหวัดค่อนข้างสูง (67% สำหรับกิจการในกรุงเทพฯ และ 86% สำหรับต่างจังหวัด) ส่วนอุตสาหกรรมที่พึ่งพทรัพยากรธรรมชาติน้อยลง (down-stream-resource based industries) นั้นก็พบว่า กลุ่มในกรุงเทพฯ ซื้อปัจจัย (ชั้นกลาง) เพียงร้อยละ 17 ของมูลค่าปัจจัยการผลิตทั้งหมดที่ใช้จากในต่างจังหวัด ในขณะที่กลุ่มในต่างจังหวัดซื้อปัจจัยชั้นกลางถึงร้อยละ 77 ของมูลค่าปัจจัยการผลิตทั้งหมดจากผู้ผลิตต่างจังหวัดด้วยกัน (Chintayarangsan 1990: Table 2.1.2 และ 2.1.4) แต่ผู้วิจัยได้เตือนให้ตีความข้อสรุปนี้ด้วยความระมัดระวัง โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับอุตสาหกรรมในกรุงเทพฯ เนื่องจากตัวอย่างที่ใช้วิเคราะห์มีขนาดเล็กมาก แต่ส่วนอุตสาหกรรมต่างจังหวัดซึ่งซื้อปัจจัยชั้นกลางจากอุตสาหกรรมด้วยกันนั้น น่าจะเชื่อถือได้พอสมควรเพราะขนาดของตัวอย่างที่ใหญ่กว่ามาก

3.2.3 การจ้างผลิตช่วง

ผลจากการสัมภาษณ์อุตสาหกรรมในภาคตะวันออกเจียงเหนือทำให้ได้ภาพว่า มีกิจกรรมในรูปของการจ้างผลิตช่วงและมีอุปสงค์ชั้นกลางของสินค้าอุตสาหกรรมอยู่ และที่เห็นมากที่สุดคือการเชื่อมโยงย้อนหลังจากผู้ผลิตอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดไปสู่อุตสาหกรรมในกรุงเทพฯ และปริมณฑล ซึ่งเป็นผู้ผลิตปัจจัยที่ใช้เป็นวัตถุดิบหลายอย่าง แม้จะมีการนำเข้าเครื่องเรือนไม้และเหล็กจำนวนมากจากกรุงเทพฯ และปริมณฑลในลักษณะสินค้ากึ่งหรือเกือบสำเร็จรูปโดยที่มีเพียงการประกอบชิ้นส่วน ทาสี หรือขัดเคลือบชั้นสุดท้ายเพิ่มเท่านั้น แต่เครื่องเรือนไม้ส่วนมากมักสร้างและประกอบ

ขึ้นในต่างจังหวัดโดยการนำเข้าวัตถุดิบจากกรุงเทพฯ และปริมณฑล เช่น แผ่นไม้อัด เหล็กแผ่น และเส้น สี แผ่นฟอไมก้า แผ่นไมวีเนียร์ เป็นต้น การนำวัตถุดิบหลักมาจากกรุงเทพฯ นี้มีอยู่ในอุตสาหกรรมอื่นอีกหลายอย่าง เช่น โรงพิมพ์ เสื้อผ้าสำเร็จรูป สิ่งทอที่ใช้ในบ้านเรือน เป็นต้น การพึ่งพิงวัตถุดิบจากกรุงเทพฯ และปริมณฑลอย่างมากนี้จึงทำให้เกิดปัญหาที่อุตสาหกรรมในต่างจังหวัดต้องเผชิญมากตั้งจะได้กล่าวในตอนหลัง

ความเชื่อมโยงของการผลิตที่สำคัญอีกแบบหนึ่งซึ่งพบมากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือการจ้างผลิตช่วงระหว่างธุรกิจในเมืองกับครัวเรือนในชนบท เช่นในการทำหมอนอิงสีสดรูปร่างต่างๆ ยามสะพายไหล่ กระเป๋า เสื้อผ้า ปลอกหมอน ส่วนใหญ่ตกแต่งด้วยเชิงผ้าลายอีสานซึ่งผลิตในท้องถิ่น บางครั้งธุรกิจในเมืองเช่นในขอนแก่นจะจ้างครัวเรือนเกือบทั้งหมดบ้าน โดยมีการจัดหาวัตถุดิบให้และรับสินค้าที่ผลิตเสร็จแล้วตามกำหนดเวลาที่ตกลงกัน ที่เห็นโดยทั่วไปคือ หมอนบ้านทั้งหมอนหรือหมอนบ้านใกล้เคียงกันจะผลิตของอย่างเดียวกัน ทำให้ต้นทุนในการติดต่อของกิจการที่ว่าจ้างต่ำลง ผู้ที่อยู่ในวงการจะรู้กันว่าหมู่บ้านใดมีความสามารถพิเศษในการผลิตสินค้าใด และหมู่บ้านหรือกลุ่มหมู่บ้านเหล่านั้นนอกจากจะไม่ผูกพันผลิตให้กิจการใดโดยเฉพาะแล้ว ยังถึงกับมีตัวแทนออกไปหาลูกค้าจากที่อื่นด้วย สินค้าบางอย่างเช่นหมอนผ้าสีสดยัดฟางนั้น มีการส่งขายถึงในประเทศตะวันออกกลาง โดยการติดต่อของคนในหมู่บ้านที่เคยไปทำงานในประเทศเหล่านั้น

การจ้างผลิตช่วงหลักในอุตสาหกรรมจึงมีที่สำคัญอยู่ 2 รูปแบบคือ ระหว่างอุตสาหกรรมกับครัวเรือน และระหว่างอุตสาหกรรมกับอุตสาหกรรม สำหรับแบบหลังนี้มีข้อมูลจากการสำรวจของโครงการฯ ที่นำมาสรุปไว้แสดงว่า มีตัวอย่างอยู่ 64 กิจการที่จ้างครัวเรือนในการผลิตช่วงอีก 48 กิจการทำการจ้างกิจการอุตสาหกรรมอื่นผลิตช่วง และ 63 กิจการมีการรับจ้างผลิตช่วงจากอุตสาหกรรมอื่น (ตารางที่ 3.18)

นอกจากนี้ยังมีข้อมูลซึ่งให้ข้อสรุปเพิ่มเติมว่า กิจการ 48 แห่งที่ทำการจ้างผลิตช่วงนั้นได้ทำการจ้างกิจการถึง 88 แห่งในขณะที่กลุ่มที่รับจ้างผลิตช่วงนั้นรับจ้างจากกิจการถึง 260 แห่ง ทั้งนี้ โดยที่กิจการแห่งหนึ่งอาจเป็นทั้งผู้จ้างและผู้รับจ้างในขณะเดียวกันได้ สิ่งสำคัญจึงอยู่ที่การตีความมากกว่าการนับเฉพาะจำนวนกิจการที่เกี่ยวข้องกับการผลิตช่วง กล่าวคือ ในตัวอย่างที่ทำการสำรวจ 1,000 ตัวอย่างนั้น มีจุดของการจ้าง/รับจ้างผลิตช่วงทั้งหมดถึง 523 จุด โดยเป็นการจ้าง/รับจ้างผลิตช่วงของอุตสาหกรรมในกรุงเทพฯ และปริมณฑลอยู่ 107 จุด ที่เหลืออีก 416 จุดเป็นสัญญาณการผลิตช่วงที่เกิดในต่างจังหวัด (ตารางที่ 3.18)

ความสำคัญของการผลิตช่วงนี้วัดได้จากมูลค่าการผลิตที่เกิดขึ้นตามข้อตกลงลักษณะนี้ในมูลค่าการผลิตทั้งหมด ซึ่งข้อมูลนี้ได้จากการขอให้ผู้ประกอบการที่ตอบแบบสอบถามระบุมูลค่าการผลิตใน

ปี 2530 และมูลค่าหรือสัดส่วนของการผลิตช่วง (และการจ้างเหมา) ในมูลค่าการผลิตทั้งหมด ผู้ที่ตอบคำถามนี้มีอยู่มากกว่าร้อยละ 60 ของตัวอย่างทั้งหมด และเฉพาะแบบสอบถามที่ได้ข้อมูลครบเท่านั้นที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ในส่วนต่อไปนี้

เป็นที่น่าสังเกตว่ามูลค่าของผลผลิตที่อุตสาหกรรมจ้างครัวเรือนผลิตนั้นเป็นเพียงร้อยละ 18 ของมูลค่าการผลิตทั้งหมดของกิจการเท่านั้น แต่อุตสาหกรรมที่จ้างช่วงอุตสาหกรรมอื่นนั้นมีมูลค่าการจ้างช่วงถึงร้อยละ 60 ของมูลค่าการผลิตทั้งหมดของผู้จ้าง และเป็นที่เชื่อได้ว่าส่วนใหญ่เป็นการจ้างช่วงในท้องถิ่นใกล้เคียง ส่วนตัวอย่างการสำรวจที่มีการรับจ้างผลิตช่วงนั้นมีรายได้จากการนี้เกือบครึ่งของมูลค่าผลผลิตในปี 2530 คือร้อยละ 49 (ตารางที่ 3.18) และผู้ว่าจ้างบางส่วนน่าจะมาจากในกรุงเทพฯ และปริมณฑล แต่ไม่ทราบว่าจะทำได้เนื่องจากไม่มีข้อมูล

ข้อขายและความหลากหลายของสินค้าที่มีการผลิตช่วงทั้งระหว่างอุตสาหกรรมกับครัวเรือน และระหว่างกิจการอุตสาหกรรมด้วยกันเองนั้นเป็นข้อมูลที่น่าจะมีประโยชน์ต่อการกำหนดมาตรการและกลยุทธ์เพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมในต่างจังหวัด เช่น จุดการติดต่อผลิตช่วงที่เกี่ยวข้องกับการใช้ผลผลิตเกษตรระหว่างอุตสาหกรรมกับครัวเรือน (42%) มีสัดส่วนมากกว่าจุดการติดต่อผลิตช่วงระหว่างอุตสาหกรรมและอุตสาหกรรมทั้งที่เป็นผู้จ้าง (35%) และผู้รับจ้าง (26%) (ตารางที่ 3.19) ข้อมูลแบบนี้ยังถึงการมีทรัพยากรและความชำนาญเฉพาะซึ่งเมื่อแตกลงเป็นข้อมูลระดับภาคก็จะเป็นฐานอีกอย่างหนึ่งที่ใช้ในการตัดสินใจเรื่องจุดเน้นเป็นรายภูมิภาคได้

ใช้ช่วงหรือขั้นตอนของการเชื่อมโยงระหว่างอุตสาหกรรมกับอุตสาหกรรมมีมากกว่าระหว่างอุตสาหกรรมกับครัวเรือน ในกรณีหลังส่วนมากเป็นการจ้างเพียงทอดเดียวให้ครัวเรือนผลิตสินค้าสำเร็จรูปหรือกึ่งสำเร็จรูป การที่วัตถุประสงค์หลักประการหนึ่งของการศึกษานี้คือการหาช่องทางที่จะเพิ่มอุปสงค์ต่อสินค้าอุตสาหกรรมต่างจังหวัดรวมทั้งสินค้าปัจจัยขั้นกลาง ข้อมูลดังแสดงไว้ในตารางที่ 3.19 จึงน่าสนใจเนื่องจากการทำให้มีการตีความได้อีกลักษณะหนึ่ง คือ จากตัวอย่างการสำรวจ 1,000 ตัวอย่างนี้ จุดการติดต่อผลิตช่วงระหว่างอุตสาหกรรมและครัวเรือนมีอยู่ทั้งหมด 61 จุด แต่จุดการติดต่อระหว่างอุตสาหกรรมกับอุตสาหกรรมมีถึง 91 จุด (ตัวเลขนี้ไม่ได้แสดงไว้ในตารางแต่คำนวณได้โดยการบวกตัวเลขทางแนวดิ่งในตารางที่ 3.19) ดังนั้น นโยบายหรือมาตรการที่จะส่งเสริมให้เกิดการเพิ่มจุดการติดต่อผลิตช่วง หรือการเพิ่มมูลค่าของผลผลิตที่เกิดจากการผลิตช่วง โดยที่มีจุดการติดต่อเท่าเดิม ล้วนแล้วแต่จะช่วยเหลือเพิ่มความต้องการขั้นกลางระหว่างกิจการอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดได้

3.2.4 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างอื่น

อุตสาหกรรมในต่างจังหวัดส่วนมากมีการพึ่งพิงปัจจัยที่เป็นผลผลิตเกษตรในท้องถิ่นสูง จึงอาจมีส่วนทำให้การพัฒนาและขยายตัวของอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดเป็นไปโดยช้า นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดอีกที่พอสรุปได้คือ

(1) เงื่อนไขของระบบภาษีการค้า ปัจจุบันเป็นระบบที่ทำให้แนวโน้มในการจ้างผลิตช่วงระหว่างอุตสาหกรรมไม่เกิดหรือมีน้อย แม้หลักการจะมีว่า สิ่งที่ผลิตโดยการ "รับจ้างทำของ" (คือทำให้แก่ผู้จ้างเฉพาะรายและจะขายหน้าร้านแก่ลูกค้าอื่นไม่ได้) นั้น ผู้ผลิตมีสิทธิที่จะขอชำระภาษีการค้าในอัตราที่ต่ำกว่าอัตราสำหรับสินค้าขั้นสุดท้าย และในหลักการอีกเช่นกันที่อุตสาหกรรมที่ไปจ้างทำของมีสิทธิที่จะนำค่าใช้จ่ายนี้ไปหักเป็นต้นทุนการผลิตก่อนชำระภาษี แต่ผู้ประกอบการเล่าว่าในทางปฏิบัติเป็นการยากที่จะแสดงหลักฐาน "ให้เป็นที่ยอมรับของเจ้าหน้าที่" ว่าส่วนใดเป็นการจ้างทำของ เนื่องจากระบบการบันทึกบัญชีของกิจการต่างๆ ในปัจจุบันนี้ เจ้าหน้าที่จึงเลือกใช้มูลค่าผลผลิตขั้นสุดท้ายในการคำนวณภาษีโดย "ไม่มานั่งฟังให้เสียเวลาว่าส่วนไหนเป็นต้นทุนที่เกิดจากการจ้างทำชิ้นส่วน" ทำให้ผู้ผลิตที่มีการจ้างช่วงต้องเสียภาษีซ้ำซ้อน จึงไม่อยากทำการจ้างถ้าไม่จำเป็นจริงๆ

(2) ความคุ้นเคยกับเครื่องหมายการค้าและการแข่งขันจากผู้ผลิตในท้องถิ่น อาหารและสินค้าพื้นเมืองประจำภาคที่เป็นที่นิยมของคนในภาคอื่นโดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในกรุงเทพฯ ซึ่งสมัยหนึ่งจะได้บริโภคก็ต่อเมื่อเดินทางไปเองหรือมีผู้นำมาฝากนั้นปัจจุบันนี้หาซื้อได้ไม่ยากนัก ทั้งนี้ ไม่ได้เกิดจากการขยายกิจการของบริการด้านการแทนจำหน่าย สินค้าเหล่านี้แม้มีผู้ผลิตขึ้นจำหน่ายในกรุงเทพฯ โดยการจ้างคนงานจากภูมิภาคต้นตำรับและขายได้ดี แต่ก็ยังไม่เป็นที่นิยมเท่าที่ผลิตในภูมิภาค ในหลักการแล้ว ความนิยมสินค้าจากแหล่งเดิมเช่นนี้น่าจะเป็นโอกาสอันดีที่ตัวแทนหรือผู้ขายส่งจะนำสินค้าจากต่างจังหวัดเหล่านี้เข้ามาสู่ตลาดในกรุงเทพฯ แต่ในทางปฏิบัติกลับปรากฏว่าผู้ผลิตสินค้าเหล่านี้ในต่างจังหวัดต้องเข้ามาหาผู้ซื้อในกรุงเทพฯ หรือตั้งสาขาขึ้นเองซึ่งเป็นวิธีที่มีต้นทุนสูงมากโดยเฉพาะเมื่อคำนึงถึงค่าที่ดินในกรุงเทพฯ จึงมีเพียงกิจการใหญ่ที่ผลิตสินค้าหลายชนิด มียอดการจำหน่ายสูงถึงมีการส่งออกด้วยบางรายเท่านั้นที่จะทำอย่างนั้นได้ สินค้าที่ผลิตในต่างจังหวัดลักษณะนี้บางครั้งมีการส่งไปขายในเมืองที่อยู่ในจังหวัดใกล้เคียง เช่น ในที่ซึ่งรถประจำทางข้ามจังหวัดจากกรุงเทพฯ วิ่งผ่าน แต่ก็มักมีการแข่งขันจากสินค้าลักษณะคล้ายกันที่ผลิตจากในท้องถิ่นและเป็นที่นิยมของผู้เดินทางไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน ผลคือแต่ละคนจะขายไม่ได้มาก ส่วนการขายข้ามไปในภูมิภาคอื่นนอกจากกรุงเทพฯ เกือบจะไม่มี ที่มีอยู่ก็เพียงครั้งคราวในงานเทศกาลประจำท้องถิ่นเท่านั้น

(3) ค่าขนส่ง เป็นอุปสรรคสำคัญแก่การขยายตลาดอีกประการหนึ่งหากสูงมาก ส่วนมากเนื่องจากสินค้าจากต่างจังหวัดยังมีตลาดที่ไม่แน่นอน จึงไม่สามารถจัดหมายกำหนดส่งสินค้าเป็นประจำ แต่ต้องรีบทำและจัดส่งเมื่อมีการสั่งเป็นครั้งคราวไป การขนส่งสาธารณะโดยทั่วไปมักมีประจำเป็นเวลา (ที่บ่อยที่สุดคือระหว่างกรุงเทพฯ กับตัวอำเภอเมืองในจังหวัดต่างๆ) และไม่มีบริการส่งถึงที่ ผู้รับต้องไปรับเองจากสถานีปลายทาง จึงมีเอกชนเข้ามาจัดบริการด้านนี้ทั้งที่เป็นทางการตามกฎหมายและแบบที่รับสินค้าเพื่อ "จะได้ไม่ต้องวิ่งรถเปล่า" เวลาที่ไปรับหรือส่งสินค้าที่มีเพียงเที่ยวเดียวเช่น รถบรรทุกสิบล้อที่ไปขนมันสำปะหลังจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็จะมีมารับฝากสินค้าในเที่ยวที่วิ่งจากกรุงเทพฯ ลักษณะโดยทั่วไปของระบบการขนส่งแบบนี้ก็คือระบบที่ยังไม่เป็นทางการก็ยังมีราคาถูกแต่ก็ยังไม่มีหลักประกันความปลอดภัยของสภาพสินค้ามากขึ้น ระบบการขนส่งแบบนี้จึงมีบทบาทเข้ามาเสริมในการเป็นสื่อเชื่อมที่สำคัญระหว่างผู้ผลิตในต่างจังหวัดกับผู้ซื้อในที่อื่น แต่การที่จะใช้บริการก็ไม่ง่ายนัก ส่วนมากต้องมี "พรรคพวกคอยบอกกัน"

การขนส่งอาจจะกลายเป็นปัญหาใหญ่สำหรับอุตสาหกรรมที่ต้องใช้วัตถุดิบสำคัญจากระยะทางไกลๆ เช่นกรุงเทพฯ โดยเฉพาะในกรณีที่ปัจจัยหรือวัตถุดิบสำคัญมีจำนวนไม่มากแต่ก็ไม่เหมาะสมแก่การส่งทางไปรษณีย์ และปริมาณน้อยนั้นทำให้ไม่อาจจะจ้างเหมารถบรรทุกทั้งคันจากกรุงเทพฯ เพื่อการนี้โดยเฉพาะ ต้องหันไปพึ่งบริการขนส่งของผู้รับจ้างทำการขนส่งโดยรถบรรทุกสิบล้อซึ่งไม่มีตารางกำหนดที่แน่นอนและผู้ฝากส่งจะเร่งผู้บริการไม่ได้ บ่อยครั้งที่ผู้ให้บริการถึงกับเอาของที่ฝากโดยลูกค้าหน้าใหม่หรือลูกค้ารายเล็กลงจากรถ เพื่อให้มีที่สำหรับส่งของพรรคพวกหรือลูกค้าประจำก่อน นอกจากนี้ ในกรณีที่ผู้บริการเป็นกิจการที่ไม่มีใบอนุญาตตามกฎหมาย ก็ไม่สามารถเอาผิดเมื่อสินค้าเกิดเสียหายชำรุด ผู้ประกอบการที่ให้สัมพันธสรุปปัญหาเรื่องการขนส่งนี้ว่า ความจริงแม้แต่กิจการของรัฐบาล (ร.ส.พ.) ก็ไม่มีการรับประกันในมูลค่าที่เป็นสัดส่วนอันควรของมูลค่าสินค้า กล่าวคือ การชดเชยความเสียหายที่กำหนดไว้นั้นมีจำกัดมากและจะได้รับต่อเมื่อพิสูจน์ได้โดยเด่นชัดว่าเป็นความผิดพลาดของเจ้าหน้าที่ ยกเว้นกรณีการจ้างเหมาทั้งคันรถ

(4) การขาดอุตสาหกรรมต่อเนื่อง ตัวอย่างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้แก่กรณีของผู้สนใจจะตั้งโรงงานฟอกหนังเพื่อส่งออกเพราะเป็นสินค้าที่ตลาดในต่างประเทศกำลังขยายตัว แต่ก็ทำไม่ได้เพราะขาดโรงฆ่าสัตว์ที่ทันสมัยที่จะฆ่าสัตว์และลอกหนังโดยไม่ทำให้ชำรุดหรือขาด การขอตั้งโรงฆ่าสัตว์แบบทันสมัยไม่ได้รับอนุมัติ หนังสัตว์ที่ได้จากโรงฆ่าแบบดั้งเดิมนี้จึงต้องหมักเกลือส่งไปขายโรงงานฟอกหนังในกรุงเทพฯ ซึ่งก็ได้ราคาต่ำ (ประมาณกิโลกรัมละ 30 บาท) เนื่องจากความเสียหายจากการเลาะหนังด้วยมือแบบ "โบราณ" หรือการใส่เกลือไม่พอทำให้เกิดเน่าเสียต่างกับหนังสัตว์จากโรงฆ่าทันสมัยในภาคใต้ที่ได้ราคาสูง (ประมาณกิโลกรัมละ 50-60 บาท)

การประมาณศักยภาพของอุปสงค์ระหว่างอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดด้วยกัน ทำได้ยากหากไม่ได้มีการศึกษาประเด็นนี้โดยเฉพาะ และความยากนี้ทำให้งานวิจัยเช่นเรื่อง โครงสร้างและความเชื่อมโยงของอุตสาหกรรมต่างจังหวัดในโครงการนี้ (Chintayarangsan 1990) เลือกจำกัดการพิจารณาความเชื่อมโยง เป็นความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ภูมิศาสตร์ เช่น ระหว่างกรุงเทพฯ และปริมณฑลกับต่างจังหวัด เป็นต้น ในกรณีที่มีความเชื่อมโยงจากอุตสาหกรรมในกรุงเทพฯ เป็นความต้องการสินค้าที่ย้อนไปสู่อุตสาหกรรมในต่างจังหวัดก็อาจใช้เป็นตัวบ่งชี้ถึงอุปสงค์ในระดับหนึ่ง แต่รายงานดังกล่าวก็ได้สรุปว่าความเชื่อมโยงในลักษณะนี้มีไม่มากนัก

3.3 บทบาทของการจัดซื้อของรัฐในกระบวนการสร้างอุตสาหกรรมภายในต่างจังหวัด

ส่วนนี้เป็นการสรุปผลการทบทวนความเป็นไปได้ที่จะใช้การจัดซื้อวัสดุและครุภัณฑ์โดยรัฐบาล เป็นเครื่องมือเพิ่มความต้องการสินค้าอุตสาหกรรมต่างจังหวัดในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมในต่างจังหวัด ทั้งนี้ โดยการวิเคราะห์รูปแบบและขนาดการใช้จ่ายงบประมาณของปีงบประมาณ 2532 นอกเหนือไปจากการทบทวนตัวเลขเปรียบเทียบและวิธีปฏิบัติในการจัดซื้อวัสดุและครุภัณฑ์ในบทก่อน เพื่อเปรียบเทียบจำนวนของประเภทและขนาดมูลค่าของวัสดุและครุภัณฑ์ที่ได้มีการอนุมัติงบประมาณสำหรับหน่วยงานกลางและหน่วยงานในต่างจังหวัด โดยเว้นเรื่องค่าที่ดินและสิ่งก่อสร้างด้วยเหตุผลดังอธิบายไว้แล้วในส่วนที่ 2.3.2

เนื่องจากเวลาที่มีจำกัด จึงได้ทบทวนเอกสารรายละเอียดงบประมาณเพียงปีเดียวเท่านั้น คือปีงบประมาณ พ.ศ. 2532 ซึ่งทำให้มีข้อจำกัดในการตีความอยู่หลายประการ เนื่องจากข้อมูลเพียงปีเดียวย่อมแสดงแนวโน้มไม่ได้ เพราะหน่วยงานต่างๆ ไม่ได้รับงบประมาณทั้งหมดตามที่ขอทุกปีหรือได้รับเท่ากันทุกปี อย่างไรก็ตาม แม้ยอดที่จัดสรรแก่หน่วยงานหนึ่งในปีงบประมาณที่ทบทวนนี้อาจสูงมากหรือต่ำมากกว่าที่เคยได้รับ แต่ก็มีเหตุผลที่ทำให้เชื่อได้ว่าการวิเคราะห์ในลักษณะนี้มีประโยชน์ในการให้ภาพรวม เนื่องจากสัดส่วนของการจัดสรรงบประมาณระหว่างประเภทหลักของรายจ่ายไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากระหว่างปีต่อปี ข้อมูลรายละเอียดงบประมาณระหว่างปี 2527-2532 แสดงว่าสัดส่วนของเงินเดือน ค่าจ้าง และค่าจ้างชั่วคราวรวมกันเฉลี่ยร้อยละ 29-30 ของงบประมาณทั้งหมด ปรมาณร้อยละ 10-12 เป็นงบประมาณที่มีการจัดสรรไว้สำหรับหมวดวัสดุและค่าตอบแทน ปรมาณร้อยละ 12-14 สำหรับหมวดครุภัณฑ์และหมวดที่ดินสิ่งก่อสร้าง (ดูเอกสารรายละเอียดงบประมาณปี 2527-2532 สำนักงบประมาณ) หมวดที่มีความสำคัญต่อการวิเคราะห์ในที่นี้คือ วัสดุและครุภัณฑ์ ซึ่งได้ทำการทบทวนโดยละเอียดและสรุปไว้ในตารางที่ 3.20 (ดูตารางแสดงประเภทสินค้าในรายละเอียดแยกเป็นกระทรวงและที่ตั้งของหน่วยงานในตารางที่ A3.5 และ A3.6)

แม้ยอดเงินงบประมาณที่จัดสรรให้จะมีความแตกต่างกันมากระหว่างกระทรวง แต่สัดส่วนโดยเปรียบเทียบปีต่อปีก็ไม่แตกต่างกันมากอีกเช่นกัน เพราะต้องผูกพันกับหน้าที่ความรับผิดชอบที่จะต้องทำ นอกจากนี้ ยังน่าจะเชื่อได้ต่อไปอีกว่าสัดส่วนของการจัดสรรงบประมาณระหว่างหมวดรายจ่าย และสัดส่วนระหว่างหน่วยงานในส่วนกลาง กับหน่วยงานในต่างจังหวัดก็มีแนวโน้มที่จะไม่มีการเปลี่ยนแปลงเท่าใดนักเช่นกัน

3.3.1 การจำกัดความที่ใช้ในการวิเคราะห์

กรอบการวิเคราะห์และคำจำกัดความเพื่อใช้ในการทบทวนรายละเอียดของงบประมาณการใช้จ่ายของรัฐบาลเป็นสิ่งจำเป็นในการสรุปหาแนวทางนโยบาย และที่ใช้อยู่ในส่วนนี้สรุปได้ดังนี้

1. การวิเคราะห์ใช้ข้อมูลงบประมาณที่อนุมัติแทนที่จะเป็นข้อมูลรายจ่ายจริงเนื่องจากเป็นข้อมูลที่ได้มีการตีพิมพ์เผยแพร่ในรูปแบบที่ใช้ในการวิเคราะห์ได้ดี ข้อมูลรายจ่ายจริงที่มีการบันทึกแหล่งผลิตของสินค้าย่อมจะให้ภาพที่เที่ยงตรงที่สุดแต่เป็นข้อมูลที่ไม่มีการจัดเก็บ ที่อาจมีอยู่อย่างมากก็เพียงบันทึกแหล่งที่ซื้อซึ่งก็เป็นข้อมูลที่หาได้ยากมาก และถึงอย่างไรก็จะได้ภาพที่มีความถูกต้องเพิ่มขึ้นเกี่ยวกับแหล่งการผลิตของสินค้าที่ซื้ออยู่นั่นเอง เนื่องจากการซื้อโดยทั่วไปมักทำผ่านพ่อค้าและตัวแทน

2. การจัดรายการที่อนุมัติว่าเป็นการจัดสรรให้ส่วนกลางหรือหน่วยงานในภูมิภาคนั้นดูจากรายการต่างๆ ว่าเป็นงบประมาณที่อนุมัติสำหรับหน่วยงานใด ซึ่งส่วนมากมีการระบุไว้ในเอกสารโดยมีเหตุผลคือ (ก) เพื่อที่จะรู้ความเป็นไปได้ของอุปสงค์ต่อวัสดุและครุภัณฑ์ของหน่วยราชการในต่างจังหวัด (ข) แม้ว่าความแตกต่างระหว่างงบประมาณที่จัดสรรให้หน่วยงานในต่างจังหวัดกับค่าใช้จ่ายที่มีการซื้อจริงในต่างจังหวัดจะให้ภาพของอุปสงค์ในอนาคตที่ดีกว่า แต่ก็ยังเป็นข้อมูลที่ไม่อาจจะหาได้หรือมีปรากฏในรูปแบบที่จะใช้ได้เช่นกัน

3. การจัดกลุ่มสินค้าเพื่อให้เห็นความหลากหลายและมูลค่าของประเภทสินค้านั้นได้จัดตามลักษณะของสินค้าแทนการจัดตามวัตถุประสงค์ในการใช้ดังปรากฏในเอกสารงบประมาณ ตัวอย่างเช่น เครื่องสูบน้ำหรือรถแทรกเตอร์ในวิทยาลัยเกษตรในนครราชสีมาซึ่งปรากฏเป็นครุภัณฑ์การศึกษาในเอกสารงบประมาณก็ได้จัดใหม่เป็นครุภัณฑ์เกษตร กล้องบันทึกภาพสำหรับวิทยาลัยเทคนิคซึ่งปรากฏเป็นครุภัณฑ์การศึกษาก็ได้จัดใหม่เป็นครุภัณฑ์โสตทัศนศึกษา เป็นต้น

4. รายการที่รัฐจัดว่าเป็นการจัดสรรให้แก่หน่วยงานในต่างจังหวัดเช่น ชุดรับแขกสำหรับศูนย์วิจัยทะเลที่ปัตตานี เครื่องทำน้ำเย็นสำหรับสถานีวิจัยข้าวขอนแก่น ฯลฯ ก็จะบันทึกรายการ

ทั้งรายการตามนั้น ในกรณีที่ในเอกสารไม่มีการระบุรายละเอียดที่ตั้งของหน่วยงาน เช่น วัสดุสำนักงาน การแบ่งยอดระหว่างส่วนกลางกับต่างจังหวัดก็ต้องอาศัยหลักเกณฑ์อย่างอื่น วิธีหนึ่งคือใช้สัดส่วนของจำนวนสำนักงานที่ระบุไว้ในเอกสารเป็นตัวปรับ ส่วนบางรายการของกระทรวงศึกษาธิการนั้นก็ได้ใช้สัดส่วนจำนวนนักเรียนในที่ต่างๆ เป็นตัวปรับในรายการที่เหมาะสม วิธีทั้งหมดนี้แม้จะไม่ดีที่สุดแต่ก็น่าจะรับได้ การใช้สัดส่วนจำนวนข้าราชการในส่วนกลางและภูมิภาคเป็นตัวปรับซึ่งมีผู้แนะนำให้ใช้นั้นก็ไม่น่าจะได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือกว่าที่เป็นอยู่ เนื่องจากข้อมูลที่จะมีประโยชน์ในการสะท้อนภาพของอุปสงค์ต่อสินค้า คือจำนวนข้าราชการที่อยู่ในต่างจังหวัดจริงไม่ใช่เฉพาะรายชื่อ เนื่องจากมีข้าราชการจำนวนหนึ่งที่ถูกยืมตัวหรือไปปฏิบัติราชการชั่วคราวซึ่งบางที่อาจนานเป็นปี แต่ชื่อยังอยู่ที่ต้นสังกัด

5. ยอดรวมมูลค่าของงบประมาณที่มีการจัดสรรเพื่อการจัดซื้อวัสดุและครุภัณฑ์ดังปรากฏอยู่ในตารางที่ 3.20 A3.5 A3.6 และ 3.25 มีค่าน้อยกว่ายอดรวมของทุกกระทรวงในเอกสารงบประมาณเนื่องจากยอดรวมของการวิเคราะห์มีรายการที่ละเว้นด้วยเหตุผล 2 ประการคือ (1) รายการที่เห็นชัดว่าส่วนใหญ่คงจะได้ทำการซื้อในท้องถิ่นอยู่แล้วโดยเฉพาะสำหรับหน่วยงานบริการ เช่น โรงพยาบาลและหน่วยงานด้านการสังคมสงเคราะห์ต่างๆ ซึ่งมีงบประมาณจัดซื้ออาหารและปรากฏเป็นรายการวัสดุอาหาร ก็จะไม่นำมาวิเคราะห์อุปสงค์ในอนาคตโดยถือว่าส่วนใหญ่ซื้อในต่างจังหวัดอยู่แล้ว (2) งบประมาณสำหรับบางกระทรวงที่ส่วนใหญ่เป็นการใช้จ่ายในกรุงเทพฯ และต่างประเทศเช่นกระทรวงการต่างประเทศ ก็จะไม่นำมาวิเคราะห์เลยทั้งกระทรวง

3.3.2 ผลการวิเคราะห์และความหมาย

จุดเน้นในข้อนี้อยู่ที่การจัดซื้อสำหรับหน่วยงานต่างจังหวัดแม้ข้อมูลที่รวบรวมจะมีงบประมาณที่จัดสรรสำหรับทั้งหน่วยงานกลางและหน่วยงานต่างจังหวัด ค่าวัสดุและครุภัณฑ์ทั้งหมดที่จัดสรรให้กระทรวงต่างๆ มียอดรวม 13,427 ล้านบาทซึ่งมากกว่าร้อยละ 7 ของงบประมาณทั้งประเทศในปีงบประมาณ 2532 ร้อยละ 30 ของยอดนี้เป็นค่าครุภัณฑ์และร้อยละ 70 เป็นค่าวัสดุ สัดส่วนของค่าวัสดุที่จัดสรรให้หน่วยงานในต่างจังหวัดนั้นสูงถึงร้อยละ 86 ของประเทศหรือ 8,048 ล้านบาท ในขณะที่สัดส่วนของงบประมาณครุภัณฑ์ที่จัดสรรให้หน่วยงานต่างจังหวัดวัดได้เป็นร้อยละ 74 ของยอดงบประมาณครุภัณฑ์ทั้งหมด (3,043 ล้านบาท) งบประมาณที่จัดสรรเพื่อการจัดซื้อวัสดุและครุภัณฑ์เพื่อการใช้งานในหน่วยงานราชการในต่างจังหวัดสำหรับปี 2532 จึงมียอดรวมมากถึง 11,091 ล้านบาท ซึ่งเป็นมูลค่าที่ไม่น้อยทีเดียวและน่าจะมีแนวโน้มจะลงทุนอยู่

ข้อมูลในตารางที่ A3.5 แสดงรายละเอียดของงบประมาณสำหรับหน่วยงานในต่างจังหวัดเป็นรายกระทรวงตามประเภทสินค้าของวัสดุและครุภัณฑ์ ส่วนรายละเอียดสำหรับหน่วยงานใน

ส่วนกลางในลักษณะเดียวกันได้เสนอไว้ในตารางที่ A3.6 ในบรรดาสินค้า 39 กลุ่มในตาราง สำหรับหน่วยงานในต่างจังหวัดนี้ วัสดุการศึกษาสำหรับกระทรวงศึกษาธิการและเครื่องเวชภัณฑ์ สำหรับกระทรวงสาธารณสุขเป็นรายการที่มีมูลค่าสูงสุดคือรวมกันถึงร้อยละ 37 ของมูลค่าวัสดุที่ได้ มีการอนุมัติทั้งหมด (ตารางที่ A3.5) ทั้งสองกระทรวงนี้มีหน่วยงานย่อยลงไปถึงในระดับอำเภอ และตำบลเช่นสถานีอนามัยตำบล นอกจากนี้ ตัวอย่างกลุ่มสินค้าสำคัญที่มีการอนุมัติงบประมาณจัดซื้อได้แก่ วัสดุก่อสร้าง (1,931 ล้านบาท) น้ำมันเชื้อเพลิงและหล่อลื่น (476 ล้านบาท) วัสดุวิทยาศาสตร์และการแพทย์ (422 ล้านบาท) วัสดุสำนักงาน (418 ล้านบาท) เสื้อผ้าและเครื่องแบบ (254 ล้านบาท) เป็นต้น

แม้ยอดงบประมาณค่าครุภัณฑ์ (3,043 ล้านบาท) สำหรับหน่วยราชการในต่างจังหวัดจะน้อยกว่ายอดค่าวัสดุ (8,048 ล้านบาท) แต่ก็เป็นจำนวนที่ใหญ่มากโดยเฉพาะเมื่อได้พิจารณาย่อยลงไปถึงการกระจายของงบประมาณระหว่างสินค้าประเภทต่างๆ (ดูตารางที่ A3.5) ในปีงบประมาณ 2532 งบประมาณครุภัณฑ์สำนักงานสำหรับหน่วยงานในต่างจังหวัดมีตัวอย่างรายการใหญ่ๆ คือ เครื่องถ่ายเอกสารและอัดสำเนา 77 ล้านบาท เครื่องพิมพ์ดีด 50 ล้านบาท เครื่องคิดเลขขนาดเล็ก 3.4 ล้านบาทและครุภัณฑ์สำนักงานอื่นๆอีก 285 ล้านบาท เฉพาะหมวดเครื่องเรือนสำนักงานก็มีค่าถึง 156 ล้านบาทในขณะที่ยอดงบประมาณสำหรับครุภัณฑ์ไฟฟ้ามีค่า 180 ล้านบาท ครุภัณฑ์โสตทัศนศึกษาซึ่งรวมเครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ เครื่องฉายสไลด์ เครื่องบันทึกเสียงและภาพมีค่ารวมกัน 34 ล้านบาท ดังนั้น แม้ข้อมูลในตารางที่ A3.5 นี้จะยังห่างไกลจากการเป็นข้อมูลที่สมบูรณ์แบบ เนื่องจากจุดอ่อนของวิธีการคำนวณและฐานข้อมูลที่ใช้ แต่ก็พอที่จะชี้ให้เห็นถึงขนาดของความต้องการของรัฐบาลต่อสินค้าที่จะนำไปใช้ในต่างจังหวัด แต่การขาดข้อมูลค่าใช้จ่ายจริงทำให้ไม่อาจจะประมาณการว่า อุปสงค์ต่อสินค้าต่างๆ จะเพิ่มขึ้นเท่าใด แต่การสัมภาษณ์ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมและเจ้าหน้าที่ฝ่ายจัดซื้อในหน่วยราชการสรุปได้ว่า การซื้อจากผู้ผลิตในท้องถิ่นนอกจากรายการอาหารสดมีอยู่ค่อนข้างน้อย เนื่องจากโรงงานขนาดใหญ่ในกรุงเทพฯ มีความได้เปรียบมากกว่าในการจัดหาหรือทำสินค้าตามมาตรฐานตามกำหนดของสำนักงานงบประมาณ และ "ข้าราชการในต่างจังหวัดก็เหมือนคนทั่วไปที่รู้สึกว่าจะออกจากกรุงเทพฯ ต้องดีกว่า ยิ่งของจากเมืองนอกก็ยิ่งดีใหญ่"

เพื่อวัตถุประสงค์ในการวางกลยุทธ์การพัฒน่อุตสาหกรรมในต่างจังหวัด ได้มีการนำข้อมูลในตารางที่ 3.20 มาแตกเป็นสัดส่วนของการจัดสรรตามประเภทสินค้าสำหรับหน่วยงานกรุงเทพฯ และนอกกรุงเทพฯ เพื่อดูว่ามีสินค้าอะไรบ้างที่น่าจะซื้อได้ในต่างจังหวัดในกรณีที่รัฐบาลสนใจที่จะใช้นโยบายนี้เป็นจุดเริ่มของการเพิ่มอุปสงค์ต่อสินค้าของอุตสาหกรรมในต่างจังหวัด สินค้าที่มีการจัดสรรงบประมาณกว่าร้อยละ 90 ให้แก่ต่างจังหวัดน่าจะเป็นเครื่องใช้ถึงความต้องการในอนาคต (ยกเว้นกรณีที่เห็นชัดว่าต้องมีการนำเข้าจากต่างประเทศ เช่น เครื่องบิน ครุภัณฑ์แพทย์และ

วิทยาศาสตร์) อาทิเช่น วัสดุเกษตร วัสดุเคมี เครื่องใช้ในห้องโรงพยาบาล วัสดุการศึกษา การก่อสร้าง น้ำมันหล่อลื่นและเชื้อเพลิง ป้ายชื่อ วัสดุเพาะชำ พันธุ์สัตว์ เครื่องกีฬาและดนตรี วัสดุการสำรวจ ตู้นิรภัยและอาวุธเพื่อรักษาความปลอดภัย เป็นต้น ส่วนครุภัณฑ์ที่สำคัญก็ได้แก่ครุภัณฑ์เกษตร เรือเล็ก เครื่องบันทึกการเก็บเงินสด ครุภัณฑ์การศึกษา การเผยแพร่โฆษณา เครื่องตัดหญ้า จักรยานยนต์ เครื่องมือขนาดเล็กและอะไหล่ สิ่งทอที่ใช้ในสำนักงาน และครุภัณฑ์สำนักงานอื่นๆ

ดังนั้น เมื่อเทียบขนาดของยอดงบประมาณกับการซื้อจริงในปัจจุบันของรัฐจากแหล่งท้องถิ่น ทำให้เห็นว่าการซื้อค่อนข้างมากทีเดียวที่น่าจะย้ายไปซื้อจากผู้ผลิตในต่างจังหวัดได้ แม้การขายสินค้าให้แก่หน่วยราชการจะมีปัญหาหลายประการดังกล่าวนั้นมาก่อน แต่ผู้ประกอบการก็ยังสนใจที่จะขายให้รัฐบาลเนื่องจากว่า "ราชการอาจจะซื้อแต่อย่างน้อยก็จ่ายแน่ๆ" "ราชการไม่ล้มละลายหรือหนีหนี้" การขายสินค้าให้หน่วยงานราชการจึงเป็นสิ่งที่ดีถ้าทำได้คือ "ถ้ารอเก็บเงินได้โดยไม่ต้องปิดกิจการเสียก่อน" ผู้ขายส่วนใหญ่ก็มีวิธีนี้แก่ เช่น "บางที่ราชการต้องซื้อของแพงถ้ารู้ว่ารายการนั้นมันมีบ่อนมีมิดีมาสูงกว่าราคาตลาดทั่วไป ไม่งั้นไม่คุ้ม โดยปกติ ยิ่งถ้าเป็นคนขายรายเล็กที่ต้องกู้เงินมาซื้อวัตถุดิบก่อน กว่าที่จะเก็บเงินได้ก็พัง"

แนวความคิดในการใช้การจัดซื้อวัสดุและครุภัณฑ์ของรัฐเป็นเครื่องมือกระตุ้นอุปสงค์ต่อสินค้าอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดจึงดูน่าจะเป็นไปได้ แต่เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อเพิ่มการจ้างงานและรายได้ในชนบท การกำหนดคำจำกัดความว่าอะไรคือสินค้าอุตสาหกรรมต่างจังหวัดจึงมีความสำคัญมาก และหากมาตรการการซื้อโดยรัฐนี้ได้ผล อัตราการขยายตัวของสาขาอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดจะเพิ่มขึ้นอย่างมากในตอนแรก แต่จะช้าลงและอาจถึงกับหยุดในเวลาไม่นานเพราะรัฐบาลย่อมไม่อาจที่จะเพิ่มการซื้อต่อไปโดยไม่สิ้นสุด จึงต้องเร่งดำเนินการมาตรการที่จะเพิ่มรายได้ของประชากรในชนบททั่วไปเพื่อให้อุปสงค์จากแหล่งครัวเรือนเข้ามาเสริมรับต่อไป นอกจากนี้ ต้องเข้าใจกันให้ถูกต้องด้วยว่า การที่รัฐบาลหันไปซื้อสินค้าจากผู้ผลิตในต่างจังหวัดจะทำให้อุปสงค์ต่อสินค้าที่ผลิตในต่างจังหวัดเพิ่มขึ้น แต่ก็จะมีผลในการเพิ่มอุปสงค์ในระดับรวมของประเทศ แท้จริงแล้ว ยังมีโอกาสที่การขยายตัวของระบบเศรษฐกิจส่วนรวม (ประสิทธิภาพ) อาจช้าลงด้วยซ้ำไป การเข้าใจและพร้อมที่จะรับผลที่จะเกิดในลักษณะนี้เสียแต่ต้น ก็เพื่อที่จะไม่เกิดความผิดหวังแล้วเลยยกเลิกมาตรการนี้ก่อนที่มาตรการระยะยาวอื่นๆ จะมีผลเข้ามาเสริมรับ

3.4 ตลาดต่างประเทศ

สถิติและงานวิจัยต่างๆ ล้วนระบุว่าแหล่งความต้องการจากภายในประเทศเป็นแหล่งที่สำคัญที่สุดของการขยายตัวทางอุตสาหกรรมในช่วงปี 2509-2521 จากนั้นจนถึงปี 2523 ตลาดต่างประเทศก็ทวีความสำคัญขึ้นจนเป็นอันดับหนึ่งไป ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ บทบาทของอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้าซึ่งเคยมีน้ำหนักถึงร้อยละ 27 ของอัตราการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมก็กลับมีน้ำหนักลดลงจนเป็นลบคือ -19% อย่างไรก็ดี แม้อุปสงค์จากต่างประเทศจะมีน้ำหนักสูงถึงร้อยละ 70 ของการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมโดยทั่วไป แต่นัยของความสำคัญต่ออุตสาหกรรมในต่างจังหวัดจะมีไม่มากถึงขนาดนั้น

หลักฐานจากงานวิจัยในต่างประเทศที่กำลังพัฒนาและการสำรวจของ โครงการยืนยันว่าการส่งออกโดยตรงของอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดในปัจจุบันมีอยู่จำกัดมาก การคำนวณข้อมูลการสำรวจของโครงการ (Chintayarangsan 1990: Table 3.1) ยืนยันสัดส่วนของสินค้าออกโดยอุตสาหกรรมต่างจังหวัดว่าเป็นเพียงร้อยละ 5 ของผลผลิตของกิจการที่สำรวจทั้งหมด ส่วนอุตสาหกรรมขนาดเล็กและกลางที่จ้างงานไม่เกิน 49 คนซึ่งมีอยู่ 530 แห่งจากตัวอย่างที่สำรวจจำนวน 1,000 แห่ง มีการส่งออกเฉลี่ยไม่ถึงร้อยละ 1 ของผลผลิตของกิจการ และมีกิจการเพียง 5 แห่ง (0.8% ของตัวอย่าง) ซึ่งล้วนมีขนาดใหญ่ (มีการจ้างงานเกิน 1,000 คน) ที่ส่งสินค้าออกเกินครึ่งหนึ่งของผลผลิต จึงเห็นได้ชัดว่า ถ้านำค่าสัดส่วนการส่งออกเฉลี่ยเหล่านี้ไปคำนวณค่าเฉลี่ยแบบถ่วงน้ำหนักด้วยขนาดการจ้างงานก็จะได้สัดส่วนการส่งออกซึ่งต่ำกว่าร้อยละ 5 ลงไปอีก การตีความในแง่หนึ่งจึงน่าจะมีความหมายว่า การส่งออกโดยตรงของอุตสาหกรรมต่างจังหวัดมีช่องทางที่จะพัฒนาได้มาก การที่ฐานปัจจุบันยังเล็กแสดงว่า มาตรการใดๆ ที่เพิ่มการส่งออกของอุตสาหกรรมกลุ่มที่มีการส่งออกน้อยหรือไม่ส่งออกเลยได้แม้เพียงไม่มากนักก็จะมีผลเป็นอัตราเพิ่มของการส่งออกที่สูงทีเดียว

อย่างไรก็ดี อุตสาหกรรมในต่างจังหวัดต้องเผชิญกับความล่าเอียงมากมายหลายประการ (Loha-unchit 1990 ประดิษฐ์ ชาสัมบัติ 2533, และวัฒนา ณ ระนอง 2533) เมื่อประกอบกับข้อเท็จจริงที่ว่า ส่วนใหญ่ยังคงเป็นการผลิตเพื่อสนองความต้องการของผู้ซื้อภายในประเทศด้วยแล้ว การมุ่งทุ่มเททรัพยากรอย่างเต็มที่เพื่อส่งเสริมการส่งออกสำหรับอุตสาหกรรมต่างจังหวัดทั่วประเทศจะเป็นการชิงสุกก่อนห่าม เนื่องจากการเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าไปสู่ นโยบายส่งเสริมการส่งออกเป็นสิ่งที่ต้องทำทั้งด้านการผลิตและอุปสงค์ควบคู่กันไป แม้ว่าตลาดส่งออกจะสำคัญมากต่อสินค้าที่ผลิตในต่างจังหวัดบางอย่าง แต่ก็ยังไม่เป็นเหตุผลเพียงพอที่จะให้การส่งออกมีความสำคัญเป็นลำดับแรก ในช่วงต้นของกระบวนการสร้างอุตสาหกรรมภายในต่างจังหวัด การส่งเสริมโดยมีเป้าหมายชัดเจนในสินค้าที่มีอุปสงค์อยู่แล้ว หรือที่จะสร้างความ

ต้องการให้เกิดได้ไม่ยากนักน่าจะเหมาะสมกว่า และการส่งออกในระดับทั่วไปนั้นซึ่งเป็นสิ่งที่ควรทำก็น่าจะทำได้โดยอาศัยหลักการทำงานของอัตราแลกเปลี่ยน กล่าวคือ โดยไม่กำหนดค่าเงินบาทให้สูงกว่าที่ควรจะเป็น

ในหลักการแล้ว จึงน่าจะถือภาคอุตสาหกรรมเป็นเศรษฐกิจระบบหนึ่งที่พยายามจะขยายตัวกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดจึงอาจเดินตามรอยของนโยบายพัฒนาอุตสาหกรรมในระดับประเทศที่ได้ทำมาแล้ว กล่าวคือ เริ่มด้วยการผลิตเพื่อสนองความต้องการในประเทศหรือในท้องถิ่นก่อนแล้วค่อยเติบโตไปจนอยู่ในฐานะที่จะมีบทบาทสำคัญในการส่งออก อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่าในช่วงหลังนี้ที่แสดงว่า อัตราการขยายตัวอย่างรวดเร็วของการส่งออกมีผลทำให้แหล่งอุปสงค์ในประเทศลดความสำคัญลงไปเป็นอันดับรอง จึงเป็นการควรที่จะเริ่มเตรียมการปูพื้นฐานเพื่อให้อุตสาหกรรมในต่างจังหวัดได้มีส่วนร่วมได้เต็มที่ในการส่งออกเมื่อถึงเวลา

แนวความคิดเรื่องการเปิดท่าสำหรับส่งสินค้าออกได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายเพิ่มขึ้นนั้นเป็นประเด็นที่ควรแก่การศึกษาและดำเนินการเพื่อเพิ่มการส่งออกโดยกิจการอุตสาหกรรมขนาดเล็กถึงกลางในต่างจังหวัด ผู้ประกอบการหลายคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ให้สัมภาษณ์แล้วให้ฟังว่าเดิมมีพื้นเพอยู่ในกรุงเทพฯ แต่ได้มาเปิดกิจการที่นั่นเพราะใกล้ตลาดในประเทศเพื่อนบ้านเช่นประเทศลาว จึงได้รับความเสียหายมากจากการปิดชายแดนด้วยเหตุผลทางการเมืองดังที่เกิดขึ้นตัวอย่างเช่น อุตสาหกรรมเสื้อผ้าสำเร็จรูปแห่งหนึ่งซึ่งเคยมียอดขายปีละประมาณ 10 ล้านบาทและกำลังมีแนวโน้มในทางเพิ่มขึ้น ในปีที่มีการปิดชายแดน มูลค่ายอดขายลดลงมาเหลือไม่ถึง 1 ล้านบาท และได้ใช้เวลาต่อมาอีกหลายปีในการค่อยสร้างตลาดจากภายในภูมิภาคขึ้นมาจนปัจจุบันมียอดขายเฉลี่ยปีละประมาณ 1.5 ล้านบาท กิจการนี้มีคนงานประจำประมาณ 20 คนโดยคนงานต้องมีจักรเย็บของตนเองและได้ค่าจ้างตามจำนวนงานที่ทำ ผิดกับสมัยที่กิจการ "ทำมาค้าส่ง" ซึ่งมีคนงานประจำแบบรับเงินเดือนในขณะใดขณะหนึ่งไม่ต่ำกว่า 30 คน ผู้ให้สัมภาษณ์สรุปว่า "สมัยที่ทำอยู่กรุงเทพฯ แล้วส่งมาขายที่อีสานว่าต้นทุนสูงแล้ว ตอนนี้ยิ่งแพงหนักเข้าไปอีกถ้าจะทำที่นี่แล้วส่งไปขายแข่งที่กรุงเทพฯ"

ตารางที่ 3.1

สัดส่วนค่าใช้จ่ายครัวเรือนแบ่งตามกลุ่มสินค้าหลัก เฉลี่ยรายภาค

พ.ศ. 2518 2524 และ 2529

(หน่วยเป็นเปอร์เซ็นต์)

	เหนือ			ออกเฉียงเหนือ			กลาง			ใต้		
	2518	2524	2529	2518	2524	2529	2518	2524	2529	2518	2524	2529
อาหาร/เครื่องดื่ม	50.0	47.0	39.4	52.2	50.0	41.3	46.1	46.5	41.2	48.6	48.4	42.2
เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ & ยาสูบ	4.4	4.0	3.0	3.8	3.6	2.8	3.4	3.7	3.3	4.0	3.9	3.2
เครื่องแต่งกาย	10.2	8.0	9.0	12.1	8.8	7.7	11.7	7.0	5.6	10.3	9.4	8.1
บ้านพักอาศัย	17.0	21.9	25.3	15.3	20.1	26.4	16.9	23.8	23.5	15.0	18.8	21.9
ของใช้ส่วนตัวและ บริการแพทย์	7.1	5.8	6.4	6.0	5.9	6.4	7.4	7.2	6.2	6.3	5.4	6.4
คมนาคมขนส่ง	6.5	8.4	10.8	6.4	6.8	10.2	8.0	6.9	12.8	10.3	9.4	12.3
การอ่าน การศึกษา การพักผ่อน	3.8	3.3	4.0	3.2	3.0	3.6	3.8	3.6	4.4	4.3	4.3	4.4
อื่นๆ	1.0	1.3	2.1	1.0	1.8	1.7	2.8	2.2	2.9	1.2	1.4	1.4

ที่มา: คำนวณจากรายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม สำนักงานสถิติ

ตารางที่ 3.2

ทิศทางการเปลี่ยนแปลงของค่าความยืดหยุ่นต่อรายจ่ายระหว่างช่วงเวลา
พ.ศ. 2518/19 กับ 2524 และ 2524 กับ 2529 แบ่งตามกลุ่มสินค้าหลัก 12 กลุ่ม
(- = ลด + = เพิ่ม)

	กลาง	ใต้	เหนือ	ออกเฉียงเหนือ
อาหารและเครื่องดื่ม	-	-	-	-
อาหารสำเร็จรูป	-	-	-	-
เครื่องดื่มแอลกอฮอล์	+	-	-	-
ผลิตภัณฑ์ยาสูบ	-	-	-	-
เครื่องแต่งกาย	-	-	-	-
บ้านพักอาศัย	+	+	+	+
บริการทางแพทย์	+	-	+	+
ของใช้ส่วนตัว	+	+	+	+
ขนส่งและคมนาคม	+	+	+	+
การพักผ่อนและการอ่าน	-	+	+	-
การศึกษา	+	+	+	+
อื่นๆ	+	-	+	-

ที่มา: คำนวณจากรายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม สำนักงานสถิติฯ

ตารางที่ 3.3

ค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายสำหรับสินค้าอุตสาหกรรมบางกลุ่มที่ซื้อโดยครัวเรือนต่างจังหวัด
ระหว่าง พ.ศ. 2518-2529 รายภาคและพื้นที่ในภูมิภาค

	เหนือ				ตะวันออกเฉียงเหนือ				กลาง				ใต้			
	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน
นม เนย ไข่	1.28	1.23	1.25	1.25	1.37	0.80	1.06	1.59	1.42	1.15	1.12	1.56	1.24	1.11	1.10	1.32
น้ำมันสัตว์และพืช	0.82	0.42	1.05	0.84	0.91	0.49	0.39	1.07	0.60	0.30	0.77	0.65	0.75	0.24	0.47	0.88
น้ำตาลและขนมหวาน	0.63	0.83	0.71	0.62	0.56	0.65	1.60	0.48	0.74	1.06	1.05	0.66	0.47	-0.20	-0.80	0.66
เครื่องเทศ ชา กาแฟ	1.01	1.55	1.02	0.88	0.73	1.35	0.97	0.66	1.26	1.42	1.49	1.18	0.84	0.74	0.84	0.82
อาหารสำเร็จรูป	2.29	1.58	1.97	2.88	3.03	2.37	3.04	3.98	2.18	1.66	1.78	2.53	1.95	2.07	1.77	1.95
เครื่องดื่มแอลกอฮอล์	0.99	0.94	0.69	0.96	1.22	1.35	0.41	1.21	1.44	1.67	1.77	1.33	1.25	2.10	1.72	0.97
บุหรี่	0.68	0.59	0.33	0.78	0.25	0.26	-0.52	0.78	1.02	0.67	1.06	1.12	0.87	0.51	0.72	1.11
ผ้าและเครื่องนุ่งห่ม	0.35	0.56	0.20	0.33	0.09	0.35	0.06	0.10	-0.58	-0.41	-0.39	-0.68	0.47	0.19	0.45	0.51
รองเท้า	1.08	0.80	0.96	1.17	0.76	0.52	1.82	0.64	0.65	0.56	0.70	0.66	1.23	-4.30	1.18	1.41
เชื้อเพลิงและแสงสว่าง	1.30	1.16	1.48	1.30	1.38	1.09	1.23	1.47	1.42	1.51	1.63	1.33	1.21	1.26	1.44	1.14
สิ่งทอสำหรับตกแต่ง	0.17	0.53	0.26	0.13	0.76	0.29	0.16	0.85	-0.10	-0.23	-0.63	0.06	1.21	0.37	1.28	1.34
เครื่องมือขนาดเล็ก	0.69	0.57	1.47	0.58	1.25	-0.23	1.33	1.25	-0.12	-0.98	0.05	-0.04	0.52	0.24	0.81	0.50
เครื่องมือขนาดใหญ่	0.55	0.35	-0.08	0.76	0.60	1.17	-0.44	0.96	0.35	-0.41	0.07	0.65	0.47	0.65	0.13	0.70
สิ่งทำความสะอาด	1.20	0.94	0.98	1.24	0.99	0.54	0.74	1.12	1.17	0.64	1.23	1.36	1.20	1.23	0.97	1.26
ยารักษาโรค	0.46	0.62	0.11	0.50	0.28	0.47	-0.22	0.25	0.18	0.22	-0.12	0.24	0.26	0.19	0.19	0.28
บริการแพทย์	0.85	0.80	0.26	2.56	1.52	1.45	1.15	1.50	0.71	0.81	0.56	0.73	1.07	0.68	1.92	1.01
ของใช้ส่วนตัว	1.20	1.07	1.36	1.18	1.25	0.77	1.13	1.34	1.24	1.15	1.26	1.29	1.16	0.99	1.05	1.24
การใช้ยานพาหนะ	2.21	1.64	2.29	2.41	2.25	1.34	1.34	2.77	1.54	1.82	1.37	1.58	1.59	2.01	1.31	1.51
เครื่องใช้ในการพักผ่อน	1.84	2.75	0.04	2.13	0.32	2.64	0.00	-0.15	2.03	1.60	1.16	2.14	1.68	2.00	2.88	1.17
เครื่องดนตรี	0.98	-0.53	0.54	1.93	2.41	2.70	2.50	1.72	0.92	0.21	-0.59	2.16	1.00	0.27	1.01	1.42
สิ่งพิมพ์และหนังสือ	1.03	0.80	0.63	1.53	0.56	0.65	0.84	0.72	1.43	1.12	1.07	1.75	1.20	1.24	0.58	1.15

ที่มา : คำนวณจากรายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม พ.ศ. 2518/19 2524 และ 2529 สำนักงานสถิติ

สินค้าอุตสาหกรรมที่ครัวเรือนต่างจังหวัดทำการซื้อที่มีค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายเป็นบวกในทุกท้องที่ในทุกภูมิภาค

	เหนือ				ตะวันออกเฉียงเหนือ				กลาง				ใต้			
	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน
เสื้อยืดชาย	1.65	1.28	1.34	1.78	1.74	1.92	1.88	1.68	1.53	1.13	2.48	1.32	2.11	1.88	2.49	2.08
รองเท้าผ้าใบชาย	1.47	1.24	1.37	1.51	1.36	1.42	2.40	1.22	1.34	2.13	1.51	1.20	1.40	1.35	1.75	1.34
รองเท้าแตะหนัง	3.60	4.40	1.95	3.81	3.63	2.64	8.86	3.19	3.22	2.66	3.05	3.42	2.77	1.60	3.66	3.68
รองเท้าแตะยาง	1.40	1.45	0.88	1.44	1.13	0.47	1.70	1.07	0.21	0.28	1.46	0.04	1.96	1.46	0.48	2.09
รองเท้าแตะสตรี	1.48	1.82	1.31	1.42	1.34	0.18	1.72	1.69	1.84	1.27	1.99	1.95	1.55	0.77	1.95	1.80
วัสดุก่อสร้าง	4.08	0.70	2.08	4.83	5.97	5.88	6.57	5.71	5.01	6.73	9.05	4.61	3.27	3.13	3.44	3.18
แก๊สหุงต้ม	2.93	1.83	4.25	5.30	2.77	1.87	3.31	4.32	3.70	1.85	3.65	5.43	2.19	1.44	2.73	2.94
ไม้ขีด เพียนโซ	0.84	0.14	0.41	0.97	1.17	0.42	1.07	1.24	1.15	0.18	0.98	1.32	1.47	0.70	0.65	1.63
ผ้าเช็ดตัว ผ้าขนหนู	1.60	0.74	1.78	1.76	1.38	0.96	0.91	1.43	1.74	2.15	0.58	2.12	1.47	1.05	1.28	1.58
ผงซักฟอก	1.16	0.96	1.03	1.21	1.14	0.84	0.78	1.29	1.35	1.00	1.42	1.41	1.19	1.11	1.02	1.25
ไม้กวาด ที่ถูพื้น	1.52	0.93	1.58	1.59	1.28	0.94	0.87	1.50	0.88	0.94	0.78	0.93	0.62	0.09	0.65	0.84
ยาฆ่าแมลง	1.64	1.90	1.39	1.50	0.74	2.38	0.02	0.31	1.34	1.31	1.13	1.40	2.41	2.68	2.49	2.18
สิ่งทำความสะอาด	4.71	4.77		3.67	1.37	3.81		3.92	3.72	3.64	6.78	2.20	4.74	4.30		
ดัดผม	1.10	0.81	1.07	1.16	1.03	0.78	0.99	1.10	1.33	1.31	1.12	1.40	0.61	0.96	0.90	0.48
ดัดผม	0.86	1.27	1.34	0.73	0.68	0.65	0.69	0.75	0.57	0.86	0.85	0.46	1.61	1.02	1.44	1.91
เชีผม	1.35	0.88	1.25	2.75	0.31	0.23	1.52	0.78	1.99	1.88	2.07	1.74	1.69	1.35	1.63	2.28
สบู่อาบน้ำ	0.99	0.73	0.94	1.05	1.29	0.56	1.09	1.41	1.07	0.91	1.04	1.12	1.03	0.87	0.67	1.12
แชมพู	1.76	1.61	2.00	1.77	2.23	1.35	2.09	2.38	2.08	1.91	2.03	2.15	2.09	1.83	2.01	2.16
แป้งผัดหน้า	1.35	1.43	1.79	1.28	1.35	0.73	1.01	1.50	1.35	1.69	1.30	1.32	1.32	1.57	1.24	1.26
ลิปสติก	1.99	2.75	3.56	1.34	0.60	0.68	0.17	0.91	2.05	2.33	0.16	2.33	1.25	2.10	0.89	0.56
เครื่องสำอางค์อื่น	0.58	0.75	0.39	0.53	0.59	1.38	1.89	0.20	0.79	1.64	0.72	0.53	0.56	0.88	1.05	0.19
แปรง	0.74	0.93	0.75	0.70	0.60	1.13	0.45	0.54	0.73	0.83	1.67	0.43	0.69	0.51	0.23	1.29
ที่โกนหนวด ไม้ขีด	1.32	1.19	1.21	1.38	1.54	1.24	0.54	1.82	1.05	0.61	2.04	0.83	0.56	0.65	0.16	0.62

ตารางที่ 3.4 (ต่อ)

	เหนือ				ตะวันออกเฉียงเหนือ				กลาง				ใต้			
	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน
กระดาษชำระ	2.74	2.41	2.42	3.42	0.75	0.58	1.57	1.51	2.78	1.55	2.68	3.94	3.13	2.65	3.82	4.24
ผ้าอนามัย	1.68	0.74	1.60	2.09	1.40	0.74	1.46	1.98	1.61	0.90	1.29	1.87	1.35	0.79	1.36	1.58
ยางรถ แบตเตอรี่	3.82	3.77	3.35	3.96	2.39	3.20	2.54	2.24	3.68	2.64	3.51	4.11	3.03	2.46	2.75	3.26
เครื่องเล่น	1.33	1.21	1.68	1.31	0.42	2.29	0.21	0.28	1.42	2.10	0.00	1.89	1.97	1.01	0.92	2.79
แผ่นเสียงและเทป	2.99	4.02	1.94	2.94	5.15	5.00	4.59		3.96	2.73	2.72	6.97	2.37	1.24		
เครื่องดนตรี	6.34	4.11		7.72	11.84	11.15	11.42		4.36	6.33	4.64	3.93	3.19		2.00	1.93
หนังสือพิมพ์	1.04	0.76	0.32	1.89	0.28	0.59	0.49	0.30	1.58	1.00	1.10	2.25	1.18	1.26	0.91	1.36
วารสาร	1.28	0.88	0.75	2.20	0.92	0.89	1.85	0.87	1.56	1.18	0.88	2.10	0.84	1.07	0.07	0.98
หนังสือ	1.87	1.67	2.28	1.95	1.68	0.27	2.05	4.35	2.88	2.13	3.82	2.81	1.32	1.28	2.00	1.25
ค่าเล่าเรียน	2.02	0.95	1.32	3.14	4.26	1.72	6.14	5.90	2.41	1.05	1.92	3.90	2.27	3.15	2.30	1.68
เครื่องเขียน	1.42	0.91	0.06	1.94	1.87	1.03	2.42	1.97	1.90	0.87	1.74	2.30	1.08	0.67	0.69	1.32
ตำรา	0.92	0.54	0.62	1.06	1.54	0.85	0.83	1.90	1.32	0.47	1.23	1.58	1.22	0.63	1.05	1.43

ที่มา : คำนวณจากรายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม พ.ศ. 2518/19 2524 และ 2529 สำนักงานสถิติฯ

ตารางที่ 3.5

สินค้าอุตสาหกรรมที่ความยืดหยุ่นของรายจ่ายของครัวเรือนชนบทมีค่าสูงกว่า
ของครัวเรือนในเขตเทศบาล เป็นรายการ (ระหว่าง พ.ศ. 2518-2529)

	เหนือ		ออกเฉียงเหนือ		กลาง		ใต้	
	เทศบาล	หมู่บ้าน	เทศบาล	หมู่บ้าน	เทศบาล	หมู่บ้าน	เทศบาล	หมู่บ้าน
เครื่องแบบนักเรียน	0.22	0.70	0.53	0.97	-0.67	-0.08	-0.41	0.17
เครื่องประดับ	-0.78	1.53	1.74	1.76	-2.02	4.24	-0.44	6.17
เลื่อนอนหญิง	2.17	2.43	-0.39	2.79	1.72	3.53	-0.67	0.00
รองเท้าหนังหญิง	-0.01	1.75	0.04	0.65	0.30	0.74	0.05	0.74
แก๊สหุงต้ม	1.83	5.30	1.87	4.32	1.85	5.43	1.44	2.94
แบตเตอรี่	-0.78	-0.25	-1.13	0.08	-1.48	-0.51	-1.23	0.39
ไม้ขีด/เทียนไข	0.14	0.97	0.42	1.42	0.18	1.32	0.70	1.63
หลอดไฟ	-2.37	4.54	0.25	4.73	0.71	4.46	1.54	5.83
ผ้าขนหนู/ผ้าเช็ดตัว	0.74	1.76	0.96	1.43	2.15	2.12	1.05	1.58
เสื้อ	0.48	0.83	3.79	2.16	-2.00	-0.75	-0.59	2.12
เครื่องเรือน	1.12	1.33	1.81	2.07	-0.04	0.72	0.29	0.86
ตู้เย็น	-1.56	1.73	-0.02	1.33	0.35	2.69	-0.24	2.30
เตารีดไฟฟ้า	-0.28	1.02	2.84	4.35	-1.33	-0.11	-1.74	0.92
หม้อหุงข้าวไฟฟ้า	0.89	n.a.	1.30	n.a.	-3.97	2.49	-0.20	1.66
พัดลมไฟฟ้า	-1.92	2.47	2.94	3.22	-1.50	0.61	-1.44	1.41
ผงซักฟอก	0.96	1.21	0.64	1.29	1.00	1.41	1.11	1.25
ไม้กวาด	0.93	1.59	0.94	1.50	0.94	0.93	0.09	0.84
สบู่อาบน้ำ	0.73	1.05	0.56	1.41	0.91	1.12	0.87	1.12
ยาสีฟัน	0.74	1.00	0.55	1.26	0.76	1.22	0.92	1.32
แชมพู	1.61	1.77	1.35	2.38	1.91	2.15	1.83	2.16
กระดาดชำระ	2.41	3.42	0.58	1.51	1.55	3.94	2.65	4.24
ผ้าอนามัย	0.74	2.09	0.74	1.98	0.90	1.87	0.79	1.58

ตารางที่ 3.5 (ต่อ)

	เหนือ		ออกเฉียงเหนือ		กลาง		ใต้	
	เทศบาล	หมู่บ้าน	เทศบาล	หมู่บ้าน	เทศบาล	หมู่บ้าน	เทศบาล	หมู่บ้าน
เครื่องเล่นจานเสียง	-2.63	3.64	-1.31	6.33	-1.50	1.59	-1.75	1.41
เครื่องเล่นดนตรี	4.11	7.72	11.15	n.a.	6.33	3.93	n.a.	1.93
รูป	0.67	0.86	-0.01	0.15	-0.33	-0.24	-0.45	0.59
ค่าเล่าเรียน	0.61	1.45	0.88	1.29	0.30	2.41	0.79	1.74
เครื่องเรือน	0.91	1.94	1.03	1.97	0.87	2.30	0.67	1.32
หนังสือตำรา	0.54	1.06	0.85	1.90	0.47	1.58	0.63	1.43

ที่มา: คำนวณจากรายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม สำนักงานสถิติฯ

ตารางที่ 3.6

สินค้าอุตสาหกรรมที่ครัวเรือนต่างจังหวัดทำการซื้อที่มีค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายเป็นลบในทุกท้องที่ส่วนมากในภูมิภาค

	เหนือ				ตะวันออกเฉียงเหนือ				กลาง				ใต้			
	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน
ผ้า อื่นๆ	-0.04	-0.13	-1.00	0.17	-1.57	-0.64	-2.78	-1.31	-3.47	-1.99	-4.71	-3.69	-1.78	-0.55	-1.03	-2.04
เครื่องแบบอื่น	1.10	0.05	-0.13	1.89	-0.46	-1.37	3.79	-1.12	-2.67	-0.81	0.50	-6.70	-0.27	0.19	0.03	-0.75
รองเท้าหนังชาย	-0.67	-0.36	-0.15	-0.81	-1.69	-0.64	0.74	-2.10	-0.84	-1.41	-2.43	-0.56	0.96	0.18	1.70	1.06
น้ำมันก๊าด	-0.89	-1.29	-2.38	-0.80	-0.64	-0.39	-3.32	-0.57	-1.65	-1.50	-2.13	-1.63	-0.43	-2.53	-0.89	-0.35
แบตเตอรี่	-1.22	-0.78	-5.12	-0.25	-0.01	-1.13	-1.62	0.08	-0.63	-1.48	-1.04	-0.51	0.24	-1.23	-0.31	0.39
มุ้ง	-0.04	0.50	-0.57	-0.03	0.81	1.00	-0.34	0.85	-0.72	-0.64	-1.45	-0.58	1.41	-0.40	1.01	1.66
มีดใช้ทำอาหาร	-0.05	1.49	1.14	-0.43	-0.06	-0.16	0.49	-0.10	-1.04	-0.96	-0.35	-1.24	1.28	0.90	-0.06	1.42
เทียน	-0.48	0.65	-1.01	-0.61	-0.49	0.55	1.77	-1.35	-0.40	-0.52	-1.46	-0.22	0.24	1.13	-1.05	0.29
จักรเย็บผ้า	-3.82		-1.22	-4.61	-3.82	-1.15		-4.37	-3.81	0.00	0.00	-3.37	-2.12	0.18		-3.13
น้ำมันใส่ผม	-0.90	0.25	0.45	-1.45	-1.61	-0.40	-1.38	-1.86	-0.74	-0.45	-0.16	-1.00	-1.62	-0.59	-1.17	-1.94
จักรยาน	-2.34	-0.30	-2.29	-2.90	0.40	-0.31	1.05	0.41	-1.66	-2.32	-0.56	-1.66	-0.64	-0.65	0.44	-0.76
วิทยุ	-1.58	-3.27	-3.38	-0.93	-1.35	-3.82	-1.05	-1.20	-2.54	-2.18	-2.33	-2.83	-1.07	-0.86	-0.98	-1.10

ที่มา : คำนวณจากรายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม พ.ศ. 2518/19 2524 และ 2529 สำนักงานสถิติฯ

ตารางที่ 3.7

สินค้าอุตสาหกรรมที่ครัวเรือนต่างจังหวัดทำการซื้อที่มีค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายมากกว่าหนึ่งในทุกท้องที่ในทุกภูมิภาค

	เหนือ				ตะวันออกเฉียงเหนือ				กลาง				ใต้			
	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน
เสื้อผ้า	1.65	1.28	1.34	1.78	1.74	1.92	1.88	1.68	1.53	1.13	2.48	1.32	2.11	1.88	2.49	2.08
รองเท้าผ้าใบชาย	1.47	1.24	1.37	1.51	1.36	1.42	2.40	1.22	1.34	2.13	1.51	1.20	1.40	1.35	1.75	1.34
รองเท้าหนัง	3.60	4.40	1.95	3.81	3.63	2.64	8.86	3.19	3.22	2.66	3.05	3.42	2.77	1.60	3.66	3.68
แก๊สหุงต้ม	2.93	1.83	4.25	5.30	2.77	1.87	3.31	4.32	3.70	1.85	3.65	5.43	2.19	1.44	2.73	2.94
สิ่งทำความสะอาด	4.71	4.77		3.67	1.37	3.81		3.92	3.72	3.64	6.78	2.20	4.74	4.30		
ยางรถและแบตเตอรี่	3.82	3.77	3.35	3.96	2.39	3.20	2.54	2.24	3.68	2.64	3.51	4.11	3.03	2.46	2.75	3.26
แชมพู	1.76	1.61	2.00	1.77	2.23	1.35	2.09	2.38	2.08	1.91	2.03	2.15	2.09	1.83	2.01	2.16
แผ่นเสียงและเทป	2.99	4.02	1.94	2.94	5.15	5.00	4.59		3.96	2.73	2.72	6.97	2.37	1.24		
เครื่องดนตรี	6.34	4.11		7.72	11.84	11.15	11.42		4.36	6.33	4.64	3.93	3.19		2.00	1.93

ที่มา : คำนวณจากรายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม พ.ศ. 2518/19 2524 และ 2529 สำนักงานสถิติ

ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยซึ่งเป็นค่าประมาณการของความยืดหยุ่นของอุปสงค์

ต่อรายจ่ายของครัวเรือนชนบท พ.ศ. 2529 เป็นรายภาค

	เหนือ			ตะวันออกเฉียงเหนือ			กลาง			ใต้		
	ค่าคงที่	ความยืดหยุ่น	R ²	ค่าคงที่	ความยืดหยุ่น	R ²	ค่าคงที่	ความยืดหยุ่น	R ²	ค่าคงที่	ความยืดหยุ่น	R ²
การบริโภคทั้งหมด	3.88	0.61	0.96	4.38	0.54	0.97	4.55	0.53	0.94	4.60	0.51	0.96
อาหาร เครื่องดื่ม	4.86	0.34	0.94	4.95	0.34	0.98	5.13	0.33	0.92	5.35	0.29	0.90
นม เนย ไข่	0.34	0.54	0.96	-0.27	0.59	0.89	1.42	0.43	0.75	-0.28	0.65	0.88
น้ำมันสัตว์และพืช	1.22	0.35	0.89	-2.72	0.88	0.96	2.62	0.20	0.69	1.74	0.31	0.68
น้ำตาลและขนมหวาน	-0.46	0.56	0.87	-4.51	1.12	0.89	2.05	0.29	0.70	2.57	0.22	0.62
เครื่องเทศ ซา กาแฟ	0.81	0.41	0.90	1.46	0.30	0.93	1.78	0.34	0.78	2.43	0.27	0.70
เครื่องดื่มไม่มีแอลกอฮอล์	-11.29	2.00	0.81	-	-	-	-8.98	1.78	0.97	1.04	0.25	0.51
เครื่องดื่มแอลกอฮอล์	-5.19	1.33	0.91	-4.72	1.26	0.81	-3.77	1.14	0.80	-7.39	1.59	0.83
บุหรี่ย	-9.80	1.95	0.62	-11.23	2.19	0.90	-7.19	1.65	0.94	-1.71	0.86	0.94
ผ้า เครื่องนุ่งห่ม	-1.85	1.06	0.90	-1.57	1.09	0.97	-2.97	1.19	0.97	-0.85	0.96	0.94
รองเท้า	-3.15	1.03	0.84	-2.66	0.98	0.91	-3.13	0.98	0.92	-1.46	0.80	0.85
บ้านพักอาศัย	1.83	0.71	0.95	2.64	0.57	0.89	3.54	0.47	0.95	2.63	0.57	0.92
เชื้อเพลิง แสงสว่าง	2.03	0.44	0.92	3.24	0.24	0.72	2.49	0.40	0.77	3.65	0.19	0.61
สิ่งทอใช้ในบ้าน	-6.01	1.42	0.76	-4.37	1.27	0.86	-1.55	0.76	0.72	-4.29	1.18	0.80
เครื่องมือเล็ก	-5.02	1.14	0.89	-4.38	1.19	0.89	-1.62	0.59	0.46	-4.85	1.14	0.82
เครื่องมือใหญ่	-13.02	2.33	0.94	-	-	-	-8.33	1.66	0.81	-	-	-
สิ่งทำความสะอาด	0.11	0.51	0.92	0.67	0.40	0.94	1.20	0.36	0.84	0.83	0.39	0.83
รักษาพยาบาล	-1.84	0.98	0.97	-0.50	0.81	0.95	-0.95	0.87	0.92	-1.95	0.99	0.92
ยารักษาโรค	-0.68	0.66	0.86	0.92	0.41	0.85	1.28	0.37	0.56	0.11	0.49	0.78
บริการแพทย์	-4.15	1.26	0.98	-2.87	1.11	0.96	-4.00	1.27	0.93	-4.16	1.27	0.88
ของใช้ส่วนตัว	1.04	0.47	0.95	1.36	0.41	0.96	2.58	0.27	0.95	1.94	0.34	0.82
การใช้จ่ายยานพาหนะ	-7.86	1.85	0.94	-5.68	1.47	0.85	-4.63	1.36	0.87	-5.17	1.49	0.97
การซื้อยานพาหนะ	-12.25	2.27	0.86	-10.94	2.09	0.72	-13.40	2.42	0.75	-6.91	1.52	0.56

ตารางที่ 3.8 (ต่อ)

	เหนือ			ตะวันออกเฉียงเหนือ			กลาง			ใต้		
	ค่าคงที่	ความยืดหยุ่น	R ²	ค่าคงที่	ความยืดหยุ่น	R ²	ค่าคงที่	ความยืดหยุ่น	R ²	ค่าคงที่	ความยืดหยุ่น	R ²
คมนาคมขนส่ง	-10.40	1.63	0.70	-8.61	1.39	0.48	-	-	-	-	-	-
หย่อนใจ การอ่าน	-4.23	1.26	0.91	-3.06	1.10	0.92	-1.53	0.86	0.79	-7.16	1.64	0.94
เครื่องกีฬา	-	-	-	-11.80	2.04	0.97	-	-	-	-12.78	2.00	0.53
เครื่องดนตรี	-11.63	2.11	0.67	-8.78	1.78	0.91	-10.44	1.88	0.50	-	-	-
วัสดุการอ่าน	-	-	-	-	-	-	-8.70	1.44	0.46	-13.18	2.07	0.90
การศึกษา	-1.22	0.69	0.81	-1.00	0.68	0.87	-2.34	0.91	0.80	-0.84	0.69	0.69
อื่นๆ	-14.61	2.79	0.95	-13.57	2.78	0.96	-	-	-	-4.35	1.06	0.47

ที่มา : คำนวณจากรายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม พ.ศ. 2518/19 2524 และ 2529 สำนักงานสถิติฯ

ตารางที่ 3.9

ค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่าย (N) และสัดส่วนงบประมาณครัวเรือน
ส่วนเพิ่ม (MBS) ของสินค้าที่อาจทดแทนกันได้ เป็นรายภาค พ.ศ. 2518-2529

	เหนือ		ออกเฉียงเหนือ		กลาง		ใต้	
	N	MBS	N	MBS	N	MBS	N	MBS
บุหร	0.68	0.69	0.25	0.18	1.02	1.43	0.87	1.55
ยาสูบ	-0.94	-0.21	-0.42	-0.23	0.71	0.13	0.16	0.07
ผ้าผ้าย	0.27	0.00	-0.72	0.01	0.85	0.01	0.89	0.01
ผ้าอื่นๆ	-0.04	0.00	-1.57	-0.05	-3.47	-0.09	-1.78	-0.07
เครื่องแบบนักเรียน	0.53	0.15	0.83	0.31	0.01	0.00	0.10	0.03
เครื่องแบบอื่น	1.10	0.06	-0.46	-0.03	-2.67	-0.09	-0.27	-0.01
เสื้อเชิ้ต	0.36	0.19	-0.38	-0.17	-0.67	-0.27	1.82	0.95
เสื้ออื่นๆ	2.03	0.24	1.43	0.19	0.97	0.06	0.80	0.10
เสื้อยืด	1.65	0.26	1.74	0.42	1.53	0.27	2.11	0.67
กางเกงสตรี	1.37	0.77	1.04	0.44	-0.15	0.05	0.06	0.02
โสร่ง ผ้านุ่ง	-0.44	-0.14	-0.21	-0.12	-1.37	-0.35	6.99	5.7
เสื้อนอนหญิง	2.57	0.08	1.88	0.03	2.75	0.12	-0.25	-0.01
จักรเย็บผ้า	-3.82	-0.32	-3.82	-0.03	-3.81	-0.06	-2.12	-0.04
รองเท้าชาย	1.11	1.33	0.85	0.99	0.69	0.57	1.23	1.50
รองเท้าหนังชาย	-0.67	-0.07	-1.69	-0.16	-0.84	-0.08	0.96	0.18
รองเท้าอื่นชาย	1.60	0.02	3.51	0.15	2.55	0.07	1.36	0.08
รองเท้าผ้าใบ	1.47	0.42	1.36	0.36	1.34	0.26	1.40	0.39
รองเท้าแตะหนัง	3.60	0.25	3.63	0.09	3.22	0.23	2.77	0.19
รองเท้าแตะยาง	1.40	0.26	1.13	0.26	0.21	0.02	1.96	0.32
รองเท้าหญิง	1.41	0.73	1.35	0.67	0.84	0.27	0.92	0.40
รองเท้าหนังหญิง	1.14	0.13	0.44	0.03	0.68	0.05	0.56	0.06
รองเท้าอื่นหญิง	1.09	0.03	0.82	0.02	-1.08	-0.01	0.15	0.00
รองเท้าผ้าใบ	2.33	0.18	0.62	0.02	1.34	0.04	1.40	0.07
รองเท้าแตะหนัง	1.48	0.15	1.34	0.06	1.84	0.13	1.55	0.19
รองเท้าแตะยาง	1.35	0.26	1.31	0.33	0.82	0.10	-1.52	-0.15

ตารางที่ 3.9 (ต่อ)

	เหนือ		ออกเฉียงเหนือ		กลาง		ใต้	
	N	MBS	N	MBS	N	MBS	N	MBS
ถ่าน	0.69	0.78	1.52	1.80	0.49	0.48	1.38	1.56
หิน	1.24	0.94	1.53	1.50	1.03	0.49	0.16	0.10
แก๊สหุงต้ม	2.93	0.63	2.77	0.27	3.70	2.01	2.19	0.81
น้ำมันก๊าด	-0.89	-0.18	-0.64	-0.21	-1.65	-0.26	-0.43	-0.13
ไม้ขีด เทียนไข	0.84	0.09	1.17	0.14	1.15	0.12	1.47	0.26
หลอดไฟ	0.41	0.04	2.88	0.27	3.32	0.33	2.41	0.18
ผ้าขาวม้า	-5.28	-0.02	-5.22	-0.03	-5.36	-0.02	-2.72	-0.02
ผ้าเช็ดตัว/ผ้าขนหนู	1.60	0.12	1.38	0.16	1.74	0.08	1.47	0.13
ผ้าปูที่นอน	1.71	0.03	1.61	0.02	2.49	0.02	0.82	0.01
หม้อและกระทะ	0.37	0.01	1.76	0.04	0.79	0.02	-0.71	-0.01
หม้อหุงข้าวไฟฟ้า	4.24	0.14	3.01	0.05	0.35	0.01	0.88	0.02
กระติก	0.85	0.02	2.65	0.08	0.71	0.02	0.96	0.02
ตู้เย็น	0.33	0.03	-0.82	-0.06	1.58	0.36	1.01	0.21
สับและเกล็ด	-0.16	0.00	0.87	0.01	0.49	0.01	1.32	0.03
ผงซักฟอก	1.16	1.07	1.14	0.95	1.35	1.17	1.19	0.93
บริการทางแพทย์	0.74	2.75	1.00	3.83	0.51	1.81	0.44	1.50
ยาพื้นบ้าน	2.78	0.25	1.57	0.12	1.25	0.15	0.82	0.12
จักรยานยนต์	0.28	0.18	2.32	1.97	-0.56	-0.19	1.04	1.32
จักรยาน	-2.34	-0.09	0.40	-0.03	-1.66	-0.04	-0.64	-0.02
วิทยุ	-1.58	-0.04	-1.35	-0.04	-2.54	-0.05	-1.07	-0.04
โทรทัศน์	0.91	0.38	2.58	0.86	1.32	0.46	1.35	0.43

ที่มา: คำนวณจากรายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม สำนักงานสถิติ

ตารางที่ 3.10

จำนวนอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดที่ขายสินค้าในจังหวัดที่กิจการตั้งอยู่
แบ่งตามขนาดการจ้างงานและสัดส่วนผลผลิตที่ขายต่อผลผลิตทั้งหมด

	เปอร์เซ็นต์การขาย											
	1-10	11-20	21-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71-80	81-90	91-100	ไม่ทราบ	รวม
ขนาดการจ้างงาน (คน)												
0 - 5	8	5	3	5	8	5	13	13	21	165	12	258
6 - 9	5	6	7	3	4	3	5	13	14	94	3	157
10 - 19	4	3	5	6	11	5	13	13	14	66	6	146
20 - 49	11	8	3	2	7	3	7	7	7	45	0	100
50 - 99	7	2	3	2	3	1	4	4	2	9	1	38
100 -199	5	4	3	0	1	0	0	1	2	5	2	23
200 -499	1	3	0	2	1	0	0	0	0	7	2	16
500 -999	2	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	5
1,000 +	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	4
ไม่ทราบ	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	2	5
รวม	46	33	24	20	35	17	42	52	60	393	30	752

ที่มา: โครงการวิจัยอุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบท, สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2532.

ตารางที่ 3.11

สัดส่วนอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดที่ขายสินค้าในจังหวัดที่กิจการตั้งอยู่
แบ่งตามขนาดการจ้างงานและสัดส่วนผลผลิตที่ขายต่อผลผลิตทั้งหมด

	เปอร์เซ็นต์การขาย											
	1-10	11-20	21-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71-80	81-90	91-100	ไม่ทราบ	รวม
ขนาดการจ้างงาน (คน)												
0 - 5	1.06	0.66	0.40	0.66	1.06	0.66	1.73	1.73	2.79	21.94	1.60	34.31
6 - 9	0.66	0.80	0.93	0.40	0.53	0.40	0.66	1.73	1.86	12.50	0.40	20.88
10 - 19	0.53	0.40	0.66	0.80	1.46	0.66	1.73	1.73	1.86	8.78	0.80	19.41
20 - 49	1.46	1.06	0.40	0.27	0.93	0.40	0.93	0.93	0.93	5.98	0.00	13.30
50 - 99	0.93	0.27	0.40	0.27	0.40	0.13	0.53	0.53	0.27	1.20	0.13	5.05
100 -199	0.66	0.53	0.40	0.00	0.13	0.00	0.00	0.13	0.27	0.66	0.27	3.06
200 -499	0.13	0.40	0.00	0.27	0.13	0.00	0.00	0.00	0.00	0.93	0.27	2.13
500 -999	0.27	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.13	0.00	0.13	0.13	0.66
1,000 +	0.27	0.13	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.13	0.53
ไม่ทราบ	0.13	0.13	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.13	0.27	0.66
รวม	6.12	4.39	3.19	2.66	4.65	2.26	5.59	6.91	7.98	52.26	3.99	100.00

ที่มา: โครงการวิจัยอุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบท, สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2532.

ตารางที่ 3.12

จำนวนอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดที่ขายสินค้าในจังหวัดที่กิจการตั้งอยู่
แบ่งตามขนาดเงินลงทุนและสัดส่วนผลผลิตที่ขายต่อผลผลิตทั้งหมด

	เปอร์เซ็นต์การขาย										ไม่ทราบ	รวม
	1-10	11-20	21-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71-80	81-90	91-100		
ขนาดเงินลงทุน ('000 บาท)												
ต่ำกว่า 500	13	8	5	10	18	10	20	21	31	221	15	372
500 - 999	7	1	1	1	5	1	6	13	9	38	2	84
1,000 - 2,999	16	8	6	1	5	1	7	5	6	50	3	108
3,000 - 4,999	0	2	3	3	0	1	1	2	1	12	2	27
5,000 - 9,999	1	3	2	0	1	1	1	3	3	11	1	27
10,000 -14,999	1	1	2	1	1	0	0	0	0	3	1	10
15,000 -19,999	0	1	1	0	0	0	1	0	0	2	0	5
20,000 -29,999	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
30,000 -49,999	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	1	4
50,000 -99,999	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
มากกว่า 100,000	2	2	0	0	1	1	1	1	0	4	1	14
ไม่ตอบ	3	2	2	2	2	2	2	3	6	22	0	46
รวม	45	30	22	19	34	17	39	48	56	363	28	715

ที่มา: โครงการวิจัยอุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบท, สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2532.

ตารางที่ 3.13

สัดส่วนอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดที่ขายสินค้าในจังหวัดที่กิจการตั้งอยู่
แบ่งตามขนาดเงินลงทุนและสัดส่วนผลผลิตที่ขายต่อผลผลิตทั้งหมด

		เปอร์เซ็นต์การขาย										ไม่ทราบ	รวม
		1-10	11-20	21-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71-80	81-90	91-100		
ขนาดเงินลงทุน ('000 บาท)													
ต่ำกว่า	500	1.82	1.12	0.70	1.40	2.52	1.40	2.80	2.94	4.34	30.91	2.10	52.03
	500 - 999	0.98	0.14	0.14	0.14	0.70	0.14	0.84	1.82	1.26	5.31	0.28	11.75
	1,000 - 2,999	2.24	1.12	0.84	0.14	0.70	0.14	0.98	0.70	0.84	6.99	0.42	15.10
	3,000 - 4,999	0.00	0.28	0.42	0.42	0.00	0.14	0.14	0.28	0.14	1.68	0.28	3.78
	5,000 - 9,999	0.14	0.42	0.28	0.00	0.14	0.14	0.14	0.42	0.42	1.54	0.14	3.78
	10,000 -14,999	0.14	0.14	0.28	0.14	0.14	0.00	0.00	0.00	0.00	0.42	0.14	1.40
	15,000 -19,999	0.00	0.14	0.14	0.00	0.00	0.00	0.14	0.00	0.00	0.28	0.00	0.70
	20,000 -29,999	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.28	0.28
	30,000 -49,999	0.00	0.14	0.00	0.14	0.14	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.14	0.56
	50,000 -99,999	0.28	0.14	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.42
	มากกว่า 100,000	0.28	0.28	0.00	0.00	0.14	0.14	0.14	0.14	0.00	0.56	0.14	1.96
	ไม่ตอบ	0.42	0.28	0.28	0.28	0.28	0.28	0.28	0.42	0.84	3.08	0.00	6.43
รวม		6.29	4.20	3.08	2.66	4.76	2.38	5.45	6.71	7.83	50.77	3.92	100.00

ที่มา: โครงการวิจัยอุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบท, สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2532.

ตารางที่ 3.14

สัดส่วนครัวเรือนที่ใช้เครื่องจักรเกษตรและปัจจัยอื่น เป็นรายภาค

	กลาง		ออกเฉียงเหนือ		เหนือ		ใต้		ประเทศ	
	2521	2526	2521	2526	2521	2526	2521	2526	2521	2526
แทรกเตอร์ 4 ล้อ	39	43	12	17	36	39	15	16	24	27
แทรกเตอร์ 2 ล้อ	20	34	2	7	8	35	19	42	9	24
ปั้มน้ำด้วยเครื่อง	35	44	6	7	16	20	3	5	14	17
ปั้มน้ำมือ	1	:	2	2	2	1	1	*	2	1
กังหัน	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
ที่หว่านเมล็ดเครื่อง	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
ที่หว่านเมล็ดมือ	5	4	3	2	7	4	2	1	4	3
เครื่องใส่ปุ๋ย	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
เครื่องพ่นยา	7	12	1	1	3	2	1	1	2	3
ที่พ่นยาด้วยมือ	31	52	7	17	28	46	4	14	17	30
เครื่องเก็บเกี่ยว	*	*	*	*	1	*	*	*	*	*
เครื่องนวด	14	36	1	1	10	22	*	4	5	13
เครื่องสี	33	35	1	3	20	27	2	4	12	15
รถ/รถบรรทุก	35	47	32	63	23	36	13	36	28	49
จักรยานยนต์	10	12	2	2	5	4	14	28	6	8
เรือยนต์	5	6	*	*	*	*	1	1	1	1
เรือแจว	11	8	1	*	1	1	2	1	3	2
รถเข็น	19	32	38	35	48	47	12	21	33	36
รถอีแต่น	ni	6	ni	7	ni	11	ni	*	ni	7
ปุ๋ยเคมี	40	51	19	18	17	28	33	53	25	31
ปุ๋ยอินทรีย์	7	4	14	12	12	9	10	3	12	9
ปุ๋ยทั้งสองแบบ	11	12	32	43	10	13	16	13	20	26
ยาฆ่าแมลง	49	65	19	32	37	50	12	19	28	41

หมายเหตุ : * น้อยกว่า 0.5%

ที่มา: 1. รายงานสำมะโนเกษตร 2521 สำนักงานสถิติฯ

2. รายงานสำรวจการเปลี่ยนแปลงทางเกษตร 2526 สำนักงานสถิติฯ

ตารางที่ 3.15

เปอร์เซ็นต์การเปลี่ยนแปลงของจำนวนครัวเรือนที่ใช้เครื่องจักรเครื่องมือเกษตร
และปัจจัยการผลิตอื่นๆ พ.ศ. 2521/2526 แบ่งเป็นประเภท เป็นรายภาค

	กลาง	ออก/เหนือ	เหนือ	ใต้	ประเทศ
แทรกเตอร์ 4 ล้อ	+16	+53	+24	+14	+26
แทรกเตอร์ 2 ล้อ	+74	+408	+409	+148	+188
เครื่องสูบน้ำเครื่องยนต์	+29	+39	+54	+71	+39
เครื่องสูบน้ำกังหัน	+127	+87	+308	+292	+151
เครื่องสูบน้ำมือโยก	-15	-2	-64	-76	-29
เครื่องทว่านเมล็ด	-54	-6	-45	-39	-41
เครื่องทว่านเมล็ดด้วยมือ	-23	-28	-43	-67	-36
เครื่องใส่ปุ๋ย	-27	-32	-48	-24	-38
ที่พ่นยาด้วยเครื่อง	+77	+4	-13	30	+42
ที่พ่นยาด้วยมือ	+77	+178	+84	+251	+104
เครื่องเก็บเกี่ยว	+12	+4	-54	-23	-20
เครื่องนวด	+178	+109	+157	+1,673	+175
เครื่องสีเมล็ด	+10	+454	+50	+119	+38
ปุ๋ยเคมี	+28	+39	+80	+80	+42
ปุ๋ยอินทรีย์	-4	+38	-16	-64	-18
ปุ๋ยทั้งสองแบบ	+14	+57	+48	-6	+44
ยาปราบศัตรูพืช	+38	+87	+53	+81	+59
% เปลี่ยนแปลงของพื้นที่เพาะปลูกที่ใช้ปุ๋ยเคมี	+19	+6	+30	+108	+21

ที่มา: คำนวณจากรายงานสำมะโนเกษตร 2521 และรายงานสำรวจการเปลี่ยนแปลง
ทางเกษตร 2526 สำนักงานสถิติฯ

ตารางที่ 3.16

จำนวนครัวเรือนที่ใช้เครื่องจักรเกษตรและปัจจัยอื่น

จำนวนเครื่องจักรในสภาพใช้งานได้ จำนวนครัวเรือนผู้ใช้/เครื่องจักร

	ครัวเรือนผู้ใช้			เครื่องจักรใช้งานได้			ผู้ใช้/เครื่อง		
	(จำนวน '000)			(จำนวน '000)			(จำนวน)		
	2521	2526	%	2521	2526	%	2521	2526	%
แทรกเตอร์ 4 ล้อ	956	1,209	26	95	77	-19	10.0	15.6	56
แทรกเตอร์ 2 ล้อ	370	1,066	188	119	475	299	3.1	2.2	-29
เครื่องสูบน้ำเครื่องยนต์	544	759	39	236	593	151	2.3	1.3	-43
เครื่องสูบน้ำมือโยก	62	44	-29	10	24	140	6.2	1.8	-78
เครื่องสูบน้ำกังหัน	3	7	151	1	2	39	2.1	3.7	76
เครื่องทอผ้าเมล็ดพันธ์	7	4	-41	2	3	40	3.0	1.2	-60
เครื่องทอผ้าเมล็ดด้วยมือ	182	117	-36	23	54	132	7.9	2.2	-72
เครื่องใส่ปุ๋ย	7	4	-38	1	2	68	4.9	1.8	-63
เครื่องพ่นยาเครื่องยนต์	100	142	42	39	102	161	2.5	1.4	-44
เครื่องพ่นยามือ	666	2	104	253	1,037	310	2.6	1.3	-50
เครื่องเก็บเกี่ยว	13	11	-20	3	8	188	4.7	1.3	-72
เครื่องนวด	216	594	175	28	36	26	7.7	16.7	117
เครื่องกะเทาะเมล็ด	483	666	38	141	176	24	3.4	3.8	12
รถยนต์/รถบรรทุก	1,107	2,204	99	128	143	12	8.6	15.4	79
จักรยานยนต์	242	354	46	101	290	185	2.4	1.2	-50
เรือยนต์	56	61	9	24	38	57	2.3	1.6	-30
เรือพาย	135	81	-40	97	102	6	1.4	0.8	-43
รถเข็น	1,339	1,589	19	453	1,060	134	3.0	1.5	-50
รถอีแต่น	n. i.	314		n. i.	76		n. a.	4.1	n. a.
ผู้ใช้ปุ๋ยเคมี	990	1,404	42						
ผู้ใช้ปุ๋ยอินทรีย์	470	386	-18						
ผู้ใช้ทั้งสองอย่าง	798	1,149	44						
ผู้ใช้ยาปราบศัตรูพืช	1,144	1,817	59						

ที่มา: จากรายงานสำมะโนเกษตร 2521 และรายงานสำรวจเกษตร 2526 สำนักงานสถิติ

ตารางที่ 3.17

สัดส่วนการกระจายเครื่องจักรเครื่องมือเกษตรที่ครัวเรือนเป็นเจ้าของ เป็นรายภาค

	2521					2526				
	C	NE	N	S	WK	C	NE	N	S	WK
แทรกเตอร์ 4 ล้อ	42	19	35	4	100	56	11	31	2	100
แทรกเตอร์ 2 ล้อ	61	5	21	13	100	38	9	39	14	100
เครื่องสูบน้ำเครื่องยนต์	60	13	24	3	100	53	15	28	5	100
เครื่องสูบน้ำมือโยก	15	61	22	2	100	14	65	19	2	100
เครื่องสูบน้ำกังหัน	67	16	14	3	100	67	23	8	2	100
เครื่องทอผ้าเมล็ดยนต์	54	17	26	3	100	32	43	21	4	100
เครื่องทอผ้าเมล็ดมือ	33	30	33	4	100	12	35	49	4	100
เครื่องใส่ปุ๋ย	38	19	41	2	100	58	25	12	5	100
เครื่องพ่นยายนต์	64	10	24	2	100	75	6	18	1	100
เครื่องพ่นยามือ	42	13	42	3	100	33	19	42	6	100
เครื่องเก็บเกี่ยว	17	46	34	3	100	26	47	24	3	100
เครื่องนวด	71	4	24	1	100	56	7	28	9	100
เครื่องกะเทาะเมล็ด	59	1	39	1	100	54	1	44	1	100
รถยนต์/รถบรรทุก	37	39	19	5	100	35	28	28	9	100
จักรยานยนต์	40	12	25	23	100	34	12	15	39	100
เรือยนต์	84	4	5	7	100	84	1	4	11	100
เรือพาย	78	7	9	6	100	73	10	9	8	100
รถเข็น	19	46	31	4	100	17	47	26	20	100
รถไถดำ	ni	ni	ni	ni	ni	28	24	47	1	100

ที่มา: คำนวณจากรายงานสำมะโนเกษตร 2521 และรายงานสำรวจการเปลี่ยนแปลงทาง
เกษตร 2526 สำนักงานสถิติฯ

ตารางที่ 3.18

สถิติกิจกรรมการจ้างผลิตช่วงในอุตสาหกรรมต่างจังหวัด

	จำนวน	
	ต่างจังหวัด	ทั้งหมด
<u>อุตสาหกรรม-ครัวเรือน</u>		
กิจการที่จ้างช่วงครัวเรือน	62	64
<u>อุตสาหกรรม-อุตสาหกรรม</u>		
กิจการที่จ้างช่วงกิจการอื่น	40	48
กิจการที่รับจ้างผลิตช่วง	52	63
กิจการที่จ้างช่วงกิจการในตัวอย่างสำรวจ	76	88
กิจการที่รับจ้างกิจการในตัวอย่างสำรวจ	186	260
จุดติดต่อจ้างช่วงทั้งหมด	416	523
<u>สัดส่วนมูลค่าผลผลิตจ้างช่วงในผลผลิตทั้งหมดของปี 2530</u>		
กิจการที่จ้างครัวเรือน	18	
กิจการที่จ้างกิจการอื่น	60	
กิจการที่รับจ้างกิจการอื่น	49	
<u>สัดส่วนกิจการที่ใช้วัสดุเกษตรในกิจการที่เกี่ยวข้องกับการจ้างช่วงทั้งหมด</u>		
กิจการที่จ้างครัวเรือน	42	
กิจการที่จ้างกิจการอื่น	35	
กิจการที่รับจ้างกิจการอื่น	26	

ที่มา: การสำรวจของโครงการอุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบท,
สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2532.

ตารางที่ 3.19

ประเภทและจำนวนอุตสาหกรรมต่างจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับการจ้างผลิตช่วง

ประเภท	จำนวนกิจการที่		
	จ้างครัวเรือน	จ้างกิจการอื่น	รับจ้างกิจการอื่น
อบใบชา/ใบยาสูบ	4	0	0
แปรรูปเมล็ดพืชที่ไม่ใช่อาหาร	4	1	3
โรงฆ่าสัตว์	0	2	0
ผลิตภัณฑนมเนย	0	1	0
การถนอมผลไม้/ผัก	2	1	0
การถนอมสัตว์น้ำ	0	0	1
น้ำมันสัตว์/พืช	1	1	0
แปรรูปเมล็ดพืชอาหาร	2	2	0
อาหารทำจากแป้ง	1	1	1
น้ำตาล/ขนมหวาน	1	0	0
อบกาแฟ/ชา	0	1	1
อาหารสัตว์	0	1	0
เครื่องดื่มคาร์บอนेट	1	0	0
เส้นใยธรรมชาติ	3	2	3
สิ่งทอที่ไม่ใช่เครื่องนุ่งห่ม	2	0	1
สิ่งถัก	0	1	0
เชือก แห	0	1	0
เครื่องนุ่งห่ม	2	1	1
ผลิตภัณฑไม้ เครื่องเรือน	9	2	6
การพิมพ์	1	1	1
ยารักษาโรค	1	0	0
เครื่องหอม	1	0	0
ยางรถยนต์	0	0	1
ยางแผ่น	1	0	0
เครื่องเรือนพลาสติก	0	1	0
เครื่องปั้นดินเผา	2	1	1

ตารางที่ 3.19 (ต่อ)

ประเภท	จำนวนกิจการที่		
	จ้างครัวเรือน	จ้างกิจการอื่น	รับจ้างกิจการอื่น
อิฐ	3	0	2
ผลิตภัณฑ์ซีเมนต์	9	1	2
โลหะ	0	0	2
ภาชนะโลหะ	2	0	0
เครื่องจักรเกษตรและการซ่อม	7	8	10
โรงกลึง	0	1	0
เครื่องจักรอื่น	0	2	2
เครื่องมือไฟฟ้า/ซ่อมเครื่องจักร	0	0	2
ชิ้นส่วนสิ่งก่อสร้าง	0	0	1
ชิ้นส่วนยานพาหนะ	1	5	7
ซ่อมยานพาหนะ	1	1	1
ของเล่น	0	1	0
การบรรจุหีบห่อ	0	0	2
แก๊สไม่ธรรมชาติ	0	0	1
% กิจการที่ใช้วัสดุเกษตรในกิจการทั้งหมด	42	35	26

ที่มา: การสำรวจของโครงการอุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบท,
สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2532.

ตารางที่ 3.20

งบประมาณวัสดุครุภัณฑ์ที่จัดสรรให้หน่วยราชการในส่วนกลางและต่างจังหวัด
ปีงบประมาณ 2532

	วัสดุ	ครุภัณฑ์	รวม
<u>มูลค่าเป็นล้านบาท</u>			
ส่วนกลาง	1,286	1,050	2,226
ต่างจังหวัด	8,048	3,043	11,091
รวม	9,334	4,093	13,427
<u>สัดส่วนตามวัตถุประสงค์ (%)</u>			
ส่วนกลาง	72.56	27.44	100.00
ต่างจังหวัด	55.04	44.96	100.00
รวม	69.51	30.49	100.00
<u>สัดส่วนตามที่ตั้งหน่วยงาน (%)</u>			
ส่วนกลาง	13.77	25.66	17.40
ต่างจังหวัด	86.23	74.34	82.60
รวม	100.00	100.00	100.00

ที่มา: เอกสารรายละเอียดงบประมาณเป็นรายการกระทรวง
ปีงบประมาณ 2532 สำนักงานงบประมาณ

ตารางที่ 3.21

งบประมาณวัสดุครุภัณฑ์ที่จัดสรรให้หน่วยราชการในส่วนกลางและต่างจังหวัด
ตามประเภทสินค้า ปีงบประมาณ 2532

	มูลค่า (พันบาท)			สัดส่วน (%)	
	ส่วนกลาง	ต่างจังหวัด	รวม	กลาง	ต่างจังหวัด
<u>งบประมาณวัสดุ</u>					
สนามบิน		16,195.0	16,195.0	0.0	100.0
เกษตร	13,479.0	318,120.6	331,599.6	4.1	95.9
โสตทัศนศึกษา	14,361.8	2,224.8	16,586.6	86.6	13.4
เคมี	4,531.5	198,972.6	203,504.1	2.2	97.4
คมนาคม	13,479.0	36,094.8	49,573.8	27.2	72.8
คอมพิวเตอร์	17,211.4	4,835.7	22,047.1	78.1	21.9
ก่อสร้าง	11,156.9	1,931,140.9	1,942,297.8	0.6	99.4
เผยแพร่โฆษณา	19,678.7	32,850.5	52,529.2	37.5	62.5
แผนที่/ภาพถ่าย	10,982.5	11,374.0	22,356.5	49.1	50.9
การศึกษา	92,639.0	1,312,759.3	1,405,398.3	6.6	93.4
วิทยุ/ไฟฟ้า	17,667.2	46,996.2	64,663.4	27.3	72.7
ประเมินผล	25,613.9	389.4	26,003.3	98.5	1.5
ส่งเสริม/นิทรรศการ	4,706.6	8,441.5	13,148.1	35.8	64.2
แบบพิมพ์/รายงาน	102,740.8	75,011.9	117,752.7	57.8	42.2
น้ำมันเชื้อเพลิง/หล่อลื่น	44,108.8	476,180.1	520,288.9	8.5	91.5
ห้องโรงพยาบาล	-	21,495.7	21,495.7	0.0	100.0
งานบ้านงานครัว	30,722.1	52,395.1	83,117.2	37.0	63.0
ห้องทดลอง	982.5	4,993.9	5,976.4	16.4	83.6
ห้องสมุด	15,399.4	3,062.5	18,461.9	83.4	16.6
เครื่องจักร	2,539.0	20,223.4	22,762.4	11.2	88.8
ป้ายชื่อ	193.0	8,368.1	8,561.1	2.3	97.7
เพาะชำ	0.0	19,263.7	19,263.7	0.0	100.0
สำนักงาน	192,289.1	385,715.6	578,004.7	33.3	66.7
บรรจุภัณฑ์	3,121.6	630.0	3,751.6	83.2	16.8
เวชภัณฑ์	202,365.0	1,785,253.4	1,987,618.4	10.2	89.8

ตารางที่ 3.21 (ต่อ)

	มูลค่า (พันบาท)			สัดส่วน (%)	
	ส่วนกลาง	ต่างจังหวัด	รวม	กลาง	ต่างจังหวัด
การพิมพ์	17,502.8	6,853.8	24,356.6	71.9	28.1
วิจัย	6,581.1	4,001.6	10,582.7	62.2	37.8
ตัวอย่าง/พันธุ์	1,963.9	40,900.0	42,863.9	4.6	95.4
อาวุธ/ความปลอดภัย	9,383.7	95,531.9	104,915.6	8.9	91.1
ดาวเทียม	1,466.5	-	1,466.5	0.0	0.0
สมุดนักเรียน	5,144.7	16,669.6	21,814.3	23.6	76.4
วิทยาศาสตร์/แพทย์	257,351.2	421,968.6	679,319.8	37.9	62.1
เครื่องมือ อะไหล่	10,229.0	67,625.0	77,854.0	13.1	86.9
กีฬา/ดนตรี	8.0	2,153.3	2,161.3	0.4	99.6
สำรวจ/สนาม	951.3	76,902.5	77,853.8	1.2	98.8
ฝึกอบรม	51,397.4	60,998.5	112,395.9	45.7	54.3
เครื่องแบบ/เสื้อผ้า	49,738.4	253,799.8	303,538.2	16.4	83.6
ยานพาหนะ	31,943.9	226,600.1	258,544.0	12.4	87.6
โรงงาน	2,830.3	892.9	3,723.2	76.0	24.0
รวมวัสดุ	1,285,614.6	8,047,886.1	9,333,500.7	13.8	86.2
งบประมาณครุภัณฑ์					
เครื่องบิน	-	700.0	700.0	0.0	100.0
เครื่องปรับอากาศ	5,223.0	2,895.0	8,118.0	64.3	35.7
เกษตร	1,503.3	124,324.7	125,828.0	1.2	98.8
โสตทัศนฯ	36,933.8	34,003.1	70,936.9	52.1	47.9
เรือเล็ก	85.0	2,353.0	2,438.0	3.5	96.5
เรือใหญ่	-	50,215.5	50,215.5	0.0	100.0
รถยนต์/รถบรรทุก	95,098.0	355,425.6	450,523.6	21.1	78.9
เครื่องคิดเลข	2,489.1	3,458.1	5,947.2	41.9	58.1
เครื่องเก็บเงินสด	29.0	952.0	981.0	3.0	97.0
วิทยุ/คมนาคม	52,474.1	171,452.9	223,927.0	23.4	76.6
คอมพิวเตอร์	217,968.2	21,431.3	239,399.5	91.0	9.0
ก่อสร้าง	8,620.7	29,935.9	38,556.6	22.4	77.6

ตารางที่ 3.21 (ต่อ)

	มูลค่า (พันบาท)			สัดส่วน (%)	
	ส่วนกลาง	ต่างจังหวัด	รวม	กลาง	ต่างจังหวัด
เครื่องทำน้ำเย็น	461.1	715.9	1,777.0	39.2	60.8
เครื่องอัดสำเนา	24,503.5	77,094.7	101,598.2	24.1	75.9
เผยแพร่โฆษณา	110.0	2,518.0	2,628.0	4.2	95.8
ทุน	720.6	817.3	1,537.9	46.9	53.1
ศึกษา	11,785.9	163,598.4	175,384.3	6.7	93.3
ไฟฟ้า	23,377.1	180,054.1	203,431.2	11.5	88.5
พัดลมไฟฟ้า	3,458.8	3,141.9	6,600.7	52.4	47.6
อาวุธ	-	2,272.0	2,272.0	0.0	100.0
สิ่งติดตั้งสำนักงาน	634.7	782.1	1,416.8	44.8	55.2
ทำความสะอาด	247.0	1,364.0	1,611.0	15.3	84.7
เครื่องเรือน	62,762.6	155,821.3	218,583.9	28.7	71.3
งานบ้านงานครัว	5,691.1	28,177.4	33,868.5	16.8	83.2
เครื่องตัดหญ้า	861.1	9,669.0	10,530.1	8.2	91.8
ห้องสมุด	18,400.3	701.1	19,101.4	96.3	3.7
เครื่องจักร	3,767.7	25,265.3	29,033.0	13.0	87.0
ถัง ตวง วัด	5,472.5	19,361.7	24,834.2	22.0	78.0
ครุภัณฑ์แพทย์	147,126.4	493,886.4	641,012.8	23.0	77.0
จักรยานยนต์	3,863.0	68,169.6	72,032.6	5.4	94.6
สำนักงานอื่น	9,644.4	284,577.4	294,221.8	3.3	96.7
เตาอบ/เตาไฟฟ้า	298.2	1,530.2	1,828.4	16.3	83.7
ตู้เย็น	2,051.4	13,097.5	15,148.9	13.5	86.5
ความปลอดภัย	6,254.4	8,716.1	14,970.5	41.5	58.2
วิทยาศาสตร์	211,640.8	231,766.9	443,407.7	47.7	52.3
การเย็บ/การทอ	2,020.6	15,696.8	17,717.4	11.4	88.6
อะไหล่ เครื่องมือ	1,828.6	20,855.6	22,684.2	8.1	91.9
กีฬา/ดนตรี	5,561.9	43,086.8	48,648.7	11.4	88.6
สำรวจ/สนาม	12,426.0	42,110.7	54,536.7	22.8	77.2
สิ่งทอในสำนักงาน	94.5	1,527.5	1,622.0	5.8	94.2
รถยนต์/บรรทุก/ดับเพลิง	-	11,950.0	11,950.0	0.0	100.0

ตารางที่ 3.21 (ต่อ)

	มูลค่า (ล้านบาท)			สัดส่วน (%)	
	ส่วนกลาง	ต่างจังหวัด	รวม	กลาง	ต่างจังหวัด
เครื่องพิมพ์ดีด	18,735.2	49,646.0	68,381.2	27.4	72.6
เครื่องดูดฝุ่น	84.5	529.5	614.0	13.8	86.2
ยานพาหนะพิเศษ	-	132,590.0	132,590.0	0.0	100.0
รถเข็น	11.9	70.5	82.4	14.4	85.6
โรงงาน	45,994.0	156,600.8	202,594.8	22.7	77.3
<u>รวมครุภัณฑ์</u>	1,050,314.0	3,043,909.4	4,094,223.4	25.7	74.3

ที่มา: คำนวณจาก ตารางที่ A3.5 และ A3.6.

ค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายของครัวเรือนระหว่าง พ.ศ. 2518-2529 สำหรับสินค้าอุตสาหกรรมบางประเภท รายภาคและท้องที่ในแต่ละภาค

	เหนือ				ตะวันออกเฉียงเหนือ				กลาง				ใต้			
	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน
ผ้าฝ้าย	0.27	0.78	-2.49	0.44	-0.72	0.01	-4.83	-0.59	0.85	0.34	1.78	0.86	0.89	1.19	1.64	0.66
ผ้าอื่น ๆ	-0.04	-0.13	-1.00	0.17	-1.57	-0.64	-2.78	-1.31	-3.47	-1.99	-4.71	-3.69	-1.78	-0.55	-1.03	-2.04
เครื่องแบบนักเรียน	0.53	0.22	-0.26	0.70	0.83	0.53	-0.05	0.97	0.01	-0.67	0.72	-0.08	0.10	-0.41	0.02	0.17
เครื่องแบบอื่น ๆ	1.10	0.05	-0.13	1.89	-0.46	-1.37	3.79	-1.12	-2.67	-0.81	0.50	-6.70	-0.27	0.19	0.03	-0.75
เสื้อกันหนาว	0.60	1.14	0.91	0.46	0.37	-0.29	1.14	0.36	-1.16	-1.26	0.45	-1.87	0.31	0.57	4.13	-0.18
เสื้อยืด	1.65	1.28	1.34	1.78	1.74	1.92	1.88	1.68	1.53	1.13	2.48	1.32	2.11	1.88	2.49	2.08
เสื้อนอนชาย	1.94	2.02	0.00	1.02	4.04	0.61	3.51	6.34	0.57	-0.36	2.88	0.20	-1.20	-0.84	-0.55	0.00
ถุงเท้าชาย	1.32	1.37	1.26	1.33	0.02	0.89	-1.80	0.61	0.66	0.50	1.92	0.28	0.54	-0.18	0.82	0.69
เครื่องประดับ	1.34	-0.78	-0.04	1.53	1.98	1.74	3.76	1.76	3.69	-2.02	0.96	4.24	3.34	-0.44	1.20	6.17
เสื้อนอนหญิง	2.57	2.17	4.32	2.43	1.86	-0.39	0.50	2.79	2.75	1.72	2.04	3.53	-0.25	-0.67	-2.37	0.00
รองเท้าชายและเด็กชาย																
รองเท้าหนัง	-0.67	-0.36	-0.15	-0.81	-1.69	-0.64	0.74	-2.10	-0.84	-1.41	-2.43	-0.56	0.96	0.18	1.70	1.06
รองเท้าอื่น	1.60	2.47	3.96	0.54	3.51	1.88	3.48	3.82	2.55	2.61	1.02	3.10	1.36	0.36	-0.98	2.29
รองเท้าผ้าใบ	1.47	1.24	1.37	1.51	1.36	1.42	2.40	1.22	1.34	2.13	1.51	1.20	1.40	1.35	1.75	1.34
รองเท้าแตะหนัง	3.60	4.40	1.95	3.81	3.63	2.64	8.86	3.19	3.22	2.66	3.05	3.42	2.77	1.60	3.66	3.68
รองเท้าแตะยาง	1.40	1.45	0.88	1.44	1.13	0.47	1.70	1.07	0.21	0.28	1.46	0.04	1.96	1.46	0.48	2.09
รองเท้าสตรีและเด็กหญิง																
รองเท้าหนัง	1.14	-0.01	0.71	1.75	0.44	0.04	1.13	0.65	0.68	0.30	0.79	0.74	0.56	0.05	0.51	0.74
รองเท้าอื่น	1.09	0.36	0.16	1.70	0.82	-0.31	2.18	1.48	-1.08	1.24	-1.21	-2.08	0.15	-0.14	-0.74	0.77
รองเท้าผ้าใบ	2.33	2.36	1.75	2.45	0.62	1.42	3.29	-0.09	1.34	0.55	2.24	1.22	1.40	0.01	2.76	1.45
รองเท้าแตะหนัง	1.48	1.82	1.31	1.42	1.34	0.18	1.72	1.69	1.84	1.27	1.99	1.95	1.55	0.77	1.95	1.80
รองเท้าแตะยาง	1.35	1.69	1.27	1.34	1.31	0.92	1.72	1.26	0.82	0.32	0.72	0.90	-1.25	0.20	1.22	-1.50

ตารางที่ A3.1 (ต่อ)

	เหนือ				ตะวันออกเฉียงเหนือ				กลาง				ใต้			
	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน
วัสดุก่อสร้าง	4.08	0.70	2.08	4.83	5.97	5.88	6.57	5.71	5.01	6.73	9.05	4.61	3.27	3.13	3.44	3.18
สี สายไฟ การระบายน้ำ	4.18	0.65	2.14	7.85	6.17	4.22	4.71	6.73	5.65	3.62	0.00	0.00	5.38	-2.06	0.00	0.00
แก๊สหุงต้ม	2.93	1.83	4.25	5.30	2.77	1.87	3.31	4.32	3.70	1.85	3.65	5.43	2.19	1.44	2.73	2.94
น้ำมันก๊าด	-0.89	-1.29	-2.38	-0.80	-0.64	-0.39	-3.32	-0.57	-1.65	-1.50	-2.13	-1.63	-0.43	-2.53	-0.89	-0.35
แบตเตอรี่	-1.22	-0.78	-5.12	-0.25	-0.01	-1.13	-1.62	0.08	-0.63	-1.48	-1.04	-0.51	0.24	-1.23	-0.31	0.39
ไม้ขีด เทียนไข	0.84	0.14	0.41	0.97	1.17	0.42	1.07	1.24	1.15	0.18	0.98	1.32	1.47	0.70	0.65	1.63
หลอดไฟน้ำ	0.41	-2.37	0.97	4.54	2.88	0.25	2.17	4.73	3.32	0.71	0.82	4.46	2.41	1.54	0.38	5.83
มุ้ง	-0.04	0.50	-0.57	-0.03	0.81	1.00	-0.34	0.85	-0.72	-0.64	-1.45	-0.58	1.41	-0.40	1.01	1.66
ผ้าปูเตียง ปลอกหมอน	0.60	0.56	0.03	0.68	0.26	-0.79	-0.68	0.66	-0.16	-0.03	-0.39	-0.12	1.03	0.96	1.69	0.95
ผ้าห่ม	-0.19	0.03	0.28	-0.27	0.15	-0.39	0.34	0.16	0.32	-1.06	-0.20	0.52	0.88	-1.06	1.13	6.00
ผ้าขนหนู ผ้าเช็ดตัว	1.60	0.74	1.78	1.76	1.38	0.96	0.91	1.43	1.74	2.15	0.58	2.12	1.47	1.05	1.28	1.58
เสื้อ	0.95	0.48	2.73	0.83	2.15	3.79	0.54	2.16	-1.02	-2.00	-2.46	-0.75	2.16	-0.59	4.30	2.12
ผ้าคลุมเตียง ม่าน	1.71	1.78	1.65	0.00	1.61	0.57	4.69	2.10	2.49	3.03	-1.01	0.00	0.82	-1.80	0.69	2.71
เครื่องแก้ว	0.80	-0.08	-0.08	1.12	-0.51	-0.10	-0.60	-0.47	-0.42	-0.19	-1.22	-0.11	1.67	1.22	2.19	1.74
จาน เครื่องดินเผา	1.02	0.83	2.21	0.91	1.23	-0.35	1.36	1.23	-0.37	-0.12	0.29	-0.57	0.64	-0.46	0.84	0.73
มีดใช้ทำอาหาร	-0.05	1.49	1.14	-0.43	-0.06	-0.16	0.49	-0.10	-1.04	-0.96	-0.35	-1.24	1.28	0.90	-0.06	1.42
หม้อ กระทะ	0.37	-0.17	1.30	0.24	1.76	-0.12	4.86	1.53	0.79	-1.44	2.93	0.73	-0.71	0.89	-1.46	-1.17
กาละมัง ชัน ถังน้ำ	0.12	1.89	0.29	-0.15	0.24	2.17	0.64	0.15	-0.79	-2.87	-1.20	-0.37	-1.32	-1.23	-1.19	-1.13
กระติก	0.85	2.71	2.76	0.32	2.65	-2.88	3.25	3.33	0.71	1.28	-0.35	1.13	0.96	2.87	3.90	-0.17
เครื่องใช้ขนาดเล็ก	0.13	-2.22	1.74	0.38	2.57	-1.78	3.94	3.22	0.14	-2.00	-1.67	0.99	0.00	1.57	1.49	-0.39
เครื่องเรือน	1.11	1.12	0.06	1.33	1.85	1.81	1.69	2.07	0.81	-0.04	1.69	0.72	0.47	0.29	-0.19	0.86
ที่นอน	-0.48	0.65	-1.01	-0.61	-0.49	0.55	1.77	-1.35	-0.40	-0.52	-1.46	-0.22	0.24	1.13	-1.05	0.29
เตา	4.19	1.34	5.12	0.00	2.47	2.72	4.88	1.24	0.48	-1.15	-1.40	2.29	0.08	1.88	-0.27	-0.26
ตู้เย็น	0.33	-1.56	0.36	1.73	-0.82	-0.02	-2.44	1.33	1.58	0.35	0.12	2.69	1.01	-0.24	0.51	2.30
เตารีดไฟฟ้า	0.22	-0.28	-2.15	1.02	1.26	2.84	-2.50	4.35	-0.51	-1.33	-0.54	-0.11	-0.28	-1.74	-0.87	0.92
หม้อข้าวไฟฟ้า	4.24	0.89	3.66		3.01	1.30	0.40		0.35	-3.97	0.44	2.49	0.88	-0.20	-0.50	1.66

	เหนือ				ตะวันออกเฉียงเหนือ				กลาง				ใต้			
	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน
วัดลม	1.23	-1.92	-0.93	2.47	1.90	2.94	-0.80	3.22	-0.09	-1.50	-0.13	0.61	0.31	-1.44	-0.92	1.41
จักรเย็บผ้า	-3.82		-1.22	-4.61	-3.82	-1.15		-4.37	-3.81	0.00	0.00	-3.37	-2.12	0.18		-3.13
สับและเกล็ด	-0.16	0.57	-1.36	-0.11	0.87	2.24	1.58	0.51	0.49	-0.63	-0.93	1.18	1.32	0.53	2.22	1.63
ผงซักฟอก	1.16	0.96	1.03	1.21	1.14	0.64	0.78	1.29	1.35	1.00	1.42	1.41	1.19	1.11	1.02	1.25
ไม้กวาด ที่ถูพื้น	1.52	0.93	1.58	1.59	1.28	0.94	0.87	1.50	0.88	0.94	0.78	0.93	0.62	0.09	0.65	0.84
ยาฆ่าแมลง	1.64	1.90	1.39	1.50	0.74	2.38	0.02	0.31	1.34	1.31	1.13	1.40	2.41	2.68	2.49	2.18
เครื่องทำความสะอาดอื่น	4.71	4.77		3.67	1.37	3.81		3.92	3.72	3.64	6.78	2.20	4.74	4.30		
ยา และ เวชภัณฑ์	0.49	0.62	0.12	0.52	0.26	0.50	-0.18	0.29	0.16	0.24	-0.13	0.23	0.23	0.17	0.20	0.25
ยาพื้นบ้าน	2.78	2.00	0.02	3.29	1.57	3.57	5.64	1.24	1.25	3.55	-0.62	1.89	0.82	0.94	1.37	0.72
ตัดผม	1.10	0.81	1.07	1.16	1.03	0.78	0.99	1.10	1.33	1.31	1.12	1.40	0.61	0.96	0.90	0.48
ตัดผม	0.86	1.27	1.34	0.73	0.68	0.65	0.69	0.75	0.57	0.86	0.85	0.46	1.61	1.02	1.44	1.91
เช็ดผม	1.35	0.88	1.25	2.75	0.31	0.23	1.52	0.78	1.99	1.88	2.07	1.74	1.69	1.35	1.63	2.28
สบู่อานน้ำ	0.99	0.73	0.94	1.05	1.29	0.56	1.09	1.41	1.07	0.91	1.04	1.12	1.03	0.87	0.67	1.12
ยาสีฟัน	-0.21	0.74	-3.11	1.00	1.12	0.55	0.94	1.26	1.14	0.76	1.14	1.22	1.20	0.92	0.96	1.32
แชมพู	1.76	1.61	2.00	1.77	2.23	1.35	2.09	2.38	2.08	1.91	2.03	2.15	2.09	1.83	2.01	2.16
น้ำมันใส่ผม	-0.90	0.25	0.45	-1.45	-1.61	-0.40	-1.38	-1.86	-0.74	-0.45	-0.16	-1.00	-1.62	-0.59	-1.17	-1.94
น้ำหอม	1.28	2.19	2.13	0.23	-0.31	0.27	-0.44	-0.29	2.29	1.22	1.67	3.05	0.12	-0.63	0.78	0.27
แป้งผัดหน้า	1.35	1.43	1.79	1.28	1.35	0.73	1.01	1.50	1.35	1.69	1.30	1.32	1.32	1.57	1.24	1.26
ลิปสติก	1.99	2.75	3.56	1.34	0.60	0.68	-0.17	0.91	2.05	2.33	0.16	2.33	1.25	2.10	0.89	0.56
เครื่องสำอางอื่น	0.58	0.75	0.39	0.53	0.59	1.38	1.89	0.20	0.79	1.64	0.72	0.53	0.56	0.88	1.05	0.19
แปรง	0.74	0.93	0.75	0.70	0.60	1.13	0.45	0.54	0.73	0.83	1.67	0.43	0.69	-0.51	0.23	1.29
ที่โกนหนวด ใบมีด	1.32	1.19	1.21	1.38	1.54	1.24	0.54	1.82	1.05	0.61	2.04	0.83	0.56	0.65	0.16	0.62
กระดาดชำระ	2.74	2.41	2.42	3.42	0.75	0.58	1.57	1.51	2.78	1.55	2.68	3.94	3.13	2.65	3.82	4.24
ผ้าอนามัย	1.68	0.74	1.60	2.09	1.40	0.74	1.46	1.98	1.61	0.90	1.29	1.87	1.35	0.79	1.36	1.58
การใช้ยานพาหนะ																
น้ำมัน & น้ำมันหล่อลื่น	1.92	1.97	1.81	1.90	1.55	1.12	0.79	2.16	1.81	1.14	1.75	1.98	-4.93	1.73	0.49	-5.44

	เหนือ				ตะวันออกเฉียงเหนือ				กลาง				ใต้			
	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน	ภาค	เทศบาล	สุขาภิบาล	หมู่บ้าน
ซ่อม, บำรุง	2.16	1.18	1.68	2.32	3.67	1.71	-0.61	6.39	0.51	1.41	0.18	0.45	0.73	2.17	0.72	0.45
ยาง แบตเตอรี่	3.82	3.77	3.35	3.96	2.39	3.20	2.54	2.24	3.68	2.64	3.51	4.11	3.03	2.46	2.75	3.26
การซื้อยานพาหนะ																
รถยนต์	2.46	-1.10	7.46	3.95	2.01	1.21	1.86	2.95	0.26	-0.15	-1.66	0.82	-0.83	-0.12	1.67	-1.00
จักรยานยนต์	0.28	0.87	0.96	0.00	2.32	1.66	1.75	2.68	-0.56	-1.73	0.92	-0.88	1.04	0.15	1.13	1.20
จักรยาน	-2.34	-0.30	-2.29	-2.90	0.40	-0.31	1.05	0.41	-1.66	-2.32	-0.56	-1.66	-0.64	-0.65	0.44	-0.76
อื่นๆ	1.24	0.76	1.59	1.22	1.28	2.59	3.03	1.16	2.47	1.60	1.35	4.45	-4.09	-1.89	-2.04	-4.85
เครื่องเขียน	1.55	0.45	2.70	1.85	1.96	1.80	1.98	2.09	0.17	1.55	2.69	-1.08	1.27	0.87	0.53	1.52
เครื่องกีฬา	4.76				1.43	-0.99			-0.16	-2.57	0.24	0.61	2.43	2.82	0.00	1.82
แผ่นเสียงและเทป	2.99	4.02	1.94	2.94	5.15	5.00	4.59		3.96	2.73	2.72	6.97	2.37	1.24		
สัตว์เลี้ยง สวน	1.18	3.27	-1.72	1.31	-0.42	2.67	-1.24	-1.27	2.38	1.24	3.61	2.53	1.26	3.38	3.48	-0.35
วิทยุ	-1.58	-3.27	-3.38	-0.93	-1.35	-3.82	-1.05	-1.20	-2.54	-2.18	-2.33	-2.83	-1.07	-0.86	-0.98	-1.10
เครื่องรับโทรทัศน์	0.91	-0.69	0.30	1.85	2.58	3.83	2.63	2.52	1.32	0.23	-0.74	3.70	1.35	-0.02	1.78	2.00
เครื่องเล่นแผ่นเสียง	1.04	-2.63	-0.95	3.64	2.80	-1.31	1.51	6.33	0.15	-1.50	-0.69	1.59	-0.80	-1.75	-3.92	1.41
เครื่องดนตรี	6.34	4.11		7.72	11.84	11.15	11.42		4.36	6.33	4.64	3.93	3.19		2.00	1.93
หนังสือพิมพ์	1.04	0.76	0.32	1.89	0.28	0.59	0.49	0.30	1.58	1.00	1.10	2.25	1.18	1.26	0.91	1.36
วารสาร	1.28	0.88	0.75	2.20	0.92	0.89	1.85	0.87	1.56	1.18	0.88	2.10	0.84	1.07	-0.07	0.98
หนังสือ	1.87	1.67	2.28	1.95	1.68	0.27	2.05	4.35	2.88	2.13	3.82	2.81	1.32	1.28	2.00	1.25
รูป	0.84	0.67	0.94	0.86	0.02	-0.01	-0.71	0.15	-0.05	-0.33	1.20	-0.24	0.17	-0.45	0.55	0.59
ค่าธรรมเนียมโรงเรียน	1.08	0.61	0.65	1.45	0.88	0.88	0.43	1.29	1.13	0.30	-0.20	2.41	1.22	0.79	0.88	1.74
ค่าเล่าเรียน	2.02	0.95	1.32	3.14	4.26	1.72	6.14	5.90	2.41	1.05	1.92	3.90	2.27	3.15	2.30	1.68
เครื่องเขียน	1.42	0.91	0.06	1.94	1.87	1.03	2.42	1.97	1.90	0.87	1.74	2.30	1.08	0.67	0.69	1.32
ตำรา	0.92	0.54	-0.62	1.06	1.54	0.85	0.83	1.90	1.32	0.47	1.23	1.58	1.22	0.63	1.05	1.43

ตารางที่ A3.2

ค่าความยืดหยุ่นของรายจ่ายครัวเรือน (N) สัดส่วนงบประมาณครัวเรือนส่วนเพิ่ม (MBS)
ระหว่าง พ.ศ. 2518-2529 จำนวนโรงงานปี 2529 ตามสินค้าอุตสาหกรรม เป็นรายภาค

	เหนือ		ออก/เหนือ		กลาง		ใต้		# โรงงาน	
	N	MBS	N	MBS	N	MBS	N	MBS	ต่างจว.	รวม
นม เนย	1.28	2.22	1.37	1.76	1.42	2.79	1.24	2.21	13	23
น้ำมันอาหาร	0.82	0.87	0.91	0.53	0.60	0.73	0.75	0.84	104	183
ชา กาแฟ	1.01	1.27	0.73	0.82	1.26	1.90	0.84	1.53	35	420
เครื่องดื่ม	0.37	0.09	-0.60	-0.09	0.51	0.38	0.45	0.21	94	172
เครื่องดื่มแอลกอฮอล์	0.37	1.12	-0.60	1.11	0.51	1.94	0.45	1.15	0	45
บุหรี่	0.68	0.69	0.25	0.18	1.02	1.43	0.87	1.55		
ยาสูบ	-0.94	-0.21	-0.42	-0.23	0.71	0.13	0.16	0.07	14	23
ผ้าผ้าย	0.27	0.00	-0.72	0.01	0.85	0.01	0.89	0.01	41	764
ผ้าอื่น	-0.04	0.00	-1.57	-0.05	-3.47	-0.09	-1.78	-0.07		
เครื่องแบบ										
นักเรียน	0.53	0.15	0.83	0.31	0.01	0.00	0.10	0.03		
เครื่องแบบ	1.10	0.06	-0.46	-0.03	-2.67	-0.09	-0.27	-0.01		
เสื้อหนาว	0.60	0.16	0.37	0.14	-1.16	-0.07	0.31	0.01		
เสื้อยืด	1.65	0.26	1.74	0.42	1.53	0.27	2.11	0.67		
เสื้อนอนชาย	1.94	0.01	4.04	0.06	0.57	0.01	-1.20	0.00	19	1,342
ถุงเท้า	1.32	0.05	0.02	0.00	0.66	0.02	0.54	0.02		
เครื่องประดับ	1.34	0.12	1.98	0.15	3.69	0.71	3.34	0.33		
กางเกงสตรี	1.37	0.77	1.04	0.44	-0.15	0.05	0.06	0.02		
โสร่ง ผ้านุ่ง	-0.44	-0.14	-0.21	-0.12	-1.37	-0.35	6.99	5.72		
เสื้อนอนหญิง	2.57	0.08	1.88	0.03	2.75	0.12	-0.25	-0.01		
รองเท้าชาย	1.11	1.33	0.85	0.99	0.69	0.57	1.23	1.50	22	548
รองเท้าหนัง	-0.67	-0.07	-1.69	-0.16	-0.84	-0.08	0.96	0.18		
รองเท้าอื่น	1.60	0.02	3.51	0.15	2.55	0.07	1.36	0.08		
รองเท้าผ้าใบ	1.47	0.42	1.36	0.36	1.34	0.26	1.40	0.39		
รองเท้าแตะหนัง	3.60	0.25	3.63	0.09	3.22	0.23	2.77	0.19		
รองเท้าแตะยาง	1.40	0.26	1.13	0.26	0.21	0.02	1.96	0.32	21	200

ตารางที่ A3.2 (ต่อ)

	เหนือ		ออก/เหนือ		กลาง		ใต้		# โรงงาน	
	N	MBS	N	MBS	N	MBS	N	MBS	ต่างจว.	รวม
รองเท้าสตรี	1.41	0.73	1.35	0.67	0.84	0.27	0.92	0.40		
รองเท้าหนัง	1.14	0.13	0.44	0.03	0.68	0.05	0.56	0.06		
รองเท้าอื่น	1.09	0.03	0.82	0.02	-1.08	-0.01	0.15	0.00		
รองเท้าผ้าใบ	2.33	0.18	0.62	0.02	1.34	0.04	1.40	0.07		
รองเท้าแตะหนัง	1.48	0.15	1.34	0.06	1.84	0.13	1.55	0.19		
รองเท้าแตะยาง	1.35	0.26	1.31	0.33	0.82	0.10	-1.52	-0.15		
วัสดุก่อสร้าง	4.08	9.87	5.97	23.69	5.01	9.91	3.27	5.31	1,474	1,758
ลีสายไฟ	4.18	2.79	6.17	3.88	5.65	0.28	5.38	1.07	10	125
ถ่าน	0.69	0.78	1.52	1.80	0.49	0.48	1.38	1.56		
ฟืน	1.24	0.94	1.53	1.50	1.03	0.49	0.16	0.10		
แก๊สหุงต้ม	2.93	0.63	2.77	0.27	3.70	2.01	2.19	0.81	20	59
น้ำมันก๊าด	-0.89	-0.18	-0.64	-0.21	-1.65	-0.26	-0.43	-0.13		
แบตเตอรี่	-1.22	-0.19	-0.01	0.00	-0.63	-0.08	0.24	0.03	22	55
ไม้ขีด เทียนไข	0.84	0.09	1.17	0.14	1.15	0.12	1.47	0.26	9	41
หลอดไฟ	0.41	0.04	2.88	0.27	3.32	0.33	2.41	0.18	0	25
มุ้ง	-0.04	-0.01	0.81	0.36	-0.72	-0.16	1.41	0.36		
ผ้าปูที่นอน	0.60	0.09	0.26	0.03	-0.16	-0.01	1.03	0.18	11	72
ผ้าห่ม	-0.19	-0.07	0.15	0.04	0.32	0.05	0.88	0.20		
ผ้าเช็ดตัว	1.60	0.12	1.38	0.16	1.74	0.08	1.47	0.13		
เสื้อ	0.95	0.10	2.15	0.43	-1.02	-0.05	2.16	0.23		
ที่นอน	-0.48	-0.02	-0.49	-0.01	-0.40	-0.01	0.24	0.01		
ผ้าม่าน	1.71	0.03	1.61	0.02	2.49	0.02	0.82	0.01		
เครื่องแก้ว	0.86	0.03	-0.51	-0.01	-0.42	0.00	1.67	0.08	1	45
เครื่องดินเผา	1.02	0.23	1.23	0.45	-0.37	-0.04	0.64	0.17	199	263
มีด	-0.05	0.00	-0.06	0.00	-1.04	-0.02	1.28	0.05	24	85
หม้อ กระทะ	0.37	0.01	1.76	0.04	0.79	0.02	-0.71	-0.01	53	1,082
ขัน ถังน้ำ	0.12	0.01	0.24	0.02	-0.79	-0.02	-1.32	-0.02	44	688
กระติก	0.85	0.02	2.65	0.08	0.71	0.02	0.96	0.02		
เครื่องใช้เล็ก	0.13	0.01	2.57	0.21	0.14	0.00	0.00	0.00	53	1,082

ตารางที่ A3.2 (ต่อ)

	เหนือ		ออก/เหนือ		กลาง		ใต้		# โรงงาน	
	N	MBS	N	MBS	N	MBS	N	MBS	ต่างจว.	รวม
เครื่องเรือน	1.11	0.15	1.85	0.37	0.81	0.16	0.47	0.08	557	1,842
เตาหุงต้ม	4.19	0.23	2.47	0.02	0.48	0.01	0.08	0.00		
ตู้เย็น	0.33	0.03	-0.82	-0.06	1.58	0.36	1.01	0.21	106	647
เตารีดไฟฟ้า	0.22	0.00	1.26	0.01	-0.51	0.00	-0.28	0.00		
หม้อข้าวไฟฟ้า	4.24	0.14	3.01	0.05	0.35	0.01	0.88	0.02	0	35
พัดลม	1.23	0.03	1.90	0.05	-0.09	0.00	0.31	0.01		
จักรเย็บผ้า	-3.82	-0.03	-3.82	-0.03	-3.81	-0.06	-2.12	-0.04		
สับและเกล็ด	-0.16	0.00	0.87	0.01	0.49	0.01	1.32	0.03		
ผงซักฟอก	1.16	1.07	1.14	0.95	1.35	1.17	1.19	0.93	2	52
ไม้กวาด	1.52	0.04	1.28	0.04	0.88	0.02	0.62	0.02		
ยาฆ่าแมลง	1.64	0.05	0.74	0.02	1.34	0.09	2.41	0.11	1	7
ทำความสะอาด	4.71	0.06	1.37	0.01	3.72	0.04	4.74	0.03		
ยา	0.49	0.53	0.26	0.30	0.16	0.17	0.23	0.19	46	322
บริการแพทย์	0.74	2.75	1.00	3.83	0.51	1.81	0.44	1.50		
ยาพื้นบ้าน	2.78	0.25	1.57	0.12	1.25	0.15	0.82	0.12		
การตัดผม	1.10	0.37	1.03	0.27	1.33	0.52	0.61	0.22		
ตัดผม	0.86	0.10	0.68	0.05	0.57	0.07	1.61	0.14		
แต่งผม	1.35	0.10	0.31	0.01	1.99	0.16	1.69	0.11		
สบู่อาบน้ำ	0.99	0.45	1.29	0.71	1.07	0.48	1.03	0.49		
ยาสีฟัน	-0.21	-0.10	1.12	0.51	1.14	0.54	1.20	0.50	0	11
แชมพู	1.76	0.73	2.23	0.83	2.08	0.81	2.09	0.74		
น้ำมันใส่ผม	-0.90	-0.03	-1.61	-0.05	-0.74	-0.04	-1.62	-0.03		
น้ำหอม	1.28	0.02	-0.31	0.00	2.29	0.05	0.12	0.00		
แป้งัดหน้า	1.35	0.41	1.35	0.39	1.35	0.42	1.32	0.46	4	74
ลิปสติก	1.99	0.06	0.60	0.01	2.05	0.05	1.25	0.02		
เครื่องสำอางค์	0.58	0.03	0.59	0.05	0.79	0.04	0.56	0.03		
แปรงผม	0.74	0.02	0.60	0.02	0.73	0.02	0.69	0.02		
มิดโคน	1.32	0.03	1.54	0.03	1.05	0.03	0.56	0.02		
กระดาดชำระ	2.74	0.13	0.75	0.02	2.78	0.18	3.13	0.13		

ตารางที่ A3.2 (ต่อ)

	เหนือ		ออก/เหนือ		กลาง		ใต้		# โรงงาน	
	N	MBS	N	MBS	N	MBS	N	MBS	ต่างจว.	รวม
ผ้าอนามัย	1.68	0.30	1.40	0.11	1.61	0.33	1.35	0.27	5	33
ค่าใช้ยานพาหนะ	2.22	8.33	2.20	5.70	1.66	5.40	1.65	5.90		
น้ำมัน	1.92	0.44	1.55	0.22	1.81	0.34	-4.93	-0.93		
ซ่อมยานพาหนะ	2.16	2.44	3.67	3.86	0.51	0.36	0.73	0.71		
ยาง/แบตเตอรี่	3.82	0.89	2.39	0.34	3.68	0.76	3.03	0.52		
ใช้อยานพาหนะ	1.10	2.71	1.95	5.88	0.06	0.10	0.00	-0.01		
รถยนต์	2.46	3.07	2.01	3.71	0.26	0.33	-0.83	-0.62	661	1,533
จักรยานยนต์	0.28	0.18	2.32	1.97	-0.56	-0.19	1.04	1.32		
จักรยาน	-2.34	-0.09	0.40	-0.03	-1.66	-0.04	-0.64	-0.02	224	443
ยานพาหนะอื่น	1.24	0.67	1.28	0.30	2.47	0.15	-4.09	-0.03		
เครื่องเขียน	1.55	0.02	1.96	0.03	0.17	0.00	0.02	n.a.		
เครื่องเล่น	1.33	0.08	0.42	0.03	1.42	0.19	1.97	0.20		
เครื่องกีฬา	4.76	0.04	1.43	0.01	-0.16	0.00	2.43	0.03	0	37
เทป/เครื่องเล่น	2.99	0.22	5.15	0.16	3.96	0.22	2.37	0.12		
สวน/สัตว์เลี้ยง	1.18	0.09	-0.42	-0.03	2.38	0.25	1.26	0.21		
วิทยุ	-1.58	-0.04	-1.35	-0.04	-2.54	-0.05	-1.07	-0.04		
โทรทัศน์	0.91	0.38	2.58	0.86	1.32	0.46	1.35	0.43	5	65
ที่เล่นงานเสียง	1.04	0.08	2.80	0.20	0.15	0.01	-0.80	-0.02		
เครื่องดนตรี	6.34	1.03	11.84	1.18	4.36	0.50	3.19	0.23		
หนังสือพิมพ์	1.04	0.14	0.28	0.03	1.58	0.23	1.18	0.18		
วารสาร	1.28	0.06	0.92	0.04	1.56	0.08	0.84	0.05	79	1,426
หนังสือ	1.87	0.02	1.68	0.02	2.88	0.04	1.32	0.03		
รูป	0.84	0.07	0.02	0.00	-0.05	-0.01	0.17	0.01		
ค่าธรรมเนียม	1.08	0.60	0.88	0.34	1.13	0.76	1.22	0.81		
ค่าเล่าเรียน	2.02	0.29	4.26	0.48	2.41	0.30	2.27	0.24		
เครื่องเขียน	1.42	0.27	1.87	0.50	1.90	0.42	1.08	0.24		
หนังสือตำรา	0.92	0.28	1.54	0.55	1.32	0.42	1.22	0.41		

ที่มา: คำนวณจากรายงานสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคม สำนักงานสถิติ

ตารางที่ A3.3

เปรียบเทียบค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายสำหรับสินค้าอุตสาหกรรม
ที่ครัวเรือนต่างจังหวัดทำการซื้อ พ.ศ. 2518-2524 กับ พ.ศ. 2524-2529 ระยะเวลา

	เนื้อ		ออก/เนื้อ		กลาง		ใต้	
	'18-24	'24-29	'18-24	'24-29	'18-24	'24-29	'18-24	'24-29
นม เนย ไข่	0.80	3.72	0.75	4.89	1.17	2.89	1.11	2.03
น้ำมันอาหาร	0.63	1.80	-0.23	7.37	0.52	1.03	0.50	2.29
กาแฟ เครื่องเทศ	0.54	3.43	0.10	4.33	0.89	3.45	0.74	1.40
เครื่องดื่มไม่มีแอลกอฮอล์	0.52	-0.39	-0.40	-1.73	0.49	0.60	0.94	-2.52
เครื่องดื่มมีแอลกอฮอล์	1.09	0.51	1.82	-2.15	1.11	3.40	1.52	-0.40
ยาสูบ	1.10	-1.49	0.75	-2.56	1.20	-0.05	0.84	1.09
ผ้าผ้าย	1.24	-4.75	0.32	-6.65	2.40	-8.13	2.63	-9.68
ผ้าอื่น	-1.11	5.45	-0.50	-7.66	-4.11	0.29	-1.99	-0.48
เครื่องแบบนักเรียน	0.21	2.17	0.93	0.24	-0.03	0.25	0.04	0.50
เครื่องแบบอื่น	0.55	3.97	-0.07	-2.70	-1.34	-10.42	-0.91	3.58
เสื้อหนาว	0.33	1.97	-1.08	8.60	-1.21	-0.89	-0.76	6.77
เสื้อยืด	2.28	-1.63	1.26	4.52	1.34	2.62	2.00	2.79
เสื้อนอนชาย	3.88	-8.10	2.89	10.52	1.84	-6.81	1.71	-18.83
ถุงเท้า	0.82	3.87	-0.28	1.71	0.24	3.07	0.18	2.76
เครื่องประดับ	2.11	-2.65	3.38	-5.97	2.15	12.68	4.54	-3.92
กางเกงสตรี	2.57	2.52	0.34	-0.07	0.51	15.88	-1.54	7.60
รองเท้าชาย	0.89	2.25	0.42	3.26	0.54	1.55	1.23	1.29
รองเท้าหนัง	0.03	-4.25	-0.60	-7.90	-0.22	-4.47	1.27	-0.94
รองเท้าหนังอื่น	1.57	1.80	2.21	10.90	0.76	12.97	0.07	9.13
รองเท้าผ้าใบ	1.07	3.53	0.48	6.40	0.73	4.91	1.35	1.73
รองเท้าแตะหนัง	2.80	7.74	1.66	14.87	2.11	9.67	1.54	10.23
รองเท้าแตะยาง	1.28	2.00	1.03	1.69	-0.04	1.64	1.51	4.74
รองเท้าสตรี	1.04	3.30	0.68	5.16	1.00	-0.05	1.20	-0.77
รองเท้าหนัง	0.88	2.49	0.62	-0.58	1.55	-4.42	1.23	-3.47
รองเท้าอื่น	0.84	2.39	0.82	0.82	-0.79	-2.81	1.55	-8.29
รองเท้าผ้าใบ	1.77	5.21	0.59	0.78	2.22	3.78	1.64	0.06

ตารางที่ A3.3 (ต่อ)

	เหนือ		ออก/เหนือ		กลาง		ใต้	
	'18-24	'24-29	'18-24	'24-29	'18-24	'24-29	'18-24	'24-29
รองเท้าแตะหนัง	0.71	5.48	-0.78	13.40	1.51	3.77	0.87	5.64
รองเท้าแตะยาง	1.17	2.29	0.92	3.52	0.34	3.62	-1.41	-0.28
วัสดุก่อสร้าง	4.62	1.31	5.93	6.22	5.82	0.27	3.89	-0.48
สี สายไฟ	5.56	-2.90	6.06	6.78	12.72	-35.57	7.13	-5.22
แก๊สหุงต้ม	2.05	7.44	2.43	4.71	2.81	8.92	1.22	8.09
น้ำมันก๊าด	0.24	-6.73	0.76	-8.59	-0.32	-9.40	0.86	-8.26
แบตเตอรี่	-0.86	-3.12	0.83	-4.81	0.47	-7.00	1.26	-5.91
ไม้ขีด เขียนไซ	0.79	1.09	0.73	3.66	1.14	1.18	1.07	3.92
หลอดไฟ	-0.74	6.36	3.64	-1.40	4.16	-8.41	2.89	-0.54
มุ้ง	0.57	-3.19	0.71	1.41	0.12	-5.66	1.21	2.58
ผ้าปูที่นอน ปลอกหมอน	0.73	-0.06	1.62	-7.50	0.62	-4.69	1.08	0.73
ผ้าห่ม	0.79	-5.25	0.45	-1.56	0.89	-3.03	1.69	-4.03
ผ้าเช็ดตัว	1.72	0.93	0.42	6.82	1.79	1.42	1.27	2.67
เสื้อ	2.78	-8.49	3.62	-6.27	2.53	-21.68	3.55	-6.25
ผ้าปูที่นอน ผ้าคลุมเตียง	2.79	-3.89	0.81	6.17	4.98	-11.99	2.43	-8.91
เครื่องแก้ว	1.11	-0.41	0.14	-4.21	2.81	-19.26	1.50	2.73
เครื่องดินเผา	1.28	-0.35	0.86	3.31	1.95	-13.88	1.59	-5.16
มีด	0.25	-1.62	0.35	-2.38	1.37	-15.10	2.11	-3.71
หม้อ กะทะ	2.18	-8.98	1.64	2.44	2.05	-6.55	2.03	-17.28
ขัน ถังน้ำ กาละมัง	1.87	-8.89	0.79	-2.91	-0.13	-4.64	0.52	-12.41
กระติก	1.90	-4.62	1.91	6.85	1.93	-6.38	1.31	-1.20
เครื่องใช้เล็ก	1.36	-6.25	2.27	4.29	4.78	-26.90	2.07	-12.56
เครื่องเรือน	1.16	0.84	1.39	4.48	1.50	-3.23	1.10	-3.39
ที่นอน	-0.40	-0.90	0.07	-3.68	0.23	-4.08	-0.42	4.28
เตาหุงต้ม	3.68	6.84	2.19	4.05	1.39	-4.84	1.29	-7.26
ตู้เย็น	1.45	-5.43	0.45	-8.04	0.99	4.98	1.37	-1.18
เตารีดไฟฟ้า	1.59	-6.84	-0.70	12.38	0.43	-5.99	-0.67	2.08
หม้อข้าวไฟฟ้า	4.74	1.64	3.73	-1.05	2.88	-14.38	0.97	0.32

ตารางที่ A3.3 (ต่อ)

	เหนือ		ออก/เหนือ		กลาง		ใต้	
	'18-24	'24-29	'18-24	'24-29	'18-24	'24-29	'18-24	'24-29
พัดลม	2.12	-3.39	2.14	0.54	1.85	-11.39	-1.49	11.22
จักรเย็บผ้า	-1.58	-15.40	0.64	-29.24	-3.05	-8.25	0.76	-19.53
สับและเกล็ด	0.39	-3.01	-0.78	10.26	1.33	-4.39	-0.48	12.26
ผงซักฟอก	0.60	4.05	0.59	4.29	0.77	4.71	0.67	4.37
ไม้กวาด	1.60	1.10	1.49	0.12	0.48	3.20	0.79	-0.44
ยาม้าแมลง	2.20	-1.27	1.03	-0.89	0.98	3.46	1.75	6.40
สิ่งทำความสะอาด	4.83	4.09	2.45	-4.80	4.25	0.64	5.56	-0.17
ยาและเวชภัณฑ์	0.39	1.01	0.56	-1.43	0.26	-0.42	0.54	-1.62
ยาพื้นบ้าน	3.11	1.12	1.75	0.54	1.29	1.04	0.52	2.62
ตัดผม	0.72	3.05	0.80	2.31	0.84	4.17	0.21	2.99
ตัดผม	0.41	3.19	-0.59	7.92	-0.30	5.65	1.28	3.59
เช็ดผม	1.39	1.11	0.86	-2.82	1.51	4.78	1.29	4.15
สบู่อาบน้ำ	0.77	2.14	0.94	3.31	0.64	3.61	0.79	2.50
ยาสีฟัน	-1.04	4.06	0.49	4.74	0.42	5.33	0.61	4.76
แชมพู	1.30	4.14	1.76	4.96	1.37	6.23	1.56	5.29
น้ำหอม	2.31	-4.06	-0.16	-1.16	2.42	1.54	0.59	-2.72
แป้งผัดหน้า	0.86	3.85	0.60	5.62	0.65	5.44	0.97	3.42
ลิปสติก	1.61	3.98	-0.50	6.91	1.58	4.82	1.80	-2.08
เครื่องสำอางอื่น	1.52	-4.25	0.47	1.30	0.54	2.26	0.04	3.38
แปรงผม	0.15	3.79	-0.06	4.36	0.43	2.47	0.03	4.67
มีดโกน	1.56	0.10	1.05	4.36	0.98	1.47	0.52	0.85
กระดาดชำระ	1.90	7.10	0.72	0.83	2.86	2.31	2.55	6.59
ผ้าอนามัย	1.16	4.34	0.74	5.16	0.94	5.49	0.69	5.30
การใช้ยานพาหนะ	1.46	6.15	1.34	7.15	0.96	5.79	1.39	3.23
น้ำมันหล่อลื่น	0.74	8.01	0.40	8.11	0.64	8.60	-6.51	4.64
ซ่อมยานพาหนะ	0.46	10.97	2.11	12.54	-0.54	6.62	0.29	3.42
ยางและแบตเตอรี่	1.28	16.97	0.67	12.16	0.09	24.59	1.97	9.41
การซ่อมยานพาหนะ	1.76	-2.29	1.26	5.85	-0.87	5.49	-0.18	1.09

ตารางที่ A3.3 (ต่อ)

	เหนือ		ออก/เหนือ		กลาง		ใต้	
	'18-24	'24-29	'18-24	'24-29	'18-24	'24-29	'18-24	'24-29
รถยนต์	3.48	-2.85	-0.20	14.60	-3.16	20.19	-1.41	2.68
จักรยานยนต์	1.30	-4.98	3.26	-3.05	0.41	-6.22	0.48	4.40
จักรยาน	-0.74	-10.52	1.31	-4.97	1.34	-19.31	3.27	-24.30
ยานพาหนะอื่น	0.08	7.25	-0.37	10.71	4.91	-11.72	1.32	-36.84
เครื่องเขียน	1.33	2.69	0.54	10.00	0.42	-1.25	-0.78	13.67
ของเล่น	1.73	-0.73	0.57	-0.42	0.12	8.99	1.53	4.61
เครื่องกีฬา	4.74	4.84	3.19	-8.64	0.54	-4.20	1.65	7.13
เทพ/เครื่องเล่น	2.43	5.89	3.78	12.93	3.47	6.86	2.29	2.87
สวน/สัตว์เลี้ยง	-1.20	13.50	-1.01	2.97	2.19	3.49	-0.36	11.01
วิทยุ	0.06	-10.06	-0.01	-9.00	-0.88	-12.26	0.43	-10.12
โทรทัศน์	1.69	-3.11	3.93	-5.13	2.98	-8.32	1.63	-0.36
ที่เล่นงานเสียง	0.58	3.39	1.62	9.52	0.79	-3.57	0.93	-11.26
เครื่องดนตรี	5.75	9.42	12.96	5.48	5.83	-4.21	1.88	11.17
หนังสือพิมพ์	1.08	0.82	0.06	1.54	1.84	0.06	1.21	1.01
วารสาร	1.29	1.21	0.46	3.58	1.88	-0.31	0.63	2.10
หนังสือ	3.38	-5.98	1.05	5.26	2.46	5.34	-0.66	13.32
รูป	0.75	1.31	-0.40	2.40	-0.69	3.72	-0.17	2.23
ค่าธรรมเนียม	0.46	4.27	0.07	5.50	0.05	7.44	0.84	3.51
ค่าเล่าเรียน	1.11	6.74	2.93	11.85	1.95	5.07	1.19	8.80
เครื่องเรือน	1.02	3.47	1.70	2.85	1.39	4.87	0.36	5.42
หนังสือตำรา	0.72	1.92	1.12	3.89	1.21	1.95	1.43	-0.11

ที่มา: คำนวณจากรายงานสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคม สำนักงานสถิติฯ

เปรียบเทียบค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายและสัดส่วนงบประมาณส่วนเพิ่มของสินค้าที่ซื้อโดย
ครัวเรือนเมืองและชนบท พ.ศ. 2518-2529 เป็นรายภาคและท้องที่ในภูมิภาค

	เหนือ				ตะวันออกเฉียงเหนือ				กลาง				ใต้			
	ความยืดหยุ่น		MBS		ความยืดหยุ่น		MBS		ความยืดหยุ่น		MBS		ความยืดหยุ่น		MBS	
	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท
เนื้อสัตว์ เป็ด ไก่	0.46	0.88	2.61	6.93	0.24	1.13	1.28	7.89	0.36	1.32	1.63	8.57	0.48	1.24	1.98	6.50
นม เนย ไข่	1.23	1.25	2.64	2.08	0.80	1.59	1.44	1.85	1.15	1.56	2.23	3.08	1.11	1.32	2.24	2.22
น้ำมันสัตว์และพืช	0.42	0.84	0.30	0.96	0.49	1.07	0.30	0.62	0.30	0.65	0.22	0.87	0.24	0.88	0.16	1.11
เครื่องเทศ ชา กาแฟ	1.55	0.88	2.52	1.03	1.35	0.66	1.74	0.72	1.42	1.18	1.76	1.84	0.84	0.82	0.98	1.63
เครื่องดื่มแอลกอฮอล์	0.94	0.96	1.00	1.11	1.35	1.21	1.61	1.04	1.67	1.33	2.11	1.88	2.10	0.97	2.43	0.79
บุหรื	0.59	0.78	0.86	0.66	0.26	0.78	0.38	0.43	0.67	1.12	1.12	1.43	0.51	1.11	1.09	1.85
ผ้าผ้าย	0.78	0.44	0.78	0.44	0.01	-0.59	0.01	-0.59	0.34	0.86	0.34	0.86	1.19	0.66	1.19	0.66
ผ้าอื่นๆ	-0.13	0.17	-0.13	0.17	-0.64	-1.31	-0.64	-1.31	-1.99	-3.69	-1.99	-3.69	-0.55	-2.04	-0.55	-1.03
เครื่องแบบนักเรียน	0.22	0.70	0.22	0.70	0.53	0.97	0.53	0.97	-0.67	-0.08	-0.67	-0.08	-0.41	0.17	-0.41	0.17
เครื่องแบบอื่น	0.05	1.89	0.05	1.89	-1.37	-1.12	-1.37	-1.12	-0.81	-6.70	-0.81	-6.70	0.19	-0.75	0.19	-0.75
เสื้อผ้า	0.20	0.36	0.06	0.21	0.18	-0.47	0.05	-0.23	-0.37	-0.49	-0.12	-0.22	0.29	2.70	0.08	1.60
เสื้อผ้าอื่นๆ	1.15	2.33	0.10	0.32	2.28	1.18	0.48	0.16	1.88	1.91	0.12	0.11	0.49	0.94	0.05	0.13
เสื้อยืด	1.28	1.78	0.23	0.29	1.92	1.68	0.58	0.38	1.13	1.32	0.28	0.19	1.88	2.08	0.48	0.69
เสื้อยืดชาย	2.02	1.02	0.04	0.00	0.61	6.34	0.00	0.09	-0.36	0.20	0.00	0.00	-0.84	0.00	-0.01	0.00
ถุงเท้า	1.37	1.33	0.07	0.04	0.89	0.61	0.04	0.01	0.50	0.28	0.02	0.07	-0.18	0.69	-0.01	0.03
เครื่องประดับ	-0.78	1.53	-0.01	0.17	1.74	1.76	0.10	0.13	-2.02	4.24	-0.01	1.17	-0.44	6.17	-0.01	0.05
กางเกงสตรี	0.78	1.56	0.24	1.00	0.69	1.21	0.20	0.56	-0.44	-0.16	-0.14	-0.06	0.27	0.05	0.05	0.02
เสื้อสตรี	1.30	0.60	0.50	0.42	0.69	0.40	0.27	0.27	0.22	0.25	0.09	0.15	1.31	2.12	0.43	1.51
เสื้อชุด กระโปรง	2.10	0.10	0.87	0.01	1.02	-0.66	0.47	-0.03	0.22	2.68	0.06	0.22	0.39	-2.22	0.12	-0.20
เสื้อนอนหญิง	2.17	2.43	0.15	0.05	-0.39	2.79	0.00	0.05	1.72	3.53	0.12	0.14	-0.67	0.00	-0.03	0.00

	เหนือ				ตะวันออกเฉียงเหนือ				กลาง				ใต้			
	ความยืดหยุ่น		MBS		ความยืดหยุ่น		MBS		ความยืดหยุ่น		MBS		ความยืดหยุ่น		MBS	
	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท
รองเท้าชายและเด็กชาย	0.70	0.94	0.77	1.50	0.71	0.38	1.61	0.69	0.53	0.53	0.44	0.59	0.83	1.54	0.52	1.82
รองเท้าหนัง	-0.36	-0.81	-0.06	-0.08	-0.64	-2.10	-0.06	-0.16	-1.41	-0.56	-0.13	-0.07	0.18	1.06	0.03	0.22
รองเท้าอื่น	2.47	0.54	0.08	0.00	1.88	3.82	0.08	0.17	2.61	3.10	0.10	0.08	0.36	2.29	0.02	0.15
รองเท้าผ้าใบ	1.24	1.51	0.17	0.48	1.42	1.22	0.35	0.32	2.13	1.20	0.40	0.24	1.35	1.34	0.26	0.40
รองเท้าแตะหนัง	4.40	3.81	0.40	0.27	2.64	3.19	0.19	0.05	2.66	3.42	0.21	0.23	1.60	3.68	0.19	0.23
รองเท้าแตะยาง	1.45	1.44	0.09	0.32	0.47	1.07	0.02	0.28	0.28	0.04	0.01	0.01	1.46	2.09	0.08	0.43
รองเท้าสตรีและเด็กหญิง	0.92	1.58	0.43	0.84	1.57	1.09	1.35	0.45	0.62	0.86	0.19	0.27	0.26	1.08	0.08	0.49
รองเท้าหนัง	-0.01	1.75	0.00	0.20	0.04	0.65	0.01	0.03	0.30	0.74	0.04	0.05	0.05	0.74	0.00	0.09
รองเท้าอื่น	0.36	1.70	0.02	0.05	-0.31	1.48	-0.01	0.02	1.24	-2.08	0.04	-0.02	-0.14	0.77	-0.01	0.02
รองเท้าผ้าใบ	2.36	2.45	0.18	0.19	1.42	-0.09	0.07	0.00	0.55	1.22	0.01	0.04	0.01	1.45	0.00	0.08
รองเท้าแตะหนัง	1.82	1.42	0.24	0.13	0.18	1.69	0.01	0.07	1.27	1.95	0.11	0.14	0.77	1.80	0.09	0.21
รองเท้าแตะยาง	1.69	1.34	0.14	0.29	0.92	1.26	0.08	0.35	0.32	0.90	0.02	0.13	0.20	-1.50	0.01	-0.21
วัสดุก่อสร้าง	0.70	4.83	0.12	14.57	5.88	5.71	6.70	26.85	6.73	4.61	4.98	9.76	3.13	3.18	2.15	6.12
สี สายไฟ ระบายน้ำ	0.65	7.85	0.16	6.24	4.22	6.73	0.82	4.06	3.62	0.00	0.53	0.00	-2.06	0.00	-0.02	0.00
แก๊สหุงต้ม	1.83	5.30	1.11	0.69	1.87	4.32	0.68	0.21	1.85	5.43	1.63	2.31	1.44	2.94	0.93	0.81
ถ่าน	-0.42	0.76	-0.19	0.97	0.40	1.83	0.32	0.26	-0.15	0.60	-0.08	0.69	-0.25	1.77	-0.13	2.37
น้ำมันก๊าด	-1.29	-0.80	-0.02	-0.21	-0.39	-0.57	-0.01	-0.23	-1.50	-1.63	-0.03	-0.34	-2.53	-0.35	-0.05	-0.14
แบตเตอรี่	-0.78	-0.25	-0.02	-0.05	-1.13	0.08	-0.02	0.02	-1.48	-0.51	-0.03	-0.09	-1.23	0.39	-0.02	0.06
ไม้ขีด เทียนไข	0.14	0.97	0.01	0.12	0.42	1.24	0.02	0.16	0.18	1.32	0.01	0.16	0.70	1.63	0.05	0.35
หลอดไฟ	-2.37	4.54	-0.19	0.46	0.25	4.73	0.02	0.43	0.71	4.46	0.07	0.62	1.54	5.83	0.11	0.42
เชื้อเพลิง/แสงสว่างอื่น	-0.58	3.80	0.00	1.07	0.94	1.45	0.04	0.28	-1.32	-0.35	-0.01	-0.05	0.94	-0.47	0.04	-0.02
มุ้ง	0.50	-0.03	0.07	-0.01	1.00	0.85	0.19	0.42	-0.64	-0.58	-0.04	-0.16	-0.40	1.66	-0.03	0.51
ผ้าปูเตียง ปลอกหมอน	0.56	0.68	0.06	0.11	-0.79	0.66	-0.06	0.08	-0.03	-0.12	0.00	-0.01	0.96	0.95	0.17	0.16
ผ้าทอม	0.03	-0.27	0.00	-0.11	-0.39	0.16	-0.04	0.05	-1.06	0.52	-0.09	0.25	-1.06	6.00	-0.04	0.27

	เหนือ				ตะวันออกเฉียงเหนือ				กลาง				ใต้			
	ความยืดหยุ่น		MBS		ความยืดหยุ่น		MBS		ความยืดหยุ่น		MBS		ความยืดหยุ่น		MBS	
	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท
ผ้าเช็ดตัว ผ้าขนหนู	0.74	1.76	0.05	0.15	0.96	1.43	0.07	0.18	2.15	2.12	0.13	0.10	1.05	1.58	0.13	0.15
เสื้อ	0.48	0.83	0.01	0.10	3.79	2.16	0.19	0.51	-2.00	-0.75	-0.02	-0.05	-0.59	2.12	0.00	0.30
ผ้าคลุมเตียง	1.78	0.00	0.16	0.00	0.55	2.10	0.02	0.01	3.03	0.00	0.10	0.00	-1.80	2.71	-0.01	0.02
สิ่งทอใช้ในบ้าน	-0.70	1.28	-0.01	0.03	-1.80	1.97	-0.01	0.11	1.46	2.04	0.01	0.07	2.80	0.73	0.12	0.03
เครื่องแก้ว	-0.08	1.12	0.00	0.04	-0.10	-0.47	0.00	-0.01	-0.19	-0.11	0.00	0.00	1.22	1.74	0.06	0.09
จาน เครื่องดินเผา	0.83	0.91	0.11	0.22	-0.35	1.23	-0.01	0.50	-0.12	-0.57	-0.01	-0.07	-0.46	0.73	-0.04	0.23
มิดีใช้อาหาร	1.49	-0.43	0.05	-0.01	-0.16	-0.10	0.00	0.00	-0.96	-1.24	-0.01	-0.02	0.90	1.42	0.02	0.07
หม้อ กระทะ	-0.17	0.24	0.00	0.00	-0.12	1.53	0.00	0.04	-1.44	0.73	-0.01	0.02	0.89	-1.17	0.01	-0.01
กาละมัง ชัน ถังน้ำ	1.89	-0.15	0.10	-0.01	2.17	0.15	0.04	0.01	-2.87	-0.37	-0.03	-0.01	-1.23	-1.13	-0.01	-0.01
กระดิก	2.71	0.32	0.13	0.01	-2.88	3.33	-0.01	0.11	1.28	1.13	0.03	0.03	2.87	-0.17	0.12	0.00
เครื่องใช้เล็ก	-2.22	0.38	-0.04	0.02	-1.78	3.22	-0.03	0.30	-2.00	0.99	-0.01	0.02	1.57	-0.39	0.05	-0.01
เครื่องเรือน	1.12	1.33	0.19	0.19	1.81	2.07	0.77	0.32	-0.04	0.72	-0.01	0.12	0.29	0.86	0.05	0.14
ที่นอน	0.65	-0.61	0.03	-0.02	0.55	-1.35	0.03	-0.02	-0.52	-0.22	-0.02	-0.01	1.13	0.29	0.09	0.01
เตาหุงต้ม	1.34	0.00	0.07	0.00	2.72	1.24	0.05	0.00	-1.15	2.29	-0.03	0.08	1.88	-0.26	0.07	0.00
ตู้เย็น	-1.56	1.73	-0.13	0.13	-0.02	1.33	0.00	0.05	0.35	2.69	0.09	0.64	-0.24	2.30	-0.05	0.44
เตารีดไฟฟ้า	-0.28	1.02	0.00	0.01	2.84	4.35	0.04	0.04	-1.33	-0.11	-0.01	0.00	-1.74	0.92	-0.01	0.00
หม้อข้าวไฟฟ้า	0.89	0.00	0.02	0.00	1.30	0.00	0.03	0.00	-3.97	2.49	-0.03	0.06	-0.20	1.66	0.00	0.04
พัดลม	-1.92	2.47	-0.01	0.07	2.94	3.22	0.09	0.09	-1.50	0.61	-0.04	0.01	-1.44	1.41	-0.01	0.03
จักรเย็บผ้า	-4.61	0.00	-0.02	-1.15	-4.37	-0.05	-0.02	0.00	-3.37	0.00	-0.07	0.18	-3.13	0.01	-0.04	
สบู่และแก๊ส	0.57	-0.11	0.01	0.00	2.24	0.51	0.03	0.00	-0.63	1.18	-0.01	0.01	0.53	1.63	0.02	0.04
ผงซักฟอก	0.96	1.21	0.70	1.18	0.64	1.29	0.47	1.08	1.00	1.41	0.77	1.24	1.11	1.25	0.86	0.97
ไม้กวาด ที่ถูพื้น	0.93	1.59	0.01	0.05	0.94	1.50	0.04	0.05	0.94	0.93	0.02	0.02	0.09	0.84	0.00	0.02
ยาฆ่าแมลง	1.90	1.50	0.14	0.03	2.38	0.31	0.19	0.00	1.31	1.40	0.13	0.07	2.68	2.18	0.27	0.06
สิ่งทำความสะอาด	4.77	3.67	0.26	0.02	3.81	3.92	0.23	0.00	3.64	2.20	0.18	0.01	4.30		0.11	0.00

	เหนือ				ตะวันออกเฉียงเหนือ				กลาง				ใต้			
	ความยืดหยุ่น		MBS		ความยืดหยุ่น		MBS		ความยืดหยุ่น		MBS		ความยืดหยุ่น		MBS	
	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท
ยา และ เวชภัณฑ์	0.62	0.52	0.32	0.65	0.50	0.29	0.32	0.35	0.24	0.23	0.14	0.27	0.17	0.25	0.10	0.23
ยานบ้าน	2.00	3.29	0.07	0.36	3.57	1.24	0.15	0.10	3.55	1.89	0.15	0.24	0.94	0.72	0.04	0.13
โรงพยาบาลและคลินิก	0.84	1.52	1.34	3.95	1.49	1.98	3.39	4.89	0.74	1.00	1.76	2.18	0.65	1.32	0.87	3.22
ตัดผม	0.81	1.16	0.22	0.40	0.78	1.10	0.22	0.28	1.31	1.40	0.45	0.59	0.96	0.90	0.33	0.18
ตัดผม	1.27	0.73	0.13	0.08	0.65	0.75	0.07	0.05	0.86	0.46	0.08	0.05	1.02	1.91	0.09	0.17
เช็ดผม	0.88	2.75	0.22	0.09	0.23	0.78	0.04	0.01	1.88	1.74	0.43	0.08	1.35	2.28	0.22	0.10
สบู่อาบน้ำ	0.73	1.05	0.26	0.50	0.56	1.41	0.22	0.81	0.91	1.12	0.36	0.52	0.87	1.12	0.36	0.56
ยาสีฟัน	0.74	1.00	0.27	0.50	0.55	1.26	0.20	0.58	0.76	1.22	0.30	0.60	0.92	1.32	0.37	0.57
แชมพู	1.61	1.77	0.58	0.74	1.35	2.38	0.42	0.90	1.91	2.15	0.66	0.86	1.83	2.16	0.66	0.76
น้ำมันใส่ผม	0.25	-1.45	0.02	-0.04	-0.40	-1.86	-0.03	-0.04	-0.45	-1.00	-0.02	-0.05	-0.59	-1.94	-0.02	-0.03
น้ำหอม	2.19	0.23	0.07	0.00	0.27	-0.29	0.01	0.00	1.22	3.05	0.03	0.07	-0.63	0.27	-0.01	0.01
แป้งผัดหน้า	1.43	1.28	0.35	0.41	0.73	1.50	0.19	0.44	1.59	1.32	0.47	0.44	1.57	1.26	0.50	0.45
ลิปสติก	2.75	1.34	0.23	0.03	0.68	0.91	0.04	0.02	2.33	2.33	0.15	0.04	2.10	0.56	0.10	0.00
เครื่องสำอางอื่น	0.75	0.53	0.07	0.02	1.38	0.20	0.22	0.01	1.64	0.53	0.15	0.02	0.88	0.19	0.14	0.01
แปรง หวี	0.93	0.70	0.02	0.02	1.13	0.54	0.04	0.02	0.83	0.43	0.02	0.01	-0.51	1.29	-0.01	0.04
ที่โกนหนวด ใบมีด	1.19	1.38	0.03	0.03	1.24	1.82	0.03	0.04	0.61	0.83	0.02	0.02	0.65	0.62	0.03	0.02
กระดาษชำระ	2.41	3.42	0.35	0.09	0.58	1.51	0.06	0.01	1.55	3.94	0.20	0.17	2.65	4.24	0.30	0.09
ผ้าอนามัย	0.74	2.09	0.15	0.35	0.74	1.98	0.12	0.11	0.90	1.87	0.19	0.39	0.79	1.58	0.16	0.31
การใช้ยานพาหนะ	1.64	2.40	7.41	8.75	1.34	3.27	4.64	7.76	1.83	1.70	6.37	5.52	1.97	1.55	7.36	5.45
เชื้อเพลิง/น้ำมันหล่อลื่น	1.97	1.90	0.78	0.38	1.12	2.16	0.27	0.26	1.14	1.98	0.19	0.39	1.73	-5.44	0.35	-1.01
ซ่อม/บำรุง	1.18	2.32	0.72	3.08	1.71	6.39	0.94	7.50	1.41	0.45	0.89	0.35	2.17	0.45	2.33	0.43
ยางรถ แบตเตอรี่	3.77	3.96	1.50	0.80	3.20	2.24	0.75	0.27	2.64	4.11	0.51	0.79	2.46	3.26	0.43	0.55
การใช้อยานพาหนะ	-0.13	1.27	-0.21	3.43	1.28	2.41	6.80	5.95	-0.45	0.36	-0.65	0.65	0.01	-0.10	0.01	-0.24
รถยนต์	-1.10	3.95	-0.57	5.57	1.21	2.95	5.12	3.88	-0.15	0.82	-0.19	1.14	-0.12	-1.00	-0.05	-0.89

	เหนือ				ตะวันออกเฉียงเหนือ				กลาง				ใต้			
	ความยืดหยุ่น		MBS		ความยืดหยุ่น		MBS		ความยืดหยุ่น		MBS		ความยืดหยุ่น		MBS	
	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท	เมือง	ชนบท
จักรยานยนต์	0.87	0.00	0.89	0.00	1.66	2.68	1.75	2.12	-1.73	-0.88	-0.22	-0.29	0.15	1.20	0.12	1.74
จักรยาน	-0.30	-2.90	-0.02	-0.08	-0.31	0.41	-0.01	0.03	-2.32	-1.66	-0.08	-0.04	-0.65	-0.76	-0.01	-0.02
อื่นๆ	0.76	1.22	0.00	0.89	2.59	1.16	0.05	0.33	1.60	4.45	0.01	0.25	-1.99	-4.85	-0.02	-0.02
ไปรษณีย์	1.63	2.50	0.09	0.06	1.13	3.37	0.05	0.07	1.43	2.81	0.02	0.02	1.13	2.83	0.05	0.03
เครื่องเขียน	0.45	1.85	0.01	0.02	1.80	2.09	0.07	0.02	1.55	-1.08	0.01	0.00	0.87	1.52	0.02	0.03
เครื่องเล่น	1.21	1.31	0.12	0.06	2.29	0.28	0.22	0.01	2.10	1.89	0.47	0.21	1.01	2.79	0.12	0.28
แผ่นเสียงและเทป	4.02	2.94	0.71	0.15	5.00		0.93	0.00	2.73	6.97	0.19	0.24	1.24		0.14	0.00
สวน ลัตว์เลี้ยง	3.27	1.31	0.85	0.06	2.67	-1.27	0.83	-0.06	1.24	2.53	0.20	0.23	3.38	-0.35	1.24	-0.02
วิทยุ	-3.27	-0.93	-0.05	-0.03	-3.82	-1.20	-0.01	-0.04	-2.18	-2.83	-0.07	-0.05	-0.86	-1.10	-0.04	-0.04
เครื่องเล่นแผ่นเสียง	-2.83	3.64	-0.07	0.33	-1.31	6.33	-0.02	0.44	-1.50	1.59	-0.06	0.06	-1.75	1.41	-0.05	0.03
เครื่องดนตรีอื่น	4.11	7.72	0.91	1.03	11.15		3.80	0.00	6.33	3.93	1.31	0.41		1.93	0.00	0.07
หนังสือพิมพ์	0.76	1.89	0.33	0.13	0.59	0.30	0.26	0.01	1.00	2.25	0.38	0.20	1.26	1.36	0.53	0.10
วารสาร	0.88	2.20	0.12	0.06	0.89	0.87	0.14	0.02	1.18	2.10	0.15	0.07	1.07	0.98	0.17	0.04
หนังสือ	1.67	1.95	0.06	0.01	0.27	4.35	0.01	0.04	2.13	2.81	0.05	0.03	1.28	1.25	0.05	0.02
รูป	0.67	0.86	0.04	0.07	-0.01	0.15	0.00	0.01	-0.33	-0.24	-0.03	-0.03	-0.45	0.59	-0.05	0.04
ค่าธรรมเนียมโรงเรียน	0.61	1.45	0.63	0.68	0.88	1.29	0.87	0.35	0.30	2.41	0.34	1.39	0.79	1.74	0.91	0.92
ค่าเล่าเรียน	0.95	3.14	0.27	0.38	1.72	5.90	0.34	0.57	1.05	3.90	0.18	0.36	3.15	1.68	0.79	0.32
เครื่องเขียน	0.91	1.94	0.17	0.37	1.03	1.97	0.29	0.50	0.87	2.30	0.18	0.47	0.67	1.32	0.15	0.30
ตำรา	0.54	1.06	0.18	0.33	0.85	1.90	0.38	0.66	0.47	1.58	0.15	0.49	0.63	1.43	0.19	0.50

ที่มา : คำนวณจากรายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม พ.ศ. 2518/19 2524 และ 2529 สำนักงานสถิติ

	เกษตรและ สหกรณ์	สาธารณสุข	อุตสาหกรรม	คมนาคม	พาณิชย์	วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี	ศึกษาธิการ	ยุติธรรม	มหาดไทย	ทบวงมหา วิทยาลัย	รวม
วัสดุ											
สนามบิน	16,195.0										16,195.0
เกษตร	297,655.6	494.2	1,075.6			949.3	652.9	120.0	12,212.5	4,960.5	318,120.6
สัตว์เคี้ยว		1,717.2		0.0			66.0		236.6	205.0	2,224.8
เคมี	117,195.3	76,546.0		175.3		106.0	4,950.0			-	198,972.6
คมนาคม	769.0	7,625.8		200.0					27,500.0		36,094.8
คอมพิวเตอร์	585.2	1,850.0			96.0	625.0				1,679.5	4,835.7
ก่อสร้าง	1,840,162.8	35,603.5	975.6	9,954.1		1,621.4	4,935.5	2,400.0	26,058.8	9,429.2	1,931,140.9
เผยแพร่โฆษณา	5,483.4	23,472.3	476.8	27.3	15.0		292.0		2,236.9	846.8	32,850.5
แผนที่ ภาพถ่าย	8,958.2		705.4	260.0			166.2		1,284.2		11,374.0
ศึกษา		1,338.0					1,248,977.7		33,717.2	28,726.4	1,312,759.3
วิทยุ ไฟฟ้า	16,417.5	2,136.5	344.2	2,274.9	79.5	862.3	1,106.6	390.7	18,933.4	4,450.7	46,996.2
ประเมินผล	21.5								352.4	15.5	389.4
ส่งเสริม นวัตกรรม	3,086.5	213.0					3,052.8		2,089.2		8,441.5
แบบพิมพ์ รายงาน	1,325.9	30,054.2		7,960.7		147.0	10,222.6	2,670.0	22,631.5		75,011.9
เชื้อเพลิง หล่อลื่น	242,711.6	124,528.5	6,827.9	94,838.1	2,018.8	5,255.2					476,180.1
ห้องโรงพยาบาล		21,495.7									21,495.7
งานบ้านงานครัว	3,971.3	26,365.0	75.3	2,115.6	121.8		1,800.2	1,628.4	8,405.6	7,912.0	52,395.1
ห้องทดลอง	4,920.0					66.4				7.5	4,993.9
ห้องสมุด							1,950.0	1,112.5			3,062.5
เครื่องจักร	16,565.9		1,259.6	328.2		1,352.3	517.2		200.3		20,223.4
ป้ายชื่อ	4,757.1			39.0					3,572.0		8,368.1
เพาะชำ	19,263.7										19,263.7
สำนักงาน	59,153.0	46,255.2	6,575.3	19,521.9	2,124.8	662.1	166,857.1	3,048.0	49,973.7	31,544.5	385,715.6
บรรจุหีบห่อ	630.0										630.0
ยา เวชภัณฑ์	11,758.4	1,691,372.2					20,320.5		24,452.4	37,349.9	1,785,253.4

ตารางที่ A3.5 (ต่อ)

	เกษตรและ สหกรณ์	สาธารณสุข	อุตสาหกรรม	คมนาคม	พาณิชย์	วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี	ศึกษาธิการ	ยุติธรรม	มหาดไทย	ทบวงมหา วิทยาลัย	รวม.
งานพิมพ์	5,142.1	228.5	361.0						1,112.2	10.0	6,853.8
วิจัย	3,458.9		378.0			164.7					4,001.6
ตัวอย่าง พันธุ์	37,337.0	54.0					3,419.0			90.0	40,900.0
อาวุธ ความปลอดภัย	807.3								94,724.6		95,531.9
ดาวเทียม											0.0
สมุดเรียน									16,569.6		16,569.6
วิทยาศาสตร์ แพทย์	71,026.9	272,744.6	2,668.9	1,946.9	125.0	954.6	300.2	2,400.0	4,771.5	65,030.0	421,968.6
เครื่องมือเล็ก อะไหล่	34,265.1	470.3	1,534.5	3,485.6		248.0			27,621.5	-	67,625.0
กีฬา คณิต								120.0	1,993.0	40.3	2,153.3
สำรวจ สนาม	6,447.9		67.3	995.0		360.5			69,031.8		76,902.5
ฝึกอบรม	6,971.4	2,252.5	6,065.0				2,568.4	2,400.0	25,508.5	15,232.7	60,998.5
เครื่องแบบ	1,478.4	19,017.0					108,106.5	888.0	122,836.1	1,473.8	253,799.8
ยานพาหนะ	57,998.4	7,496.8	1,238.5	62,339.9	401.7	2,090.3	25,796.0	347.8	65,756.3	3,134.4	226,600.1
โรงงาน	842.9		50.0	0.0							892.9
<u>รวมวัสดุ</u>	2,897,363.2	2,393,331.0	30,678.8	206,462.5	4,982.6	15,465.0	1,606,057.4	17,525.4	663,881.6	212,138.7	8,047,886.1
<u>ครุภัณฑ์</u>											
เครื่องบิน	700.0										700.0
เครื่องปรับอากาศ	241.0		408.0	1,146.0		192.0	74.0		601.0	233.0	2,895.0
เกษตร	45,750.0	7,175.0	17,157.8	330.0		24,540.8	20,962.2	50.5	4,664.4	3,694.0	124,324.7
โลหภัณฑ์	3,090.4	7,140.5	466.5	2,227.7	531.1	66.8	8,207.7	285.5	4,808.7	7,178.2	34,003.1
เรือเล็ก	1,059.0								1,294.0		2,353.0
เรือใหญ่	44,310.0		175.0	2,136.5					3,594.0		50,215.5
รถยนต์ รถบรรทุก	70,854.3	28,406.0	14,773.0	4,528.0	4,555.0	8,503.1	19,855.0	790.0	195,678.2	7,483.0	355,425.6
เครื่องคิดเลข	470.7	150.8	28.0	336.0	31.5	28.0	1,343.6		838.8	230.7	3,458.1
เครื่องเก็บเงินสด		924.0	28								952.0
วิทยุ สื่อสาร	12,774.3	1,260.0	274.0	143,758.0	65.4	280.0	1,150.0		9,477.0	2,414.2	171,452.9
คอมพิวเตอร์	1,146.0		280.0		2,882.0		1,462.0		310.0	15,351.3	21,431.3
ก่อสร้าง	749.7		18,000.0	250.0			5,783.5		4,089.4	1,063.3	29,935.9

ตารางที่ A3.5 (ต่อ)

	เกษตรและ สหกรณ์	สาธารณสุข	อุตสาหกรรม	คมนาคม	พาณิชย์	วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี	ศึกษาธิการ	ยุติธรรม	มหาดไทย	ทบวงมหา วิทยาลัย	รวม
เครื่องทำน้ำเย็น	22.4	20.2		6.7	9.6		311.3	22.4	67.8	255.5	715.9
เครื่องอัดสำเนา	3,504.0	5,027.0	851.0	1,868.0	2,683.0	104.0	54,205.7	755.0	6,874.0	1,223.0	77,094.7
เผยแพร่โฆษณา							18.0			2,500.0	2,518.0
ทุน	7.5	794.8	15.0								817.3
ศึกษา							161,911.9			1,686.5	163,598.4
ไฟฟ้า	6,723.8	15,132.0	77.7	4,732.0		9,556.0	51,486.9		87,044.3	5,301.4	180,054.1
นัดลม	227.8	658.3	134.6	314.8	84.4	36.4	345.6	55.2	521.5	763.3	3,141.9
อาวุธ	2,272.0									-	2,272.0
ตกแต่งสำนักงาน	63.5	121.0					66.0			531.6	782.1
ทำความสะอาดพื้นที่	46.0	960.0	18.0	48.0			94.5		46.0	151.5	1,364.0
เครื่องเรือน	4,382.1	13,429.1	1,511.3	1,715.8	481.4	343.2	112,965.2	127.3	13,748.0	7,117.9	155,821.3
เครื่องกำเนิดไฟฟ้า											0.0
งานบ้านงานครัว	3,166.2	11,252.5	329.7	146.0	22.5	27.0	10,272.4	73.1	661.0	2,227.0	28,177.4
เครื่องตัดหญ้า	2,623.7	196.0	53.0	50.9	8.5	48.0	6,012.7	61.0	308.0	307.2	9,669.0
ห้องสมุด							155.0			546.1	701.1
เครื่องจักร	4,079.5		723.0	280.0		373.0	12,239.8		7,500.0	70.0	25,265.3
ช้าง ทวง รัศ	4,648.1	6,727.0	272.4	1,678.7	1,772.8	87.0	1,155.5		552.3	1,467.9	19,361.7
แพทย์	674.0	408,010.0		777.0			619.4	112.4	2,854.0	80,839.6	493,886.4
จักรยานยนต์	8,417.9	20,910.0	308.0	299.0	197.9	2,805.0	9,038.9	59.8	25,680.3	452.8	68,169.6
สำนักงานอื่น	469.6	16.5	80.1	64.7		91.7	272,046.8	319.1	9,968.6	1,520.3	284,577.4
เตาอบ เตาไฟฟ้า	323.0	950.0	68.0	87.2		102.0					1,530.2
ตู้เย็น	1,055.5	11,034.0				35.0	153.0	11.0	215.0	594.0	13,097.5
ความปลอดภัย	1,213.5	294.0	145.3	3,358.0	2.2	18.1	395.0		3,290.0		8,716.1
วิทยาศาสตร์	76,202.2	19,472.5	7,727.2	1,499.2		39,320.4	7,076.9		5,402.1	75,066.4	231,766.9
การเขียนและทอ	70.0	4.5	111.0				14,940.8	89.0	461.0	20.5	15,696.8
เครื่องมือเล็ก ชิ้นส่วน	1,684.0	4,180.8	193.5	1,372.0			13,264.3		34.1	126.9	20,855.6
กีฬา ดนตรี							1,925.1		260.0	901.7	43,088.8
สำรวจ สนาม	3,019.3	521.5	514.0	20,541.7		394.6	1,927.5		11,325.3	3,866.8	42,110.7
สิ่งทอสำนักงาน	1,012.0						450.0		45.5	20.0	1,527.5

ตารางที่ A3.5 (ต่อ)

	เกษตรและ สหกรณ์	สาธารณสุข	อุตสาหกรรม	คมนาคม	พาณิชย์	วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี	ศึกษาธิการ	ยุติธรรม	มหาดไทย	ทบวงมหา วิทยาลัย	รวม
รถบรรทุก				11,950.0							11,950.0
เครื่องพิมพ์ดีด	3,190.2	1,240.0	396.0	598.2	393.7	168.4	34,925.2	16.0	7,143.2	1,575.1	49,646.0
เครื่องดูดฝุ่น	29.5	480.0	10.0	10.0							529.5
ยานยนต์พิเศษ	1,790.0	109,200.0	0.0	21,600.0							132,590.0
รถเข็น	58.2						6.0			6.3	70.5
โรงงาน	9,886.4	71,036.5	4,122.5	3,435.3		385.0	55,447.3	241.7	6,979.1	5,067.0	156,600.8
<u>รวมครุภัณฑ์</u>	322,007.3	746,724.5	69,251.6	231,145.4	13,721.0	87,505.5	922,294.7	3,069.0	416,336.6	231,853.9	3,043,909.4
ยอดรวม	3,219,370.5	3,140,055.5	99,930.4	437,607.9	18,703.6	102,970.5	2,528,352.1	20,594.4	1,080,218.2	443,992.6	11,091,795.5

ที่มา: เอกสารรายละเอียดงบประมาณ ปีงบประมาณ 2532 สำนักงบประมาณ

	เกษตรและ สหกรณ์	สาธารณสุข	อุตสาหกรรม	คมนาคม	พาณิชย์	วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี	ศึกษาธิการ	ยุติธรรม	มหาดไทย	ทบวงมหา วิทยาลัย	รวม
วัสดุ											
เกษตร	5,562.5	227.5			50.0		297.6		219.3	7,122.1	13,479.0
สัตวศาสตร์	2,200.4	1,097.6		41.0		1,294.8	9,110.8		166.5	450.7	14,361.8
เคมี			629.6		828.0	2,692.9	150.0		231.0		4,531.5
สื่อสาร				17.7	15.0				12,500.0	100.0	13,479.0
คอมพิวเตอร์	1,045.6	634.9	284.8	1,275.2	1,793.5	3,901.2	365.0	84.6	2,503.6	5,323.0	17,211.4
ก่อสร้าง	911.4	1,067.0	462.0	1,244.4	13.0	1,406.6	239.6	20.0	1,015.3	4,777.6	11,156.9
เผยแพร่โฆษณา	5,404.1	9,051.0	1,183.9	163.0	437.0	188.6	912.7		288.9	2,049.5	19,678.7
แผนที่ ภาพถ่าย	704.5	160.0	400.0	452.8		3,760.3	391.8		5,113.1		10,982.5
ศึกษา		580.9					57,475.6		22,247.9	12,334.6	92,639.0
วิทยุ ไฟฟ้า	882.1	1,606.3	487.3	1,561.4	213.3	807.2	1,150.2	138.5	4,645.8	6,175.1	17,667.2
ประเมินผล							11,696.8		13,917.1		25,613.9
ส่งเสริม นวัตกรรม	361.7	2,226.5	270.0			150.0	1,422.3		276.1		4,706.6
แบบฉบับ รายงาน	4,615.5	2,877.2	603.3	6,169.5	512.9	1,841.4	48,705.5	2,965.0	32,110.5	2,340.0	102,740.8
เรือเพลิง หล่อลื่น	14,985.4	9,330.9	8,056.1	7,120.8	2,322.5	2,293.1					44,108.8
งานบ้านงานครัว	619.6	4,383.8	773.9	2,142.6	374.7	203.3	1,381.0	570.4	6,467.2	13,805.6	30,722.1
ห้องทดลอง						675.0	300.0			7.5	982.5
ห้องสมุด		30.1	45.0	6.0	213.5	200.5	7,128.0	3,540.3	4,236.0		15,399.4
เครื่องจักร	1,054.6		721.2			763.2					2,539.0
ป้ายสื่อ			158.0				5.0		30.0		193.0
สำนักงาน	16,733.9	13,969.6	7,011.4	15,159.1	5,752.4	4,537.9	20,971.1	3,934.0	53,713.9	50,505.8	192,289.1
บรรจุภัณฑ์	16.6						3,105.0				3,121.6
เวชภัณฑ์	217.4	194,864.3		3,254.4		1.5		56.0	3,701.9	269.5	202,365.0
งานพิมพ์	2,572.0	2,339.5	1,176.9	62.0	850.0	1365.8			8,161.6	975.0	17,502.8
วิจัย	2,094.2	35.0	752.0			1,827.0	1,664.0		78.9	130.0	6,581.1
ตัวอย่าง พันธุ์		1,273.9	670.0			20.0					1,963.9

ตารางที่ A3.6 (ต่อ)

	เกษตรฯ	สาธารณสุข	อุตสาหกรรม	คมนาคม	พาณิชย์	วิทยาศาสตร์ฯ	ศึกษาธิการ	ยุติธรรม	มหาดไทย	ทบวงฯ	รวม
อาวุธ ความปลอดภัย				45.0					9,338.7		9,383.7
ดาวเทียม	936.5					100.0			430.0		1,466.5
สมุดเวียน									5,144.7		5,144.7
วิทยาศาสตร์ แพทย์	8,798.2	75,427.6	3,956.8	3,743.3	953.0	11,191.0	643.9	402.0	3,238.1	148,997.3	257,351.2
เครื่องมือ ชิ้นส่วน	1,420.6	198.2	620.0	4,937.3		1,213.2	1,450.0		389.7		10,229.0
กีฬา ดนตรี						8.0					8.0
สำรวจ สนาม	164.5		209.0	340.0	36.8	61.0			140.0		951.3
ฝึกอบรม	165.5	494.5	150.0			430.8	20,937.0	10.0	3,407.0	25,802.6	51,397.4
เครื่องแบบ	15.7	2,474.7		34.0		15.0	184.0		43,955.0	3,060.0	49,738.4
ยานพาหนะ	4,451.0	1,530.2	1,422.1	2,304.5	576.4	419.6	1,430.4	482.1	15,957.0	3,370.6	31,943.9
โรงงาน	24.2			887.1					1,919.0		2,830.3
รวมวัสดุ	75,957.7	325,881.2	30,043.3	50,961.1	14,942.0	41,368.9	191,117.3	12,202.9	255,543.8	297,596.5	1,286,461.0
ครุภัณฑ์											
เครื่องปรับอากาศ	335.0	110.0	195.0	220.0	104.0	580.0	257.0		437.0	2,985.0	5,223.0
เกษตร	456.1	77.0	10.0	140.4	42.0		184.1		42.0	551.7	1,503.3
โสตทัศนศึกษา	832.5	911.8	330.0	751.9	516.5	202.9	22,126.7	226.5	2,626.8	8,408.2	36,933.8
เรือ				85.0							85.0
รถยนต์ รถบรรทุก	4,585.0	3,140.0	9,057.0	4,173.0	6,005.0	1,690.0	8,960.0	1,800.0	45,503.0	10,185.0	95,098.0
เครื่องคิดเลข	114.0	28.0	28.8	34.4	106.2	10.5	130.7		1,938.0	98.5	2,489.1
เครื่องเก็บเงินสด		29.0									29.0
วิทยุ สื่อสาร	355.0	800.0	58.0	39,070.6	0.0	1,400.5	0.0		2,558.5	8,231.5	52,474.1
คอมพิวเตอร์	42,031.3	25.0	660.5	20,664.0	6,972.0	9,224.4	518.0	13.7	102,165.2	35,694.1	217,968.2
ก่อสร้าง				1,200.0			97.6		713.7	6,609.4	8,620.7
เครื่องทำน้ำเย็น		3.2		26.5			23.8		229.6	178.0	461.1
เครื่องอัดสำเนา	962.0	1,498.0	760.0	917.0	212.0	940.0	10,364.5	296.0	6,521.0	2,033.0	24,503.5
เผยแพร่โฆษณา							110.0				110.0
ทุน		720.6									720.6
ศึกษา							11,659.5			126.4	11,785.9
ไฟฟ้า	163.8	225.0		635.4		1,472.0	1,165.1	1,662.0	14,256.8	3,797.0	23,377.1

ตารางที่ A3.6 (ต่อ)

	เกษตรฯ	สาธารณสุข	อุตสาหกรรม	คมนาคม	พาณิชย์	วิทยาศาสตร์ฯ	ศึกษาธิการ	ยุติธรรม	มหาดไทย	ทบวงฯ	รวม
นัดชม	45.0	170.4	1,906.0	56.4	3.6	416.2	90.7		96.1	674.4	3,458.8
ตกแต่งสำนักงาน	120.0	125.2					90.0			299.5	634.7
ทำความสะอาดพื้นที่	16.0			16.0		14.0	49.0		30.0	122.0	247.0
เครื่องเรือน	688.6	1,143.9	971.5	727.2	1,082.5	620.8	2,343.5	93.2	8,330.9	46,760.5	62,762.6
งานบ้านงานครัว	70.0	18.0		22.6		6.0	2,584.5	1.4	1,143.1	1,845.5	5,691.1
เครื่องตัดหญ้า	38.5	5.5			4.8		671.0		56.5	84.8	861.1
ห้องสมุด					406.0	568.1	16,226.2		200.0	1,000.0	18,400.3
เครื่องจักร	39.7			618.0		3,110.0					3,767.7
ช้าง ควง วัช	147.0	60.0	12.0	49.0	3,555.5	559.5	230.5	12.0	88.0	759.0	5,472.5
แพทย์		56,476.0	169.0	73.0			45.4		12,461.6	77,901.4	147,126.4
จักรยานยนต์					283.9	34.0	29.9		3,254.5	260.7	3,863.0
สำนักงานอื่น	62.6		91.0	2.5	59.2	26.0	960.9	1,350.1	5,678.3	1,413.9	9,644.4
เตาอบ เตาไฟฟ้า	85.0					213.2					298.2
ตู้เย็น	98.9	1,052.8				267.5	20.0			612.2	2,051.4
ความปลอดภัย	12.0	70.0	24.0	36.5	6.0				6,026.0	79.9	6,254.4
วิทยาศาสตร์	15,453.8	10,431.1	19,857.4	3,788.6	1,363.7	38,866.7	3,669.8		2,568.1	115,641.6	211,640.8
การเขียนและทอ			1,100.6				784.0			136.0	2,020.6
เครื่องมือเล็ก อะไหล่	9.5	348.5		553.6			897.3		3.0	16.7	1,828.6
กีฬา คนตรี							4,670.3		100.0	791.6	5,561.9
สำรวจ สนาม	108.4	69.0	2,147.0	2,479.7		14.0			5,569.4	2,038.5	12,426.0
สิ่งทอสำนักงาน	11.4					15.0	27.0			41.1	94.5
เครื่องพิมพ์ดีด	208.0	211.0	198.0	232.5	461.2	164.0	13,385.5	65.0	1,975.9	1,734.1	18,735.2
เครื่องชุดเดิน	23.0	10.0	6.5	20.0	20.0	5.0					84.5
รถเข็น	1.2		2.0	0.7		3.5	3.3			1.2	11.9
โรงงาน	215.3	586.0	2,074.3	4,280.5	5.4	67.0	23,735.2	2.0	4,706.5	10,321.8	45,994.0
รวมกรุงเทพมหานคร	67,388.6	78,345.0	39,658.6	80,875.0	21,209.5	60,490.8	126,111.0	5,521.9	229,279.5	341,434.1	1,050,314.0
ยอดรวม	143,346.3	404,226.2	69,701.9	131,836.1	36,151.5	101,859.7	317,228.3	17,724.8	484,823.3	629,030.6	2,336,775.0

ที่มา: เอกสารรายละเอียดงบประมาณ ปีงบประมาณ 2532 สำนักงานประมาณ

4. ข้อเสนอแนะ

ผลการทบทวนเอกสารงานวิจัยต่างๆ ล้วนยืนยันว่าตลาดในประเทศมีความสำคัญที่สุดต่อการขยายตัวอย่างมากมายของภาคอุตสาหกรรมจนถึงเมื่อเร็วๆ นี้ที่การส่งออกมีความสำคัญเพิ่มขึ้นจนเป็นอันดับหนึ่ง แต่ข้อมูลที่มีก็บ่งชี้ว่า การผลิตสินค้าอุตสาหกรรมมากกว่าสามในสี่ของประเทศเกิดอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล ซึ่งหมายความว่าความต้องการสินค้าอุตสาหกรรมของประชากรต่างจังหวัดส่วนมากยังได้รับการสนองจากสินค้าที่นำเข้ามาจากกรุงเทพฯ และปริมณฑล ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ การขยายพื้นที่เพาะปลูกในต่างจังหวัดทั่วไปก็ถึงจุดอิ่มตัวจนขยายต่อไปอีกไม่ได้ ในขณะที่ประชากรยังเพิ่มขึ้นอยู่ จึงมีผลให้ผู้คนในต่างจังหวัดโดยเฉพาะในเขตชนบทต้องเดินทางไปหางานทำในเมืองใหญ่ทั้งใกล้และไกล แต่เมืองเหล่านี้รวมทั้งกรุงเทพฯ ซึ่งแม้จะมีกิจกรรมมากก็ไม่มีงานพอที่จะรองรับแรงงานที่ขยายตัวอยู่ ข้อมูลประชากรและอาชีพแสดงว่าประเทศไทยยังอยู่ห่างไกลจากจุดกลับ (turning point) ในเรื่องแรงงานซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อจำนวนแรงงานในภาคเกษตรเริ่มลดลง (ไม่ใช่ลดลงแต่เพียงสัดส่วนเท่านั้น) ดังนั้น หากแนวโน้มการจ้างงานในปัจจุบันยังคงมีอยู่ต่อไป ความร่ำรวยและทุกข์ยากในต่างจังหวัดจะผลักดันให้แรงงานจำนวนมากขึ้นมีความจำเป็นที่ต้องหลั่งไหลเข้าสู่ที่ๆ คิดว่าจะมีงานให้ทำ ผลที่ตามมา ก็จะเป็นการไร้งานทำกันอย่างกว้างขวาง โดยทั่วไปจนอาจกลายเป็นปัญหาสังคมที่รุนแรงได้

ดังนั้น การส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดเพื่อให้มีการสร้างงานและรายได้ในต่างจังหวัดจึงเป็นประเด็นที่ทั้งองค์การพัฒนาระหว่างประเทศ และรัฐบาลให้ความสนใจมากขึ้นเป็นลำดับ แต่ความพยายามส่วนใหญ่ในอดีตมักเป็นการเน้นการให้สิ่งจูงใจในการผลิต รวมทั้งการให้สิทธิพิเศษทางภาษีโดยผ่านการทำงานของหน่วยงานราชการต่างๆ เช่น คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน การส่งเสริมสินค้าและให้การอบรมโดยศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาค ทั้งนี้ เพื่อดึงดูดให้นักลงทุนออกไปตั้งกิจการในต่างจังหวัด แต่การสนองตอบต่อสิ่งจูงใจเหล่านี้ได้ผลซึ่งไม่น่าพอใจเท่าใดนัก ทั้งนี้ หลักเศรษฐศาสตร์ในเรื่องพฤติกรรมการลงทุนโดยเอกชนก็บ่งชี้ว่าการส่งเสริมด้วยสิ่งจูงใจด้านการผลิตนั้นไม่ว่าจะมากเพียงใดก็ตาม ผู้ที่มีทรัพยากรก็คงจะไม่ไปลงทุนสร้างอุตสาหกรรมในที่ๆ ซึ่งไม่มีความต้องการสินค้าหรือมีก็น้อยเต็มที

การศึกษานี้จึงเลือกวิเคราะห์ประเด็นการสร้างอุตสาหกรรมมาในต่างจังหวัดโดยพิจารณาจากแง่ของอุปสงค์เพื่อที่จะ (1) ทำความเข้าใจสภาพปัจจุบันและความเป็นไปได้ในอนาคตของความต้องการที่แท้จริงต่อสินค้าอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดและ (2) เพื่อหาและกำหนดแนวทางที่จะเพิ่มและรักษาระดับความต้องการนั้นๆ แหล่งของอุปสงค์หลักที่วิเคราะห์คือ (1)ครัวเรือนในฐานะทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค (2) ผู้ผลิตที่ไม่ใช่ครัวเรือน (3) รัฐบาลและ (4) ตลาดต่างประเทศ ทั้งนี้ โดยเน้นแหล่งอุปสงค์ในประเทศเป็นสำคัญโดยมีเหตุผลว่าเป็นแหล่งที่จะสนองต่อ

การใช้นโยบายและมาตรการต่างๆ อย่างได้ผลกว่าแหล่งของอุปสงค์ในต่างประเทศ ควรแก่การให้ความสำคัญในช่วงต้นของกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมในต่างจังหวัด

4.1 ผลการวิเคราะห์

ผลการศึกษาซึ่งกำหนดให้อุตสาหกรรมต่างจังหวัดหมายถึงกิจการอุตสาหกรรมทั้งหมดที่ได้จดทะเบียนประกอบการนอกกรุงเทพฯ และปริมณฑลพบว่าอัตราการขยายตัวอย่างรวดเร็วของสาขาอุตสาหกรรมจนเมื่อเร็วๆ นี้มีแหล่งสำคัญมาจากความต้องการสินค้าภายในประเทศ แม้ว่าสินค้าที่สนองตอบความต้องการนี้มาจากการเพิ่มและขยายตัวของกิจการในปริมณฑลเป็นส่วนใหญ่ ระดับความต้องการสินค้าโดยเฉลี่ยในต่างจังหวัดแม้จะเพิ่มขึ้นโดยทั่วไปแต่ยังมีระดับค่อนข้างต่ำ ทั้งนี้เกิดจากความยากจนของครัวเรือนในต่างจังหวัดซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในเขตชนบทและมีอาชีพทางเกษตร ความต้องการสินค้านี้มีเพียงส่วนน้อยที่เกิดจากความด้อยคุณภาพของสินค้า

แม้ระดับรายได้โดยเฉลี่ยสำหรับครัวเรือนในทุกท้องที่ในทุกภูมิภาคจะเพิ่มขึ้นในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา แต่ความแตกต่างของระดับรายได้ระหว่างครัวเรือนในเมืองกับในชนบทและระหว่างภาคต่างๆ กับในกรุงเทพฯ ก็เพิ่มขึ้นโดยไม่หยุดยั้งด้วย การที่รายได้เป็นตัวกำหนดที่สำคัญที่สุดสำหรับความต้องการสินค้า ความแตกต่างของรายได้อย่างมากจึงหมายความว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ซึ่งมีรายได้ต่ำย่อมมีสัดส่วนในสินค้าบริโภคอย่างใดอย่างหนึ่งต่ำกว่ากลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้สูงกว่า ทั้งๆ ที่กลุ่มแรกมีจำนวนคนมากกว่า ปัจจัยที่ทำให้รายได้ของครัวเรือนในหมู่บ้านมีระดับเฉลี่ยต่ำมีหลายอย่างนอกเหนือจากปริมาณและคุณภาพของทรัพยากรธรรมชาติในแต่ละท้องที่ เอกสารงานวิจัยที่บทวนต่างก็สรุปว่า นโยบายรัฐบาลเองก็มีอยู่หลายเรื่องที่มีส่วนทำให้การกระจายรายได้ระหว่างครัวเรือนในชนบทกับในเมืองมีความแตกต่างมากขึ้น เช่น นโยบายราคาผลผลิตเกษตร นโยบายการคลังบางเรื่อง นโยบายอัตราแลกเปลี่ยน และแม้กระทั่งนโยบายการศึกษาแบบทางการในโรงเรียน ระดับรายได้ต่ำของครัวเรือนในชนบทซึ่งมีเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักจึงเป็นตัวจำกัดสำคัญที่ทำให้อุปสงค์ต่อสินค้าต่ำทั้งในสินค้าบริโภคและสินค้าที่เป็นปัจจัยการผลิต อย่างไรก็ตาม แม้ระดับความต้องการในปัจจุบันจะยังต่ำ แต่ผลการวิเคราะห์แบบแผนการใช้จ่ายของครัวเรือนก็บ่งว่าศักยภาพของตลาดสินค้าหลายอย่างมีแนวโน้มว่าจะสูงพอสมควร ดังเห็นได้จากความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายจ่ายสำหรับสินค้าอุตสาหกรรมโดยทั่วไปซึ่งมีค่าค่อนข้างจะสูง ผลการคำนวณค่าของสัดส่วนเพิ่มต่อขนาดครัวเรือนส่วนเพิ่มที่ได้ก็ให้ภาพที่สอดคล้องกันในประเด็นเรื่องที่ครัวเรือนมีการซื้อสินค้าอุตสาหกรรมหลายประเภทเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ ทิศทางของการเปลี่ยนแปลง (การเพิ่มลด) ของค่าความยืดหยุ่นสำหรับกลุ่มสินค้าหลักก็มีลักษณะที่สอดคล้องกับรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงซึ่งพบในประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆ ที่มีผู้วิจัยไว้

ตลาดในท้องถิ่นทั้งสำหรับสินค้าบริโภคและสินค้าที่ใช้เป็นปัจจัยในการผลิตเป็นแหล่งอุปสงค์ที่สำคัญที่สุดของสินค้าอุตสาหกรรมต่างจังหวัด ประมาณครึ่งหนึ่งของกิจการอุตสาหกรรมที่สำรวจ (เกือบทั้งหมดเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็กมีการจ้างงานไม่เกิน 20 คนและ/หรือมีเงินลงทุนไม่เกิน 3 ล้านบาท) ขายผลผลิตระหว่างร้อยละ 80-100 ในจังหวัดที่กิจการตั้งอยู่ แต่ยอดขายของกลุ่มนี้เป็นสัดส่วนเพียงเล็กน้อยของยอดขายรวมของทั้งประเทศเท่านั้น และเมื่อนำเอารายการสินค้าที่มีความยืดหยุ่นสูง (มีศักยภาพสูงเมื่อเทียบกับรายได้) นี้ไปเทียบกับจำนวนกิจการอุตสาหกรรมประเภทต่างตามที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ก็พบว่าส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่ผลิตอยู่ในกรุงเทพฯ ค่าความยืดหยุ่นสูงนี้ตีความได้ในระดับหนึ่งว่าสินค้าเหล่านั้นมีศักยภาพของอุปสงค์สูง จึงหมายความว่าถ้าสามารถผลิตสินค้าเหล่านี้ได้ในต่างจังหวัดในต้นทุนที่ต่ำกว่าที่ผลิตในกรุงเทพฯ แล้ว น่าจะไม่มีปัญหาเรื่องขายไม่ออกอย่างแน่นอน

การวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างอุปสงค์กับสัดส่วนของปัจจัยที่ใช้ก็มีข้อสรุปว่าเมื่อรายได้ของครัวเรือนเพิ่มขึ้น กลุ่มที่เคยมีรายได้ต่ำมากๆ จะเพิ่มการซื้อสินค้าที่ผลิตในท้องถิ่นซึ่งส่วนใหญ่ใช้แรงงานในสัดส่วนที่สูงกว่าปัจจัยทุน แต่ครัวเรือนที่มีรายได้สูงอยู่เดิมนั้น เมื่อรายได้เพิ่มขึ้นก็จะเพิ่มการซื้อสินค้าที่ผลิตโดยใช้ปัจจัยทุนในอัตราสูงหรือเป็นสินค้านำเข้าจากต่างประเทศไปเลย

ส่วนแหล่งความต้องการอื่นที่ศึกษาก็ปรากฏว่าอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดซึ่งมีส่วนใหญ่จะมีขนาดเล็กแต่ก็เป็นผู้ซื้อที่สำคัญที่สุดสำหรับสินค้าชั้นกลางที่นำไปใช้ เป็นปัจจัยในกิจกรรมอุตสาหกรรมอีกทีหนึ่ง ส่วนการซื้อจากหน่วยราชการและตลาดต่างประเทศนั้นยังมีอยู่ค่อนข้างจำกัด

การทบทวนรายละเอียดงบประมาณที่จัดสรรแก่หน่วยราชการในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดสำหรับปีงบประมาณ 2532 และกฎระเบียบในการจัดซื้อวัสดุและครุภัณฑ์สรุปได้ว่า การซื้อโดยรัฐควรจะเป็นเครื่องมือในการกระตุ้นให้อุปสงค์ต่อสินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตในต่างจังหวัดเพิ่มขึ้นได้ในหลักการสำหรับระยะแรกของกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมในต่างจังหวัด แม้การกำกับระเบียบที่เป็นลายลักษณ์อักษรจะไม่ง่ายนัก แต่ก็ยังง่ายกว่าการพยายามปรับปรุงให้ระเบียบนั้นมีผลโดยแท้จริง นอกจากนี้ สิ่งสำคัญมากในการที่มาตรการนี้จะสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับคำจำกัดความของ "ผลผลิตอุตสาหกรรมต่างจังหวัด"

อย่างน้อยที่สุดที่น่าจะทำได้คือการที่รัฐหันไปซื้อสินค้าจากแหล่งในภูมิภาคในขอบข่ายที่ทำได้ รวมทั้งการที่ต้องเข้าใจและพร้อมที่จะรับผลว่า (1) การที่รัฐหันแหล่งการซื้อสินค้าไปสู่ต่างจังหวัดนั้น ไม่มีผลในการเพิ่มความต้องการสินค้าของประเทศในระดับมหภาคซึ่งหมายความว่า ประสิทธิภาพการผลิตในระดับประเทศที่วัดเป็นอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจอาจลดลงจากกรณีที่ไม่มี การดำเนินการตามมาตรการนี้ก็ได้ เว้นแต่ว่ารายได้ของประชากรในชนบทจะเพิ่มขึ้นจนสามารถเข้า

เสริมรับในเรื่องของความต้องการสินค้า (2) สินค้าที่หน่วยราชการจะซื้อได้นั้นค่อนข้างจะจำกัด อยู่ในประเภทที่ใช้ในสำนักงานทั่วไปและมีสินค้ามีลักษณะเป็นของใช้ส่วนตัวน้อยมาก (3) ขนาดและโครงสร้างของงบประมาณแสดงว่า หากรัฐเลือกที่จะดำเนินการในเรื่องนี้ก็ต้องใช้ความระมัดระวังอย่างมากโดยค่อยทำค่อยไป เพื่อให้โอกาสแก่ผู้ที่สนใจออกไปลงทุนในต่างจังหวัดได้มีเวลาปรับตัวรับสถานการณ์ได้และ (4) ความเคยชินในการปฏิบัติในลักษณะเดิมหรือแม้แต่ความรู้สึกต่อต้านอย่างแท้จริงเป็นสิ่งที่มองข้ามไม่ได้ จึงต้องมีมาตรการเตรียมแก้ปัญหาไว้ เช่นในกรณีที่หน่วยงานจัดซื้ออ้างว่าสินค้าในต่างจังหวัด (โดยไม่จำกัดด้วยซ้ำไปว่าต้องเป็นสินค้าที่ผลิตในภูมิภาคเดียวกัน เพียงแต่ว่าต้องผลิตในต่างจังหวัดเท่านั้น) มีคุณภาพต่ำ ซึ่งหมายถึงการต้องพิสูจน์และสอบสวนซึ่งกินเวลาแต่จำเป็นก็ได้

ความต้องการจากต่างประเทศซึ่งเพิ่งมีความสำคัญเป็นอันดับหนึ่งแทนแหล่งผู้ซื้อในประเทศเมื่อไม่นานมานี้แม้จะยังมีความสำคัญไม่มากนักในตอนต้นของการสร้างอุตสาหกรรมภาพต่างจังหวัด แต่ก็เห็นได้ชัดว่าจะทวีความสำคัญในช่วงต่อไป การเตรียมการเพื่อให้อุตสาหกรรมต่างจังหวัดเข้ามีส่วนร่วมได้เต็มที่เมื่อเวลามาถึงจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นและควรดำเนินการตั้งแต่เนิ่นๆ เช่น การกระจายข้อมูลเกี่ยวกับสภาวะตลาดต่างประเทศ เทคโนโลยีและหนทางในการพัฒนาปรับปรุงสินค้า สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญกับการลดขั้นตอนและความยุ่งยากของพิธีการส่งออก ตลอดจนการให้ความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในการส่งออก สิ่งหนึ่งที่นักอุตสาหกรรมทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดมีความอัดอั้นใจและได้กล่าวถึงเสมอคือความสับสนของขั้นตอนการส่งออก บางเรื่องถึงกับขัดแย้งกัน และการต้องเสียเวลาอย่างมากกว่าจะได้รับอนุมัติให้ส่งออกในบางครั้งซึ่งเคยใช้เวลาานหลายเดือน จนลูกค้ายกเลิกการสั่งและหันไปซื้อจากประเทศอื่น นอกจากนี้ นโยบายอัตราแลกเปลี่ยนที่ไม่กำหนดค่าเงินบาทให้สูงกว่าความเป็นจริงก็เป็นสิ่งสำคัญ เพื่อที่จะไม่กันทอนแรงจูงใจสำหรับผู้ส่งออกโดยทั่วไป

4.2 ข้อสรุป

ขนาดของประชากรในชนบทเพียงอย่างเดียวก็แสดงให้เห็นได้แล้วว่า ขนาดของตลาดสินค้าอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดน่าจะเป็นใหญ่มากทีเดียวแม้แต่ในกรณีของสินค้ามีค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์เป็นบวกแต่ต่ำกว่าหนึ่ง ส่วนสินค้าที่มีค่าความยืดหยุ่นเป็นลบซึ่งหมายถึงอัตราการใช้ซื้อที่จะลดลงเมื่อรายได้ครัวเรือนสูงขึ้น หากปรากฏว่าค่าที่เป็นลบนั้นเกิดจากการมีสินค้าทดแทนที่ผลิตได้ในปริมาณมากในราคาที่ถูกลงกว่าซึ่งเป็นวิถีทางปกติของกระบวนการพัฒนา สินค้าเหล่านี้ก็จะเป็นตัวบ่งชี้ในขั้นต้นได้ว่าสินค้าใดอาจจะไม่ควรแก่การลงทุนผลิตในต่างจังหวัด แต่ถ้าค่าลบเหล่านี้เกิดจากคุณภาพสินค้าที่ด้อยกว่าอย่างจริงๆ เมื่อเทียบกับสินค้าชนิดเดียวกันที่ผลิตในกรุงเทพฯ และปริมณฑลแล้ว มาตรการที่จะช่วยให้ปรับปรุงสินค้าจะมีความสำคัญยิ่ง ตั้งแต่การให้ข้อมูลที่ถูกต้องและทัน

เวลาจนถึงการทดสอบคุณภาพสินค้าโดยตรงเพื่อที่จะเพิ่ม หรืออย่างน้อยรักษาระดับความต้องการสินค้าไว้สำหรับผู้ผลิตกลุ่มนี้

สินค้าที่ผลิตในต่างจังหวัดไม่จำเป็นต้องมีคุณภาพต่ำเสมอไป แต่การที่มีกิจการทันสมัยขนาดใหญ่ที่เกิดจากการลงทุนในประเทศและจากต่างประเทศหรือการร่วมทุนและทำการผลิตสินค้าอยู่ในต่างจังหวัดเนื่องจากต้องใช้ทรัพยากรท้องถิ่น เช่น อาหารบรรจุกระป๋องซึ่งมีคุณภาพสูงทัดเทียมต่างประเทศนั้นยังไม่พอที่จะสรุปว่าเรื่องคุณภาพสินค้าไม่ใช่ปัญหาของอุตสาหกรรมต่างจังหวัดทั่วไป อย่างไรก็ตาม การพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นสิ่งจำเป็นในระยะยาวเพื่อที่จะไม่ให้รายได้ครัวเรือนที่เพิ่มขึ้นนั้นถูกใช้จ่ายเพื่อซื้อสินค้าที่นำเข้ามาจากเขตกรุงเทพฯ บริเวณพลหรือต่างประเทศเสียทั้งหมด

มาตรการสิ่งจูงใจในด้านการผลิตเป็นสิ่งที่เหมาะสมและสอดคล้องกับนโยบายส่งเสริมการผลิตเพื่อทดแทนสินค้าเข้าซึ่งความต้องการมีอยู่แล้ว ประเด็นจึงอยู่ที่ต้นทุนการผลิต ส่วนการส่งเสริมอุตสาหกรรมเพื่อให้เป็นล้นหนึ่งของกระบวนการสร้างอุตสาหกรรมภายในต่างจังหวัดนี้ นโยบายและมาตรการที่มีผลจริงจึงในการเพิ่มความต้องการสินค้าโดยผ่านการเพิ่มรายได้เป็นแนวนโยบายที่เหมาะสมกว่าแม้จะต้องใช้เวลาานกว่า และเป็นวิธีเดียวที่ทำให้ความต้องการสินค้าอุตสาหกรรมต่างจังหวัดมีภาพในอนาคต ทั้งนี้ เนื่องจากว่า "ในสังคมเกษตรทั่วไปที่มีระดับรายได้ต่ำถึงปานกลาง การเพิ่มรายได้ของเกษตรกรเป็นวิธีที่ได้ผลที่สุดในการทำให้เกิดการขยายตัวของตลาดสำหรับอุตสาหกรรมขนาดเล็ก" (Elkan 1989) นอกจากนี้ มาตรการด้านการผลิตจะมีผลต่อการส่งเสริมการลงทุนอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ทั้งจากภายในและนอกประเทศ ตลอดจนการลงทุนร่วมซึ่งไม่มีปัญหาเกี่ยวกับความต้องการสินค้า เพราะจะต้องมีการวิเคราะห์ตลาดแล้วก่อนที่จะทำการลงทุน

แนวความคิดการพัฒนาอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดเพื่อเพิ่มความเสมอภาคทางรายได้มักเป็นที่เชื่อว่าจะเกิดได้ต่อเมื่อมีการเสียประสิทธิภาพทางการผลิตของระบบเศรษฐกิจเท่านั้น กล่าวคือ เป้าหมายทั้งสองนี้มักถูกมองว่าการได้อย่างหนึ่งจะต้องเสียอีกอย่างหนึ่งเสมอไปซึ่งไม่จริง ความแตกต่างทางรายได้อย่างมากระหว่างครัวเรือนในเขตบริเวณพลโดยเฉพาะในกรุงเทพฯ กับในต่างจังหวัดโดยเฉพาะในชนบทเป็นเหตุผลอย่างดีที่จะเร่งดำเนินการเพื่อลดความแตกต่างนี้ ก่อนที่จะกลายเป็นต้นเหตุของปัญหาเสถียรภาพระยะยาวทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง ประเด็นที่จะต้องพิจารณาจึงไม่ใช่ว่าการเพิ่มความเสมอภาคของรายได้เป็นสิ่งควรทำหรือไม่อีกต่อไป แต่ควรเป็น การเลือกระดับที่เหมาะสมสำหรับเป้าหมายทั้งสองมากกว่า

จากแนวโน้มที่ครัวเรือนรายได้ต่ำมักเพิ่มการซื้อสินค้าที่ผลิตโดยอุตสาหกรรมในท้องถิ่นที่มีขนาดเล็กถึงปานกลางที่มีการใช้ปัจจัยแรงงานในสัดส่วนสูงกว่าปัจจัยทุน กับการที่อุตสาหกรรมใน

ต่างจังหวัดต้องพึ่งตลาดท้องถิ่นมากนั้นแสดงว่า กระบวนการสร้างอุตสาหกรรมภายในต่างจังหวัด มีทางที่จะทำได้โดยที่กิจการใหม่หรือการขยายตัวของกิจการเดิมไม่ต้องการลงทุนมหาศาล การที่อุตสาหกรรมเหล่านี้มักใช้แรงงานในสัดส่วนสูงมีความหมายต่อไปว่า การส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดเล็กในต่างจังหวัดจะ "ทำให้เกิดการสร้างงานสูงสุดเมื่อเทียบกับวิธีอื่น และจะนำไปสู่การกระจายรายได้ที่เพิ่มขึ้นนี้ได้โดยทั่วหน้ากว่า ทั้งในแง่ของจำนวนผู้ได้รับประโยชน์และในแง่การกระจายเปรียบเทียบกับระหว่างพื้นที่ภูมิศาสตร์ โดยไม่ต้องสร้างมาตรการการคลังต่างหากเพื่อให้มีการกระจายผลผลิตที่เพิ่มขึ้นอีกทีหนึ่ง" (Elkan 1989: 254) การอพยพเข้าไปหางานทำในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑลก็จะไม่รุนแรงดังที่เคยเป็นมา

4.3 ข้อเสนอแนะทางนโยบาย

เพื่อที่จะให้การสร้างอุตสาหกรรมภายในต่างจังหวัดมีผลตามวัตถุประสงค์ที่จะสร้างงานและรายได้ในต่างจังหวัด แต่ก็ไม่เสียโอกาสที่ประเทศไทยกำลังมีความได้เปรียบหลายอย่างจนเป็นที่สนใจของนักลงทุนต่างประเทศ นโยบายที่เหมาะสมจึงควรเป็นนโยบายแนวนอนโดยแนวที่หนึ่งเน้นการส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดเล็กโดยการเพิ่มรายได้ของครัวเรือนในชนบทเพราะมีตัวอย่างในต่างประเทศที่กำลังพัฒนาว่าการเพิ่มรายได้ของครัวเรือนฐานะยากจนมักจะนำไปสู่การเพิ่มการซื้อสินค้าที่มีความคงทนมากขึ้นเช่น เครื่องเรือนและเครื่องมือเกษตรอย่างง่ายๆ ที่ผลิตในท้องถิ่น นอกเหนือไปจากการซื้อสินค้าที่ใช้แล้วหมดไปเช่นอาหาร แต่ความคงทนของสินค้าเหล่านี้จะทำให้ตลาดเกิดการอึดตัว อุตสาหกรรมในท้องถิ่นที่ผลิตสินค้าเหล่านี้จึงต้องมีโอกาสและความสามารถที่จะเปลี่ยนไปผลิตสินค้าอื่น หรือขยายการขายออกไปนอกตลาดเดิมซึ่งอาจจะไม่สามารถทำได้หากขาดการช่วยเหลือ การซ่อมเครื่องมือเครื่องใช้เป็นตัวตัวอย่างของกิจการที่ต้นทุนเพิ่มขึ้นเป็นสัดส่วนตามระยะทาง กิจการในท้องถิ่นจึงน่าจะทำได้เปรียบและน่าจะทำได้ ขณะเดียวกัน แนวโน้มของพฤติกรรมผู้บริโภคเป็นไปในทิศทางที่จะมีการทดแทนสินค้าที่เคยซื้ออยู่เดิมด้วยสินค้าที่ทันสมัยขึ้นหรือมีคุณภาพสูงขึ้น ข้อมูลที่ถูกต้องและทันการเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์และเทคโนโลยีการผลิตใหม่ๆ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการอยู่รอดและการพัฒนาของอุตสาหกรรมขนาดเล็กในต่างจังหวัด

แนวนโยบายที่สอง เน้นการส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่โดยการลงทุนทั้งจากภายนอกและภายในประเทศโดยสิ่งจูงใจด้านการผลิตตามที่ดำเนินการอยู่แล้วต่อไป เพื่อเป็นการใช้ประโยชน์ความได้เปรียบในการผลิตที่ประเทศไทยมีอยู่ให้เต็มที่ แต่กิจการดังกล่าวมักมีขนาดใหญ่และมีแนวโน้มที่จะใช้วิธีการผลิตที่ใช้ปัจจัยแรงงานในสัดส่วนที่ต่ำกว่าปัจจัยทุน (แม้ว่าอัตราค่าจ้างที่จ่ายโดยเฉลี่ยจะสูงกว่า) จึงอาจมีผลไม่มากในแง่การสร้างงานและรายได้โดยเฉพาะในชนบท (สมศักดิ์ ตันมบุญเลิศชัย 2532: 4-16) ที่สำคัญคือ ประเภทสินค้าที่ส่งเสริมภายใต้แนวนโยบายนี้จะต้องหลีกเลี่ยงการสร้างหรือเพิ่มการแข่งขันให้กับอุตสาหกรรมขนาดเล็กในต่างจังหวัดซึ่งจะมีผลในการ

ลดตลาดสินค้าสำหรับอุตสาหกรรมต่างจังหวัดที่แคบอยู่แล้วให้ลดลงอีกหรือหมดไป อุตสาหกรรมที่ควรเน้นส่งเสริมตามแนวนโยบายนี้จึงควรเป็นสินค้าที่เหมาะสมแก่การส่งออก เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่จะสร้างความมั่นคงแก่อุตสาหกรรมขนาดเล็กในต่างจังหวัดในขั้นตอนของกระบวนการสร้างอุตสาหกรรมภาพในต่างจังหวัด

นโยบายแนวนานี้มีความเป็นไปได้เพราะความสำเร็จของแต่ละแนวมีเงื่อนไขที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด และไม่มีนโยบายที่จะมีผลต่ออุตสาหกรรมขนาดใหญ่และเล็กเท่าๆ กันโดยไม่มีผลล้าเอียง การพัฒนาอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดจึงต้องมีมาตรการและวิธีดำเนินการที่เด่นชัดและแน่ชัด ที่สำคัญคือวัตถุประสงค์ของการสร้างอุตสาหกรรมภาพในต่างจังหวัดนั้นต้องไม่มุ่งหมายที่จะเน้นการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมแต่อย่างเดียว แต่ต้องสังวรถึงเป้าหมายที่แท้จริงตลอดเวลาคือการเพิ่มการจ้างงานและรายได้ในชนบทซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการอยู่รอดและพัฒนาของอุตสาหกรรมขนาดเล็กในต่างจังหวัดและการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในระยะยาว

4.4 กลยุทธ์และมาตรการ

ก่อนที่การคมนาคมขนส่งจะขยายตัวอย่างกว้างขวางจนมีสภาพดังที่เห็นทุกวันนี้ การอยู่ใกล้ลูกค้าเป็นข้อได้เปรียบประการสำคัญของอุตสาหกรรมในท้องถิ่น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมรูปนี้จึงมีผลทำให้อุตสาหกรรมขนาดเล็กจำนวนหนึ่งที่เคยได้ประโยชน์จากการตั้งอยู่โดดเดี่ยวหรือห่างไกลมีอันต้องล้มเลิกกิจการไปจากการแข่งขันจากกิจการขนาดใหญ่และทันสมัยกว่าในเมือง ทั้งนี้ เพราะผลผลิตอุตสาหกรรมมีลักษณะ tradable ที่ผู้ผลิตไม่จำเป็นต้องอยู่ใกล้หรือให้บริการแก่ลูกค้าด้วยตนเอง (Siamwalla 1983) ผิดกับผลผลิตประเภท non-tradable ซึ่งผู้ผลิตและขายต้องอยู่ใกล้ผู้ซื้อ สินค้าเช่นเครื่องมือเกษตรกรรมที่ทำตามคำสั่งและรายละเอียดที่ลูกค้าเจาะจงเป็นเฉพาะรายจึงมีลักษณะที่แม้บางอย่างอาจถูกกล่าวหาว่าล้าสมัย แต่ทำให้ผู้ใช้ต้องกลับไปหาผู้ผลิตเมื่อเกิดความจำเป็นที่จะต้องซ่อมแซมขึ้นมา ดังนั้น นโยบายที่จะให้ผลิตเครื่องมือเกษตร "มาตรฐาน" โดยกิจการขนาดใหญ่ ย่อมทำให้ความจำเป็นที่จะต้องผลิตอยู่ใกล้ผู้ซื้อหมดไป และอาจทำให้อุตสาหกรรมขนาดเล็กทั้งหลายต้องล้มเลิกกิจการไปด้วย

กลยุทธ์และมาตรการที่จะทำให้อุตสาหกรรมขนาดเล็กในต่างจังหวัดเกิดและโตต่อไปจึงต้องมุ่งที่จะ (1) รักษาระดับความต้องการที่มีอยู่และ (2) เพิ่มระดับความต้องการขึ้นจากเดิม นอกจากนี้ การรักษาความได้เปรียบในการผลิตที่เคยมีอยู่สำหรับอุตสาหกรรมขนาดเล็กในต่างจังหวัดก็สำคัญมากเช่นกัน แต่สำหรับประเด็นหลังนี้ จะกล่าวถึงเฉพาะแง่ที่จะย้อนกลับมามีผลต่ออุปสงค์ต่อสินค้าของอุตสาหกรรมขนาดเล็กในต่างจังหวัดเท่านั้น

มาตรการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการเสริมและสร้างความต้องการแบ่งได้เป็นสองกลุ่มคือ มาตรการกลุ่มแรกเพื่อสร้างความต้องการโดยทางอ้อมแต่มีอิทธิพล ส่วนใหญ่เกี่ยวกับการทบทวน และปรับปรุงนโยบายและมาตรการเพื่อเพิ่มระดับรายได้ของครัวเรือนในชนบทซึ่งจะไปเพิ่มการซื้อ สินค้าอีกทีหนึ่ง มาตรการกลุ่มที่สองเน้นบทบาทโดยตรงของรัฐบาลในการยกระดับความต้องการ สินค้าอุตสาหกรรมต่างจังหวัด เป็นเรื่องการทำงานโดยตรงของหน่วยงานราชการมาตรการแต่ละกลุ่มนี้มีทั้งมาตรการระยะสั้นและระยะยาว ดังสรุปไว้ต่อไปนี้

4.4.1 มาตรการทางอ้อมในการสร้างอุปสงค์โดยการยกระดับรายได้ครัวเรือน

มาตรการกลุ่มนี้เป็นผลจากการวิเคราะห์พฤติกรรมการใช้จ่ายของครัวเรือนและแนวโน้มที่ ครัวเรือนยากจนจะซื้อสินค้าซึ่งผลิตในท้องถิ่นและใช้ปัจจัยแรงงานในสัดส่วนสูงกว่าปัจจัยทุน มีจุด หมายที่จะสร้างและเสริมอุปสงค์ต่อสินค้าโดยผ่านกลไกการใช้จ่ายของครัวเรือน การรักษาระดับ ความต้องการจึงทำได้โดยการดำเนินมาตรการต่อไปนี้

การเพิ่มความหลากหลายและความเข้มข้นของระบบการผลิตของครัวเรือนเกษตร

การเพิ่มความเข้มข้นของการผลิต (production intensification) ในที่นี้ไม่ใช่แนว ความคิดดั้งเดิมซึ่งมีจุดหมายอยู่ที่การเพิ่มรอบการเพาะปลูกของพืชโดยเฉพาะข้าวในบริเวณที่มีการ ชลประทานกว้างขวางเช่นการปลูกข้าวปีละ 2 ครั้งในภาคกลาง แต่เป็นมาตรการส่งเสริมความ พยายามที่จะศึกษาเพื่อทำความเข้าใจโอกาสและอุปสรรคเฉพาะตัวของภูมิภาคต่างๆ โดยคำนึงถึง เงื่อนไขสภาพทรัพยากรธรรมชาติ ความยากจนที่มีอยู่โดยทั่วไปในชนบทและจำนวนแรงงานอพยพ ออกทั้งที่เบ็ดเตล็ดและระยะยาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทำให้ภาคนี้จำเป็นต้องได้รับความสำคัญเป็น อันดับหนึ่งสำหรับการดำเนินการตามมาตรการนี้ ปัญหาสำคัญของภาคนี้ก็ได้แก่ การที่พื้นที่เกษตร ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรน้ำฝนมีความสมบูรณ์ต่ำ เป็นดินปนทรายซึ่งเก็บน้ำไม่ได้ดีและมีความเค็มสูง นอกจากนี้ พื้นที่หลายแห่งมีน้ำเพียงพอแก่การปลูกข้าวได้เพียงทุก 2-3 ปีต่อครั้ง งานนอกการ เกษตรที่จะทำให้เกิดรายได้ในปีที่ปลูกข้าวไม่ได้หรือเมื่อปลูกเสร็จแล้วในปีที่น้ำตึงจำเป็นอย่างยิ่ง

มีหน่วยงานเอกชนจำนวนมากที่มีส่วนในการเป็นสื่อกลางระหว่างผู้ที่ต้องการทำงานกับผู้ที่มี งานให้ทำ มหาวิทยาลัยในภูมิภาคต่างก็มีกลุ่มที่ทำการวิจัยเรื่องการใช้และการจัดการทรัพยากร ในท้องถิ่นที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพืช สัตว์ และกิจการนอกการเกษตรให้เกิดความเข้าใจที่ แท้จริงโดยมีจุดหมายในการหาทางเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกร เช่น การที่จะเข้าใจพฤติกรรม ของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้น จะต้องเข้าใจก่อนว่า นาข้าวเป็นระบบนิเวศที่มีความ ซับซ้อนและละเอียดอ่อนกว่าการเป็นเพียง "โรงงานผลิตข้าว" เท่านั้น (Grandstaff

1988) แต่น่าช้าวยังให้อาหารธรรมชาติอีกมากมายหลายอย่างอันเป็นแหล่งที่มาของธาตุอาหารที่จำเป็นต่อร่างกายตั้งแต่ ปลา หอย ไข่ กุ้ง แมลง หนู และสัตว์เล็กอื่นๆ จนถึงผักและใบไม้ที่กินได้ (ทั้งสำหรับคนและสัตว์) การเพิ่มประเภทผลผลิตหรือปริมาณผลผลิตของสิ่งที่ผลิตอยู่เดิมซึ่งหมายถึงการเพิ่มขึ้นของความหลากหลายในผลผลิตโดยรวมจากที่นาจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ทุกคนต้องการ โครงการต่างๆ ในอดีตที่มุ่งเพิ่มผลผลิตอย่างใดอย่างหนึ่งในภูมิภาคนี้โดยไม่ได้คำนึงการสูญเสียผลผลิตบางอย่างที่เคยได้จากนาข้าวไปจึงมัก "ไม่เป็นที่ยอมรับ" หรือ "ล้มเหลว"

โครงการวิจัยระบบชนบทและโครงการวิจัยระบบการทำฟาร์ม ในคณะเกษตรศาสตร์ และสถาบันทรัพยากรแหล่งน้ำและสิ่งแวดล้อม ในคณะวิศวกรรมศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้ศึกษาและสะสมความรู้และประสบการณ์จากการทำงานอย่างใกล้ชิดกับเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมาเป็นเวลาอย่างน้อย 10 ปี จึงอยู่ในฐานะที่จะช่วยเสริมหน่วยงานปฏิบัติในการหามาตรการหรือโครงการที่เป็นไปได้ที่จะยกระดับรายได้ของครัวเรือนชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กิจกรรมหลายอย่างที่โครงการวิจัยเหล่านี้ได้ริเริ่มขึ้นและได้รับความสำเร็จน่าที่จะได้ขยายออกไปทำในพื้นที่กว้างขวางขึ้นในภาคนี้

การทบทวนและปรับปรุงนโยบายราคาผลผลิตเกษตร

มาตรการนี้สัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับมาตรการก่อนที่มุ่งการเพิ่มความหลากหลายของกิจกรรมที่จะทำรายได้แก่ครัวเรือนชนบท นโยบายราคาผลผลิตเกษตรหลายนโยบายในอดีตมีผลทำให้การกระจายรายได้เลวลงโดยการทำให้รายได้ของเกษตรกรต่ำกว่าที่ควร บางเรื่องก็ได้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงไปแล้วแต่ยังไม่านพอที่จะเห็นผล เท่าที่ผ่านมา อ้อยเป็นพืชอย่างเดียวในบรรดาพืชหลักที่กลุ่มผู้ปลูกสามารถรวมตัวกันต่อรองจนมีผลในการรักษาระดับราคาผลผลิตได้บ้าง ส่วนพืชที่สำคัญอันดับหนึ่งในแง่ของจำนวนเกษตรกรที่เกี่ยวข้องคือข้าวนั้น เนื่องจากเป็นพืชที่มีอัตราการสนองตอบต่อการเปลี่ยนแปลงของราคาต่ำ (Siamwalla et al 1987: 247) การยกเลิกนโยบายที่บิดเบือนราคาในอดีตเช่นภาษีขาออก ซึ่งมีส่วนลดราคาข้าวที่ได้รับโดยเกษตรกรให้ต่ำมาเป็นเวลานานแล้วอาจจะไม่พอ แต่อาจต้องถึงกับมีมาตรการประกันราคาโดยมีทั้งทรัพยากรคนคือเจ้าหน้าที่และงบประมาณหนุนหลังที่เพียงพอก็ได้ อย่างน้อยที่สุด มาตรการที่มีผลเสียต่อราคาผลผลิตเกษตร เช่น เรื่องฟรีเมล็ดข้าวซึ่งได้ยกเลิกไปแล้วก็ไม่ควรที่จะนำกลับมาใช้อีก

การจัดการค่าจ้างขั้นต่ำ

เรื่องค่าจ้างขั้นต่ำเป็นประเด็นศึกษาหนึ่งในโครงการวิจัยนี้ ในส่วนนี้จึงจะกล่าวถึงเฉพาะในแง่ที่ค่าจ้างขั้นต่ำจะมีผลต่อระดับความต้องการสินค้าเท่านั้น มาตรการเรื่องแรงงานเป็นเรื่อง

ติดกับปัจจัยการผลิตอื่นๆ ตรงที่แรงงานเป็นทั้งปัจจัยและ เป็นแหล่งความต้องการสินค้าโดยตรงด้วย คนงานส่วนใหญ่ในภาคอุตสาหกรรมมักมาจากครัวเรือนที่มีรายได้ค่อนข้างต่ำในต่างจังหวัด ดังนั้น แรงงานในฐานะปัจจัยการผลิตจึงน่าจะเรียกร้องค่าจ้างในอัตราสูงสุดที่จะเป็นได้ แต่ค่าจ้างเป็นส่วนหนึ่งของต้นทุนการผลิตซึ่งหากถูกกำหนดให้สูงกว่าที่ควรแล้วย่อมมีผลทำให้อุตสาหกรรมพยายามทดแทนแรงงานด้วยปัจจัยทุน กลับจะทำให้จำนวนผู้มีงานทำลดลงไป ประเด็นเรื่องการกำหนดค่าจ้างขั้นต่ำจึงดูเหมือนจะอยู่ที่ว่า ระหว่างคนงานจำนวนน้อยที่ได้รับค่าจ้างในอัตราสูงกับคนงานจำนวนมากกว่าโดยที่แต่ละคนได้ค่าจ้างในอัตราต่ำกว่า กรณีไหนจะสร้างความต้องการต่อสินค้าของอุตสาหกรรมต่างจังหวัดได้มากกว่ากัน

ผลการวิเคราะห์เรื่องรายได้ทำให้เชื่อว่า อัตราการเพิ่มของค่าจ้างที่แม้จะไม่มากแต่ให้กระจายไปในหมู่คนงานจำนวนมาก จะเพิ่มความต้องการสินค้าที่ผลิตโดยอุตสาหกรรมท้องถิ่นขนาดเล็กที่ใช้ปัจจัยแรงงานในสัดส่วนสูง มากกว่าความต้องการสินค้าที่ผลิตโดยอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่ใช้ปัจจัยทุนในสัดส่วนสูง ดังนั้น อัตราค่าจ้างในต่างจังหวัดที่ต่ำกว่าจึงอาจมีผลในทางปฏิบัติที่จะเสริมสร้างอุตสาหกรรมขนาดเล็กในต่างจังหวัดมากกว่า ข้อเสนอนี้มีเหตุผลทำนองเดียวกับข้อถกเถียงถึงความสำคัญของการเพิ่มรายได้แม้เพียงเล็กน้อยสำหรับครัวเรือนเกษตรจำนวนมาก ว่าจะมีผลต่อการขยายตัวของอุตสาหกรรมขนาดเล็กที่กว้างขวางกว่า (Elkan 1989) อย่างน้อยก็เป็นการทำให้อุตสาหกรรมในต่างจังหวัดมีข้อได้เปรียบเพิ่มขึ้นจากเดิม และการทำให้เกิดความได้เปรียบในเรื่องต้นทุนแรงงานนี้ก็ทำได้โดยการยอมให้การปรับของอัตราค่าจ้างเป็นไปตามกลไกของตลาด (ประดิษฐ์ 2533 และ Loha-unchit 1990) หากความเชื่อที่ว่าส่วนหนึ่งของการที่ต่างประเทศมีความสนใจอย่างมากที่จะมาลงทุนในประเทศไทยนั้น เกิดจากสภาพความได้เปรียบในเรื่องต้นทุนแรงงานในบ้านเราเป็นความจริง ก็น่าที่จะเชื่อต่อไปว่า การได้เปรียบในเรื่องต้นทุนแรงงานในต่างจังหวัดเมื่อเทียบกับในเขตกรุงเทพฯ ปริมาณนี้ก็ควรเป็นสิ่งจูงใจที่ดีที่จะดึงดูดให้มีการลงทุนจากแหล่งภายนอกเช่น จากกรุงเทพฯ และปริมาณหรือต่างประเทศซึ่งก็จะยังเพิ่มการจ้างงานในต่างจังหวัดให้มากขึ้นอีก และแม้ในกรณีที่ค่าจ้างในต่างจังหวัดจะมีอัตราต่ำกว่าบ้าง แต่ก็อาจจะคุ้มสำหรับแรงงานจำนวนมาก เนื่องจากค่าครองชีพที่ต่ำกว่า (อาหาร ที่พัก ฯลฯ) การเดินทางที่สะดวก และยังมีประโยชน์ที่ไม่เป็นตัวเงิน เช่น การไม่ต้องอพยพจากถิ่นที่อยู่ไปทำงานทำต่างภูมิภาคซึ่งเป็นสิ่งที่สร้างความกังวลแก่ครอบครัวของแรงงานอพยพอย่างยิ่ง การใช้จ่ายของผู้ที่ได้ทำงาน ในอุตสาหกรรมเหล่านี้ก็จะย้อนไปสร้างความต้องการต่อสินค้าทั้งที่คงทนถาวรและไม่คงทนถาวรต่อไปอีก แม้ว่าจะไม่มีผู้ใดเลยที่จะประกันได้ว่ารายได้ที่เพิ่มขึ้นจะถูกใช้จ่ายซื้อสินค้าที่ผลิตในต่างจังหวัดทั้งหมด แต่หากสัดส่วนที่ใช้ซื้อสินค้าต่างจังหวัดไม่น้อยจนเกินไปนักหรือลดลงอย่างมากๆ ทั้งความต้องการสินค้าอุตสาหกรรมต่างจังหวัด การจ้างงาน และรายได้ก็จะมีเพิ่มขึ้นต่อไป

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

มาตรการต่างๆ ที่กล่าวมาเป็นมาตรการระยะค่อนข้างสั้น แต่มาตรการระยะยาวก็มีความสำคัญมากสำหรับการสร้างอุตสาหกรรมภายในต่างจังหวัด ดังนั้น ในขณะที่ค่าจ้างขึ้นต่ำและการพัฒนาผู้ประกอบการเป็นเรื่องการเพิ่มค่าตอบแทนของปัจจัยคนในระยะสั้น การวางแผนระยะยาวในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้เป็นฐานนำไปสู่การได้รับค่าตอบแทนที่สูงขึ้นในอนาคตจึงเป็นสิ่งจำเป็น นอกจากการจัดอบรมหลักสูตรเฉพาะระยะสั้นเป็นครั้งคราวหรือแม้แต่การทบทวนปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาเป็นทางการในโรงเรียนเพื่อเตรียมแรงงานให้ตรงกับความต้องการแล้ว การเพิ่มโอกาสและคุณภาพการศึกษาในต่างจังหวัดเป็นสิ่งที่ต้องปรับปรุงอย่างมากและเร่งด่วนด้วย

การเพิ่มคุณภาพของการศึกษาในต่างจังหวัดนั้น ไม่ได้อยู่ที่การเพิ่มจำนวนผู้ทำการสอนที่มีการศึกษาและประสบการณ์มาก โดยให้ได้รับค่าตอบแทนที่สมน้ำสมเนื้อแก่ค่าเสียโอกาสเท่านั้น แต่ยังต้องสร้างระบบที่สนับสนุนบุคลากรเหล่านี้เพื่อให้รักษาและปรับปรุงพัฒนาคุณภาพทางวิชาการต่อไปได้ เช่น การปรับปรุงคุณภาพห้องสมุดให้เป็นแหล่งอ้างอิงทางวิชาการได้อย่างแท้จริงรวมทั้งการสร้างระบบเชื่อมโยงกับห้องสมุดคุณภาพสูงในกรุงเทพฯ เพื่อแลกเปลี่ยนทั้งเอกสารและบุคลากร การเพิ่มโอกาสที่จะได้รับทุนเพื่อทำการวิจัยและศึกษาอบรมเพิ่มเติมให้มากกว่าที่เคยเป็นอยู่ซึ่งมีไม่มาก และการเพิ่มโอกาสและคุณภาพการศึกษาที่สูงของบุคลากรการสอนเหล่านี้จะได้รับโดยไม่ต้องวิ่งเต้นขอโอนเข้ากรุงเทพฯ เมื่อลูกโตถึงวัยที่จะต้องเข้าโรงเรียน

เนื่องจากการพัฒนาการศึกษานั้นกว่าจะเห็นผลก็ต้องใช้เวลาพอสมควร ประเด็นนี้จึงเป็นเรื่องที่จะต้องดำเนินการโดยด่วน สิ่งที่น่าจะเริ่มทำได้ในลักษณะของมาตรการระยะสั้นคือการจัดทำมีโครงการแลกเปลี่ยนบุคลากรระยะปานกลาง (เช่น หนึ่งภาคการศึกษา) โดยการคัดเลือกจากความเหมาะสมของคุณสมบัติ และสิ่งที่จะต้องดำเนินการโดยด่วนอีกอย่างหนึ่งคือการปรับปรุงคุณภาพห้องสมุดในสถาบันการศึกษาในภูมิภาค อย่างน้อยในระดับมหาวิทยาลัยโดยการจัดสรรงบประมาณเพื่อการนี้โดยเฉพาะแทนที่จะรองงบประมาณตามปกติ เป็นต้น

การพัฒนาอุตสาหกรรมบริการ

มาตรการนี้เป็นมาตรการระยะยาวอีกประการหนึ่งที่มีความสำคัญมากโดยพิจารณาจากอัตราการขยายตัวของภาคบริการในช่วงเวลาที่ผ่านมา อุปสงค์ต่อบริการมีความยืดหยุ่นต่อรายได้สูง บริการหลายอย่างต้องผลิตใกล้ผู้ซื้อ รายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนก็มีข้อมูลปรากฏชัดอยู่ว่าการบริโภคบริการเพิ่มขึ้นตามการเพิ่มของระดับรายได้ เช่น การพักผ่อนหย่อนใจซึ่งรวมรายจ่ายสำหรับหนังสือและหนังสือพิมพ์ และรายได้ที่เพิ่มขึ้นนี้มีส่วนทำให้ต้นทุนค่า

เสียโอกาสสำหรับเด็กในครัวเรือนที่จะเรียนต่อจากระดับการศึกษาชั้นบังคับลดลง เห็นได้จากการเพิ่มขึ้นในรายจ่ายเรื่องการศึกษา อุตสาหกรรมบริการอื่นที่รู้จักกันโดยทั่วไปได้แก่การท่องเที่ยว การเป็นตัวแทนจำหน่าย เป็นต้น ซึ่งอาจส่งเสริมให้เกิดขึ้นได้ในบางจังหวัด บริการที่มักจะมองข้ามในการอภิปรายประเด็นเรื่องมาตรการส่งเสริมอุตสาหกรรมบริการได้แก่การดูแลและซ่อมแซมที่เป็นส่วนหนึ่งของการผลิตและขายเครื่องมือเครื่องจักรเกษตรในต่างจังหวัด

อุตสาหกรรมบริการไม่ได้เกิดขึ้นเองโดยลำพัง แต่จะขึ้นลงตามสภาพและระดับการพัฒนาของระบบเศรษฐกิจ จึงไม่จำเป็นและอาจไม่ได้ผลที่จะมีนโยบายต่างหากเพื่อเร่งส่งเสริม โดยเฉพาะบริการที่โดยธรรมชาติแล้วต้องเกิดในลักษณะของกิจกรรมต่อเนื่องหรือเชื่อมโยงกับการผลิตสินค้าที่เพิ่มขึ้นเนื่องจากการขยายตัวของเศรษฐกิจและรายได้โดยทั่วไป (Siamwalla 1983) ดังนั้น โครงการในลักษณะของโครงการสร้างงานในชนบทซึ่งมีส่วนเพิ่มรายได้ของประชากรบางส่วนในชนบทจึงมีผลในการเพิ่มอุปสงค์ต่อบริการมากกว่า แต่อย่างไรก็ดี มาตรการส่งเสริมโดยตรงอาจมีผลต่ออุตสาหกรรมบริการที่รู้จักกันดีบางอย่าง เช่น การท่องเที่ยว โดยการเพิ่มสิ่งก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ที่พัก ความปลอดภัย เป็นต้น ส่วนความต้องการบริการอื่นๆ นั้น วิธีซึ่งมีผลที่สุดเป็นมาตรการชุดเดียวกับที่จะเพิ่มการจ้างงานและรายได้ของครัวเรือนต่างจังหวัดเพื่อให้ยกระดับฐานะขึ้นไปสู่ระดับของผู้ที่จะบริโภคบริการเพิ่มขึ้น

4.4.2 มาตรการทางตรงในการสร้างอุปสงค์

มาตรการในกลุ่มแรกเป็นมาตรการในระดับกว้าง ส่วนในกลุ่มนี้เป็นมาตรการทางตรงที่จะเพิ่มระดับความต้องการสินค้าโดยการเพิ่ม เปลี่ยน หรือปรับปรุงการปฏิบัติงานประจำของหน่วยงานราชการบางแห่ง มาตรการเหล่านี้ได้แก่

การจัดซื้อวัสดุครุภัณฑ์โดยรัฐบาล

มาตรการนี้กำหนดให้หน่วยราชการที่มีหน้าที่จัดซื้อวัสดุและครุภัณฑ์บางประเภทในสัดส่วนที่จะกำหนดจากผู้ผลิตในต่างจังหวัดเพื่อนำไปใช้งานในต่างจังหวัด สัดส่วนนี้ควรกำหนดโดยหน่วยงานวางแผนระดับสูงซึ่งต้องศึกษาความเป็นไปได้ของการผลิตในต่างจังหวัดก่อน การดำเนินการตามมาตรการอาจจะไม่ยากนักและมีโอกาสที่จะไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะการแก้ไขตัวบทกฎหมายและระเบียบข้อบังคับที่เป็นข้อเขียนแม้จะไม่ยากนักแต่ก็อยู่ในอำนาจของรัฐที่จะทำได้ การปฏิบัติเป็นเรื่องที่ยากกว่าเมื่อพิจารณาถึงขนาดของงานและความรับผิดชอบขององค์กรซึ่งมีขนาดใหญ่เท่ารัฐบาลระดับประเทศ ทั้งนี้ โดยที่ยังไม่กล่าวถึงความเคยชิน/ความรู้สึกต่อต้านจากผู้ปฏิบัติบางคนที่คุ้นเคยและต้องการที่จะทำงานแบบเดิมด้วยซ้ำไป

มาตรการระยะสั้นในเบื้องต้นเพื่อเริ่มดำเนินการอาจทำได้โดยการขยายความในข้อบังคับที่มีอยู่ที่กำหนดให้หน่วยงานจัดซื้อวัสดุและครุภัณฑ์ต้องให้ความสำคัญแก่สินค้าที่ผลิตในประเทศ และในบรรดาสินค้าที่ผลิตในประเทศที่มีการเสนอราคาก็ต้องให้ความสำคัญแก่อุตสาหกรรมที่เป็นกิจการของคนไทย ซึ่งหมายถึงกิจการที่มีผู้ถือหุ้นส่วนใหญ่เป็นคนไทย (ระเบียบว่าด้วยวัสดุและครุภัณฑ์ ตอนที่ 2 ส่วนที่ 1 มาตรา 9 และ 10) ระเบียบนี้ควรขยายความเพิ่มว่า ให้ผู้ทำการจัดซื้อทั้งโดยตรงในหน่วยงานต่างจังหวัดและในส่วนกลางที่ซื้อเพื่อจัดสรรไปใช้งานในต่างจังหวัดต้องให้ความสำคัญเป็นเบื้องต้นแก่สินค้าอุตสาหกรรมต่างจังหวัด ซึ่งกำหนดให้หมายถึงสินค้าที่มีมูลค่าเพิ่มที่เกิดในต่างจังหวัดอย่างน้อยระดับหนึ่งที่ว่า "สาระของอุตสาหกรรมต่างจังหวัด" สัดส่วนมูลค่าเพิ่มนี้ต้องมีความเป็นไปได้สูง (เริ่มจากต่ำแล้วจึงค่อยเพิ่มขึ้น) และต้องมีส่วนสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับโครงสร้างและความเชื่อมโยงของระบบการผลิตในอุตสาหกรรมและระดับของการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ต้องการให้สำเร็จผล และเพื่อที่จะไม่เดินซ้ำความผิดพลาดที่เกิดขึ้นในประเทศอื่น จึงควรทบทวนนโยบายและแนวปฏิบัติที่ดำเนินการแล้วในต่างประเทศ เช่น อินเดียและสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ดี มาตรการนี้ไม่ควรดำเนินการโดยการออกประกาศรวบเดียวให้มีผลบังคับการจัดซื้อวัสดุและครุภัณฑ์ทุกประเภทพร้อมกันทันที แต่ควรดำเนินการเป็นลำดับโดยเริ่มจากประเภทสินค้าที่ไม่มากแล้วค่อยขยายเพิ่มขึ้นโดยไม่เร่งร้อน เหตุผลประการหนึ่งก็เพื่อให้ผู้สนใจมีเวลาปรับตัวที่จะออกไปลงทุนผลิตสิ่งที่มีอุปสงค์เพิ่มขึ้นเหล่านี้ และที่ต้องย้ำอีกครั้งหนึ่งในที่นี้คือ ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจะต้องเข้าใจและยอมรับกันตั้งแต่ต้นว่าการย้ายแหล่งซื้อวัสดุและครุภัณฑ์โดยรัฐบาลนี้ เป็นไปเพื่อ "จุดไฟ" การเริ่มต้นให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมในต่างจังหวัด ซึ่งนอกจากจะไม่มีผลที่จะเพิ่มอุปสงค์รวมในระดับประเทศแล้ว ยังอาจทำให้ประสิทธิภาพในการขยายตัวทางเศรษฐกิจลดลงบ้างด้วยซ้ำไป ทั้งนี้ เพื่อไม่ให้มีการใช้ประเด็นบีบบังคับให้ต้องยกเลิกมาตรการนี้ก่อนที่อุตสาหกรรมต่างจังหวัดจะมีโอกาสตั้งตัวติด

การเพิ่มอุปสงค์ขึ้นกลาง โดยการเพิ่มกิจกรรมการจ้างผลิตช่วง

อุปสงค์ขึ้นกลางระหว่างกิจการอุตสาหกรรมด้วยกันนั้นส่งเสริมให้เพิ่มและพัฒนาได้ กิจการที่ต้องใช้ผลผลิตจากอุตสาหกรรมเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งของการผลิตนั้นอาจทำได้ด้วยวิธีซื้อโดยตรงหรือโดยวิธีว่าจ้างให้กิจการอื่นผลิตให้ ในกรณีหลังคือการจ้างผลิตช่วงให้ความแน่นอนกว่าในเรื่องปริมาณ คุณภาพ และเวลาที่จะได้รับปัจจัยขึ้นกลางนั้น แต่ก็ทำให้เกิดต้นทุนของการเก็บรักษา (inventory) อย่างไรก็ดี สาเหตุใหญ่ที่ทำให้ข้อตกลงว่าจ้างผลิตช่วงไม่เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางนั้นเกิดจากระบบการจัดเก็บภาษีการค้าในปัจจุบันซึ่งทำให้กิจการที่มีการจ้าง "ทำของ" หรือผลิตช่วงต้องเสียภาษีซ้ำซ้อน ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมเชื่อว่าเมื่อระบบภาษีมูลค่าเพิ่มมีผลบังคับใช้โดยมีการควบคุมตรวจสอบบัญชีที่ถูกต้องด้วยแล้วจะทำให้มีการ "รับจ้างทำของ" มากกว่าที่เป็น

อยู่ มาตรการที่เป็นให้สิ่งจูงใจเพิ่มด้านภาษีอาจทำได้โดยกำหนดว่ากิจการอุตสาหกรรมที่มีหลักฐาน พิสูจน์ได้ว่าผลผลิตสุดท้ายของตนมีปัจจัยขึ้นกลางที่วัดเป็นมูลค่าเพิ่มที่เกิดขึ้นในต่างจังหวัดในอัตราหนึ่ง ตามกำหนด มีสิทธิขอชำระภาษีเงินได้นิติบุคคลในอัตราต่ำลง การประกาศกำหนดเวลาที่ระบบนี้ จะมีผลบังคับใช้ไว้ล่วงหน้าก็น่าจะมีผลให้ผู้สนใจออกไปตั้งหรือขยายกิจการในต่างจังหวัด เพื่อที่จะผลิตปัจจัยขึ้นกลางต่างๆ สำหรับใช้ในอุตสาหกรรม ศูนย์ข้อมูลอุตสาหกรรมขนาดกลางจึงควรเตรียม การเพื่อให้บริการข้อมูลที่น่าเชื่อถือเห็นความเป็นไปได้ของสินค้าที่จะผลิตเป็นปัจจัยขึ้นกลางได้ในพื้นที่ ต่างๆ ตามสภาพทรัพยากรและความชำนาญของกิจการในท้องถิ่นทั้งที่มีอยู่แล้วและที่จะมีในอนาคต

บริการข้อมูลและความช่วยเหลือระยะยาว

มีผู้ประกอบการจำนวนมากที่ประสงค์จะได้ข้อมูลผลผลิตและเทคโนโลยีใหม่ๆ ตลอดจนแนว ทางที่จะปรับเปลี่ยนสินค้าที่ผลิตอยู่ให้ทันสมัยและสอดคล้องกับความต้องการของตลาดที่เปลี่ยนแปลง อยู่ตลอดเวลา มาตรการบริการข้อมูลและความช่วยเหลือระยะยาวจึงมีความสำคัญเป็นพิเศษต่อ อุตสาหกรรมขนาดเล็กในต่างจังหวัดที่ใช้วิธีการผลิตค่อนข้างง่าย โดยเฉพาะเมื่อหลักฐานมีอยู่ชัด ในพฤติกรรมของผู้บริโภคซึ่งมีแนวโน้มที่จะหันไปซื้อสินค้าที่ "ทันสมัย" ขึ้นเมื่อระดับรายได้เพิ่มขึ้น การเสาะแสวงและรวบรวมข้อมูลสำคัญเหล่านี้โดยกิจการอุตสาหกรรมเองนั้นย่อมจะมีต้นทุนสูงมาก หน่วยงานรัฐและเอกชนหลายแห่งที่ทำงานด้านนี้อยู่แล้วจะรวบรวมและกระจายข้อมูลที่จำเป็นอย่าง ยิ่งเหล่านี้ได้ในต้นทุนที่ต่ำกว่ามาก

ดังนั้น หากการเพิ่มรายได้เปรียบเทียบกับของครัวเรือนขนาดเป็นสำคัญในการเพิ่มความ ต้องการสินค้าอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดแล้ว การพัฒนาผลผลิตก็เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งเช่นกันใน การดำรงความต้องการเหล่านี้ไว้ และคงจะยังอีกนาน กว่าภาคเอกชนจะสามารถขยายกิจการ บริการข้อมูลให้ถึงขั้นที่จะขายข้อมูลในลักษณะการค้าในราคาที่ไม่แพงเกินกำลังซื้อของอุตสาหกรรม ขนาดเล็กในต่างจังหวัดทั่วไป ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมในภูมิภาคจึงควรเร่งเพิ่มบริการในด้านนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าที่กำลังจะ "ล้าสมัย" และสินค้าที่อาจผลิตทดแทน เพื่อไม่ให้อุตสาหกรรมขนาดเล็กในต่างจังหวัดเสียตลาดซึ่งเล็กอยู่แล้วไปโดยสิ้นเชิง การกระจาย ข้อมูลโดยเอกสารแจกหรือจดหมายข่าวอย่างง่ายๆ นั้นทำได้โดยมีต้นทุนไม่สูงนัก ต้นทุนที่สูงกว่า จะเป็นส่วนที่เป็นต้นทุนในการรวบรวม จัดเก็บเข้าคอมพิวเตอร์ การสร้างดัชนี และการจ้าง บุคคลากรที่เหมาะสมทั้งในด้านคุณวุฒิและทัศนคติที่ต้องการให้การพัฒนาอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดมี ผลสำเร็จ ข้อมูลข่าวสารนี้ความจริงเป็นปัจจัยด้านการผลิต (ต้นทุน) แต่ที่เสนอเป็นมาตรการ ด้านอุปสงค์เพราะ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงระดับความต้องการสินค้าอุตสาหกรรมในต่างจังหวัด

การส่งออกโดยอุตสาหกรรมต่างจังหวัด

มาตรการนี้เสนอให้เปิดทำสำหรับตรวจสอบและอนุมัติการส่งสินค้าออกเพิ่มในภูมิภาคเพราะแม้ตลาดใหม่ในประเทศเพื่อนบ้านจะมีผลต่ออุตสาหกรรมทุกขนาด แต่ทำส่งออกชายแดนในจังหวัดหนองคายหรืออุบลราชธานีและอื่นๆ ที่อยู่ติดกับแม่น้ำโขง และทำส่งออกในภาคเหนือจะลดต้นทุนการขนส่งสำหรับผู้ส่งออกในพื้นที่ๆ มีทำส่งออกซึ่งมีอำนาจเต็มในการตรวจตรา อนุมัติ และออกเอกสารการส่งออกโดยไม่ต้องส่งไปขออนุมัติที่กรุงเทพฯ ประโยชน์ประการสำคัญของตลาดใหม่นี้คือการบรรเทาปัญหาเรื่องตลาดอ้อมตัวสำหรับอุตสาหกรรมขนาดเล็กในต่างจังหวัดเพราะความใกล้ของระยะทางและวัฒนธรรมตลอดจนภาษาพูดน่าจะเป็นข้อได้เปรียบกว่าอุตสาหกรรมที่อยู่ใน กทม. และปริมณฑล นอกจากนี้ ความเป็นไปได้ของตลาดใหม่เมื่อบวกกับความได้เปรียบทางด้านต้นทุนแรงงานในต่างจังหวัดซึ่งเกิดจากมาตรการค่าจ้างขั้นต่ำตั้งได้เสนอแล้วอาจมีน้ำหนักรวมกันมากพอที่จะเป็นที่น่าสนใจของอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ก็ได้ ผลจึงอาจหมายถึงการเพิ่มการจ้างงานและรายได้ที่มากขึ้นไปอีก

เงื่อนไขที่สำคัญมากอีกประการหนึ่งในการทำให้มาตรการส่งเสริมการส่งออกโดยตรงของอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดประสบผลสำเร็จคือการทบทวนปรับปรุงกฎระเบียบและพิธีการที่เกี่ยวกับการส่งออกให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นและไม่มี ความขัดแย้งกันเอง นอกจากนี้ ควรกำหนดให้เจ้าหน้าที่ศุลกากรและอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องให้ความช่วยเหลือโดยตรงในการขออนุมัติและดำเนินการส่งออกแก่ผู้สนใจที่จะส่งออกโดยเฉพาะผู้ส่งออกหน้าใหม่ เพื่อให้มาตรการนี้ได้ผลทางปฏิบัติอย่างจริงจังและเพื่อไม่ให้ตกเป็นเหยื่อของนายหน้า ซึ่งบางครั้งนอกจากจะเสียเวลาแล้วยังเสียเงินทองโดยไม่ได้งานตามที่ต้องการอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

บุญวัติ ลำภาพงค์ และคณะ 2529 รายงานการประเมินผลโครงการสร้างงานในชนบทภาคเหนือ กรุงเทพฯ: สำนักเลขานุการนายกรัฐมนตรี

ประดิษฐ์ ชาสัมบัติ 2533 ตลาดแรงงานอุตสาหกรรมภูมิภาค กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยอุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบท มุลินธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

ประพิมพ์พร สมณาชง ผการัตน์ รัฐเชตต์ สุมาลี รัตนปัญญา 2527 การศึกษาอาหารตามธรรมชาติของชาวบ้านในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขอนแก่น: โครงการศึกษาภาวะเศรษฐกิจและสังคมของกลีกรในระบบเกษตรน้ำฝน มหาวิทยาลัยขอนแก่น

พิทักษ์สิทธิ์ ชยภุติ และคณะ 2529 รายงานการประเมินผลโครงการสร้างงานในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กรุงเทพฯ: สำนักเลขานุการนายกรัฐมนตรี

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2531 คู่มือการศึกษาชั้นปริญญาโท ปีการศึกษา 2531 กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เมธี ครองแก้ว และคณะ 2528 รายงานการประเมินผลโครงการสร้างงานในชนบทภาคกลาง กรุงเทพฯ: สำนักเลขานุการนายกรัฐมนตรี

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ 2528 เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยฟรีเมียมข้าว: พรมแดนแห่งความรู้ กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รังสรรค์ ประเสริฐศรี และคณะ 2529 รายงานการประเมินผลโครงการสร้างงานในชนบทภาคใต้ กรุงเทพฯ: สำนักเลขานุการนายกรัฐมนตรี

วัฒนา ณ ระนอง 2533 การกระจายข้อมูลและบริการข้อมูลต่ออุตสาหกรรมในส่วนภูมิภาค กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยอุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบท มุลินธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

วิไลวัจน์ กฤษณะภูติ กัลยา สุพรรณเภสัช อำนวย วิไลรัตน์ 2528 การลงแขก การศึกษา
เฉพาะกรณีบ้านหินลาด ตำบลบ้านค้อ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ขอนแก่น:
โครงการวิจัยระบบการทำฟาร์ม มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ลมศักดิ์ แต่มบุญเลิศชัย 2533 ภาพรวมอุตสาหกรรมในภูมิภาค กรุงเทพฯ: โครงการวิจัย
อุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบท มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

----- . 2532 "ไทยจะเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ด้วยการลงทุนจากต่างประเทศได้
หรือไม่" บทความเสนอในการสัมมนาวิชาการเรื่อง หากไทยเป็น NIC คนไทยจะได้
อะไร จัดโดยคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 13-14 กุมภาพันธ์

สาโรช อังสุมาลิน 2533 การเงินและสินเชื่อกับการพัฒนาอุตสาหกรรมต่างจังหวัด กรุงเทพฯ:
โครงการวิจัยอุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบท มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนา
ประเทศไทย

สุพรรณ พันพิลสวัสดิ์ และคณะ 2529 รายงานการประเมินผลโครงการสร้างงานในชนบท
ภาคกลาง กรุงเทพฯ: สำนักเลขานุการนายกรัฐมนตรีย

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2523 2526 และ 2529 ผลิตภัณฑ์
ภาคและจังหวัด กองรายได้ประชาชาติ

สำนักงานสถิติแห่งชาติ 2530 ประมวลข้อมูลสถานประกอบการอุตสาหกรรม พ.ศ. 2527
(ในเขตเทศบาลและสุขาภิบาล) ทั้งประเทศและภาคต่างๆ กรุงเทพฯ

----- . รายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม 2518/19 2524/25 และ 2529
ทุกภาคและทั้งประเทศ

----- . 2530 สมุดรายงานสถิติภาค กรุงเทพฯ

----- . 2531 สมุดสถิติรายปีประเทศไทย (ฉบับย่อ) กรุงเทพฯ

----- . 2530 2529 2523 2514 รายงานผลการสำรวจแรงงาน กรุงเทพฯ

----- . 2529 2528 รายงานผลการสำรวจแรงงานอพยพเข้ากรุงเทพมหานครและเมืองหลักอื่นๆ กรุงเทพฯ

----- . 2526 การสำรวจการเปลี่ยนแปลงทางเกษตร ทุกภาค กรุงเทพฯ

----- . 2521 รายงานการสำมะโนเกษตร ภาคต่างๆ และทั้งประเทศ กรุงเทพฯ

----- . สมุดสถิติรายปีประเทศไทย หลายปี กรุงเทพฯ

สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด 2532 2531 ทำเนียบโรงงานอุตสาหกรรมจังหวัด เป็นรายจังหวัด กรุงเทพฯ : กระทรวงอุตสาหกรรม

สำนักงานกฤษฎีกา ระเบียบสำนักงานกฤษฎีกาว่าด้วยการบริหารงบประมาณระดับจังหวัด กรุงเทพฯ

สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี 2529 รายงานการประเมินผลโครงการสร้างงานในชนบททั่วประเทศ กรุงเทพฯ

เสถียร วิชัยลักษณ์ และสืบวงศ์ วิชัยลักษณ์ 2531 ระเบียบสำนักงานกฤษฎีกาเรื่องการจัดซื้อวัสดุและครุภัณฑ์ (รวมบทแก้ไข) กรุงเทพฯ: นิติเวช

Ahmad, Qazi Kholiquzzaman, ed. 1984. "Rural Industries Study Project (RISP)." The Bangladesh Development Studies 12, 1-2 (Mar - June): Whole Issue.

Akrasanee et al. 1987. Productivity Changes and International Competitiveness of Thailand Industries. Paper for the 1987 Thailand Development Research Institute Year-End Conference.

Anderson, Dennis. 1982. "Small Industry in Developing Countries: A Discussion of Issues." World Development 10(11):913-948.

- Anderson, Dennis and Farida Khambata. 1981. Small Enterprises and Development Policy in the Philippines: A Case Study. World Bank Staff Working Paper No. 468. Washington, D.C.: World Bank. July
- Anderson, Dennis and Mark W. Leiserson. 1980. "Rural Non-farm Employment in Developing Countries." Economic Development and Cultural Change 28,2(Jan.):227-248.
- Arya, Gosah. 1988. "Rural Industries and Employment, A Research Definition." Bangkok: Rural Industries and Employment Project, Thailand Development Research Institute. July.
- Aryee, George. 1976. The Inter-relationships between the Formal Sector and the Informal Manufacturing Sector in Kumasi, Ghana. Geneva: International Labor Organization.
- Balassa, Bela, John D. Shilling, Benjamin Cu Kok, David Loevner and Demetrios Papageorgiou. 1980. Industrial Development Strategy in Thailand. A World Bank Country Study. Washington, D.C.: World Bank. June.
- Badgley, Susanna M. 1978. Assistance for Artisans in Senegal. Washington, D.C.: World Bank, West Africa Projects Department, (September).
- Birdsall, Nancy. 1985. "A Population Perspective on Agricultural Development." Paper prepared for the Fifth Agriculture Sector Symposium, World Bank, January 7-9.
- Carson, D., ed. 1973. The Vital Majority, Small Business in the African Economy. Washington, D.C.: Small Business Administration.

- Child, Frank C. and Hiromitsu Kaneda. 1975. "Links to the Green Revolution: A Study of Small Scale Agriculturally Related Industry in the Pakistan Punjab." Economic Development and Cultural Change 23:249-275.
- Chintayarangsarn, Rachain. 1990. Industrial Structures and Inter-Industry Linkages. Bangkok: Rural Industries and Employment Project, Thailand Development Research Institute Foundation.
- Chowdhury, Nuimuddin. 1986. "Improved and New Products in Rural Industries: Implications for the Expansion of Demand and Employment." In Bangladesh: Selected Issues in Employment and Development, eds. Rizwanul Islam and M. Muqtada. New Delhi: Asian Employment Program, International Labour Organization, pp. 169-195.
- Chuta, Enyinna and Carl Liedholm. 1979. Rural Non-Farm Employment: A Review of the State of the Art. MSU Rural Development Paper No. 4. East Lansing, Michigan: Department of Agricultural Economics, Michigan University.
- Deaton, Brady J. and Maurice R. Landes. 1978. "Rural Industrialization and the Changing Distribution of Family Income." American Journal of Agricultural Economics 60,5 (Dec):950-954.
- Deb, Nibaran C. and Mahabub Hossain. 1984. "Demand for Rural Industries Products in Bangladesh." The Bangladesh Development Studies 12,1-2 (Mar - June):81-99.
- Doeringer, P.B. 1988. "Market Structure, Jobs, and Productivity: Observations from Jamaica." World Development 16,4(April): 465-482.

- Elkan, Walter. 1989. "Policy for Small Scale Industry: A Critique"
Journal of International Development 1, 2 (April): 231-260.
- Gerry, Chris. 1974. Petty Producers and the Urban Economy : A Case Study of Bakar. World Employment Programme Research Working Paper. ILO Urbanisation and Employment Research Programme, Geneva and IDEP-UNEP-SIDA Programme, "Formation pour l'Environnement," Dakar.
- Grandstaff, Terry. 1988. "Environment and Economic Diversity in Northeast Thailand." In Sustainable Rural Development in Asia: selected papers from the Fourth SUAN Regional Symposium on Agroecosystem Research, July 4-7, held in Khon Kaen, Thailand, eds., Terd Charoenwatana and Terry Rambo. Farming Systems Project and Southeast Asia University Agroecosystem Network.
- Harper, Malcolm. 1984. Small Business in the Third World: Guidelines for Practical Assistance. New York: John Wiley and Sons.
- Hazell, Peter and Ailsa Roell. 1983. Rural Growth Linkages: Household Expenditure Patterns in Malaysia and Nigeria. Research Report No 41. Washington, D.C.: International Food Policy Research Institute.
- Hirschman, A.O. 1958. The Strategy of Economic Development. New Haven: Yale University Press.
- Ho, Samuel P.S. 1978. Small Scale Industries in Two Rapidly Growing Less Developed Countries: Korea and Taiwan - A Study of their Characteristics, Competitive Bases, and Productivity. Washington, D.C.: World Bank, Studies in Employment and Rural Development No. 53.

- . 1979. "Decentralized Industrialization and Rural Development: Evidence from Taiwan." Economic Development and Cultural Change 28,1(Oct.):77-96.
- . 1980. Small Scale Enterprises in Korea and Taiwan. World Bank Staff Working Paper No. 384. Washington, D.C.: World Bank.
- . 1986. The Asian Experience in Rural Non-agricultural Development and Its Relevance for China. Washington, D.C.: World Bank.
- Ho, Yhi Min and Donald L. Huddle. 1976. "Traditional and Small-Scale Culture Goods in International Trade and Employment," The Journal of Development Studies 12, 2 (Jan):232-251.
- Hosier, Richard H. 1987. "The Informal Sector in Kenya: Spatial Variation and Development Alternatives." The Journal of Developing Areas 21 (July):383-402.
- Hymer, Stephen and Stephen Resnick. 1969. "A Model of an Agrarian Economy with Non-agricultural Activities." The American Economic Review 50:493-506.
- Islam, Rizwanul and M. Muqtada, eds, 1986. Bangladesh: Selected Issues in Employment and Development. New Delhi: Asian Employment Programme, International Labour Organization.
- Jitsuchon, Somchai. 1988. "Thailand's Changing Income Distribution Pattern: 1975/76 to 1985/86," TDRI Quarterly Newsletter 3,3 (September):14-16 and 26.

- Johnston, Bruce F. and Peter Kilby. 1975. Agriculture and Structural Transformation: Economic Strategies in Late-Developing Countries. London: Oxford University Press.
- King, Robert P. and Derek Byerlee. 1978. "Factor Intensities and Locational Linkages of Rural Consumption Patterns in Sierra Leone." American Journal of Agricultural Economics 60,2 (May): 197-206.
- Klongkaew, Medhi. 1975. The Impact of the Fiscal System on the Distribution of Income of Thailand. Research Report No. 15, Faculty of Economics, Thammasat University.
- Kuroda, Akira and Shuji Kasajima. 1987. The Development Strategies for the Small and Medium Scale Industries in Thailand. Bangkok, Thailand: Small/Medium Industry Promotion and Finance Project (SIPF), the Department of Industrial Promotion, the Ministry of Industry.
- Liedholm, Carl and Enyinna Chuta. 1976. Small Scale Industry in Rural and Urban Areas, Evidence from Sierra Leone. A report prepared for the World Bank, September 10.
- Liedholm, Carl and Donald Mead. 1987. Small Scale Industries in Developing Countries: Empirical Evidence and Policy Implications. MSU International Development Paper No. 9. East Lansing, Michigan: Department of Agricultural Economics, Michigan State University.
- Likitkijsomboon, Pichit. 1985. "Taxation and Income Distribution in Thailand: A Case Study for 1981," Master's Thesis, Faculty of Economics, Thammasat University, Bangkok.

- Loha-unchit, Chesada. 1990. Policies, Measures and Institutions for Rural Industry Development. Bangkok: Rural Industries and Employment Project, Thailand Development Research Institute Foundation.
- Meesook, Oey Astra. 1978. A Study of Disparities in Income and Social Services across Provinces in Thailand. Research Report No. 7. Bangkok: Faculty of Economics, Thammasat University.
- Meller, P. and M. Marfan. 1981. "Small and Large Industry: Employment Generation, Linkages and Key Sectors." Economic Development and Cultural Change 29,2(Jan):263-274.
- Mellor, John W. 1976. The New Economics of Growth: A Strategy for India and the Developing World. Ithaca: Cornell University Press.
- Naerssen, Anton van. 1980. Location Factors and Linkages at the Industiral Estates of Malacca Town. Research Notes and Discussion Paper No. 16. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Office of the National Education Committee. 1983. Indices Related to Education. Bangkok: Office of the Prime Minister.
- Onchan, Tongroj, Saroj Aungsumalin, and Preeyanuch Apibunyopas. 1985. Rural Industrialization and Employment Generation: A Study of Regional Industries in Thailand. A research report for ILO-ARTEP. Bangkok: The Center for Applied Economics Research, Kasetsart University, July.
- Osmani, S.R. and N.C. Deb. 1986. "Demand for Products of Rural Industries." In Bangladesh Selected Issues in Employment and Development, eds., Rizwanul Islam and M. Muqtada. New Delhi, India: Asian Employment Programme, International Labour Organization, pp. 151-167.

Page, Jr. John M. 1970. Small Enterprises in African Development: A Survey. World Bank Staff Working Paper No. 363. Washington, D.C.: World Bank. October.

Rau, S.K. 1985. Rural Industrialization: Policy and Programmes in Four Asian Countries. Tokyo: Asian Productivity Organization.

Roy, Siddarth. 1983. "Demand for Industrial Consumer Goods - Some Pertinent Issues." Indian Economic Journal 31, 2(Oct - Dec): 116-120.

Rural Systems Research Project. 1988. Directory of Persons with Postgraduate Degrees in Teaching Institutions in Northeast Thailand. Khon Kaen University: Rural Systems Research Project.

Siamwalla, Ammar. 1983. "Growth Linkages: A Trade-Theoretic Approach." Mimeographed.

Siamwalla, Ammar and Suthad Sethboonsang. 1987. Agricultural Pricing Policies in Thailand: 1960-1985. A report for the World Bank. Bangkok: Thailand Development Research Institute.

Steele, David B. 1975. Rural Industrialization and Employment. Geneva, ILO.

Subhadhira, Sukaesinee, Nongluck Suphanchaimat, Suriya Smutkupt, Suchint Simaraks, Weera Pakuthai, Kalaya Suphanpesat and Panada Petchsingha. 1987. "Fuelwood Situations and Farmers's Adjustment in Northeastern Thai Villages," in Proceedings of the 1985 International Conference on Rapid Rural Appraisal. Khon Kaen, Thailand: Rural Systems Research and Farming Systems Research Projects.

- Sussangkarn, Chalongphob, Pranee Tinakorn and Tienchai Chongpeerapien. 1988. The Tax Structure in Thailand and Its Distributional Implications. Bangkok: Human Resources and Social Development Program, Thailand Development Research Institute.
- Sussangkarn, Chalongphob, Direk Patamasiriwat, Teera Ashakul and Kobchai Chinkul. 1988. The Long-Term View on Growth and Income Distribution. Paper presented at the 1988 Thailand Development Research Institute Year-End Conference on Income Distribution and Long-Term Development held at the Regent Cha-am Beach Hotel, December 17-18.
- Tambunlertchai, Somsak and Chesada Loha-unchit. 1985. Rural Industry in Thailand. Bangkok: Faculty of Economics, Thammasat University.
- Thanapornpan, Rangsan. 1985. "The Impact of Taxation on Income Distribution: A Survey of the State of Knowledge." Chulalongkorn Economics Review, (September):47-110.
- Tomlinson, R. 1983. "Industrial Decentralization and the Relief of Poverty in the Homelands." The South African Journal of Economics 51,4 (Dec):544-563.
- Tourism Authority of Thailand. 1987. Annual Statistical Report on Tourism in Thailand 1986. Bangkok: Tourism Authority of Thailand.
- Wheat, Leonard. 1983. Regional Growth and Industrial Location. Lexington, Massachusetts: D.C. Heath and Company.
- Wilcock, David and Enyinna Chuta. 1982. "Employment in Rural Industries in Eastern Upper Volta." International Labour Review 121, 4(July - Aug):455-468.

World Bank. 1983. Thailand, Rural Growth and Employment. Washington.
D.C.: World Bank.

-----, 1980. Small Scale Enterprises in Korea and Taiwan.
Washington, D.C.: IBRD,

USAID. 1986. "Thailand: Rural Industry and Employment." Project
Paper. Washington, D.C.: International Development Cooperation
Agency, Agency for International Development. August.

Thailand Development Research Institute Foundation

565 Ramkhamhaeng 39, Wangthonglang, Bangkok 10310 Thailand

Tel: (662) 7185460; Fax: (662) 7185461-62; Web site: <http://www.info.tdri.or.th>